

8M

7

MP

WET

111V/30 IV. 238. VII. 102. 50/2
23
PM
341
I/1312
ADALÉKOK

A

THÖKÖLY-ÉS RÁKÓCZI-

K O R

IRODALOMTÖRTÉNETÉHEZ.

THALY KÁLMÁNTÓL.

MÁSODIK KÖTET:

Rákóczi kora. (1703—1735.)

101312
TOLDALÉK!

Két latin ének. (1703—1711.)

Bejelenés. 1889. I/15.

1330
PEST.

RÁTHMÓRKIADÁSA.

1872.

„Hajh ! Rákóczi, Bercsényi —
Vitéz magyarok vezéri,
• • • • •
Nemzetünknek hirszerzői,
Fényes csillagi !“

(A Rákóczi nóta, 1708.)

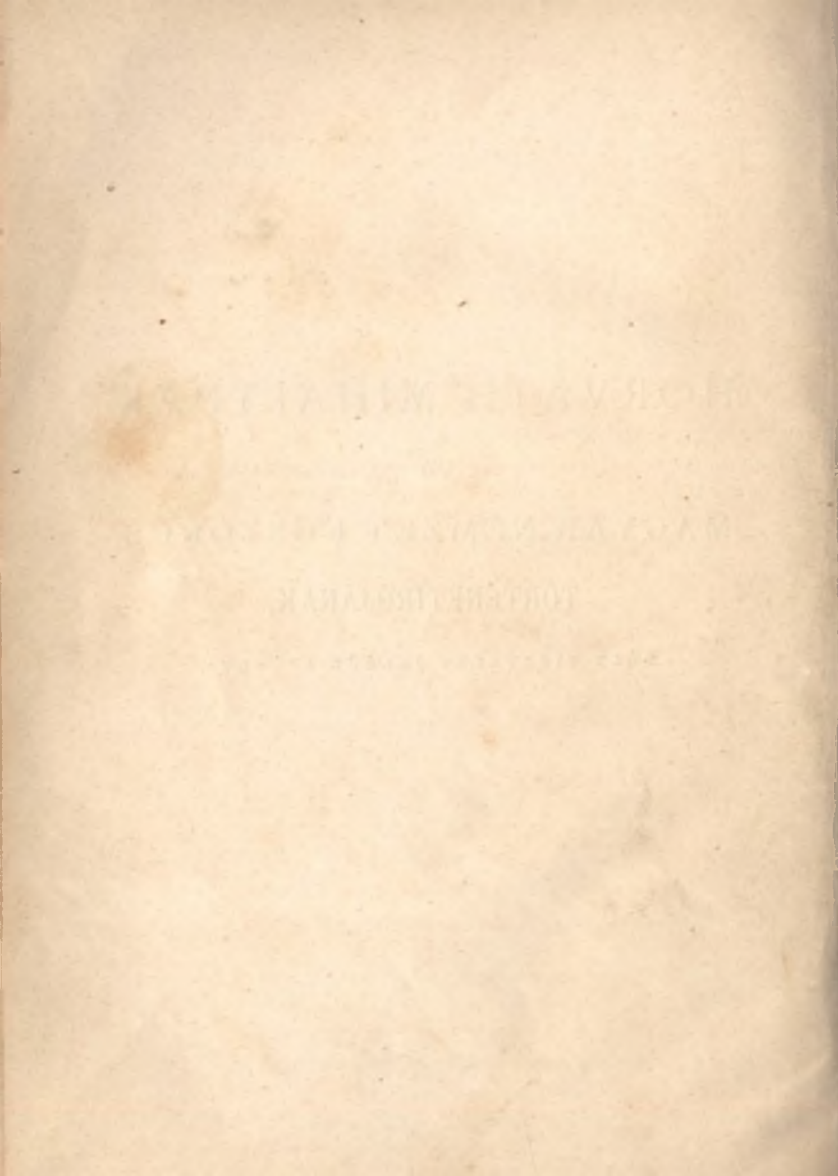
HORVÁTH MIHÁLYNAK

A

MAGYAR NEMZET KOSZORÚS

TÖRTÉNETIRÓJÁNAK,

MÉLY TISZTELET JELÉÜL AJÁNLVA.

A BAKONYBAN BUJDOSÓ FOHÁSA.

— 1703. február végén. —

1. Vigasztalj meg kegyes Isten
Bánatimban kegyelmesen !
Légy vezérem ez ínségben,
Búsulásom tengerében.
2. Hallgass meg mast kérésemben
Én Istenem, szükségemben ;
Mert vagyok elmerülésben
Az irigyek örvényében.
3. Akárhová hajtsam fejem —
Te kívüléd én Istenem
Nincs sohunnand segedelmem,
Ha elhagysz, édes reményem.
4. Reménségem nincs egyébben :
Hanem te szent Fölségedben ;
Nem is bízom emberekben,
Sem földi fejedelmekben.
5. Mert ezek inkább veszélyben
Ejtenek kelepczéjekben,
Rám törvéni irígységeken,
Nem szánnak engem semmiben.

6. De sőt inkább életemre
Vannak mindenk vesztetre;
Juttatnak gyakran veszélyre,
Bút hoznak szegény fejemre.
7. Téged kérlek én Istenem,
Te kezeden van életem:
Te fogjad föl minden igyem,
Óltalmazd meg szegény fejem!
8. Ne essél lölköm kétségben,
Légy azért jó reménységben,
Bizzál az te Teremtődben —
Megment az irigyek ellen!
9. Számtalan bút már szenvedtem
E világon; én Istenem
Vigasztald meg én bús szívem —
Ne örüljön ellenségem!
10. Szorgalmatos fohászkodást
Nyújtok néked háláadást,
Én Istenem, igazulást
Tüled várok szabadulást.
11. Vedd füledben óhajtásim, ¹⁾
Jussanak hozzád sirásim,
Hallgasd meg Uram, verscim:
Távozzanak el irigyim!

¹⁾ Sójajtásim, fohászim értelemben; ódon.

12. Szemeidet fordíts(d) reám,
Figyelmesen hallgass reám,
Ártatlan köntöst adj reám,
Mennyben tedd főmben koronám.
13. Szivemben hogy kapcsolhassam
Szent Ígédet tanulhassam,
Magamat ahhoz szabhassam --
Mindenkor benned bízhattam.
14. Igazgassad lábaimat
Én Istenem, járásimat,
Szerencséssé útaimat
Tegyed minden dolgaimat.
15. Látod Uram, gondolatját
Szívemnek fohászzkodását,
És enyhíts(d) meg nagy siralmát,
Töröld el könnyhullatását!
16. Lengedező szép szellőkkel
Legeltess Te szent Ígéddel,
Biztass szent ígéretteddel, —
Késértetben ne essem el!
17. Tarts meg engem irigyektől,
Rágalmazó beszédektől,
Hamis igyekezetjektől,
Rámtörök mérges nyelvektől.
18. Válassz engem, ily nyavalyást,
Hogy nyerjek szent boldogulást,
Mondjak Neked mennyben áldást —
Ne hagyj engem, ily nyavalyást!

19. Légy megfizető azoknak,
Kik ok nélkül rágalmaznak,
Szemben nékem szépet szólnak :
Hátam mögött vermet ásnak.
20. — Eztet egy ifjú szerzvéen,
Istenéhez esedezvéen,
Mennyből segítséget kérvén,
Irigyeitől m e n e k e d v é n.
21. Elvégzem már énekemet,
Nem töröm tovább elmémet,
És föl nem irom nevemet¹⁾ . . .
Isten vezérljed igyemet !
22. Ezerhétszázharmadikban,
Istenhez buzgóságában
Az Bakonyban, nagy buvában
Bőjtelő hava fogytában.
23. Dícsértessél Atya-Isten,
Fiú- és Szent-Lélek-Isten !
Angyaloknak zöngésében
Áldassál az magas mennyben.

S z e n c s e y G y ö r g y dalkönyvéből. Vagy valamely, ecclesiájából kiűzött protestáns pap, vagy — a mi még hihetőbb — valami, a császári katonaságba soroztatás, vagyis inkább fogdostatás elül bujdosó ifjú irhatta; ez időben állítottak ugyanis és

¹⁾ Üldözöitől féltében.

vitettek ki a Rajnához, XIV-ik Lajos ellen, a spanyol örökösödési háború kitörése folytán szervezett új magyar ezredek, s az erdők országszerte tele voltak bujdosókkal, kik e törvénytelen sorozás és magyar érdek elleni háborúba, mészárszékre hurczoltatás elül menekültek. Ezekből alakult aztán, tudva levőleg, Rákóczi első serege; ilyenek valának első vezérei: Esze Tamás, Kiss Albert stb.

A MUNKÁCSI HARCZRÓL.

— 1703. június 28. —

1. Egy szegénylegény volt : az Esze Tamás, ¹⁾
Magát megvonó Bonohó András ; ²⁾
Urok mellett voltak ezek, mintegy lelki más. . . .
Jánki Péter,
Zöld Demeter
Voltak, mint darázs.
2. Legelőször is Munkácsra jutánk :
Ott udvarházhoz, Urunkhoz szállánk ;
Montecuculi hadától megnyomattatánk, —
De Karaffát
Német gyenerált ³⁾
Halálra adánk.

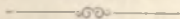
¹⁾ Rákóczinak egyik legrégibb híve, ki a forradalmat itt-honn néhány társával tulajdonképen meg kezdé. Rendkívül kedvelt a nép között, s hűségeért kegyeletben tartott a fejedelem előtt. Mint dandártábornok esett el, 1708. pünkösöd napján, Nyitra alatt.

²⁾ Tán Bóné Andráski, — Rákóczinak ezredese volt, s mindjárt 1703-ban nagyban szerepelt.

³⁾ Tulajdonkép gr. Quiríni kapitányt, kit Majos János — később ezredes — a fejedelem szemei előtt rohant és öle meg. A nép az ismeretlen Quiríni nevet az átkosemléki, hírhedt Caraffával cserélé föl, ki azonban ekkor már rég nem élt.

Tájékozás. Ezen, az 1672-iki kurucz tábori dal méretében szerzett töredék megmentését Ábra y Károly t. barátom, hód-mező-vásárhelyi ref. főgymn. tanár úr szivességének köszönöm, ki egy ugyanott élő régi, vén ember ajkáról a múlt évtized elején leírta s velem közlé. Az aggastyán még dallamát is tudta, és tudta egykor — állítása szerint — több versszakait is, de most, késő vénségében csak e kettőre és a „Rákóczi nótája“ (l. az 1708-ik évnél) néhány sorára emlékezett még. Kár, hogy a többi stróphák vele sirba szálltak. Különben, a második versszak — némi változattal — megvan az 1711. közepéről való „Kurucz katonadalá“-ban is, de az első stropha merőben ismeretlen s egyedül itt fordul elő.

Maga a munkácsi harc — Rákóczinak első ütközte — 1703. június 28-ikán vívatott: azért tevém mint az eseménynek keltét, e vers fölé, mely azonban szintén nem lehet attól távol eredetű.

RÁKÓCZI FÖLKELÉSÉRŐL.

— Iratott 1703. szeptember hó közepén. —

1. Emlékezem szegény Magyarországrúl,
A bban lévő számkivetett urakrúl —
Legfőképpen gróf R á k ó c z i F e r e n c z rúl.
2. Nagy árúltatás esett országunkban,
És citáltatják urakat Udvarban,
Hogy megtudnák : kitül esett az, jobban ?
3. Hallván ezt B e r c s é n y i M i k l ó s azonban,
Hogy hivatják az urakat Udvarban :
Búcsút vészen az házatúl zokogván.
4. Fogva viszik ki Kassárúl Szirmait,
És Munkácsbúl az ifjú gróf Rákóczit, —
Hogy ne kövessék atyjoknak nyomdokit !
5. Az Szirmait viszik Német-Üjhelyben,
És gróf Rákóczit fogva tartják Bécsben, —
Szabadságát óhajtja csak szívében.
6. De az Istennek volt reá nagy gondja :
Mint Józsefet az tömlöczben nem hagyta,
Csudálatosképpen szabadította.

7. Haupmant Lemán volt az ő estrázsája,
Idejében rajta szánakodója —
Maga vérével megszabadította.
8. Haupmant Lemán érte fogva tartaték,
Végre teste Bécsben négygyé-vágaték,
Rákócziért vére bőven kiomlék.
9. Nemkülömben volt Rákóczinak dolga,
Mint Apolloniusnak állapotja,
Antiochus előtt lön bujdosása.
10. Antiochus szólítá Tallariacest,
Tarsist ígéré Apolloniusért :
Mint Leopold ígére Rákócziért.
11. De az Isten irigyit megcsúfolta,
A z sok szegény kérésit meghallgatta :
Hazájában ismétlen visszahozta.
12. Idegen tanácsbúl hadat indíta,
Alsó-Magyarország felé indúla —
Isten segítségébül el is juta.
13. Beresényi Miklóst küldé Liptó felé :
Hogy vigyázna Túróc vármegye felé, —
És elterjedjen híre mindenfelé.
14. Ocskai Lászlót küldé Léva felé,
Hogy vigyázna Újvár és Nyitra felé, —
Léva várát hirtelenül megvév.

15. Forgách Simon¹⁾ értvén ez meglőtt dolgot :
Szede hamar lovas, gyalog parasztot --
Kiknél visszassegezett kasza látszott.
16. Nyitra, Pozsony vármegye özvegyüle,
Nemes, paraszt, Nyitra felé felméne :
Ocskait várja csak az ütközésre.
17. Hallván ráczság Forgáchnak támadását,
Leopoldustúl derék szabadságát,
Ha megveri gróf Rákóczinak hadát :
18. Alattomban ráczság kezdé pártozni,
Gróf Rákóczy hadát kezdé fogyni,
És hét magyar falukat felrablani.
19. Megütközék Rákóczy az ráczokkal —
Léve ottan szerencsések azonnal :
Levágata Rákóczy hétezret karddal.²⁾
20. Várakodik azonban még tovább is,
Hogy megverje pártütőit jobban is --
Bátor szívvel országáért harcol is.

¹⁾ 1703-ban még császári tábornok.

²⁾ A Beresényi által 1703. aug. havában, Várad-Olaszi megostromlása alkalmával levágatott ráczok értetnek.

21. — Nem köll magyarnak magyarra támadni!

De egy szívvel-lélekkel öszvefogni,

Az portiót¹⁾ országunkból kiverni.

22. Adjon Isten mindnyájunknak egy szívet,

Az uraknak is olyan egyességet:

Vethessük el rúlunk az nagy inséget!

23. Ez verseket írák nagy álmétkodván,

Magyar visszavonyásán csudálkozván, —

Nemzetünknek veszedelmét sajnálván.

24. Az ezerhétszázharminad esztendőben,

Mihály havának harmadik hetében . . .

Segélje meg magyarokat az Isten!!

S z e n c s e y G y ö r g y dalkönyvéből és nemzeti muzeumi kéziratár, Hung. in quarto 173. II. (Jankovich-féle másolatok.) Ez egyszerű, természetes, minden mesterkéeltség nélküli ének, határozottan népi eredetű, a milyen volt maga a támadás. Mutatja ezen eredetét nemcsak naiv hangulata s kezdetleges verselése: de azon jellemző körülmény is, hogy az együgyű szerző még Rákóczi fejedelmi rangja felől sem volt tisztában, nevezvén őt grófnak, — mintha már grófnál nagyobb úr nem is lehetne!

¹⁾ Németet. (Muzeumi kéziratár.)

En e versnek, épen e népies eredeténél fogva, a közvetlenül reá következővel együtt, különös jelentőséget tulajdonítok. Egy őszinte hang az, őszinte kifejezése azon lelkesült érzelmeknek, melyekkel a nép az ifjú szabadsághős, a szeretett vezér merész kezdeményezését fölkarolta, s a szerény és kétes kezdetű mozgalmat hamarsággal európai jelentőségű háborúvá emelte.

R Á K Ó C Z I F E R E N C Z É N E K E .

— 1703. october—december. —

(„*Cantio de Francisco Rákóczi*“)

1. Fölséges nagy Isten, szentséges nevedben
Kezdem verseimet, szent segedelmedben.
2. Mert én szükölködöm segítséged nélkül —
Mint az szomjú szarvas hideg forrás nélkül. . . .
3. Legelsőbben azért Hozzád fohászkodom,
Mert Tenálad nélkül árva vagyok, tudom.
4. Az én színdékomat hiszem, hogy jól tudod,
És kívánságomat énnékem megadod.
5. Kicsiny seregünket vezérld Szent-Lölköddel, —
Kicsiny táborinkat, kérünk, ne veszítsd ¹⁾ el!
6. De sötinkább, Uram, őket erősítsed,
Ő ellenségeket tölök megrettentsed. —
7. Az Christus nevében felkötöttem szablyám,
De ²⁾ legelsőbben is szent neved kiáltám.

¹⁾ Veszítsd, veszéjtsd értelemben; ólon.

²⁾ Így; alkalmas'nt tollhibából „És“ helyett.

8. Az magyar nemzetnek sok siralmát látom :
Segílj meg Űr-Jézus! . . . kiért fohászkodom.
9. Ha kihoztál minket, Uram, Seythiábúl,
Régi pogányságnak mélységes tavából :
10. Ne hagyj pusztítani mi ellenséginknek —
Hogy láttassál lenni a z m i I s t e n ű n k n e k !¹⁾
11. Kik csak azon vannak, hogy megemészsenek,
És minket ez földről eltörölhessenek.
12. Árva Magyarország, jaj! pusztán hagyatál, —
És mind atya, anya nélkül hagyattatál.
13. Ne félj, mert fölötted, im, igaz strázsa áll . . .
Régi szabadságtúl még meg nem fosztatál!
14. Gondja van Istennek igaz híveire,
De bizon ynyal, hiszem : az m a g y a r n e m z e t r e !²⁾
15. Nem teként az Isten kétszínű emberre, —
Vess igyet nagy Isten hamis arbiterre!³⁾
16. Átok alatt légyen az ki tanácskozta,
Ki az súlyos terhet magyarokra adta!
17. Rettenetes kínok szálljanak azokra,
Kik szegény hazánknak voltak nagy károkra.

¹ és ²⁾ Jellemző hivatkozás a „m a g y a r o k I s t e n é“-re.

³⁾ Arbiter = önkénye szerint intéző; nem a törvények, de saját akarata szerint ítélő bíró, a j u d e x-nek ellentéte. Itt a bécsi ministerek értetnek.

18. Nem léssz büntetetlen te hamis áruló,
Kézben akadsz, hidd el, nemzetünket rontó!
19. Hidd el, megrostálnak ¹⁾ portió-vizsgáló, —
Ne szaladj előttünk, ha vagy igaz és jó!
20. Várhatod Istennek haragját fejedre,
Az ki oka voltál; tekénts föl az égre, —
21. Az vezéresillagnak nézz fényességére :
Mit példáz rólatok . . . vehetitek észre!
22. Keves javainkból ők parancsolának,
Minden súlyos terhet mireánk rakának.
23. Tulajdon szemével megtekinté Isten,
Siralmas panaszink vevé eleiben.
24. Könörgésünk látván, néze ránk kegyesen,
Elbocsáta ²⁾ Isten minket szerencsésen.
25. — Óh mi magyar népek, kérjük az Úr-Istent :
Megromlott ³⁾ népeit, segíljen meg minket!
26. Hogy ellenségünkön mi erőt vehessünk, —
Így Istennek hálát mindnyájan adhassunk.

¹⁾ Megvizsgálják, ítélnék.

²⁾ A rabságból.

³⁾ Megrongált, megfogyatkozott; külsőleg, és nem beható
értelemben, mint ma kizárólag használtatik.

27. Az nagy serezhaltató adót megúntátok,
Majdan ¹⁾ sós kenyeret ti enni nem tudtok ;
28. Az executiót már nem tarthatjátok,
Mert javaitokból immár kifogytatok.
29. Mind, egész országúl nyomorúltak vagytok :
Németnek, papoknak mert jobbágyi vagytok.
30. Testeteken ninesen semmi ruházattok —
Mostan, hiszem, vagyon méltó panaszotok.
31. — Hamis arbíterek, mit futtok előttünk ? ! . . .
Rákóczi s Beresényi hiszem nem vétettünk,
32. Ha ti javatokra Istentül küldettünk ; ²⁾
Fejetek meghajtván, várjátok jót tülünk !
33. — Szerelmes fiaim, semmit ne féljeteK
Az Jézus nevéért vélem szenvedjeteK !
34. Megsegít bennünket, csak, hogy egyet értsünk,
Rebellisek többül mi vissza ne légyünk. ³⁾
35. Vannak mimellettünk sok gróf-úri rendek,
Nem szabadságon tanúlt jó vitézek. —

¹⁾ Majdan, = majdnem, alighogy. Ódon.

²⁾ Azaz : Hiszen nem vétettünk mi Rákóczi és Beresényi azzal nektek, hogy Istentől szabadítá-ra küldettünk.

³⁾ Ne rebelláljuk egymás ellen, vissza a császárhoz ; vagy : ne vonjunk egymásközt vissza.

36. Építs(d) föl Úr-Isten, megromlott oszlopát,
Szegény magyaroknak, megromlott bástyáját!
37. Isteni erőddel add meg szabadságát —
Emeld föl még egyszer tündöklő zászlóját!
38. Ó h te átkozott Bécs! sok károkat tettél,
Sok szép gróf urakat ki megemésztettél;
39. Nemesi rendeket mind semmivé tettél,
Szép szín alatt pedig mind mérget hintettél.
40. Magad vagy az oka te veszedelmednek, —
Nem léssen áldása rajtad az Istennek!
41. Köszönheted eztet te kevélységednek,
Benned megöröközött büzös nemzedetnek.
42. Az ördögnek szarvát ti elkívántátok,
Belzebubnak szarvát immár fölraktátok.
43. Az rút öltözetben Plútó ti atyátok:
Mert az nagy Istentül útaltatván vagytok.
44. Cardinálra¹⁾ sokszor sírván supplicáltunk, —
Nem adatott nekünk soha jó választunk,²⁾

¹⁾ Kollonics Lipót bíbornok és esztergomi érsek, a magyarság és protestantizmusnak e nagyhatalmú, esküdt ellensége, — egykor a gyermek Rákóczinak a bécsi udvar által rendelt gyámja.

²⁾ Válaszunk helyett, régies.

45. Szomorodott szóval noha fohászkodtunk . . .
Kénytelenek voltunk — fegyverünk kivontuk.
46. Egy tanácsos vagyon — ennek neve nincsen —
Elhitesse magát, bizony bújja leszen!
47. Mert én az Istenhez sírván fohászkodom
És az szent Dáviddal méltán azt mondhatom:
48. Kezemben adod még én ellenségemet —
Az kinyomorgatja édes nemzetemet!!
49. Kérje az Úr-Istent: kezünkbe ne essen, —
Az anyjátúl szopott tej keserű leszen!
50. Magyar nemzet voltál, te, ki elpártoltál,
Igaz magyar vér vagy, te, ki elárultál . . .
51. Rákóczit s Beresényit te fogva tartottál,
Sok régi uraknak arbítere voltál.
52. — Szomorú versemet már tovább nem nyújtom;
Szegény magyarokat szívem szerint szánom.
53. Mit tudsz magyarokra? — tüled azt kívánom . . .
Elhiszem, nekem is vagyon mast árulóm!
54. Verseim olvassad, mind halálig hív légy,
Pártos¹⁾ magyarokkal penig soha ne légy;

¹⁾ Azaz: a nemzettől elpártolt, a Béccsel tartó-
tőredék.

55. Semmi rebelliót¹⁾ ezután te ne tégy —
Az nagy Isten előtt átkozott hogy ne légy!

Rákóczi Ferencz.

Szencseý György codexéből. Egész tartalma, szelleme, iránya oda mutat, hogy a szabadságharcz elejéről, 1703-ból való, ez évnek utolsó negyedét értve, midőn Rákóczi fegyverei mindinkább diadalmasokká lőnek s zászlói az austriai és morva határokig lobogtak. Különböztetve Szencseý dalkönyvében, 1705-ön innen keletkezett vers már egyáltalában nem foglaltatik, — mely körülmény szintén nyilván állításunk mellett szól Kollonics érsek halála, kiről itt mint előről és hatalmas működőről van szó, 1707. január 21-kén következett be, — I. Leopold életében mindenható politikai befolyása azonban még előbb: I. József trónra léptével (1705. május 5.) ért véget. Állításunkkal ez is összhang.

A mi e mindenestre szép és erőteljes helyekkel bíró, jelentékeny koréneknek szerzőjét illeti, — épen nem lehetetlen, hogy az maga a költői és vallásos lelkületű fejedelem, II. Rákóczi Ferencz volt. Ismerjük az ő irodalmi hajlamait, mondhatnók irói szenvedélyét, mely a harcok zajának közepette, ezerféle országos gondjai között is azt mívelteté vele, hogy roppant számú sajátkezű levelezésén kívül — mint vörösvári, saját levéltárából meggyőződtem — neveze-

¹⁾ A nemzet ellen.

tesb szónoklatait, és minden évnek történetét is, az esztendő befejeztével, külön-külön, saját kezével leírá. Ezek, fájdalom! elvesztek ugyan, — vagy még lappanganak: de ismerjük más munkáit, minők pl. Emlékiratai, az Officium Rakoczianum, politikai végrendelete, stb., mind megannyi bizonyosságai írói tevékenységének. A „Ne higgy magyar a németnek...” kezdetű 1706-iki vers is általánosan neki tulajdonítatik (l. alább), valamint a szintén alább közlendő „Sok búval árasztott...” kezdetű; sőt egy Sínay, és Révész által, levéltári adat nyomán, övének vallott költeményt már föntebb láttunk. („Rákóczi éneke Bocskayról.” I. k. 285 l.)

Mindezeket s a jelen éneknek általában véve az ő szellemével egyező, rokon hangulatát összevéve, — s az ugyancsak maga a fejedelem által hadai számára szerzett imádsággal¹⁾ egybehasonlítva: nagyon valószínűnek tűnik ki Rákóczi szerző volta.

Ha ki előtt mindazonáltal még ezek után is kétségesnek látszanék, hogy a jelen éneket Rákóczi fejedelem szerzé, — ám legyen hite szerint. Annyi bizonyos, hogy, ha más írta is a fejedelem nevében: jól átérzé, átérté ennek szellemét.

¹⁾ I. ez imádságot a „Rákóczi Tár” (Pesten, 1856. Lauffer Vilmosnál) I. kötetében, általam kiadva.

NEUSTADTI HARCZ.

1703. nov. 15-kén.

(Költ 1707, october 4-kén.)

1. Szerencse magában szüntelen forgandó,
Bizodalma kicsin, soha nem állandó ;
Kereke forgása gyakrabban csalandó —
Minden részében sokszor változandó.
2. És senki ne bízzék épenséggel ehhez,
Mert hasonló kristály tündöklő üveghez,
Ki hogy inkább hajol hamar eltöréshez :
Úgy kész az szerencse változandó részhez.
3. Mindeneknek kedvez nyilván csak ideig,
Senkit ki nem választ csalásával pedig,
Ő állandósága ritkán tartó végig —
Nincs rendelt határja, hogy tudhassuk : meddig ? . . .
4. A midőn jót várnánk, gyakrabban gonoszra
Szerencsének sorsa változtatik balra ;
Gonosz kelepcéjét terjeszti sokakra, —
Nem bízhatunk hozzá ez ilyen okokra.
5. Sok rendbéli való tündöklő uraság,
Minden sorson lévő tisztbéli méltóság,
Fegyver közt forgandó nagy alkalmatosság —
Ennek erejétül függ minden szabadság.

6. E világi egész drágalátos sok kincs,
Mellyben bizonyossan s nyilván semmi jó nincs :
Ez mind szerencsétül múlhatik, úgy tekints
Szerencse dolgában, hol bizodalom nincs.
7. Szerencse pályája fegyverviselőknél
Forgani ott szokott vitézlő rendeknél ;
Változtatja dolgát sokszor ilyeneknél,
Nem állandóságát folytatja ezeknél.
8. A minthogy kitetszik mostani dolgában
Az ezerhétszáznak úgy harmadikjában
Szerencse próbája, Szent-András havában
És tizenötödik feltetszett napjában.
9. Felséges római háznak végvárához
Francziai király egy tábora ahhoz
Gyalog s lovasokkal regális bástyákhoz
És rendelt trüppokkal érkezett Landához.
10. Harmincezer fegyverforgató nemzettel
És húszezer paraszt, kapás-ásós néppel,
Megszállotta Landát hadi bátor szívvel,
Resolutus vitéz roppant seregekkel.
11. Ágyúit vonatá erős köfalához,
Az paraszti népit apros ¹⁾ munkájához
Gyorsan hajtá őket mélyen ásásához,
Fegyverkező népit rendeli próbához.

¹⁾ Approche = viárok.

12. Holott campírozván négyezer magyarság
És ötszázig való német, jó lovasság :
Látván, barom-erő közelget, sokaság —
Kap lóra ott gyorsan könnyű katonaság.
13. Commendo : óbester Loz János, nagyságos,
Rendeli az hadat, kinck foganatos
És parancsolatja közöttök hathatós,
Melyre vitézlő rend kész és alkalmas.
14. Három regimentnek zászlóit Landában,
Hagyatja, az külső ott citadellában,
És maga zászlóit kinn lévő hadában
Loz uram elosztá egynéhány truppjában.
15. Méltóságos úri rendő commendója
Azon magyarságnak marsot parancsola,
Vegye az had útját Najstat felé, hagyja,
Rendelt seregekkel legyen indulatja.
16. Najstádi lincán hadak általmennek,
Száz lovas németet kapuhoz rendelnek,
Parancsol istrázsát commendo ezeknek —
Magyar regimentek falukra szélednek.
17. Maga Loz óbester, óbester Auval
Nájstat városában szállnak dragonyossal,
Holott is óránként vadnak kész s jó sorssal,
Mint vitézlő rendhez illik, vigyázással.
18. Az ellenség ellen magyarok portája
Jár-kei éjjel-nappal, vitézül próbája ;
Kiktől fogy, vész és hal francziák gyalogja,
Magyarok fegyvere hol igen fogyasztja.

19. Szüntelen hallatott ellenség ágyúját,
Landában lövetni kár-tévő bombáját,
Lövő-szerszámokkal rontatni bástyáját,
Oltalmazza kívül sánczát, armádáját.
20. Nem nyugszik vitézlő hadi rend Landában :
Kicsap gyakran belől, és az aprosokban
Sok száz ellenséget megemészt, sánczában
Nyernék egynéhányat állott ágyújokban.
21. Éjjel sánczban csinált ellenség munkája
Rontatik, ágyúkkal Landából fogyasztja,
Rendben állott népit igen aprósítja —
Külsőnek lövésit belől károsítja.
22. Megsokallván külső ellenség ezeket :
Ott generál Tallal ¹⁾ rendel vitézeket,
Francia jó lovast is hétezereket,
Ahhoz bátorszívű és próbált tiszteket.
23. Magyar seregeket Najstat város körül
Megűssék, megverjék, mind alól és felül
Német istrázsákat az línea mellül
Elhajtsák, fogdossák, — úgy parancsol errül.
24. Ezeket rendeli : nagy tág, sík mezőnek
Ostrommal menjenek línea szélénck,
Kétezer gyalogot commendéroz hegynck,
Hogy Najstatban lévő lovasnak üssenek.

¹⁾ Tallard, marechal.

25. Óberst-Wach-Maister akkor lévén portán,
 Ki Bellovics Gábor, nyargal vissza lován,
 Ellenség jövőseit szemcivel látván —
 Hirt ad commendónak, az dolgot számlálván.

26. Azonnal magyarok egyik óbesterít
 Ott commendérozza, parancsolja létit,
 Csonka Béknek ¹⁾ mondja lénea őrzésit,
 Bízva erre magyar hadnak vezérlésit.

27. Ott, fogadván szavát, mint főcommendónak :
 Kimegy magyarokkal, indul léneának,
 Mint Hercules, szókkal vitéz katonáknak
 Szól, nagyon terjeszti szavait azoknak :

28. „Vitézek ! az magunk szép böcsületünkért
 És római házhoz való hívségünkért
 Ne szánjuk vérünket ontani ezekért —
 Kérlek benneteket az nagy Istenünkért !“

29. „Itt áll az ellenség számos seregekkel,
 Noha mi kevesen vagyunk, hogy ezekkel
 Ez nap megharczoljunk, ily sok ezerekkel :
 Bízunk az Istenben, — ő bír mindezekkel.“

30. „Kiki mondjon Jézust !“ . . . De maga elsőben
 Felszóval kiáltja, követik mezőben ;
 Minden bátorodik az belső szívében, —
 Fénlik az szép fegyver magyarok kezében. . .

¹⁾ Magyarországi születésű híres vitéz török, ki Buda bevételkor keresztyénné lön, s dunántúli fiakból huszárezredet szervezett, melyet a magyarok Csonka bég ezerének, Csonkapergi ezerének, a németek pedig „Zunckenperger-Regiment“-n k neveztek.

31. Línca kapuján magyarok kimennek,
Ott vitézi módon, bátran ellenkeznek;
Reménségek kívül másfelől érkeznek
Kemény seregekkel francziák sietnek.
32. Másutt megkémlelték línca mivoltát, —
Általjövésekre feltalálták utját,
Merre az főtisztek hozta sűrő truppját;
Erre nézve magyar fordítá zászlóját.
33. Környűlvette őket ellenség, sokaság,
Hogy megharczoljanak — nincs alkalmatosság;
Szalad mindenfelé az szegény magyarság,
Számos de közülök fordul katonaság.
34. Akkor is Csonka Bék óbester kiáltja:
Fordulj édes fiam! . . . Szép szókkal biztatja;
Veszni magyarságot látja és siratja . . .
Nájstad város felé az lovát fordítja.
35. Liptay András is, egyik regimentnek
Óberst-Lajdinantja, rendelt ezerének
Szép biztató szókat mond ő vitézinek, —
Forgó szerencsáját ajánlja Istennek.
36. Ott Rudnay Ádám, hol oldalt, hol hátra
Katonát biztatván hadi vitéz módra
Forgolódik, veti kezét gyorsan kardra,
Ellenségre kardját rábocsátja sokra.

¹⁾ Hegyestör, dragon.

37. Ez is főtiszt lévén Őberst-Wachmaister,
Kinek fénlik sokszor kezében hegyester,¹⁾
Oly fegyverkezésre régi hadi mester,
Tanúlt mindenmódon, jó katona-cmber.
38. Az sok ellenséget magyar kapitányok
Tartóztatják igen, vitézlő hadnagyok,
Hasonló próbával vadnak zászlótartók :
Lássék emberségek ! . . . vagyon akaratok.
39. Sokszámú ellenség megnyomván ezeket :
A ki merre mehet, magyar vitézeket
Francziák fogdossák, ontják szép véreket, —
Szenvednek ott sokan halálos sebeket.
40. Valaki fordítá lovát tág mezőnek :
Bizodalma szolgált tartó életének,
Óráját kerülte nagy veszedelmének,
Jó folytató sorsát látá szerencsének.
41. De átkozott óra, melyben indulások
Szegény magyaroknak történt fordulások
Najstat városában való szaladások, —
Rabságra, halálra a volt bészárások.
42. Őbester Csonka Bék keserves rabságra
Reménségen kívül esett ott fogságra ;
Szerencsétlenségnek de gonosz sorsúra
Jutott, — nem előbbi nyilván szabadságra.¹⁾

¹⁾ A francziák által a töröknek kiadatván, renegát voltaért életével lakolt.

43. Úgy Liptay András, és több kapitányok,
Hadnagyk, főtisztek, vitéz zászlótartók
Rabbá estek tisztek, huszonhat ök számok,
Sokan alábbrendő katonák, magyarok.
44. Ellenség elnyeré öt számú zászlóit —
Kik mellett sok magyar ott hagyá életit ;
Fordítá szerencse ily gonoszra részit ;
Rájok terjesztette álnok kelepczéjit.
45. Átkozott szerencse ! a mint rájok osztá
Maga adományát, tőlek úgy elfosztá ;
Gonosz csalárdságát magyarokra hozta,
Kereke forgását rosztól kormányozta.
46. Nem-állandósága csalárd szerencsének,
Mely nagy veszedelmét az magyar nemzetnek
Változó sorsával hozott vitézeknek —
Igazán id e ig kedvezett ezeknek !
47. Ha ki nem próbálta állhatatlanságát
Forgó szerencsének, változtatóságát :
Vehet ebből példát, minden csalárdságát
Vigyázva kerülje romló gonoszságát.
48. — Ki ez verseimet elmémmel fundáltam :
Szerencsének dolgát sokszor én próbáltam,
Jó s gonosz résziben gyakran részes voltam,
Romló állapotját jól experiáltam.
49. Az ezerhétszázban és hetedik számban,
Úgy Mindszent-havának negyedik napjában,
L a n d a a l a t t e s e t t s e b b e n f e k v ő á g y b a n
I r t a m v e r s e i m e t , h o l k í n b a n , h o i b ú m b a n .

50. Ez utolsó versem végezi munkámat,
 Nem fárasztom tovább kezemet, pennámat.
 Isten oltalmában vitéz barátimot
 Ajánlom; végezem immár írásimot.

Vége.

B. Palocsay György.

Eredeti, báró Palocsay György maga kezével írott verszet, a b. Palocsay-levéltárban, Lőcsén.

E historiás-ének érdekes epizódját képezi a spanyol örökösödési háborúban a magyar hadak résztvétele, — kik közt a vitéz szerző, mint huszárszázados szerepelt, s mint a 49-ik stróphából kitűnik, Landau alatt oly sebet kapott, — mely, újabb hadifáradalmak által fölélesztve — még négy év múlva is ágyhoz szegte őt. E seb azonban a hősnek harci kedvét el nem vette, sőt még nagyobb hadi tettekre ösztönző. Buzgó hazaszeretetétől indítatva, 1704. elején szerencsésen haza szökött, hol is azonnal a Rákóczi alatt fegyvert fogott magyar hadak közzé állt. Ezek soraiban csakhamar ezredessé, majd dandártábornokká, mint ilyen a nagy-váradai ostromzárlat parancsnokává és 1708-ban Erdélyben Károlyi alatt önálló osztályparancsnokká, végre 1710. nyarán, a dunántúli expedíciókor, vezénylő tábornokká emelkedett. Károlyival való közel rokonsága daczára, csak jóval a szatmári béke után, Rákóczi utolsó vára: Munkács őrségével tette le fegyverét.

Palocsay György kalandos természetű ember volt,

minden vakmerő vállalatra kész. Egyszer, a Rajna mellett, csak egynehány huszárral áttörvén magát a francziák hadvonalain, mértföldekig barangolt be az ellenség földére; majd ép oly vakmerően: egész Németországon keresztül-kasúl szökött haza. Itthonn, már mint tábornok, egy ízben parasztruhában jött át a németek őrein, s ugyan ekként akart belopódzni 1710. novemberben az ostromlott Eger várába, — ha Rákóczi el nem tiltja vala.

1711-ben, Munkács capitulatioja után, nőül vette régi imádottját: Bottyán tábornok ifjú özvegyét, a bájos gr. Forgách Juliánát, s hazavonúlt Sárosba, Palocsa várába, — a politikai élet zajában soha többé részt nem veendő. De tevékeny szelleme nem tudott pihenni, mint művelt, s a költészetben gyönyörködő ember, kivált szeretett nejének kora elhúnyta után, gyakran versírással — többnyire alkalmi és gúnyoros versek — tölté magányában idejét. Különben, verseket már 1698-tól kezdve szerzett, s műzsájának termékei egész 1725-ig terjednek. Ilyen számos találtatik, melyek még mind kiadatlanok s csak általunk szedettek össze pár év előtt, a b. Palocsay-levéltár scartétáiból.

GYÁSZÉNEK A HOLDVILÁGI S FEKETEHALMI HARCZRÓL.

— 1704. februárban. —

1. Siralmas lön dolga az magyar nemzetnek ;
Előttünk példája udvarhelyieknek,
Ekképen történek nemes Háromszéknek —
Kik nagy vérontással fegyverre kelének.
2. Óh szomorú, gyászban béborúlt esztendő !
Keserőség, bánat, búval teljes üdö !
Siralmas bánattal sok anyák kesergő —
Mint ezt megmutatta h ó d v i l á g i mező.
3. Jaj, hamar a z u t á n az Barcza mezeje,
Sok vitézlő rendet az vérben kevere ;
Kiket az Háromszék kedvekre nevelc :
Feketchalomnak völgye eltemete.
4. Felserdült ifiak, nemesi virtussal,
Kiket íkesített az szép szabadsággal,
Mindeneknek fémlő arany-titulussal —
Testek vérben fetreng, egymásra hullással.

5. Sűrű sötét gyászban Holdvilág mezeje
Sokakat boríta el az Katlan-hegye,
Kiket elhullata ellenség fegyvere —
Kegyetlen pusztában rakásban temete.
6. Rendetelen ¹⁾ jajra felvirradott napja,
Sok vitézlő rendnek szomorú órája,
Sokaknak közülök volt vesztő csatája,
Szegény magyaroknak volt végv a s á r n a p j a. ²⁾
7. Jaj, mely hirtelenül rossz hír futamodék,
Hermány-Szent-Péterhez hamar elérkezők,
Sok vitéz közülök vérben keveredék —
Hirtelen az hadat sebes harcznak vivék.
8. Sok atyák és anyák sirassák fiokot,
Elmaradott árvák jajgatják atyjokot,
Keserves özvegyek óhajtják urokat, —
Mert nem láthatják vérben heverő tagjokot.
9. Óh Uram-Istenem, ki ennek az oka?
Hogy nagy-erős karod rólunk elfordula,
Az ellenség mellett, ellenünk támada,
Az eb-oroszlánnak ő szájában ada.
10. Kiket az tejünkön sokáig tartottunk
És az mi vérünkön ugyan meghizlaltunk:
Azoktól mindenütt széljel posztíttattunk
Véres fegyvereknek élére hányattunk.

¹⁾ Így; t á n r e t t e n e t e s helyett, tollhibából.

²⁾ Ha ezen adaton építhetünk: akkor a holdvilági csata 1704. január 27-kén történt. — (V. ö. a végül olvasható jegyzettel.)

11. Mert mostan mindenütt hallatik jajgatás,
Sok utczákon széljel vagyon nagy óhajtas,
Elhullott testekért nagy gyászban borulás,
Fegyver és tűz miatt sok helyen posztulás.
12. Jaj, szomorú gyászban béborúlt nemzetség,
Sötét gyászruhában öltözött szegénység,
Nagy szomorúságban megepedett sereg, —
Jaj, mire jutottunk, rajtunk az ellenség!
13. Mint ártatlan juhok az veszedelemre:
Az szegény magyarok nyargalnak sietve;
Az lovok elbágyadt, állítják seregbe,
Kiket nagy hirtelen hajtnak ellenségre.
14. Mindenfelől körülvette életedet
Az nagy veszedelem, mégis szemeidet
Nem nyitod fel, — majdon szép piros véredet
Kiontván, az férgek emésztik testedet.
15. Isten haragjának rettenetes volta,
Ki megnyomorodott országunkra szálla,
Édes nemzetünköt fogyatva fogyatja,
Az nagy vérontással azt igen posztítja.
16. Szomorúságunkra termett Barcza határ,
Kin hadat futtata minap körmös madár;
Borított volna bé az Katlan hegye bár, —
Hogy soha nemzetünk ne látott volna bár!
17. Amaz megdühödött Barintisnek¹⁾ hada,
Kitől megvereték Udvarhelyszék hada,

¹⁾ Baron de Tige, a ki császári részről Holdvilágnál a vitéz,
de részeges Gúti István kuruczai ellen vezényelt.

Ki miatt sok özvegy és árva marada,
Az nemes szék pedig posztulásra juta¹⁾.

18. Ekképen Grafen is nemes Háromszékkal
Bánék, mint kegyetlen, sok vitézlő renddel,
Kiket levágata s fegyverít vette el,
Tartományát pedig megégette tüzzel.
19. Feketehalomnál esék nagy vérontás,
A holott hallatott szernyű nagy sikoltás,
Mint az sűrű nyilat az puskaropogás,
Véres fegyver előtt egymásra borulás.
20. Az ki elszaladt is : utánna az rácszág,
Elbágyadt az lovok, — jaj, szegény magyarság!
Ellene feltámadt, gyűlevész sok szászság,
Erdőben bujdokló hitván, rosz oláság.
21. Jaj magyarok, immár széljel Katlan-helyen
Az setét Fekete-homlok²⁾ határán
Nyargalódnak széljel az setét utczákan,
Szaladnak szegények, ki gyalog, ki lovan.
22. Mert mindenekben úgy vagyon annak dolga,
Kinek feje nincsen, elesik is tagja ;
Ezt bizonynyal látja Háromszék tábora —
Mert kettős szívű volt előttök-járója

¹⁾ „Posztulása rajta“ — helyett, a mi nyilván
tollhibának látszván, ekkép véltük kiigazíthatni.

²⁾ Így ; miután a feketealmi hegy képezi mintegy a Bar-
cza sík terének homlokát.

23. Lásd meg Uram-Isten ez szernyű vérontást,
Országunkban való iszonyú nagy romlást,
Csendesítsd meg immár az sok hadakozást,
Hogy szegény nemzetünk ne látna több romlást! . . .

24. Ezerhétszáz után negyedikre kelvén,
Esék az vérontás az Barcza mezején,
Hol kétfejű sasok sebessen repülvén,
Sok elhullott népnek holttesteket evén.
Vége.

A csík-szent-léleki (Boeskor János-féle) codexből, ki ebbe 1716-ban írta be.

Hogy ezen ének a tárgyalt eseményekkel teljesen egykorú, mutatja nemcsak közvetlensége a végstróphában levő évszám: de közelebbről mutatják a 8. és 11-ik versszakok, t. i. hogy a két csatában elhullottak akkor még temetetlenek voltak. Tehát az ének keletkezése szükségképen 1704. február havára esik. Mert noha az erdélyi hadiesemények chronológiájában — a kuruczvilágot, s kivált ennek első szakát értve — még meglehetősen homály uralkodik, — mindazáltal Szakál Ferencz naplójából tudjuk, (58. l.) hogy az udvarhelyszéki kuruczok fölveretése Holdvilág helység-nél ez év január vége felé, (vagyis 6-ik versszakunk utolsó sora szerint 27-kén) történt; 1704. elejére utal énekünk e sora is,

„Ezerhétszáz után negyedikre kelvén.“

Cserey (328. l.) minden szó elebbi meghatározás nélkül,

csak az 1704-iki események közt, egymásután említi a két harczot: a feketehalmit s Háromszék veszedelmét előbb; azonban, mint énekünk 3-ik versszakából látható, a holdvilági harcz megelőzőé amazt.

Érdekeskörülmény, hogy ezen Bocskor János — kinek codexében annyi a forradalmi ének — ekkor maga is tevékeny kurucz volt. Cserey ugyanis írja róla 1708-ból: „Csikban Bocskor János gyűjte sereget, ki azelőtt nagy prédáló kurucz vala.“ (399. l.)

GYÜRKY ÁDÁM GYÁSZVERSE.

— 1704. mart. 10. —

Lossoncezi Gyürky Ádám a háború elején, Rákóczi fejedelem udvari lovas karabélyos testőr-ezredének volt ezredese, s mint ilyen, Eger alatt 1704. martius 10-kén, a kitört ellenséggel, a fejedelem szeme láttára hősileg harczolva, esett el. Rákóczi szép hadi pompával, ágyúdörgés között temetteté el a bajnokot, s özvegye és árvája¹ tartására a véglesi uradalomnak felét rendelé.

Gyürky Ádám pompás piros selyem temetési zászlóján, melyet az elhunynak családi czímere, továbbá Magyarország és Nógrád vármegye — Gyürky megyéje — czímerei, dús aranyozásokkal díszítenek, — a hős neve,¹ czímei és latin distichonok mellett, e magyar gyászversek olvashatók :

„Gyürki Ádám vitézünk,
Hazánkfia és drága vérünk,
Mártnak unokája,
Némzete koronája ;

Mikint bús pellikán
 Fiát elvesztve, gyászolván,
 Kész maga vérével
 Váltani életével;
 — Így szegény hazádnak
 Sorsát hanyatolni s házadnak
 Látván, megszánnád
 S életedet kiadád.
 Egri mezűt vérrel
 Megfestéd e drága bérrel —
 József romlása, ¹⁾
 Mert szivedet facsará.
 Harezodat végezvén
 Nyúgodjál, sírban érkezvén;
 Lelked örvendjen
 Isten előtt szüntelen. “

Magáról a zászlórúl lemásolva, mely az elesett hős
 derék utóda: Gyürky Béla úrnál Ludányon most
 is teljes épségében megvan. Lásd egyébiránt e zászló-
 nak bővebb leírását, teljes fölirataival s latin verscivel
 együtt, a „Századok“ 1869-ik évi folyamának
 133–134. lapjain, általam közölve.

¹⁾ Célzás tán Gyürkynek előbb elesett ily nevű fiára.

A SZOMOLÁNYI DIADAL EMLÉKE.

— 1704. május 28-ikán. —

(„Ricsány német főgenerális törcdelmes gyúnása és keserves poenitententia-tartó zsoltára következik,

mellynek nótája lehet :

„Csillag niszó magyar etc.“:)

1. Elbocsátá Ricsány egy csoport seregit,
Hétezer válogatott német fegyveressit,
Hogy jablonczi mezőben vitéz hirít-nevét
Kiterjeszsze hatalmát ; így kezdé beszédit :
2. Nem tudom én soha, mért küldött bennünket
Az római császár, hogy magyar nemzetet
Öljük, vágjuk, ígessük, ontsuk ki véreket,
Es éppen elpusztítsuk jó lakó földöket.
3. Az Isten nem adott kecskének nagy farkat,
Sem kondor dieznónak unicornis-szarvat,
Tallallás és fallallás ¹⁾ bagolynak hatalmat —
Hogy éppen elronthassa oroszlyán táborát.
4. Holott az magyar nemzet volt nekünk oltalmunk,
Török és tatár ellen volt erős paizsunk,
Es kívánságunk szerint ételünk s italunk,
Aranyos és ezüstös, finyes ruházatunk.

¹⁾ XVI-ik századi írónál is előforduló gúnyos szólam.

5. Ennek egyéb nem oka, hanem az gyűlölség,
Németekkel született sok csalárd mesterség,
Sok jámbor asszonyokon perpatrált dühösség,
Sok ártatlan szűzeken tölt poklos feslettség.

6. Már az magyar nemzetnek igen megvetése
És ő ruházatjoknak gonosz gyűlölsége,
Az zsidóknál is alábbvaló böcsöllése,
Jó hírek- és neveknek láb alá vetése.

7. Sok bagácsiáinknak fel s alá járása,
Rétek- és vetéseknek lekaszálttatása,
Az szegény jobbágyságnak verése s taglása,
Lovok mellett kötözve urok harczolása.

8. Országok törvénnye ellen tisztetek behozása,
Német gavaléroknek tisztetek eladása,
Sok szabad városoknak jussok elrontása,
Úgy mint Jászság és Kúnság dühös rongálása.

9. Minden kereskedések erős megtiltása,
Vámok és harminczadok németnek adása,
Az pozsoni pízverő-háznak elrontása —
Lehetetlen dolgoknak való kívánása.

10. Sok ártatlan uraknak megáristálása,
Országok törvénnye ellen jóvok foglalása,
Pártolás színe alatt sokak megrontása,
Örökös királyok németnek adása. ¹⁾

¹⁾ Az austriai háznak a magyar királyságban örökösödését illető s a pozsonyi 1687-iki diaetával elfogadtatott végzést érti.

11. A mit lovon fogadtunk : gyalog nem állásunk,
Az ország lakosinak meg nem hallgatásunk,
Sok hunczfút! és rebellis, selma! okadásunk :
Ez volt minden irgalmas jó választ-adásunk!
12. Megilletjük immár az szép vitézséget,
Mint az bunta disznó az hajós-szekeret, ¹⁾
Vagy mint az suta kecske az aranypereczet
És az kullogó számár az bársonyos nyeret.
13. Miltán azért az Isten megverett bennünket,
Mert már nem szenvedhette számtalan vitézkünket,
Undok és utálatos cselekedetünket :
Azért adott fejünkre éles fegyvereket.
14. Azt az királt az Isten soha meg nem áldja,
A ki jó fogadását híven meg nem tartja,
Az országnak lakosit törvéntelen rontja,
Az ellenség kezében országostól adja.
15. Nagy-Asszonyunk képinck másra fordítása,
Jó kelendő ezüstös piznek elrontása,
Aranynak és ezüstnek országból hordása,
Sok forspont-marhájoknak Bécsben felhajtása.
16. Nádasdi és Zerinyi, Frangyepán ölíse,
S több miltóságos urak rútól elvesztése,
Minden sok szíp jószágok confiscált vitele,
És az egész országból éppen kiküldése.

¹⁾ Mint a tarka disznó a hintó-szekeret.

17. Sok rendbeli portiók hamis találása,
Annak újabb és újabb megszorítása,
Egy talléros kósónak árra felcsapása,
Ötödfél forintokra egy mázsa hozása.
18. Itten visszaadtuk Tokajnak veszésit,
Duplán megfizettük vérek kiontásit,
Sok ártatlan csecsszopók fegyverre vetísit,
Sok özvegyek és árvák ártatlan ölísit.¹⁾
19. Ezek víre ontása, mint az Ábel víre
Felhatott, és kiáltván az magos egekre :
Állj boszút nagy Ur-Isten értünk, nézz igyünkre,
Ki vagy az ártatlanok hatalmas őrzője !
20. Rachellal miltán sok anyák sirhattak,
Midőn gyermekeket mint labdát úgy hánták,
Éles fegyverekkel kétfelé csapdozták,
És az nagy vér árjából sok helen kapdosták.
21. Nem tagadjuk s megvalljuk : vitéttünk ellened,
Győzhetetlen asszonyság, lettünk ellenséged,
Midőn Szent-István királtól hagyott országotod
Pusztítottuk s rablottuk saját öröködöt.
22. Aubé, aubé, tu maigott, her Jesus, Maria ! . . . ²⁾
Ki vagy az Magyarországnak édes Patronája,
Nagy asszonyság, ne hagyj el, bűnösök oltalma, —
Nem leszünk már ezután országod rontója !

¹⁾ Az 1697-iki tokaji veszedelmet érti, hogy Szomolánynál megtorolták.

²⁾ Oh we, oh we, du mein Gott, Herr Jesus, Maria !

23. — Az, ki ezen verseket gyűlöli s utálja :
 Az Magyarországnak tündér, álnok tagja,¹⁾
 Téjjel-mézzel folyó javai tolvaja, —
 Minden igaz magyar ezt bizony megvallja.
24. Ezer fölött hétezáz szintin negyedikben,
 Az mikoron irnának ezen esztendőben :
 Szerzé ezen zsoltáros verseket szép rendben
 Ricsány fő-gyencrál, jabloncezi mezőben.

Ámen.

Ajánlat Rákóczihoz.

25. Közmondásban szokták magyarok mondani :
 A ki miként tanúlt, csak úgy tud szántani,
 Ki melly mesterséget örvendett tanulni,
 Avval szokta magát tengetni s táplálni.

Miltóságodnak

miltatlan, holtig Istenimádó szegény szolgája : Nyitra-
 Kövesd hegyin lívő, sok csudákkal tündöklő Nagy-
 Boldogasszony templomának miltatlan magyar káu-
 tora —

Újváry Tamás m. k.

Tájékozás. E versezet eredetijét, a Szatmárvára
 megvétéléről szólóval (l. alább) s egy harmadik, Rá-

¹⁾ Tündér : tünékeny, állhatatlan, változó értelemben.

kóczi fejedelmet, mint Magyarország szabadtó bajnokát dicsőtő latin himnussal egy füzetbe írva, 1866-ban, leltem föl, a Rákóczi-Aspremont-Erdődy-féle vörösvári levéltár egyik csomagában. A füzetke két ívből áll, Újváry Tamás nyitra-kövesdi kántor által egybeírva, s Rákóczinak — ki az ottani, nagynénje Rákóczi Erzsébet által alapított Nagy-Boldogasszony-társulatnak tagja s egyik védnöke vala — ajánlva. A füzetben elől a latin himnus áll, azután a szatmári vers, s úgy végre ez a Ritschanról írott, mely korrend szerint amazoknál előbbre való.

A mi már ezen ének tárgyát illeti: Ritschan cs. tábornok, kinek a vers szájába van adva, austriai és morva tartományi hadakkal, a Deutschmeister és mecklenburgi ezreddel s Malzahn dán ezredes dandárával, ágyúkkal, feles had- és löszervonattal beütván Magyarországba, 1704. május vége felé Trencsényből alá indúlt, Pálffyval egyesülendő. De mikor a Fehérhegyek szorosaiban, Nádas és Szomolány között haladna: Bercsényi május 28-kán hajnalban, elülről Károlyi s hátban Ocskay által, megtámadtatá. Hosszas és igen heves viadal után, melyben a császáriaknak 3—4000 emberök esett el, Ritschan maga is sebet kapva, tiszteivel s fölbomlott hadaiból mintegy 500 emberrel Jabloncza várába menekült — de másnap ezt is kénytelen vala föladni, hadát, magát foglyúl engedvén. A szerencsétlen tábornok az ütközzetel összes hadait¹⁾, ágyúit, zászlait, szervonatát, pod-

²⁾ Csapán Malzahn menekülhetett némi csokély hadtöredékkel Mayeradorfra Austriába, s az utóhadból Giordano kapitány

gyászát elvesztette, s maga később, midőn kiváltatott: Pozsonyban hadi törvényszék elé állíttaték.

A kuruczoknak ezen, szomolányi vagy nádasi harc volt egyik legteljesebb s legnagyobb diadaluk, — melynek öröme az azt szerencsésen tervezett és végrehajtott fővezér: gr. Bercsényi Miklós, június 2-kán Nagy-Szombatban ünnepélyes hála isteni tiszteletet tartatott.

110 lovassal Szokolczába. A többi hullangókat a harc után a fölkelte pórság a hegyekben agyonverte. „Totale Niederlage“, írák magok a császári fő-főtisztek ezen ütközetről, mely terveiket nagyon megzavarta.

GYÁSZÉNEK A KORONCZAI (SZEMEREI) HARCZRÓL.

— 1704. június 13. —

(„*Síralmas ének az szömörei harcziúl.*“)

1. Óh felséges Isten, ígyünk mire juts ! . . .
Az mi romlásunkat mind ez világ tudja,
És jól látja :
Minémü nyavalya
Esek rajtunk az Isten ostora.
2. Az gróf Forgách Simon mikoron hivata,
Nemest és nemtelent hadban parancsola,
És meghagyta :
Az ki nem akarna —
Feje elvesz, és minden jószága.
3. Jaj, mely veszedelem esék magyarokon !
Sok jó-élő gazda elvesze az harczon,
Ki ustromon,
Nem volt keze kardon,
Nem is hitte, hogy akkor meghaljon.
4. Apolló hogy hallá ezeknek halálát :
Mindjárt ő lantjának mézzel folyó szavát,
Cziteráját,
Könnyeinek árját
Kcservesen így kezdé el szavát :

5. Óh szomorú eset, óh gonosz szerencse !
 Szegény magyaroknak miképen fizete ;
 Jót ígére :
 Méreggel öntöze —
 Kivel megtölt mindeneknek szive.

6. Kiknek nem régenten kiáradott kedvek,
 Ő ellenségekre vala bátor szívek,
 Hogy értékek
 Megmaradjon fejek ...
 De változék, gyászban borúlt szívek !

7. Nagy-Győr vármegyében az szent-páli mező¹⁾
 Bizonság lesz ebben ott közel Szömörő,²⁾
 Vesélyt szerző,
 Halállal fizető —
 Nagy-sokaknak lön fejök-elvesztő.

8. Ezerhét-száz felett negyedik esztendőn
 Esék nagy vérontás szömörői mezőn ;
 Jakab hóban
 Az hatodik napon³⁾
 Béborúla Magyarország gyászban.

¹⁾ Szent-Pál, pusztja a győr-pápai országút mellett, Szemerétől félórányira. Forgách hadának egy része ott állott.

²⁾ Ma Szemere ; a kurucok hadvonalai a szemerei és szent-páli határokon terjeszkedének, a németekéi Koronczó felől.

³⁾ Tévedés, mert a koronczaí vagy szemerei harcz június (Szent-Iván hava) 13-kán vívatott.

9. Szörnyű, Apollónak zöngedező lantja!
 Szörnyű, Orpheusnak gyönyörű nótája! . . .
 Elváltca
 Ekes szép nótája,
 Méreggé lön fülemüle-szava.
10. Hajeszternek tábora hogy felénk indula:
 Hirünkkel nem lévén, készületlen kapa;¹⁾
 Kinn vígada,
 Készen sok ágyuja —
 Rendölt scregével megnyomata.
11. Hull szegény magyarság ezörnyű sokságával,
 Rajta az ellenség, lövi az ágyúkkal,
 Pallosokkal
 Vágják hamarsággal,
 Gyalogságot tipratják az lóval.
- Rajrófarsó*
12. Úgy hever az holttest az mezőkön széjjel:
 Miként aratáskor kéve sűrű renddel;
 Piros vérrel
 Festetnek ott széjjel,
 Megáradtak, folynak sebességgel.
13. Némellyet közülünk elevenen nyúztak,
 Ágyúlövésekkel izenként szaggattak,
 És kínoztak,
 Rútul sanyargattak, —
 Az sík mezők vérrel virágoztak.

¹⁾ Nem áll, mert Forgách teljes csatarendbe állítá hadait,
 csak Károlyi nem egyesülhetett még előbb vele.

14. Szaladásra jutott felelmes fejünkre
Tüzet gyújtottanak bokrokban testünkre,
Mely ránk ége,
Ottan felperzsöle,
Maradásunk nem volt békeségre.
15. Égi madaraknak, vadaknak gyomrai,
Megébhült ebeknek mardozó fogai:
Emésztői
Löttek temetői,
Számptalan sok férgek megevői.
16. Óh édes anyáknak föltartott magzatja —
Mint hever az földön szegényeknek tagja! . . .
Nincs ki szánja
Vagy földben takarja,
Még olyan sincs, ki öszvehordassa.
17. Nem volt sohult senki olyan istenfélő,
Ki holtteteminken lenne könyörülő,
Eltemető,
Az földről fölszedő,
Ruháinkat inkább lön elvivő.
18. Óh siralmas anyák — keseredett atyák,
Bátyáink, öcséink — és kedves hűgáink,
Hitvestársink,
Mi édes özvegyink,
Könyvezhettek szerelmes magzatink!
19. Béborúlt országunk sok keserű gyászszal,
Bételék nemzetünk sokféle panaszszal
És bánattal,
Sok hírhallásokkal:
Szemeink is bétő tek sírással.

20. Mert egyfelől német rontja országunkat :
 Másfelől pogány rácz pusztítja hazánkat,
 Jóságunkat,
 Elhordja marhánkat . . .
 Uram, szánd meg ily nagy romlásunkat !
21. Az víg öröm elmúlt, siralom érkezett,
 Sok víg hírek helyett szomorú érkezett,
 Mert elveszett,
 Nincs mivel életét
 Táplálhassa nyomorúlt cselédjét.
22. Azért nem hallatnak örvendetes hírek :
 Mert vannak még mast is rajtunk ellenségek,
 Kik kergetnek,
 Igen perzsölnek,
 Sokat bennünk éhel is megölnek.
23. Azért Uram Jézus, Kérünk mast a végre :
 Tekénts kegyes szemmel szegény nemzetünkre !
 Ne hagyd végre,
 De adjad kezére
 Ez országnak az mit kíván szíve.
24. — Szerzém ez éneket keserűségemben,
 Holt tetemek között való lételemben,¹⁾
 És így szólván,
 Magamban gondolván :
 Nyűgosztaljad őket boldogságban !

¹⁾ Tehát az ének közvetlenül a harc után szereztetett.

25. Dícséret, dicsőség legyen az Atyának,
 Véle egyetemben az ő Szent Fiának,
 Ki hazánknak,
 Édes országunknak
 Adjon szabadulást magyaroknak!

Miszlai András.¹⁾

Szencseý György codexéből. A szemerei vagy koronczi harczt (1704. jun. 13.) magyar részről gr. Forgách Simon, német részről gr. Heister Sigbert tábornagyok vezényelték. Amavval vele volt gr. Eszterházy Antal tábornok, emevvel egyebek közt Viard. Forgách hada 14—15 ezer ember lehetett, de pár ezer jó gyalogon s 4—5000 lovason kívül, a többi csupa fölkelő nemesség és néphad, rosztul fegyverezve, rosztul fegyelmezve. Heister ereje egy-két ezerrel kevesebb vala: de szigorúan fegyelmezett, jól fegyverzett s begyakorlott, — az ellenfélénél jóval erősebb és jelesebb tüzérséggel, Weiler ezredes alatt. Mindazáltal, a szabályos oszlopokban s vonalakban csatarendbe állított újoncz magyar hadak — kikkel Forgách csak heves unszolásuk folytán fogadta el az ütközetet a magához rendelt s már igen közel levő Károlyi hadtestének megérkezte előtt, — egy óra hosszatt vitézül megállák a heves ágyútüzet; de a sűrű puskatüz ellen rohamra már nem vihették őket sem biztatással, sem

¹⁾ Szerző nevére nézve lásd a mindjárt következő „Bujdosó éneke“ című dalnál megjegyzetteket, 67—68.l.

parancscsal Forgách és Eszterházy. Erre Heister indított rohamot, s vasas lovasságának zárkózott tömegei megbonták a kuruczok sorait.

A lovasság csak mintegy száz ember kárával elmenekült: azonban a gyalogságból — néhány száz német mellett, mintegy másfélezernek holttestét találták másnap a pannonhegyi benczések a csatamezön. Hat ágyú s 28 század-zászló ott veszett.

Ez röviden a híres koronczóli harcznak története, melyért azonban Károlyi csakhamar, július 4-én megadá a kölcseönt, Szent-Gotthárd mellett Nagyfalunál, gr. Rabatta cs. tábornok hadosztályának tönkre verésével.

DE PROELIO HUNGARORUM APUD KORONCZO.

(Más változat.)

1. Óh fölséges Isten, ígyünk mire juta! .
A mi romlásunkat mind ez világ tudja ;
Régen az ég alatt ily dolog nem esett , —
Mi magyar nemzetünk mely véletlen veszett !
2. Apolló hogy hallá ez szörnyű nagy romlást,
Mindjárt ő lantjának zengedező szavát
Fordítván, pöngeti ékes czitharáját,
Azután így kezdé siralmas panaszát :
3. Óh szomorú eset, óh gonosz szerencse ! . . .
Kiknek nem régenten vidámodott szíve,
Fegyverbe öltözik hazájokért népe,
Íme, megváltozott, gyászban merőlt szíve !
4. Ezerhétszáz fölött negyedik esztendő,
Nagy-Győr vármegyében koroncói mező,
Szent-Iván havára kifordult az idő, —
Oly szomorúvá lett, mint ősszel, az idő . . .
5. Szünjék Apollónak gyönyörű nótája,
Szünjék Orpheusnak zengedező szava,
Az fülemilének mézzel folyó hangja,
Méreggé változzék hajnalnak harmatja !

6. Az víg öröm után siralom érkezik,
A török-síp¹⁾ szózat bánatra változik,
Dob-, trombita-zöngés ott elfelejtetik, —
Midőn az ellenség reánk nyomakodik.
7. Örült, vígan lakott német táborában,
Nem volt visszavonyás köztök akaratan;
De ha az magyarban négy vagy on egy
nyomban,
Tíz is találkozik ott az elbontásban!
8. Gróf Haister tábora hogy felénk indula:
Hírünk ké nem lévén, készületlen kapa,
Rendetlen voltunkon öröme vígada,
Rendelt seregével ottan ránk rohana.
9. Hull szegény magyarság szörnyű sűröséggel,
Miként aratáskor a sok kéve renddel,
Mi táborunk árad sok ártatlan vérrel, —
Mert megnyomattatott német fegyverével.
10. Némellyet közülünk elevenen nyúztak,
Álgyú-lövésekkel izenként szaggattak,
Szablával, pallossal darabonként vágta, —
Széllyel a sík mezők vérrel virágoztak.
11. Szaladásunk után félelmes fejünkre
Tüzet gyújtottanak bokrokban testünkre,
Ott is elfutásunk nem lön békességre,
Mert fölpörzsöltetünk mindenütt végtére.

¹⁾ Török-síp = tárogató.

12. Égi madaraknak, vadaknak gyomrai,
Komondor-cbeknek mardosó fogai
Lettek mi testünknek temető-helyei,
És számtalan nyüvek őt megemésztői.
13. Nem volt sohol senki olyan istenfélő,
Ki megholt testünkön lenne könyörülő,
Az földnek gyomrában tagjainkat tévő, —
Inkább lévén minden ruhánkat emésztő.
14. Siralmas¹⁾ atyáink, keserves²⁾ anyáink,
Öcséink, bátyáink, és kedves sógorink,
Özvegségre jutott édes hitvőstársink,
Könyvezzetek immár siralmas magzatink!
15. Bételik országunk sok fekete gyászszal,
Béborúlt nemzetünk keserves panaszzsal,
Helységünk megbódult sok hírhallásokkal,
Szemeink folyhatnak könnyhullatásokkal . . .
17. Mert egyfelől német rontja országunkat :
Másfelől pogány rácz fogyasztja javunkat,
Prédálja s emésztí szép takarmányunkat, —
Kérünk Uram, szánd meg ily nagy romlásunkat!
18. — Szerzém ez éneket hazám siralmiban,
Holttetemek között fol s alá jártomban,
Isten légy irgalmas, úgy szólván magamban,
Őket nyűgosztald meg örök boldogságban!

¹⁾ Siránkozó

²⁾ Kesergő.

18. Dícsíret, dűcsősség mennyei Atyánknak,
Véle egyetemben az ő Szent Fiának,
Ki óltalmazója légyen országunknak,
És szabadítója romlott magyaroknak!
-

Ezen, úgy látszik a Szencsey-codexben levő után készült szintén egykorú változatot t. K e l e m e n I m r e ú r közlé velem Zalából, Lenti (Nempthi) várából, 1862. aug. 17-kén, egy, birtokában levő régi könyvből lemásolva, mely ezen kívül a Rákóczi-féle nagyhírű „R e c r u d e s c u n t . . .” manifestum egykorú m a g y a r példányát is tartalmazza.

KORONCZÓI HARCZ.

(A nép ajkán ma is élő változat.)

1. Oh fölséges Isten, időnk mire juta ! . . .
A mi romlásunkat mind e világ tudja.
Ritkán az ég alatt ilyen csuda esett :
Mi magyar nemzetünk mert véletlen veszett, —
Mi magyar nemzetünk mert véletlen veszett.
2. Apolló hogy hallá ezeknek romlását,
Mindjárt ő szavának mézzel foló lantját,
Keserves sirással könnyeinek árját,
Czitorát pengeti, úgy kezdi siralmát —
Czitorát pengeti, úgy kezdi siralmát.
3. Ezer fölött hétszáz negyedik esztendő —
Nagy-Győr vármegyében koronczió mezőn,
Szent-Iván havának az idő föltetszik —
Gyászba béburulá, mint ősszel, a mezőt.
Széljel a sík mezők vérrel virágoztak —
Széljel a sík mezők vérrel virágoztak . . .
4. Gróf Heister tábora hogy felénk indula :
— Tudtunkra nem adák — készületlen kapa,

Talála igen sok szép magyarságokkal ;
 Mert megnyomattatott a német táborral —
 Mert megnyomattatott a német táborral.

5. Nagy sűrűséggel, mint aratáskor is
 A kéve-rendekkel, árodtak a mezők
 A nagy vérontástól:
 Mert megnyomattatott a német tábortól —
 Mert megnyomattatott a német tábortól.

6. Némellik közültünk elevenen nyúztak,
 Karddal és pallossal darabonként vágta

7. Átkozott Forgách-csa, mit hozott fejünkre! —
 Tüzet gyújtaniak bokrokban testünkre,
 Ott nincs maradásunk, mert nincs békessége, —
 Ott nincs maradásunk, mert nincs békessége.

8. Mert már fölpörzsölteté bokrokban testünket.
 Égi madaraknak — avvagy a vadaknak,
 Meghült ebeknek mardozó fogai
 Léscen minekünk is temető-heleink —
 Léscen minekünk is temető-heleink

J e g y z e t. Boldogült R á t h K á r o l y akad.
 tag írta le 1861-ben Koronczón, egy ott lakos öreg ne-
 mes-ember ajkáról, s küldötte be gyűjteményem gya-
 rapítására. Azonban a tollba mondó aggastyán a régi
 éneket, mint e töredékes szövegből is látszik, már csak
 hézagosan tudta s a strophákat egybezavará; mindaz-

által adom híven e variánst is, mint maig előtt, érdekes mellékdarabjául a föntebbi két épebb változatnak.

Matusek Antal, még kéziratban levő „Győr vármegye monographiájá-“ban a koronczi harczt tárgyalva, írja :

„Húsz év előtt öreg Heizer János koronczi volt telkes gazda s egykor ezen község bírása, ha borozás közben felhivatott, mondaná el a Rákóczi-dalt, rendesen azt felelte: „Mondani, mondani . . . elmondani nem tudom, hanem majd elénekelem; — s azután rezgő hangon elkezdte az öreg :

„Óh felséges Isten ! időnk mire jutsz --
A mi romlásunkat széles világ tudja.“ stb.

Heizer János és nemes Bajcsy Mihály — kinek nagy-apja a koronczi ütközetben részt vett — többször elmondották, mit hallomásból tudtak.“

DUNÁNTÚLI SIRALOMDAL.

— 1704. aug. elejéről. —

1. Szörnyű veszedelem, jaj! reád szálla
Szegény magyar nemzet, és elburíta,
Mert az ellenség téged közben-foga,
Az saskesellyő igen megszaggata.
2. Zászlójokat Isten az magyaroknak
Emeld föl mégegyszer te árváidnak !
Hogy ne mondják azt mi maradékinknak :
Hogy nincs gondja reánk az mennyei Úrnak.
3. Építs(d) föl Úristen, puszta falait
Az magyar Sionnak, romlott oszlopit ;
Ne fogyassad el ennek ő népeit —
Hadd áldozhassa néked áldozatit !
4. Ne szenvedd Úristen, ilyen inségét,
Kisdéd csöcsszopóknak nagy veszedelmét,
Kik ellenségnek látják ő fegyverét ;
Sok ezereknek kiontják az vérét.
5. Tarts meg Uram, kérünk, mert majd elveszünk,
Veszedelmes habokban elsilyjedünk ,
Az ellenségnek mert torkában vagyunk, —
Ha meg nem tartasz, már csak oda vagyunk.

6. Sereginket, kérünk, Te igazgassad,
Kifolyt szent véredért : el ne fogyassad !
Az vadkanoknak fogára ne adjad,
Oroszlányokkal el ne szaggattassad.
7. Elég legyen immár ennyi romlása,
Te szent-egyházadnak elpusztulása,
Sok ártatlannak égben-kiáltása,
Édes anyáknak keserves sirása.
8. Igazán megvalljuk mi bűncinket:
Hogy meg nem böcsültük te Szent Ígédet,
Azért bocsátád ránk ellenségünket,
Mind éjjel-nappal azért kerget minket . . .
9. — Gondja van Istennek ő híveire,
Mint az önnönmaga szemefényére ;
Ha bal kezében van az ő vesszeje :
De jobb kezében van ismét kegyelme.
10. Ígéreti szerint megsegít minket,
Ha látja bűnünkből kitérésünket ;
Nem szenvedheti tovább vesztésünket :
Elviszi rólunk mi ellenséginket !
11. Őrizzed meg immár, az kik még vannak,
Szegény országunkban kik megmaradtak ;
Veszedelemben kik megtartattanak —
Nagy jóvoltodért hogy Téged áldjanak.
12. Rólunk is lehúzták öltözetünket,
Mezítelen hagyták az mi testünket,
Hurezoltak, rútúl kinzottak bennünket, —
Levágta bennünk nagy sok ezereket.

13. Gonosz ellenségünk jaj! elpusztíta,
Sok várost, falukat fölgyújtogata,
Szép épületit mind öszverontotta, —
Annak lakosit mind az kardra hányta.
14. Jaj, már oda vagyunk, mert csak bujdosunk,
Egy helybül más helyre hordozóskodunk :
De sohul sincs bátorságos lakásunk,
Az erdön széjjel gunyhókban nyomorgunk.
15. Igaz vagy Úr-Isten, igazat szeretsz,
Az bünt büntetlen soha nem szenvedsz ;
Mastan is minket ugyan azért büntetsz —
De tudjuk, tüled hogy soha el nem vetsz !
16. Reád hagytuk immár minnen-magunkat,¹⁾
Te viseljed nekünk minden gondunkat ;
Mutassad hozzánk irgalmasságodat :
Vezérld meg mennyországra mi útunkat !
17. Támaszd föl és hozd föl mi fényes napunkat,
Lakhassuk békével mi országunkat ;
Vigy ki belőle minden lobonczoikat, —²⁾
Építhessük meg romlott templomidat !
18. Az ezer és hétszáznegy esztendőben,
Kisasszony havának első hetiben,
Egy iffiú irta keserűségében —
Nevét meglölöd verseknek fejében.

Szencsey György.

¹⁾ Az „ö n n ö n-magunk“ helyett, helyesebben.

²⁾ Labanczokat, németeket.

Szencsey György dalkönyvéből. Mint a versfők mutatják, („Szentsei Giörgj irta“) a buzgó énekgyűjtő maga szerző a jelen verset. Ennélfogva, az ő Veszprém vármegyei voltát tudva: a helyről helyre bujdosás és erdőkön lakás (14-ik stropha) a Bakonyra és vidékére, a 4, 5, 7, 8, 12 és 13-ik strophákban érintett pusztítás és öldöklés pedig Veszprém városának lakosinak Heister hadai által 1704. május 24—25-kén hallatlan kegyetlenséggel történt földúlására, illetőleg kardra hányatására értendő. Tény, hogy az iszonyatosságoktól elrémtült városi és környéki lakosság megmaradt része sokáig ezután az erdőkön tanyázott, a fenyegető újabb veszedelem miatt nem mervén puszta házainak még füstölgő romjai közé visszashállani. A haza és szabadság ügyéhez azonban e nyomorúságos állapotában, tömérdek szenvedései között is hű maradt.

BUJDOSÓ ÉNEKE.

— 1704. —

(„*Cantio flebilis.*“)

1. Vigságnak töretik gyöngé szép üvege,
Napnak hamar olvad sikamló, járt jege ;
Vidám ege
Elborúlt, föllege
Nevelkedik, — így múlt dicsősége.
2. Ím, álnokúl megcsalt ez orczátlan világ,
Kinek minden dolga csak merő álnokság
És csalárdság,
Kádári cigányság:
Mérges foga mert engem szaggat s rág.
3. Gyöngén pöngő nyelvem ha cziterálhatna :
Az szomorúságtúl annyira vakúlna,
Ily jajszóra
Gyászos hattyúmódra
Kifakadna, jajszóval így szólna :
4. Sirjatok szemeim, — folytatok könnyeim,
Keserves jajszókat zöngjetelek ajakim ;
Víg óráim
És ékes beszédim —
Öltözzetek homályban csillagim !

5. Keserű kenyereim — az az én életem,
Könnyecimmel gyakran étkem elegyitem ;
Árva fejem,
Senki nem szán engem,
Gyalázattal gyakran illettetem.
6. Keserves elmével sir mast ifjúságom :
Hogy ez világ ilyen kegyetlen pusztítóm,
Dühös rablóm
És csalárd árulóm, —
Épségben mert megrontá én gyomrom.
7. Homlokom folyhözik szomorú homályiylal,
Kesereg ajakam siralmas jajeszókkal ;
Bánatokkal,
Terheltettem búkkal —
Mert én árva nem élek vígsággal.
8. Járok gyászruhában — én ez bujdosásban,
Holott keserőség, mint ellenség olyan ;
Vígsgimban,
Szép nyájasságimban
Mert földülá szívem, tárházában.
9. Életemnek száma — fényes ezüst-tála
Gyászban öltözött ma, — mint hollónak tolla ;
Fényes napja,
Ragyogó csillaga, —
Örömem mert gyászszal bé van vonva.
10. Ma gyönyörűségeseb mely tegnap villoga,
Homályban öltözött életem csillaga,
Vidámsága,
Ékes arany-ága,
Kivel terhes szomorúság napja.

11. Rejteekben lappangok, — napfényen sem járok,
Küsziklák közt rakok fészket, mint az sólymok :
Mert az sasok
Vad, kőrmős állatok,
Ólálkodnak utánam farkasok.
12. Ím, szerencsétlenül állapotom történt :
Hát minden kerülje az ily kemény törvént !
Mert én oly kint
Szenvedek óránként —
Rám szállottak bánatim egyenként. ¹⁾
13. Életem bánattal — elfoly zokogással,
Sűrű könnyhullással — mint sebes záporral,
Óhajtàssal,
Keserves jajszókkal,
Koporsóban beszállok Jákóbbal.
14. Immár tíz esztendők majd elfolydogálnak,
Hogy kenyerét eszem én az bujdosásnak,
Árvaságnak,
Romlott állapotnak, —
Társa voltam sok nyomorúságnak.
15. Szerelmes barátom, vagyon-é ily bánat,
Mint az én bánatom ? . . . hogy panaszszal szómat
Kezdjem, s mondjam
Szomorúságomat, —
Valjon van-é, ki szánná sorsomat ? !
16. Pusztában bujdosom, széjjel, mint struczmadár,
Ehen-szomjan türök, mint bujdosó Hágár ;

¹⁾ E strophának sorai a codexben összezavarvák ; azonban a versmérték megtanított az egyberendezésre.

Miként az sár
 Tapodtatom immár
 Mindenektől, az ki föl s alá jár.

17. Zárom bé beszédem — immáron végképen,
 Sok jaj-szóló nyelvem megáll keservesen.
 Én Istenem!
 Erős reménségem —
 Légy gyámolom, tótórom énnékem! . . .
18. Így múlik el minden jeles szép vígasság, —
 Vígassággal mindenkor mert harczol ez világ;
 Állandóság
 Nincs nála bátorság, —
 Örömömnek napja : szomorúság.
19. Légyen emlékezet — róla, ki ezeket
 Kezdé, s ír szépen ez néhány versket :
 Hogy szíveket,
 Szomorú elméket
 Vigasztalja — bátorítván őket.

Miszlai András.

Szenecsey György dalkönyvéből. Ha ezen elegiacus hangulatával, vallásos rejtelmességével s tartalmához jól illő sajátos versméretével a lelket szelíd borongásba merítő szép dalt, a „Szömöreai harcZRÚL“ szóló „siralmas ének“-kel, továbbá a 69. lapon következő „Miszlai András bujdoso éneké“-vel egybevetjük : lehetetlen, hogy föl ne tűnjék a mind háromban uralkodó borongó hangulat és vallá-

sos megnyúgítás mellett, a rokon helyzet és fölfogás, továbbá a teljesen azonos versmérték és verselés. Mindezek egy kézre mutatnak, s mivel az utóbb említett dal szerzője megnevezi magát: aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy mind e három éneket Mislai András szerzé. Bátran aláírtuk tehát nevét. Mivel pedig Mislai, 1704. augusztus második hetében maga nevére szerzett bujdosó énekét a jelen dal melodiájára írta: („Ad notam: Vígágnak töreték gyöngye szép üvege...“) ez utóbbinak szükségképmeg kell előznie amazt; — azért eléje is sorozám. Sok időköz ugyan nem igen lehet közöttük, miután mindkettő az 1704-iki dunántúli bujdosás idejéből származik. A mi a 14-ik versszak két első sorát illeti: az nem jó ellenkezésbe mindezekkel; ugyanis a túl a dunai kuruczok között is voltak, kik azelőtt Thökölyvel hosszasan bujdosának, például Borbély Gáspár, Horváth Ferencz; — ilyen lehetett Mislai is.

MISZLAI ANDRÁS BUJDOSÓ ÉNEKE.

— Költ 1704. aug. hó közepe táján. —

Ad notam: „Vigádnak törtetik gyöngé szép üvege . . .”

1. Mindenkoron romol — életem, s folyton foly,
Éltem napjainak esztendeje elfoly;
Járván, bomol:
Mint naptól jég omol, —
Vígság helyett bánatom megújul.
2. Igen nagy sok habok vélem ellenkeznek,
Sokféle irigyek reám igyekeznek,
Reám törnek,
Ellenem eveznek,
Melyek immár igen kesergetnek.
3. Szívem megbúsula, — bújában bódula,
Nagy bánatnak árja énreám tódula,
Kedvem romla,
Könyvem kicsordula —
Nagy vígságos örömem elhulla.
4. Zokogástúl szívem nehezen szűnhetik,
Sokgondolat között szegény fejem fekszik,
Nem nyughatik,
Söt inkább kínlódik,
Nagy nyomorúságtúl terheltek.

5. Lakóhelyemből is el kölle bujdosnom,
Ez idegen helyre úgy kölle indulnom
És vándorlnom,
Bánatban borúlnom, —
Keserves itt immáron lakásom.
6. Árva fejem, immár kire támaszkodol?
Ennyi inségemben hova bizakodol
És vágyóddol?
S hova gondolkodol?
Mert látod, hogy állapotod romol.
7. Idegen helyeken, jaj! nékem bujdosnom
És mind újabb-újabb nyomorgatást látnom
És kóstonom,
Gyászszal béborulnom
Seregeknek Ura, légy pártfogóm!
8. Atyám, csak Te reád bizony támaszkodom,
Ennyi szükségemben hozzád fohászkodom;
Imádságom
Hozzád kiáltásom —
Tekéntsed meg sok könnyhullatásom!
9. Nagy, dicső nevedet híván segítségül
Istenem! Tebenned bízom én egyedül;
Teljes hitből
Könyörgésem szivből
Fölbocsátom, halld meg az egekből!
10. Dicsértessék tülem Te szentséges neved
Míg e földön élek, fölséges Úr-Isten!
Sok inségben
Mert voltál énvelem,
Megőriztél engem azok ellen.

11. Ragyogó csillagom csak Te vagy énnékem,
Idegen helyeken kegyelmes vezérem,
Reménségem, —
Nincs abban kétségem:
Mert csak Te vagy nékem idvösségem.

12. Áldjon az én lelkem tégedet Úr-Isten:
Mert engemet esni nem hagyál veszélyben
És kétségben
Szörnyű inségemben, —
Meghallgattál én könyörgésemben.

13. Szívből bocsátom ezt Uram, én Tehozzád,
Kérlek, imádságom fölhasson Tehozzád! . . .
Mert Tenálad
Könnyebbséget talál
Az én lölköm, bátorsággal megáll.

14. — Keservesen irám szomorú versemet;
Nézd meg jól, meglölöd ezekben nevemet,
Megismered
Szomorú igyemet,
Ha olvasod renddel verseimet.

15. Az ezerhétszázban és négy esztendőben
Kisasszon havának második hetiben
Ezt leírák
Keserűségemben. . . .
Ki olvasod: áldjon meg az Isten!

Miszlai András.

A Szencsey-codexből. A versfők mutatják a szerző nevét: „Miszlai András,” ki, mint

jelen énekének Szencsey Siralomdalával (60. lap) egybevetése sejteti: szintén együtt bujdosott 1704. aug. havában, nevezett codex-íróval a Bakonyságon, — a minthogy alig egy heti időköz van dalaik keletkezése közt, s az előbbi ez utóbbinak rokonszellemű szerzeményeit is fölvevé dalkönyvébe, — a mit ugyan derekasan cselekedett, miután Miszlai határozottan nagyobb költői tehetség s ügyesebb verselő Szencseynél. Kár lett volna érzelmes és mély bensőséggel írt dalainak elveszni.

SZATMÁR VÁRA MEGVÉTELÉRŐL

— 1704. dec. 25. —

„Az fölfuvalkodott,
Istentől elfutamodott,
Magyarországot pusztító,
Magyar vört szomjúhozó
Ráczok veszedelmiről
És Szakmár megvételiről

Új Versek.

Nóta : „A Szent-Iláromságunk. . . .”

1. Oh mely csudálatos	2. Miltóságos Urunk
Isten, az te dolgod! . . .	Rákóczi fejedelem,
Mindenben böles tanácsod,	Országunk hív bajnokja,
Mindent arra vihetsz	Az kit az Úr-Isten
A mire akarsz ;	Csudálatosképpen
Vezérled s oktathatod	Német kézből kihoza,
Az te népeidet,	Kit Mars és Bellona
Igaz híveidet	Tejével feltarta —
Megáldod s boldogítod.	Tovább is boldogítsa !

3. Gróff Forgács gyenerál
Bóné kapitánynyal
Szakmárhoz rendeltetik,
Kegyelmes Urunktúl
Az fejedelemtül
Ráczok ellen küldetik,
Hogy ráczokat rontsák,
Valahol találják —
Mindenütt vágják s ölnek.
4. Vitéz kapitányok;
Bátor főhadnagyk,
Vajdák és tizedesek,
Táborban tündöklő,
Vitézséggel finló,
Próbált magyar seregek:
Édes hazájokért,
Szép szabadságokért
Karddal kik övedzkedtek.
5. Ordinációhoz
És rendes tractához
Mindent ők disponálnak,
Az örállásokra
Fiók-istrázsákra
Mindent alkalmaztatnak;
Rivadást ha hallnak:
Lövésre vígyáznak,
Ellenséggel harcznak.
6. Egész éjjel s nappal
Nyughatatlanságban
Vannak örállásokban;
- Ráczokra vígyáznak,
Lovakon nyargálnak,
Ellenséggel harcznak;
Vérek ontásával,
Éltek fogyásával
Semmit ők nem gondolnak.
7. Számtalan sok ráczság
— Mintrút fenevadság —
Szakmár alá érkezék,
Hogy Szakmára menne,
Élest bévithetne —
Mind azon mesterkedék;
Nagy vakmerőséggel,
Dühödt kevélységgel
Legottan megütközék.
8. De az nagy Ur-Isten
Csudálatosképpen
Az ráczokat megveré:
Mert sokszámú népét
És minden élését
Szakmár alatt elveszté;
Hatalmas kezével
Mint éles fegyverrel
Őket megszégyenité.
9. Sok fegyvervillogás —
Mint égen villámás
Láttatnak Vig-Szakmár-
ban,¹⁾
Sok ágyú és mának
Mint folyhőropogás
Hallatnak az utcákban,

¹⁾ Vég-Szatmárban.

Mint az rettenetes
Mennykő, égcsattogás,
Éjjel-nappal házakban.

Debreczen és Bihar,
Szamos tartománya :
Márrácság nem rabolja!...

10. Zeng Szakmárnak vára
Mindenütt utczája
Az sok jajgatásoktúl ;
Elájolt labanczok,
Ével¹⁾ holt sok ráczok
Eö ordításoktúl :
Hogy már meg kell válni
És hogy ki köll menni
Szakmári uraságbúl !

11. Vigadjatok ezen
Országunk fiai
Mindenütt, hív lakosi,
Kik kevély németnek,
Feslett nemzetségnek
Voltatok — csak jobb-
ágyi
Végekben lakozó,
Sok portiót adó
Magyar haza fiai.

12. Örülhetsz, vigadhatsz
Hires Szakmár vára,
Körös, Marus határa,
Szent-Jób, Ecsed, Szeged,
Beszermény és Kálló,
Gyula, Szőlnek végháza,²⁾

13. Isten áldja többel —
Kívánt vitézséggel
Mindenütt magyarokat ;
Országunk népének
Igaz híveinek
Nyújtson kívánt sok jókat;
Hatalmas kezével
Mint éles fegyverrel
Őrizze országunkat !

14. Tehát míltó azért
Illy nagy jóvoltodért
Szent Szűz, tited dícsír-
nünk,
Rígi Patronánknak
Mint Nagy-Aszonyunk-
nak
Tisztaszívűből vallanunk, —
Hogy szent könyörgésed
És érdemed által
Tőled megsegéttettünk.

15. Tisztelet, dícsíret
Szent-István királynak,
Országunk szent atyjának,
Rígi Magyarország
Fő-Patronussának,
Szenséges királynak,

¹⁾ Ével = éhvel, éhel, éhen.

²⁾ Végvára.

Kit az Isten ada
Magyaroknak hagyja —
Lenne gubernátora.

Annyi szerencsékkel
Áldjon Isten mezőben!¹⁾

16. De ti szépen finlő,
Mint sas, vírral élő
Sok jó vitéz legények,
Kik mezőt nyargaltok,
Dühödt ráczot vágtok,
Vattok bátorszívőek :
Mint mezőt ződ füvel —

17. Ezer fölött hétszáz
Sztintín negyedikben,
Karácsony hó hetiben :
Mikor az labanczság
És éhvel holt ráczság
Volna nagy rémölésben, —
Költenek ez versek
Sajó vize mellett,
Karácsony hó hetiben.

Eredetije Vörösvárott, a Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltár amaz Újváry Tamás, nyitra-kövesdi kántor által nagy gonddal írott és Rákóczinak ajánlott egykorú füzetkéjében, melyről már fentebb, a „Szomolányi diadal emléke“ czímű énekhez írt „Tájékoztató“-ban volt szó. — A jelen vers szerzőjének magát a leíró nem tarthatom, mert először a megénekelt esemény színhelye sokkal távolabb esik Nyitra-Kövesd hegyétől, hogysem a részletekről a korlátolt körű Újváry értesülhetett volna, — de másodszor, az utolsó strophá e sorai is :

„Költenek ez versek
Sajó vize mellett“

¹⁾ Reminiscentia Balassából, a kitévers szerzője általán utánoz.

a Nyitrában — hivatalánál fogva — helyhez kötött tartózkodású kántorra épen nem illenek.

Szatmár vára, — terjedelmes erősség akkor — Glöckelsberg és gr. Löwenburg cs. tábornokokkal, Sickingen ezredessel, 1704. december 25-kén capitulált hosszas megszállás után, Rákóczi marechal-ja, gr. Forgách Simon előtt.

UT A SZÉCSÉNYI GYŰLÉSRE.

— 1705. sept. 2—11.—

(„Iter pagos scilicet et oppida Sáros-Patakino usque Szécsény
comprehendentes indicans.“)

1. Patak, Petrahóra, Olaszi Zsadányra,
Viszen út Liszkárúl Bodrog-Keresztúrra,
Tarczalnál Mád mellett zombori pusztára,
Szerencsrül el Bekecs pusztá falujára.
2. Megyaszó az hegyrül igazít Baksához,
Baksa Dobszán innét nagy-kinyísi-hidhoz,
A Hernádon s berken által Aszalóhoz,
Bársonyoson által Szikszó városához.
3. Alsó-Vadász mégyen Bódva falujában,
Bódva vizén által erdő s rét, azonban
Sajó-Szent-Péterrel ellenben az útban
Edelényen felől, Kazincztúl Kazában.
4. Putnok Sajó mellett van, Putnok várával,
Határos egy erdős pusztá falucskával,
Kétlépcsés közel Lénártfalujával,
Sajón által Rima-Csíz, Szécs városával.

5. Rima-Szécs Feledre Martonfalárúl mutat,
Simonyi Serkérül szemléli az utat,
Gálfalva, Jánosi Rima mellett mulat, —
Ottan aztán jelen vagyon Rima-Szombat.
6. Szombatnak hosszában vagyon Tamásfalva,
Oldalaslag vele Zeherje alkotva,
Északra nem messze Cserencsény lerakva,
Nagy hegyen túl Osgyán kastélya csinálva.
7. Nagy-Darócz és Bolgár Fülekre vezetnek,
Somoskő falai messzéről tetszenek;
Sávoly és Nyitrárúl Ipolypartra mennek,
Bojna-hegyről Tugár-Losoneczra sietnek.
8. Építették magas hegyen szép Gács várát,
Kis-Darócz követi Losonecznak határát,
Ezután érhetni el Vilyke faluját,
Túl Törincs megmondja utaknak járását.
9. Nagy völgyön-hegyeken mehetni Zelőre,
Szalathna viszen át az Ipoly vizére,
Szakalról Busával Ipoly mellékire,
Ludány és Halászi Szécsény mezeire.
10. Hegyen építették a várát Szécsénynek —
Városa tetején vagyon azon hegynek;
Mezön az táborok ország rendeinek,
Hol helyét rendelték ország gyűlésinek.
11. Ellenben Szécsénynyel hegyek közt Hollókö
Építettett szép vár, Ipoly mellett Pető;
Mező végén pedig vagyon falu kettő —
Útnak leírása valóban hihető.

Cséczy János.

Anno 1705. die 2 mensis 7-bris coepimus iter Sáros-Patakino ad Comitata Regni ad Szécsényi celebranda. Hodie, utpote 2-da Septembris noctavimus ad Szerencs ...“ etc. 11. sept. érkeztek a szécsényi táborba, s oct. 3. a gyűlés befejeztetvén, 10. oct. vissza S.-Patakra.

„Cum Deo Initium, cum Deo finis erat!“

Csécsey János sáros-pataki híres tanárnak — ki a magyar Confoederatiót megalapító szécsényi országos gyűlésen jelen volt — kézirati naplójából. Nemzeti muzeumi kéziratár, latin quart. Nro 379. A Csécsey által ugyan e naplója mellékleteül készített rajznak hasonmását — mely a szécsényi országgyűlési tábort tünteti elő — l. az ezen gyűlés diariumával és czikkelyeivel együtt Thaly: Rákóczi Tár. I. k. 421 — 448. l. (Pest, 1866. Lauffer Vilmosnál.), a szécsényi Orsz. Szövetség okmányát pedig, a hg. Czartoryski-féle ered. példányról közölve, a Századok 1870-iki évf. 337. l.

Csécseynek jelen naplója latin nyelvű, csupán e bevezető vers magyar, s bár költői becsé éppen nincsen: mint adalékot a régi geographiához, az illető vidékek monographusai kedvéért, idesorozni jónak láttuk.

A SZÉCSÉNYI GYULÉS.

— 1705. sept. 12—oct. 3. —

(„Conventus Regni Hungariae.“)

— *Parodia.* —

Status Regni: Da pacem Domine in diebus nostris!

Regnicola: Quia non est aliquis, qui pugnet pro nobis,
nisi solus Bercsényius non.

Princeps: ¹⁾ Pax, pax clamatur: sed pax per Bella paratur!

St. R.: Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes!

Regnicola: Pace nihil stabili, dulcius esse potest.

Antistes, ablegatus caesareanus: ²⁾ Pacem annuncio vobis!

Regnicola: Sit, sit pax in terra nostra, hominibus bonae voluntatis.

Princeps: Fiat ergo pax.

St. R.: Fiat haec, fiat in diebus nostris, et abundantia in Finibus nostris nimium exhaustis.

Antistes: Pax Domini maneat semper vobiscum.

Regnicolae: Amen, Amen, Amen.

Bercsényi: Quid hoc? ... Nulla salus pace, bellum te poscimus omnes!

¹⁾ Rákóczi.

²⁾ Széchenyi Pál kalocsai érsek.

Antistes: Non est pax impiis.

Bercsényi: Ad arma, ad arma!

Antistes: Vana sine viribus ira.

Bercsényi: Nulla salus pace, ad arma currite omnes; dimiccate fortiter, pugnate unanimiter!

Miles hungarus: Domine, vide humilitatem meam de inimicis meis.

Bercsényi: Dulce est pro Patria mori!

Miles: Vivere pro Patria — dulcius esse puto.

Bercsényi: Si non pro Patria, pugnate pro Libertate!

Hungarus: Heu! maledictae Libertates nostrae, fuistis Captivitates.

Bercsényi: Aurea mihi Libertas est.

Hungarus: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuodant gloriam auream.

Officialis bellicus: Ego autem egenus sum, et pauper.

Simon Marschallus:¹⁾ Aere ciete viros.

Hungarus militare volens: Quid mihi dabitis, et tradam sanguinem meum pro vobis.

Bercsényi: Si filius Patriae es: salvum fac te, et Patriam tuam.

Hungarus: Etiam si oportuerit me mori, non pugnabo gratis.

Miles alienigenus: Mihi autem non ubi nascor, sed ubi pascor Patria est; pro pecunia et diabolo serviam,²⁾ pro nihilo nemini.

Bercsényi: Hic vobis vincendum, aut moriendum milites est; pugnate, sic volo, sic jubeo, stat pro pecunia voluntas!

Hungarus: Taedet animam meam vitae meae.

Ecclesiasticus: Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.

¹⁾ Forgách.

²⁾ Forgách szokta volt mondani a német zsoldosokról, hogy pénzért az ördögöt is híven szolgálják.

Bercsényi: Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
Ecclesia Catholica: Quare tremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania, si exurgat adversus me proelium, in hoc ego sperabo.

Eccel. Augustana: Pro jure manum moveo, pro fide pugnabo, pro templis morior.

Eccel. Calviniana: Exurge Jehova, in praecepto, quod mandasti, et synagoga populorum circumdabit te.

Bercsényi: Nisi quis reliquerit Patrem, Matrem, Uxorem et Liberos, et pugnaverit: non erit Patriae filius.

Philosophi Patriae: Omnis, qui est Patriae filius, pugnat; sed non tantum Joannes, verum etiam Petrus, Paulus etc. sunt Patriae filii: ergo pugnent omnes.

Magnas: Nego consequentiam.

Bercsényi ad Regnicolam: Tolle crucem tuam, et sequere me.

Regnicola: Sequor te Domine, quoquaque iveris, — tantum ad bellum non.

Károlyi: Csak rajta, csak rajta!

Nobilis: Beatus ille, qui procul negotiis.

Politicus: Quid-quid agis: prudenter agas, et respice finem; non est de tempore.

Civis: Haec requies mea: in saeculum saeculi hic habitabo, quoniam elegi eam.

Uxoratus: Uxorem duxi, non possum Christe venire.

Pater familias: In nidulo meo morior.

Aulicus: Bonum mihi adhaerere Domino.

Quaestor: Qui extrahit gladium, gladio peribit; et quae comparasti, cuius erunt?

Juvenis: Nulla salus pietasque viris qui castra sequuntur.

Miles novellus: Gustans gustavi, et ecce! gratis pereor.

Plebaeus: Innocens ego in sanguine hoc.

Miles coactus: Veni, vidi, — fugi.

Miles stipendiarius: Militiam petii, libertatem amisi, nihil acquisivi, — obteremtette, quid feci?!

Miles veteranus: Bonum certamen certavi, cursum consummavi; de reliquo posita est solutio mea in sinu tuo.

Officialis castrensis: Quantis abundat Domus Patria mei, et ego hic fame pereor; surgam et redibo ad Patriam.

Simon: ¹⁾ Sic est, ubi nulla solutio, ibi nulli milites.

Eszterházi: ²⁾ Pecunia est nervus Belli.

Officialis Bellicus: Deficiente pecu-, deficit omne -nia.

Miles regularis: Brauchst Geldt, brauchst Curaschi; nichts Geldt, nichts Curaschi. ³⁾

Regnicola: Tandem per multas Dicas, deplumastis nos, veluti picas.

Miles: Et quae comparasti, cuius erunt?

Status Regni: Deposuit Saul mille, David autem decem millia.

Commissariatus: Tres sunt, qui testimonium perhibent, et hi tres unum sunt.

Miles: Fiat justitia, aut pereat mundus!

Simon: Qui insolutos milites habet, hostes alit.

Bercsényi: Tolle, tolle, crucifige!

Simon: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, cur me caedis?

Bercsényi: Mittatur in tenebras exteriores.

Simon: Veritas odium parit.

Milites: Eamus et nos pariter moriamur omnes cum eo.

Ecclesiastes: Omne Regnum in se ipsum divisum, desolabitur.

Miles: Denique nulla salus huic bello, pacem te poscimus et nos.

¹⁾ Forgách.

²⁾ Antal.

³⁾ V. ö. Forgáchnak a német zsoldosokról idézett mondását.

Generalatus: Jam nobis Pax summum necessarium.

Antistes: Poenitentiam agite, Rex enim pacificus vester est.

Princeps: Et ego Princeps Pacis.

Beresényi: Non veni in mundum Pacem mittere, sed gladium!

Status Regni: Fiat Pax in virtute tua.

Princeps: Da Pacem jam Domine!

Antistes: Pax vobis.

Regnicola: Et cum spiritu tuo.

Beresényi: Nulla salus Pace, Bellum te poscimus omnes!

Antistes: Perditio tua ex te Israël.

Componens: Domine, dum veneris in Regnum tuum, memento mei.

Adjungens: Hodie eris in patibulo sine me.

Tájékozás. E kétségkívül igen gyakorlott tollból eredt parodia, melynek majdnem kivétel nélkül találó, és az illető szereplők szájába igen jellemzően alkalmazott mondatai jó részben a Szent-Irásból, vagy ismert latin classicusokból szemelvék ki, — az 1705. sept. és oct. hónapokban tartott szécsényi gyűlést parodiázza. E gyűlésen — mint tudjuk — jelen voltak a császár békekövetei is, u. m. Széchenyi Pál kalocsai érsek, Viza János neszter-fejérvári püspök, b. Szirmay István itélőmester és Okolicsányi Pál, valamint a közbenjáró külhatalmak: Anglia és az egyesült belga rendek képviselői, Sunderland és Stepney lordok, Rechteren és Hamel-Bruininx bécsi residens. Mindazáltal a béke műve, a bécsi udvar kétszínűsége s

a magyarok bizalmatlansága miatt nem sikerülvén, — a fölkelt rendek a háború eredményesebb folytathatására, szövetséggé alakultak. Rákóczit vezérlő-fejedelmökké, s összes hadaik főtábornagyává Bercsényit választák.

Az egyes szereplő egyének és viszonyok jellemzéséhez nagyon érdekes, de általában is igen sikerültnek mondható jelen parodiát bizonyára csakhamar e gyűlés fölbomlása után szerzé valamely békepárti, mit az egésznek irányán kívül főleg az mutat, hogy a pasquill éle különösen Bercsényi, e legkeményebb forradalmár, ellen van irányozva.

Létezik a nemzeti muzeum kéziratárában, in folio 129. II. Egykorú kézirat.

CSINOM PALKÓ. . . .

— 1705 ősszel. —

1. Csinom Palkó, Csinom Jankó,
Csontos kalabérom¹⁾,
Szép selymes lódingom,
Dali pár pistanom.
2. Nosza rajta jó katonák,
Igyunk egészséggel!
Menjen tánczba ki-ki köztünk
Az ő jegyesével.
3. Ne bánkódjék senki köztünk,
Menjünk az alföldre:
Megrontatik kezünk által
Az labonez ereje!
4. Szabad nekünk jó katonák
Tisza-Duna közi,
Labonezságnak mert nincs sokult
Ottan semmi közi.
5. Daru-labú, szarka-orru
Nyomorúlt németiség:

¹⁾ Karabélyom helyett.

Fut előttünk, — retteg tőlünk . . .
Nyomorúlt nemzetség!

6. Görbe hátú, mert lenyomta
Füstös muskotéra, *
Elfárasztott — elbágyasztott
Dióverő pózna . . .
7. Tüzes madzag¹⁾, apró csollong,
Lompos az gatyája, —
Tátva-nyitva mindenneknek
Nagy, éhel-holt szája.
8. Toldott-foldott, tetves-redves
Minden portékája,
Kalapjának nedvessége,
Lefügg karimája.
9. Renddel állván, nagy sokaknak
Meggyőzik az társát,
Ebről ebre hagyják
Béka-sütő nyársát.²⁾
10. Elig³⁾ nyilik fel az szája
Berdó⁴⁾ kiáltásra :
Korog-morog üres hasa,
Siet jóllakásra. . . .

¹⁾ Az akkoriban még helylyel-közzel szokásos puska-(muskotér) kanóczot érti.

²⁾ A vékony német „K o t z p e r d.“

³⁾ A l i g; tájias.

⁴⁾ Wer da ?

11. Rendeletlen öltözeti,
Csúfos pántlikája, —
Nem érne egy aba-dolománt
Minden portékája.
12. Lapos gutta megütötte
Bornyubőr-iszákját¹⁾,
Kebelében legelteti
Sok ezer marháját.
13. Mely marhának tetű neve —
Tartsa ő magának,
Nyúzza rendre, jó lesz bőre
Bornyubőr-iszákknak.
14. Mert ő igen gyenge²⁾ nemzet,
Szokott effélire,
Országában eleget kap —
Menjen hát helyire!
15. Mit vitézkedünk (azért)
Jó kurucz vitézek,
Mert ezeknek drágább kénését
Én soha nem lelek!
16. De gyűlölöm: mert nyomorú, —
Mégis kevélségre,
Ládd, majd feldől, — mégis indul
Magyarok vesztire.

¹⁾ Iszák = kis bőrtarisznya.

²⁾ Értsd: fínom, kényes; mert a gyenge szó a nép nyelvén gyakran ezt is jelenti.

17. Kicsirázott eb-agyara
Az magyar czipóra :
De megváslik foga bele —
Lészen még oly óra !
18. Sok tokosnak¹⁾ mentél te már
Éltének végére,
Szabadoson öszvementél
Ütközetből véle.²⁾
19. Sok szerencsét próbáltál te
Vélünk német ellen :
Holott soha nem voltál te
Szerencsétlenséggel.
20. Sok czifornyás német urat
Rabságra hajtottunk,
Sok kalapot mezősegen
(Öszvetapodtattunk)³⁾
21. Nosza, most is üzzük-vágjuk
Mint ellenségünköt, —
Mutassuk meg nemzetünknek
Jó vitézségünköt !
22. Fut az tokos, tüzes madzag
Kihull az kezéből,
Őszi keserű-gombája⁴⁾
Kidől az fejéből.

¹⁾ Tokos, totyakos = német.

²⁾ Ütközetből = ütközet okáért, ütközet végre.

³⁾ Itt egy ilyféle sor, a minővel pótolni megkísérlém, a leíró hibájából kimaradt. — A kalapot tekinték a kuruczok a németség jelvényéül, a magyar kalpag és süveg ellenében.

⁴⁾ Ily alakú kalapja.

23. Után kurucz ! után !
Tiéd az puskája,
Enyim pedig az kanczája, —
Tiéd az lódingja.
24. Rajta Miska, rajta
Az tüzes¹⁾ labanczon ! . . .
Mienk leszen az nyereség
Mind, az derék harczon.
25. De mindezek fegyverekkel
Nem érnek egy pénzt is,
Hanem vedd el az szablyáját, —
Űsd el az fejét is !
26. Az nagyszájú horvátnak is
Fekete csizmája²⁾,
Hosszú nyaku — kurta farku
Görcsös paripája . . .
27. Egy rozsz, rozsdás kalabérja,
Életlen szablyája,
Csipás szemü kanczájával
Együtt van kvártélja.
28. Noha éhel csak meg nem (hal),
Nincs benn takarmánya, —
Sokszor száznak sines közöttök
Egy pipa dohányja !
29. — Az vitéz kuruczna van
Szabott dolománya,

¹⁾ Nem mai értelemben, hanem : tüzelő, tüzeléssel harczoló .

²⁾ A magyarok sárgát vagy pirosat viseltek ; a fekete igen kevésre becsültetett, parasztnak való volt.

Sorkantyús csizmája,
Futó paripája.

30. Az gyalog kurucznek
Van frissen járása,
Mint Pelagus¹⁾ lónak
Van sebes futása.
31. Vitéz karja ; lábaiban
Karmazsín csizmája,
Gyönggyel fűdzött az boeskorá,
Ezüstös kapczája.²⁾
32. Hitván, czifra farkasbőr,³⁾
Kurta kis dolmánya,
Nyakában függ gyönggyel fűdzött
Csontos⁴⁾ kalabéra.
33. Fényességgel mind berakva
Aranyas szablyája,
Nyusztal béllett az süvege,
Csillagos forgója . . .
34. Patyolat az kurucz,
Gyöngy az felesége ;

¹⁾ Így ; Pegazus helyett.

²⁾ A deli csizmát vagy boeskort viselő kurucz gyalogságnak, a tulajdonképeni vászon lábtakarót fedő bőrkapczája volt, melynek külső fele, különösen kilátszó felső végei, a nyalkábbaknál ki voltak varrva és czifrázva.

³⁾ Farkasbőr-kaczagány.

⁴⁾ Csonttal — elefántcsonttal — kirakott, mozaikmű.

Hetes váson az laboncság,
Köd az felesége.¹⁾

35. Nosza tehát hadnagy uram,
Dúljuk fel jószágát,
Mind ellenségünknek
Hajtsuk el marháját!

36. Ha ránk támad, az pénziért
Vágd be az ajtaját,
Fürd meg az hordaját,
Idd meg mind az borát.

¹⁾ Ez az egyetlen strópha Horváth Ádám kézírataiban („Ötszáz ének“) is megmaradt, a somogyi nép ajkáról a jelen század elején följegyezve; ily változatban:

„Patyolat a kurucz —
Gyöngy a felesége,
Hetes váson a hajdú —
Köd a felesége,
Borjuszájú parasztember —
Kura felesége,
Borjuszájú parasztember, —
Kura felesége.“

Codextünkben a fentebbi strópha után még a következő homályos versszak áll:

„Szegény kurucz elveszett, mert
Sokszor egyest isznak,
Pohárt császár életiért
Egymásra hanyítanak.“

Azonban ez inkább a vers végére illenék, s alkalmasint csak úgy zavartatott vagy toldatott bele később, leírója által, a ki — mint egy helyütt maga vallja — szokott így új strophákat az énekekbe toldozgatni.

37. Az parasztembernek
Fogd meg az szakálát,
Hajtsd el az marháját —
Verd pofon ő magát.

38. Az labonczság takarodjék
Nemes országunkból, —
Hogy végtire szalag-szijat
Ne vágjunk hátából!

„Finis per me Joa: ut sup. quis.“ Azaz: Csík-Szent-Léleki Bocskor János, az 1716-iki leíró neve, mert ennek már ismertetett codexéből közöljük e hatalmas magyar-rythmusú, népies eredetű, szilaj kedélylyel írott, igazi törülmetszett kurucz éneket. A 3. és 4-ik, 16. és 17-ik stróphák mutatják, hogy 1705. ősszel keletkezett, midőn Bottyán és Károlyi kuruczai a szorongatott Rabutin segélyére Erdélybe igyekező Herbeville hadai elé, a Tisza-Duna-közre sietének.

ERDÉLYI HAJDUTAN CZ.

— 1705. nov.—dec. —

1. Nossza hajdú — firge¹⁾ varjú,
Járjunk egy szép tánczot ;
Nem vagy fattyú — sem rosz hattyú —
Kiálts hát egy hoppot !
Szájad mondjon — lábad járjon
Egy katonatánczot.
2. Pöndülj czizma — járjad anya !
Elöl tollas, elől !
Amaz Palkó — kurvafia —
Vigyáz kívül-belől.
Toppants gyorsan — hadd csoszszanjon,
Ne maradj balfelől !
3. Nossza Ránduj — hol vagy Viduj ?
Fújd az bagi tánczát,
Az emlőjét — az tömlőjét
Ne kéméld az sípját.
Mert emennek — Kis Péternek
Adta az balsarját.
4. Gyászolj Buda ! — Eger tornya
Fönnyen hányja füstét,

¹⁾ Fürge.

Karán-Sebes, — Kis-Belényes
 Béhúnya jobb szemét;
 Az tokosnak¹⁾ — rosz fattyúnak
 Nem állhatja kezét.

5. Hajja! Tisza, — hajja! Duna,
 Száva, Dráva vize;
 Mindeniknek mikor árad
 Zavaros az vize, —
 Az német is hogy általjött:
 Megváltozott íze.

6. Majre-csajre — Molduváre,
 Fut Havasalföldre,
 Ungur-bungur — amaz rumuj
 Sátorát fölszedte.
 Szatuj majre — pita najre,²⁾
 Nincs pénz, az ebverte!

7. Erdély, Lippa — és Bronicska,³⁾
 Megjárd lábam, megjárd;
 Amaz gyöngyös — kis keszkenyős, —
 Ne, hol fut jó banyád;
 Mit dudorgasz — hogy nem ugrasz ...
 Kurva volt az bábad!

8. Alsó-Bánya, Felső-Bánya,
 Jó kövér szalanna,
 Bő az bora — koresomája:

¹⁾ Német; tokos német, totyakos német.

²⁾ Szátu máre pite náre = nagy falunak nincs kenyere.

Oláh mondás.

³⁾ Branyicska.

De ingyen nem adja ;
 Ha pénzed nincs — költséged nincs
 Meg is koplaltatna.

9. Kis tartomány — igen sovány
 Amaz Máramaros ;
 Nincs buzája — gabonája:
 Megette az tokos.
 Ne féljen bár — hogy leszen kár,
 Vagy búzája dohos.

10. Kurta Szamos — tarka Maros,
 Sajó két mellyéke,
 Noha hegy-völgy — és erős tölgy,
 De nincs búza benne :
 Amaz tokos — rossz kalapos
 Mert azt mind megette.

11. Kis-Küküllő — Nagy-Küküllő
 Gyönyörű folyása,
 Nyárad vize — kedves ize,
 Rózsa az illatja,
 Bő terméssel határidat
 Isten látogassa !

12. Könnyen csörgő — kövön pöngő
 Amaz kis Aranyas :
 Mikor árad — meg nem szárad,
 Felette hatalmas,
 Szalma-maggal vidékiben
 Megtelik az nagy kas.

13. Elöl járja — rá toppantja
 Doboka vármegye,
 Után Torda, — ne hagyd soha,

Tied az erszénye!
 Megborsolva — vajba rántva
 Mind elkél az leve.

14. Szépen járja — amaz fújja,
 Szépen Szeben vára;
 Nossza gazda — ne fuss gazra,
 Hozz bort az asztalra!
 Mert ha külön csak félen¹⁾ vonsz:
 Megüt amaz csalfa.

15. Félen tartod — az nagy orrod
 Déva, Görgyén²⁾ vára,
 Barassónak az küfala
 Pogácsából rakva.³⁾
 Jer ki Kata, ha kell néked
 Föles habarnicza.⁴⁾

16. Az hariska, — tatár-búza
 Vajki jó puliszka;⁵⁾
 Nossza kurta — hol az kurva?
 Vigyorog az farka
 Az nagy papnak, — az vargának
 Bialbőr kalapja.

¹⁾ Féltre.

²⁾ Görgény.

³⁾ A „Magyar városokról“ című 1706-iki, alább következő versben Rév-Komárom váráról mondatik hasonló: „Nagy-Komárom pogácsából vagyon felépítve.“ A jelen stropha két első sorához pedig azon ének legelső sora hasonlít némileg. V. ö.

⁴⁾ Habarék.

⁵⁾ Tatárka-kása. (Erdélyi kedvelt étel). Vajki = vajmi.

17. Marosszékrül — Udvarhelyrül
 Megyek Háromszékre,
 Szépségérül térségire, —
 Nincs mássa Erdélybe ;
 Isten tartsa — szaporítsa
 Gabonáját benne !
18. Egészséggel, — békecséggel
 Édes lakófoldem,
 Kit sóhajtott — és óhajtott
 Ez napokban szívem.
 Ím, hogy juték — belélépék :
 Megvidúla lölköm.
19. Nohát immár minden ember
 Örüljön ez napon,
 Nagy jó kedvet, — víg örömet
 Mutasson ez házban :
 Az én szívem mert hazajött
 Szerencsés órában !
20. Egészséggel — idvösséggel
 Édes szép szerelmem,
 Istenhozott — és hordozott -
 Örvendetes hírben.
 Itthonn már ülj és velünk légy
 Együtt, szeretetben !

Tájékozás. E sajátos humorú és eleven folyamatú népies költeményt, a fentebbi közlés szerinti teljes épségében Szencsey György codexe tartotta fenn, s mindjárt következő töredékes változatában a székely

csík-szent-léleki codex. Tehát egykor a moldovai határhavasoktól a Bakonyig, Balatonig ösmeretes vala. Szerzője, mint a 17. és 18-ik versszakokból következtethető, valamely háromszéki kurucz székely vitéz vala, ki ekkor vagy a zsibói táborból, vagy a szebeni és brassai felbomlott ostromzárlatból szülőföldre tért. Mert az 5. és 6-ik strophák nyilván Herbeville 1705-iki erdélyi hadjáratára — illetőleg ennek következményeire: a székelyek egy részének Pekry Lőrincz és Mikes Mihály grófokkal Moldovába menekülésére engednek következtetni. Így az ének keletkezési ideje 1705. november végére, vagy december elejére tehető.

Horváth Ádám kézirati dalgyűjteményében („Ötszáz ének“) e daltöredék áll:

„Telekes-bocskor — gyöngyös kapeza,
Járd meg tubám, járd meg!
Vörös nadrág — sárga csizma,
Járd meg tubám, járd meg!
Majd elmenjünk a koresmára —
De engem is várj meg!
Megjárom én a kopogót:
Tubám, te is járd meg!“

Alig tévedek, ha ím e töredéket a föntebbi kurucz hajdutáncz-vers maradványának állítom; a rythmus, rímetet egészen hasonló; a nyelv szintén ódon, némely sora pedig — pl. a 2-odik — egyenesen a 7-ik versszak 2-odik sorából látszik átídomítottnak. A „vörös nadrág,“

„sárga csizma“ is a kurucz öltözetre emlékeztet, s erre a „gyöngyös kapcza,“ „telekes-bocskor,“ melyeket a hajduság viselt. L. pl. Sándor László kurucz ezredes levelét, melynek a behódolni nem akaró Pécs városát 1704-ben sarczoltató pontjai között ez is eléfordul:

„A hajduk számára kétezer köpönyeget, kétezer telekes-bocskort (bőr)-kapczával együtt, és kétezer kalpagot.“

Horváth Ádám töredékéből látható, hogy e régi ének maradványa Dunántúl még az ő korában — tehát a jelen század elején — is közszájon forgott: ekkép sikerült a gondos Horváthnak dallamát is megmentenie. (L. hangjegyeit id. gyűjteményében.)

ERDÉLYI HAJDUTÁNCZ.

— 1705. nov.—dec. —

(M á s v á l t o z a t t ö r e d é k e.)

1.
Noha hegy-völgy és darabos,
Nincsen búza benne :
Amaz tokos — sok kalapos
Mert azt mind megette.
2. Kűs-Kűkűllő — Nagy-Kűkűllő
Gyönyörű folyása,
Nyárad vize — kedves ize,
Rózsa az illatja ;
Borterméssel határodát
Isten tartogassa !
3. Kőkön csergő — szépen pergő
Amaz kis Aranyas,
Mikor árad — meg nem szárad,
Fölötte hatalmas,
Szalma-maggal vidékében
Megtelik az nagy kas.
4. Elöl járja — reá toppantja
Doboka vármegye ;

Után Torda, — ne hadd soha!
 Tiéd az erszénye! . . .
 Megborsolva — vágva, rontva
 Mind elkél az leve.

5. Szépen járja Karán-Sebes,
 Szebben Szeben vára;
 Nosza gazda — ne fuss gazra!
 Hozz bort az asztalra!
 Mert ha külön s félen vonzasz —
 Majd megüt az csalfa!
6. Félen tartod — az nagy orrod
 Déva, Györgén vára;
 Barasónak az köfala
 Pogácsából rakva.
 Jer ki Kata — ha kell alma,
 Fel is hamar rántsa.
7. Az haricska — tatár-búza
 Vajki jó puliszka!
Az köles-liszt ficsorkának
 Igen jó malajka;
 Az nagy papnak — és vargáknak
 Bijalbőr-kalapja.
8. Marosszékről — Udvarhelyről
 Megyek Háromszékre:
 Szépségire — s termésire
 Nincsen szebb Erdélyben;
 Isten tartsa — s szaporítsa
 Gabonáját bővön!
9. Nosza, mint vagy Bivor Pancsi? . . .
 Édes lakó-hellyem,

Kit óhajtok — csak jajgatok,
Rabságban van szívem ;
Most, hogy juték — bélépheték,
Megvidúla lelkem.

10. Egészséggel — üdvösséggel
Édes lakó-hellyem ! . . .
Isten hozott — és hordozott
Örvendetes hirrel !
Itthonn már légy — velünk itt légy
Együtt, kedvességben !

11. S el ne felejts, — inkább éltess
Jóízű étkekkel.
Csík országa — Gyergyó vára
Igen sován földé,
Ki próbálta — az tudhatja,
Vagy az ki lakhatta.

(Csík-Szent-Léleki Bocskor János dalkönyvéből.
Beirta 1716-ban. Eleje kiszakadt.)

„VAK-BOTTYÁN RÚL VALÓ ÉNEK “

— 1705. december 24. —

1. Dícsírtessél tölönk magyarok Istene!
Ki megsegétted szegény nemzetünköt,
Babságban nem hagyád mi árva fejünköt,
Kemény vas-igátúl megmentél bennünköt.
2. Magyar vitézeknek éles fegyverekkel
Nimet lobonczókat ő kevílségekkal,
Prédáló ráczokat megrontád ezekkel —
Értünk fegyverkező magyar seregekkel.
3. Immár reánk derült újra szép szabadság:
Mert győzödelmeket vívutt az kuruczság.
Vígasságban vagyon ezen darab-ország,¹⁾ —
Aranyos zászlóját szelek jól hordozzák.
4. Hires generális az öreg V a k - B o t t y á n ;
Vagyon velle mastan sok derék kapitány:
Vitéz Bezerédi, jó Ebeczki Istvány,
Kisfaludi László, seríny Balogh Ádány²⁾.
5. Ő azért ezekkel nagy-sok harcztot nyere:
Nímetség mindenütt futásnak erede,

¹⁾ Túl a Duna.

²⁾ Á d á m helyet, tájilag ma is dívó.

Avvagy mind halmokban rakattaték teste —
Kiket lecsapdosott kurucok fegyvere.

6. Sok erős várakat : Simontornyát, Pápát,
Pécsét is Siklóssal, Tatát, és Kapuvárt,
Megvövék magyarok Küsszögöt, Borostyánt,¹⁾
Kikben sok németet Vak-Bottyán kardra hánt.
7. Fölgyüve azután Rába mellyékire,
Szálla Szent-Gotthárdnak híres mezeire,
Országunk prédáló ráczokat ott vere —
El bé Styriában üldözé fegyvere.
8. Sött Bécsnek alját is ő mind fölnyargalá,
Sok derek várossát tűzben bocsáttatá :
Hogy pusztulásinkuak bosszúját állaná, —
Onnénd bőv szerdékkal²⁾ tére ismég alá . . .
9. Így lön németeknek szorongattatása,
Mordáj-égető rácz kardra hánytatása ;
Hangozék Styria siralmas nótája
És Austriának szörnyű bódulása.
10. Látd német, látd-é rácz, így köll lakolnia !
Így vér meg az Isten, beste kurva fia,
Pernahájder, húzó-vonyó, ördög fia, —
Sok gonoszságidért, gyilkos haramia !
11. No rihös németek, mast kívílkedjete !
Ebszülte rácza, — bezzeg elesellegtek ! . . .³⁾

¹⁾ Borostyánkő vára, az osztrák és stájer határon.

²⁾ Szerzemény, zsákmány.

³⁾ Elkullogtok, elsunnyogtok.

Által az Dráván majd ész nélkül siettek :
Mert hollók lagnak föl az hitván testetek.

12. — Bot ty á n a p á n k¹⁾ penig Rustnak várossában
Az sok főtisztekkel ezekért vígságban
Lön az harcok után ; jó rusti borában
Vígan iszik vala — virágos kupában.²⁾

13. Éltesse az Isten Rákóczi Ferenczet
Mi édes Urunkot, s minden vezéreket ;
Tovább is serínyen az magyar nemzetet
Óltalmazták, s üzzék országból németet !

14. Mert míg ez hazában csak egy német léssen :
Békesség soha itt nem léssen egészen.
Practikának magva hogy végképp enyészsen —
Ki köll az németnek pusztúlni egészen !

15. — Ezerhétszáz ötben, — mikort nagy örömben
Ülnék az magyarok karácsony szombatját :
Egy ifjú ekképpen szörzötte ő dalját, —
Vidámon pöngette hangos citharáját.

Finis.

Tájékozás. A jelen krónikaszerű, azért költőileg kevésbé, de történelmileg eléggé becses versezet — melyről már 1864-ben, a megénekelt diadalmas kurucz tábornok „Bot ty á n Élete“ 96-ik lapján emlékeztem volt, — Vas vármegyei Szombathelyen maradt fönn, egy régi, vallási énekeket tartalmazó könyv belső tábláján.

¹⁾ Így nevezték a rendkívül népszerű Bottyánt a dunántúliak.

²⁾ Borá b ó l, kupá b ó l értelemben, régies.

lájára írva, mely lemásolás végett 1864. tavaszán — midőn Bottyán élettörténetét íráni — küldetett be hozzám, feledhetlen pártfogóm: Szalay László nagynevű történészünk útján, ennek vörösvári második útja alkalmával. A „Vak-Bottyán rúl való ének” cím valamivel feketébb ténál, s más kézzel, magánál a versnél némileg utóbb látszék föléje írva lenni.

Bottyán 1705-ik évi diadalmas dunántúli hadjárata egyes mozzanatait, az ottani nép valódi hangulatát tolmácsoló énekíró meglehetősen híven tárgyalja. L. e hadjárat leírását Szalaynál Magy. orsz. Tört. VI. k. 307—309. l. s bővebben Thaly: Bottyán Élete 62—110. l.

FORGÓ SZERENCSEMNEK. . . .

— 1706. april—julius. —

1. Forgó szerencsémnek kereke törése,
Elvetett kockámnak vakra perdítése,
Fáradtsággal szerzett javaim vesztese —
Lchessen-é méltán szívem kesergése ?
2. Arrúl gondolkodván, jut könnyen eszemben :
Már ezelőtt régen, akárhol létemben
Envelem szerencse, kerekén ültemben,
Mint szokott játszani világon éltemben !
3. Perdített kockámat vakra fordította,
Jó kedvem örömét felháborította,
Nemcsak értékemet prédára osztotta :¹⁾
De még fejemet is rabságra hajtotta.
4. Inséges rabságom keserves sorsában
Jutottam, s hevertem lábaim vasában,
Nyomorúlt fejemnek koplaltatásában —
Elepedett szívem sok sóhajtásában.
5. Bézárt fogházambúl öröm vígassága
Szaladott messzére fris jó vidámsága,

¹⁾ Fülel elfoglalásakor, 1683.

Három esztendőknél fejemnek rabsága
Haladván továbbra, kívánt szabadsága.

6. Vakot vetett kockám felfordult szemével :
Égre fordult szemem csendesült elmével,
Nyerte segítségét Isten kegyelmével,
S jól láttam irgalmát szívem örömevel.

7. Nem hagyott veszélyben Istenem engemet,
Megszabadította rabságból fejemet,
Helyre állította vesztett értékemet,¹⁾
Hozta csendességre elbúsult szívemet.

8. A v a k szerencsének nem csuda botlása,
Megtört kerekének csikorgó forgása, —
De szűnik idővel megúnt csikorgása,
Vakrúl lehet hatra kocka fordulása !

9. Üdövel a fecske még házamra szállhat,
Felprédált értékem²⁾ megint helyre állhat,
Kárvallásom viszont könnyen jómra válhat,
Jó kedve szívemnek velem együtt hálhat.

10. Isten jóvoltából van jó egészségem,
Vesztett javaimmal elmúlt betegségem,
Felkent királyomhoz megtartván hívségem —
Nem fúrja fejemet szerencsétlenségem !

¹⁾ Leopold császár a Thököly rabságából kiszabadult Kohárynak, hosszas szenvedései s hűsége jutalmául s vallott káraiért tömördek jószágot: Murány, Fülel, Balog várakat uradalmaikkal, adományozá.

²⁾ Az újabban, 1703 - 6-ban Rákóczi kuruczai által fölprédált javait érti.

11. Bár sorsomnak rosszszul forog taligája :
Nem veszti kedvemet rám hánt galibája ;
Megtartott hitemnek nem lévén hibája —
Böcsületemnek is nem esik csorbája !
12. Kiontott véremmel nyert böcsületemet
Megesonkúlt kezemmel¹⁾ megtartván hitemet,
Tűrő szenvedésben töltvén életemet :
Szívem nyűgodalma nem szerzé vesztemet !
13. — Gondoltam ezeket, a Duna folytának
Lakván vízvárassát régülta Budának,
Frigyvetése közben királyom hadának
Kivánt békességét várván az hazának.

Gr. Koháry István.

J e g y z e t. A „Sokféle keresztel elkeseredett embernek kikoholt versei“-ből, melyeknek bevezetése így szól :

1. „Három esztendőnek és két holnapoknak
Elforgása után, hosszas rabságomnak
Isten adván végét nyomorgatásomnak :
Örültem, vigadtam szabadulásomnak.
2. Gondoltam : hazámnak kivánt csendességét
Házamnál élhetem, kedvelt békességét —
Kiki királyához megtartva nhívségét,
Már többé nem látom k u r u c z ellenségét.

¹⁾ Koháry jobb kezét 1686-ban egy török golyó Eger alatt tönkre tette.

3. De megint támadván veszélye hazámnak,¹⁾
 Kurucz ellensége mindenütt házamnak
 Felkent királynak s kegyelmes uramnak
 Táborára menni kellettén magamnak :²⁾

4. Hol együtt, hol másutt fáradván jártomban,
 Buda vízvárosát sokáig laktomban,
 Hazámnak romlásán lévén bánatomban —
 Szerzém ez verseket henylő voltomban.“

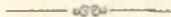
A czimben rejlő chronosticon az évet is megfejtí: 1706. Koháry ugyanis, miután az 1703-iki, részükről balúl sikerült hadjárat után ügygyel-bajjal Pozsonyba menekült, s miután az 1704. ősszel Selymeczen tartott békeértekezleteken, mint egyik császári biztos, részt vett volna, — ennek fölbomlása után, jószágai mind kurucz kézen lévén, maga a harczok elül Budára húzódott, s itt éldegélt cs. tábornoki zsoldjából, csendesesen, a kuruczok által körülrajzott erősségben — az 1707-iki nyári táborozást kivéve — egész 1708-ig, a mikor a pozsonyi eredménytelen pártgyűlésre ő is, mint hű királypárti, compareált, egyidőre odahagyva budai lakását, hová azonban a gyűlés föloszlása után megvisszatért.

1) Rákóczi és Bercsényi 1703-iki fölkelését érti.

2) 1703. ősszel, midőn a Tisza-Dunaközi megyei és néphadat szervezni és a kuruczok ellen vinni Leopold által ő bizatott meg; de Zólyom alatt nov. 15-kén Bercsényi és Károlyi által az egyesített császári hadak megveretvén, Koháry, podgyásza elvesztésével maga is csak alig menekülhetett.

A föntebb közlött vers szerzése 1706. első felére esik. Rákóczinak ugyanis ezen év április hó 15-kétől július 30-káig volt a császárral fegyverszünete, mialatt a békealkudozások folytak; erre céloz az utolsó versszak:

„Frigyvetése közben királyom hadának.“

NE HIGYJ MAGYAR A NÉMETNEK. . . .

— 1706. július végéről. —

Ne higyj magyar a németnek,
Akármivel hitegetnek ;
Mert ha ad is nagy levelet :
Mint a kerek köpönyeged,
S pecsétet üt ollyat rája,
Mint a holdnak karimája :
Nincsen abban semmi virtus —
Verje meg a Jézus Krisztus!! . . .

Tájékozás. Ezen, az ország több részében, nevezetesen Ungban, Zemplénben, Szabolcsban ma is szájról szájra élő, s 1860-ban, 61-ben, válaszul a hirhedett octoberi diplomára, széltében elterjedt, ugyancsak kemény és csattanós versecske, általánosan magának II. Rákóczi Ferencz fejedelemnek tulajdoníttatik, hogy a németekkel alkudozó gr. Bercsényi Miklósnak írta volna, s ezért első sorát sokan így ejtik :

„Ne higyj bátyám a németnek!“

Ezen hiedelem, ha Rákóczinak és vele hiveinek az 1706-iki, a császáriak csalárdsága által seregeik helyreállítására időnyerés végett sokáig nyújtott s egyszerre félbenhagyott nagy-szombati békeértekezletek váratlan megszakadása folytán keletkezett megbántódását s ebből folyó elkeseredett és eltökélt hangulatát számba vesszük, — épen nem látszik valószínűtlennek. (V. ö. ezzel Rákóczinak 1706. jul. 30-kán az érsek-újvári táboron kelt nyílt-levelét, s Emlékiratait: III-ik magy. kiad. 181. l., továbbá a Constantius Veratius (Vay Ádám) név alatt 1706-ban nyomtatott kiadványt, végre Bercsényi levelét Károlyihoz Morvánkáról, 1706. jul. 26. Rákóczi Tár II. k. 133. l.) Ez esetben jelen verses kifakadását valamelyik, Érsek-Újvárról 1706. július vége felé Nagy-Szombatba szóló levelében írhatta a fejedelem, Bercsényinek.

Zemplénből — hol állítólag a megye levéltárában is megvan — a nép ajkáról másolva e kissé eltérő változatot kaptuk, „Rákóczi ö c s c s é n e k nótája“ hibás czím alatt:

„Ne higyj bátyám a németnek,
Akármiként kecsegtetnek;
Adjon bár oly nagy levelet,
Mint kerekded köpenyeged,
S oly pecsétet nyomjon rája,
Milyen a hold karimája:
Nincsen benne semmi virtus —
Verje meg a Jézus Krisztus!“

Tudósítónk¹⁾ hozzá teszi: „Azt mondja a nép, hogy Rákóczi e levelet kapta öcscsétől, midőn a németeket vendéglé. A dalt (Zemplénben) most is dallják.“

Ily varianst is hallék ungiaktól:

„Mondá V a y Bercsényinek:

Ne higyj Uram a németnek.“ stb.

¹⁾ Fájdalom, meg nem nevezhetem, mert levelének másik lapját nem tartottam meg, nevét pedig már elfeledtem, mert még 1862-ben kaptam ezt, akkori hirlapi fölhívásaimra.

ESZTERGOM MEGVÉTELÉRÜL.

— 1706. sept. 14. —

1. Sebes víz a Garam, siet a Dunába —
Kuruczok tábora éppen ott megszálla.
2. Rákóczi tábort üt a Garam-torokban,
Persia-szőnyegen pihen szép sátorban.
3. Persia-szőnyegen, fényes tigrisbőrön. . . .
Sátor előtt állnak palotások bővön.
4. Verik az rézdobot, fújják a trombitát —
Az sok nyalka kurucz üli az paripát.
5. Rákóczi tábora torpad¹⁾ az síkságon :
Rákóczi sátora dombon áll magában.
6. Friss, kerek dombon áll tegnapi nap ólta ;
Nemcsak az sátor, a domb is csak azólta !
7. Jó kurucz vitézek csak tegnap dombolták,
A földjét kezekben, süveggel hordották.

¹⁾ Terül, terjeszkedik. Torpad, ma : terped synonymjában él még.

8. „Urunknak sátora magas helyen legyen :
Szép tábora fölött végig tekénthessen !“
9. „Aranyos zászlója lobogjon magasra :
Messzéről mindenki mindgyárst megláthassa !“
10. Süveggel hordották, a dombot úgy rakták,
Rákóczi patyolat-sátorát rávonták.¹⁾
11. — Nagy Rákóczi jár az gyönyörű mezőben,
Rettenetes kardja villog a kezében.
12. Kardjával föl mutat Esztergom várára,
Vár tornyán lobogó császár zászlójára :
13. „Mire a fényes nap háromszor felsütne —
Hejh ! magyar lobogó lesz oda feltűzve !“
14. „Szóljatok álgyúim, szörnyen ropogjatok,
Dunának két partja rengjen alattatok !“
15. Hejh ! s megbödülének Rákóczi álgyui,
Hejh ! s megrendülének Esztergom tornyai.
16. Amott az vár alatt — törik már az falat :
Vég-Esztergom vára, jobb lesz, add meg magad !
17. Odafent az tokos csak elhivé²⁾ magát, —
Nem adja az várat, berdőt igen kajált.³⁾

¹⁾ A párkányi mezőn, szemben Esztergommal, a Garam-tor-
kolathoz közel fekvő kis kerek dombról ma is beszéli még e hagyo-
mányt a nép.

²⁾ Tokos = német ; elhivé = elbizá.

³⁾ Kajált = kiált ; dunántúliaan. Kajabál = kiabál.

18. — Éjten-éjjel, mikor a lövés elhallgat :
Fényes tigrisbőrén Rákóczi nem nyughat.
19. Készíti híveit, — híres vitézeit :
Fodor és Révay hajdú-ezereit.¹⁾
20. Az palotás-ezret, az Esze Tamását,
Csajági Jánosét, Lócziét,²⁾ sok másét.
21. Éjten-éjjel egyszer az álgyú hármát szól :
Hát az sok kurucz az várra csak úgy omól. . . .
22. Tüzes ganaráttúl³⁾ világos az éjjel, —
Hajh ! sok anya fia borúl ott bé vérrel !
23. Hasad az szép hajnal, piros az hegyoldal . . .
Esztergom várában Rákóczi felnyargal.
24. Esztergom utcáin szikrát hány patkója,
Esztergom bástyáin lobog az zászlója. . . .
25. — Mikor Esztergomban örömet löttének :⁴⁾
Ez versek kevésség⁵⁾ azután költenek.
26. Ha kérde : ki írta ? — egy igaz magyar fi,
Igaz örömében, — elhiggye akarki.

1) Fodor László és b. Révay Gáspár gyalog-ezredeit.

2) Esze Tamásról már fentebb volt szó. Csajághy János gyalog dandárnok és ezredes, Lóczy András gyalog ezredes volt.

3) Tüzes gránáttúl. Mint granát-dolmány : g a n a r á t-dolmány.

4) Értsd, hogy a diadal örömére löttek.

5) K e v é s s é értelemben, ódon.

J e g y z e t. Esztergomban folytatott bűvárlataim alkalmával írárok ki, az ottani városházán — mely Bottyán tábornok palotája volt — egy ugyan 1706-ik évre szóló, rongyos bőr kötésű nagy-szombati kalendáriumból, melynek egyik író-papíros levelére van írva. Esztergom vár capitulációja — a városnak ostrommal lett megvétele s erős lövetés után — 1706. sept. 14-kén történt, azért tévő e napot, az utolsóelőtti stróphával egybevetve, a vers homlokára.

Érdekes tény, hogy az 5—10-ik versszakokban említett kis kerek dombot a parkányi mezőn ma is mutogatják, beszélve róla a süveggel összehordás regéjét, — mert én, daczára e versnek, bíz e süveg-historiát csak regének tartom. Valószínűbb, hogy az utászok hányták föl azt hirtelenében a fejedelem sátora számára, azon lapos mezőség egyébként is vizenyős lévén, — hogy emelkedettebb s száraz pontot nyerjenek. Különben, az nem lehetetlen, hogy néhány buzgó kurucz vitéz, kegyeletből, süvegével is vitt némi földet a halom tetejére, — a mit aztán a költészet és utána a hagyomány, az egész dombnak ilyenén összehordatására bővített és színezett ki.

KOLOZSVÁR A KURUCZ OSTROM ALATT.

— 1706. őszszel. —

(„Claudiaca Musa valde dolorosa. 1706.“)

1. Ritkán kellő — híves szellő
Fú téged Kolozsvár,
Csak Kisasszony — s Jakab közt van
Te benned egy kis nyár.
Kül ezeken — túl és innen
Ködmönt le ne vess bár :
Görgényháta — vagy Kalota ¹⁾
Hevet tőled elzár.
2. Jól esmérlek — s úgy dicsérlek
A mint most hozzád fér :
Szilvád, szőlőd — teljes tidőt
Bár hogy csak ritkán ér,
Mert vagy rogya — vagy jég rontja,
Vagy elsüti a dér ;
Ha történik — hogy megérik :
Pezseg benned az vér.
3. Szép embered — jó kenyered
Nem éri fel Erdély,

¹⁾ Érsd a görgényi és kalotai havasokat.

Pannonia — Polonia,
 S több keresztény kvártély;
 Ha mit vész, adsz, — bővön pénzt adsz,
 S az árud sem csekély;
 Kenyér, bor, hús — van sok árús —
 Az éhségtől ne félj.

4. Négy piacsort — ha jársz, lelsz bort
 Inyed ha jóvallja:
 Kit bizonyít — mikor visit
 A Lábasház ¹⁾ alja,
 Mellyet fundált — hogy pénzt talált
 Varga Pál, azt vallja;
 A ki szomjú — sóhajt és fú,
 Míg meg nem kóstolja.

5. Második sor — melly mindenkor
 Napkeletről fekszik,
 Ki ott sétálsz — ott is találsz
 A mi néked tetszik.
 Kedd s péntek közt — sok szép eszközt
 Zsibvásárban tészik,
 Találsz boltost — akár foltost,
 De mind pénzen vészik.

6. Az harmadik — a kik kérdik —
 Tordára megy farral
 Egy tarka ház ²⁾ — ott megaláz
 Vagy éltet nagy garral;
 Szóval fogod — ott az dolgod
 És nem erős karral,

¹⁾ A kolozsvári piacon ma is áll.

²⁾ Az ítélőtáblai székház.

Vagy megépít — vagy szegényít,
Ha élz perpatvarral.

7. Fordúlj délre — az hol télre
Kevés verőfény süt:
Az mint hallik — ott több lakik
A ki másunnan jött,
Ki társával — ki mássával,
Nem ágyasba csküdt,
Sok bak-páros — és gunáros ...
Nem kell ehhez nagy hűt!

8. Monos torról — ehhez farol
Egy igen szép uteza:
E kezd telet — hideg szelet
Ha közelít Lucza.
Szélin kopog — közin csupog,
Ki közepit uszsa,
Ez is szeret — oly kenyceret,
Mellynek forrott duczeza.

9. Szegény ó-vár — 'bezzeg sok kár
Foly te rajtad sokszor!
Van miszered — nincs kenyered,
Elapadt most a bor;
Ez veszélynél — jobbat vélnél
Ha jutna rád a sor:
De jutalmad — s szabadalmad
Megdúlta most a tor.

10. Ha Claudia — most látnia
Jöne e kis várnak:
Sírva szólna — s panaszolna
Claudius császárnak.

Több ott száma — mint a váma
 Munkába a kárnak,
 Melly ha akad — meg nem apad :
 Mind gubában járnak ! ¹⁾

11. Hájh! régi hid — te is, elhidd,
 Megromlál sok ízben,
 Ha meglátnád — mostan utcád
 A szép Szamosvizben ! . . .
 Pusztaságod — ha vigyázod :
 Nincs egy ép ház tízben ! ²⁾
 A mi kellett — mindened lett
 Mikor voltál díszben.

12. Szappanyosok — de hol vadtok,
 Hogy egyik sem toppant ?
 Csak nevetek, — de mívetek
 Ez utcától koppant !
 Minden háznál — sem talál nál
 Talám egy rúd szappant ;
 Nincs tojáson — tyúk ott, az hon
 Tartanak sok kappant ! •

13. Azt fogták rád — vagyon gagyád, —
 Ez bizony becsület ;
 A ki ott járt — látott két szárt :
 De mellyik az üllöt ?
 Ha szappan nincs — ily hírt ne hints,
 Mi téged nem illet, —
 Szappanfőzést — avvagy mentést,
 A ki reád kérddhet.

¹⁾ Azaz lakói a sok kár, nyomorúság miatt pórköntőse :
 gubára szorúlnak.

²⁾ Azaz tíz között ; régies.

14. Magyarutczát — mondod-e hát
Megérdemlett okról?
Mert ily nevet — talám nem vett
Csak ott a várfokról,
Holott ott szászt — többet találsz
Ha vigyázzsz számokról:
Ezt a posta — délről hozta,
Régi magyarokról.
15. Tés-utca vagy, — noha nem nagy,
Magadról azt véled,
A ki neved — pusztá helyed
Szentegyházról vészed;
Holott senkit — meg nem szentít
E szent nevezeted:
Hogyha pénzről — szállóíróról, ¹⁾
Nincs emlékezeted.
16. Hajh! te Közép ²⁾ — ha lesz oly szép
Mint régi üdőben?!
Utcza valál — de megromlál
Sok ízben erődben;
Ezerhatszáz — úgy megaláz
Tüzzel, ötvenötben . . .
Mind azólta — ki gondolta,
Hogy heverj ily ködben?!
17. A nagy vidék — vármegye s szék
Kapudon bejővén,
Ha mit hoztak — fáradoztak
Házaid szemlélvén;

¹⁾ Szálló-lekvár, Erdélyben ma is használtatik e szó.

²⁾ Közép-utca.

De most, higgyed — ha szemléled,
Csak olyan, mint a szén :
Fundamentom — pádimentom
Ganévalvan telvén.

18. Dehogy vetted — eredeted
Sequens a királyról :
Mert Hunyadi — és Boescai
Köttek az ó-várról ; ¹⁾
Talám hozod — rakonságod
Szép Fejér Mihályról,
Sok ötvesed — lehet ösed,
Azoknak számokról !
19. Hej szép klastrom, — hány volt ostrom
Kiken általmentél !
Utczád rútult — hazad pusztult,
Kiket építettél.
Farkas neved ²⁾ — de már szived
Nyúlnál is inkább fél :
Mert farkasok — nagy éh sasok ³⁾
Által cmésztettél !
20. Sőhajts Torda ⁴⁾ — kinn kihorda
Az halál sok testet ;

¹⁾ Hunyady Mátyás és Bocskay István a kolozsvári ó-várban születtek. Mindegyiknek szülőháza áll még.

²⁾ Farkas-utca.

³⁾ Itt farkasok alatt a farkaskaczagányos kuruczok, — sasok alatt pedig a kétfejű sasos czímet hordó németek, labanczok értetnek.

⁴⁾ Torda-utca, mint lejjebb : búza-piacz, fazekas-utca, a mester-utca.

A kikkel bírsz — csak ritkán írsz
 Azokról már estet;
 Csak egy ház van — a ki ugyan
 Lehet benned festett:
 Mert az inség — sok ellenség
 Tett belőled restet.

21. Hát te búza — honnét húza
 A sors ily nevet rád?
 Mert még ingyen — zabod sincsen,
 Nemhogy volna búzád!
 Másnak sem adsz — ha a piac
 Drága pénzen nem ad;
 Ha ott vehetsz — nyertes lehetsz,
 Úgy töltheted meg szád!
22. Kús-fazckas — benned a kas
 Szintén megüresül,
 Szűk kenyered — mert megeszed
 A míg a más megsül.
Te vétséged — feleséged
 Mert sok gyermeket szül,
 Méltán búsúlsz, — mert csak pusztúlsz,
 Köfalad sem épül.
23. Hát szénuteza — mennyit úsza
 A szörnyű veszélyben!
 Most sem nyugszik — csak valyúszik¹⁾
 Búban igen mélyben. . . .
 Kik akadtak — hajdan laktak:
 Hírek sincs Erdélyben.
 Ott minden ház — csak merő gyász,
 Böcsben van csekélyben.

¹⁾ Vajúdik.

24. Múzsám hozzád — kés-mester, ad
 Még egy követséget :
 Hol kaphatták — tii apátok
 A kés-mesterséget ?
 Ha nincsen ács, — ötves, kovács,
 Nem ad oly vérséget. . .
 Nem feleltek, — de már teszték
 Rythmusimban véget.

25. A ki szerzé — s ezt éneklé
 Ezerhétszázhatban,
 Kurucz sereg — hogy kevereg
 Vár körül az hadban ;
 Szöllönk szüri — népünk türi,
 Van éhség sok házban,
 Kézi-malom — mert únalom :
 Hitesd el magadban !

Vinczy György.

J e g y z e t. E költeményt, melynek rythmusa oly szabatos, hajlékony, rímezete oly tökélyre vitt, s közép-rímei mindvégig hiven folytatvák: 1860-iki erdélyi utazásom alkalmával kaptam volt, Daniel G á b o r — most udvarhelyszéki főkirálybíró — tisztelt barátomtól, Udvarhelyszékben Vargyason, kinek családi levéltárában létezik, múlt századi leiratban. Kiadtam „Történelmi Kalászkok“ című historiai gyűjteményemben. (Pest, 1862. Lauffer és Stolpnál.) Keletkezése azon időre esik, midőn 1706-ban gr. Pekry Lőrincz kurucz tábornok a cs. hadakat néhány várra szorítván, egész Erdélyt hatalmába keríté, s Kolozsvárt is — utóbb csakugyan

eredményre vezetett — hosszas ostromzárlattal szorongatta, melynek tartama alatt a jelen vers — mint a végső stróphából világos — iratott. Orbán Balázs szerint (Székelyföld leírása, V. k. 216. l.) Vinczy György kolozsvári tanár szerzé, ki előbb Toroczkón iskolamester volt, s több verses és prózai munkát írt.

MAGYAR VÁROSOKRUL.

— 1706. nov.—dec. —

1. Fennyen tartod az orrodát kevély P o z s o n y vára,
De panaszos a mit eszel, noha pénzéd ára!
Miattad volt az országnak régenten¹⁾ nagy kára —
Neked is úgy lészen dolgod, hidd el, nem sokára.
2. Amaz híres Esztergom is, nem látd, miként jára?
A ki régen hágott vala nagy uborka-fára;
De már szegény visszaesett a feje-lágyára:
Csak Nagy-Szombat visel gondot, mint mustohájára²⁾.
3. Híres N a g y-G y ő r magyar város, de most német bírja;
Gazdag város vólt valaha, mint krónika írja,
De mivelhogy az németre szállott minden zsírja:
Azért szegény csak azt nézi: hol lészen a sírja?
4. Három híres K o m á r o m o k vannak az országban,
Mindeniknek elég jutott az külső jószágban,³⁾
De hihető, hogy egyiknek több jutott a Vágban —
Kjért többbit nem engedi élni szabadságban.

¹⁾ Másutt: v é g t e l e n.

²⁾ Az esztergomi káptalan a török elül Nagy-Szombatba menekült vala.

³⁾ T. i. a németekből.

5. Nagy - Komárom pogácsából vagyon felépítve,
Az házak is mind tejfellel vannak fejeztve ;
Nagy bátyái szalonnával vannak erősítve,
A Dunával kőfalai környül vannak véve.
6. Szakoleza is olyan immár, mint egy híres kurva :
Kőfalai kívül-belől által vannak furva,
Bátyája is kívül-belől mind fel vagyon turva :
Mert valamit érzett benne amaz dühös morva.
7. Nagy - Szombat is mindenkhez szabja magát, társa,
Mert itt minden gyülevéznek találkozik mássa ;
Ott németnek és lengyelnek vagyon jó lakása —
Kíért bizony sok szegínynek megapad az hasa.
8. Kassa tartván Eperjessel, Léva lengyelekkel,
Elpusztítván Tokaj várát tüzes fegyverekkel :
Így ronták meg az országot ő kemény kezekkel,
Elrongálák, elpusztíták ő dühösségekkel.
9. Eger vára emlékezik amaz híres szűzrül,
A ki amaz pogány basát lelővé az hegyrül,
Kíért ugyan dicsírtetett a szűz mindenektül —
De végtére kint szenvedett a pogány töröktül.
10. Kincses Soprony kincses város mindekkoráig volt :
Mert ő ellenség kezébe soha nem akadott ; ¹⁾
Mivel a kincs, sok ajándék ott meg nem szakadott,
Azért épen és gazdagon mindenkor maradott.
11. Kőszög készült kézfogáshoz nyalka kuruczokkal —
Midőn eleikben-mentek nagy ajándékokkal :

¹⁾ Másutt: akadt volt.

Kócsag-tollyút adván nekik aranykoszorúkkal, —
Mégis végre kezét fogott rongyos labanczokkal!

12. Télen-nyáron tele sárral S á r v á r nak útezája,
Megrozsdásult, nem villog már régi vitorlája ;
Nincs kelete — becsülete, mert üres konyhája —
Nincs is ott már az böleseknek törvényes táblája.¹⁾
13. Kis S z o m b a t h e l y szép kis város, kuruczok mátkája,
Ott a magyar katonáknak nyílik vitorlája ;
Ott tartatik az magyarok virágos zászlója,
Szent-Mártonynak, mint fiának, ezímeres palástja.
14. Kevély P á p a — mint egy páva, de nincsen orczája :
Mert akármely nyalka kurucz könnyen fér hozzája,
Nem gátolja földből épült, posványos bástyája,
Sem pediglen sárból csinált sarampos kapuja.
15. Veszett V e s z p r é m mind hóstyástúl, Bohem völgyévé
vált, ²⁾
Mert régenten egy katonát ő igen megtréfált :
Leesvén a kösziklárúl, kitöré az nyakát —
Kiért becsületes ember ő benne meg nem hált.
16. P ü s p ö k i vár borral ékes, kenyérből nem szükös ;
Öt templomú P é c s várossa gazdag, becsületes,
De mégis az jövevénynek igen félelmetes :
Mert ő a félelmes néppel, kivált ráczczal teljes.

¹⁾ A XVII-ik században a dunántúli vármegyék főlebbezési törvényszéke Sárvárott székelt.

²⁾ Célzás Heister 1704-iki dúlásaira. B o h í m - v ö l g y e :
külváros lenn a vár alatt. Hóstya = Hoffstadt, külváros.

17. Szöged, Kecskeméttel együtt mint festett korporsó ;
 Olyanok, mint elszélyedett, elöntetett borsó . . .
 Nem kell ott az asszonyoknak frissen pergő orsó :
 Hanem inkább tele borral a nagy pintes korsó.
18. Tömösvár is Pétervárral végvárak valának,
 Nándor várát nagy zokogva kik most is siratják ;
 Mert mindezek a némettől pénzen eladattak, —
 Kiért az magyar városok sirban bérakattak.
19. Pest és Buda közt a Duna már egyszer elégett :
 De az Isten előltani küldött segítséget ;
 Kiért szegény magyaroknak ad jó reménységet,
 Hogy még Buda lát valaha királyi Fölséget!
20. Szabad Szendrő, szent a neve, szentül is mondatik :
 Mert ott a Bachus-istennek templom építtetik,
 Télen s nyáron teli borral azért tiszteltetik, —
 Túlem is hát vígan legyünk! az énekelletik.

Vége.

Tájékoztás. A néhai Erdélyi János hátrahagyott kézíratai közt lévő, 1779-ben befejezett, aranyos bőrkötésű énekeskönyvben, és Jankovich-gyűjteményében, nemz. muzeumi kéziratár, Hung. in quarto IV. A két helyütt egészen egyformán, kivévn a jelzett némi csekély, tán Jankovich leirója másolásából eredt eltéréseket.

A mi e könnyed verselésű, élénk, s némely városok akkori állapotát oly találóan jellemző ének kelet-

kezési idejét illeti: azt legbiztosabban az 1706-ik év őszére tchetni, — mire nézve a 11-ik strópha nyújt különös támpontot. Az 1705 végén Bottyán hadai által rohammal megvett Kőszeg városa ugyanis, a bekövetkezett 1706-iki fegyverszünet alatt, kérésekkel s ajándékokkal mind két részen odatörekedett, hogy semlegessé nyilváníttatván, kereskedelmi emporiumúl tartassék és kímélteessék. Jött is létre a hadakozó felek közt Kőszeget és Nagy-Szombatot illetőleg illyes megállapodás, — de a mely sohasem respectáltatott eléggé, s végre a hadi gyakorlat teljesen megbontotta. Kőszeget a magyarok a fegyvernynyugvás leteltével csakugyan üresen hagyták: de miután Stahremberg Guido Kapuvárt megvette s a kuruczokat a Rábaközből kiűzé, — öcsöcse Stahremberg Miksa tábornok és Ebergényi, nagyobb biztosság kedvéért — midőn a Bezerédy, a két Kisfaludy s Török István alatt a Rábán újra átkelt kuruczok által fenyegetve látnák magokat, — őrséget vetettek a kőszegi várba s táborukkal alája szállottak, 1706. november elején. Ide vonatkozik a 11-ik strópha:

„Kőszög készült kézfogáshoz nyalka kuruczokkal,
Midőn eleikben mentek nagy ajándékokkal:

.....
Még is végre kezét fogott rongyos labanczokkal.“

A kuruczok szó- és írásbeli protestatiója a neutralis hely megszállása ellen, a németeknél mitsem használt; ezek a jognak a „magasabb stratégiai szem-

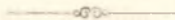
pontokat" (a milyen a kapeza-szorulás is) mindig eleibe szokták tenni. Hanem eljött aztán december közepén az öreg Bottyán, e tréfát nem értő kemény tábornok, — ki, miután 600 ráczot útja közben levágott átkelt a Rábán, s Ebergényit és Stahremberget, hadaikkal együtt, kardjával protestálta ki karácsonyra Kőszegből. Ekkép 1706. végével Kőszeg újra a „nyalka kuruczokkal fogott kezét." Tehát a vers keletkezése e két esemény, vagyis 1706. november eleje és december vége közé esik.

Nem állanak e bizonyítással ellentétben a többi versszakok sem, sőt erősítik azt; mert míg pl. a 6, 8, 15-ik strophák csupa 1704. és 1705-ben történt eseményekre vonatkoznak: addig a 7-ik az egyidejű nagyszombati semleges állapotra czéloz; a 13-ik, Szombathelyt mint a dunántúli kuruczoknak mindenha, 1706-ban is, kedvelt főhadiszállását tünteti föl, de legtöbbet bizonyít a 14-ik, mely Pápa romladozott bástyáit, kapuit még fennállóknak írja: melyeket Bottyán az 1707-ik évben rontatott le; tehát az ének keletkezése — eltekintve a közelebbi meghatározást engedő 11-ik strophától — e szerint is az 1705. s 1707. évek közé esnek.

A 16-ik versszakban közvetlen Veszprém mellett említett „Püspöki vár" alatt nem a vár nélküli, Vas, Pozsony, Nógrád, Heves, Borsod, Gömör vagy Bihar vármegyei „Püspöki" helységek valamelyike, hanem a veszprémi püspökök tulajdonához tartozó, Sümegvára, különösen az akkori veszprémi püspök Széchenyi Pál kedves lakóhelye értendő. — De, hogy

mi legyen a 19-ik strophá két első, rejtélyes sorának valódi értelme? ... nehéz lesz kitudni. Tán a török időkre czéloz? —

Megvan a jelen ének még két, kevésbbé teljes és valamivel későbbi változatban is, melyeket, minthogy számos versszakaik lényegesen eltérők, alább közlünk.

„RÉGI VÁRAK.“

— Más változat. —

1. Fennyen tortod az nagy orrod kevély P o z s o n vára,
De panaszos a mit eszöl, noha pénzed árra ;
Miattad volt az országnak ezelőtt nagy kára, —
Te néked is úgy lesz dolgod, higgyed, nem sokára.
2. Amaz híres E s z t e r g o m is, látd-é, miként jár !
A melly régen hágott vala nagy uborkafára,
De most szegény visszaesett a feje lágyára :
Mert N a g y - S z o m b a t visel gondot, mint mostohájára.
3. Híres N a g y - G y ő r magyar város, de most német bírja,
Sovány azért, mert németre szállott minden zsírja,
Híres város volt valaha, mint krónika írja ;
De most azon is aggódik : hol lesz az ő sírja ?
4. Három híres K o m á r o m o k vannak ez országban,
Mindeniknek elég jutott a külső jószágban.
De az egyik többet ivott — hihető — az Vágban,
És a többit nem engedi élni szabadságban.
5. N a g y - K o m á r o m rabság-árbúl vagyon felépítve,
A bástyája szalonnával vagyon erősítve,

A köfali mind téjföllel vannak fejezítve, —
Nem csoda hát, hogy annyira el van híresedve!

6. Pest és Buda közt a Duna már egyszer elégett :
De az Isten eloltani küldött segítséget ;
Így még szegény magyaroknak ad jó reménységet,
Hogy még Buda lát valaha királyi Felséget!

7. Kassa tartván Eperjessel, Lőcse lengyelekkel,
Elpusztíták Tokaj várát tüzes fegyverekkel. ¹⁾
Ezeket véghez vihették lobonc- németekkel —
Így rongálván az országot fegyveres kezekkel.

8. Veszett Veszprém mind bástyástúl, Bohín völgyére
szállt,
A köfala ringyes-rongyos hosszú utczára vált ;
Nem csoda, mert a katona régenten benne halt —
A sok kurta kuruczokkal vigyázatlan strázsált. ²⁾

9. Kevély Pápa, mint egy páva, de nincsen orczája :
Mert akármely kurta kurucz könnyen fér hozzája.
Ez volt régi katonának kedvesebb szállása,
De már mostan nem kell ottan katonák lakása. ³⁾

¹⁾ Tokaj erősítéseit Rákóczi — miután hosszas ostrom után hatalmába keríté — 1704-ben maga hordatta szét.

²⁾ Ezen, az előbbi változat 15-ik versszakától eltérő módosítás már az 1709-iki veszprémi catastrophára látszik utalni, nevezetesen a második és az utolsó sor.

³⁾ E sor határozottan a pápai erősítések lerontása (1707) után alakítottatott ekkép, az első változat 14-ik versszakából, Ezen és az előbbi jegyzetben említett körülményből tehát világos, hogy e változat valamivel — tán 4—5 évvel — újabb az előbbinél.

10. Kincses Sopron szabadságban még meg is maradt,
Egyes volt a kuruczokkal, de kezet nem adott,
Mert az sok kincs, sok ajándék soha el nem fogyott: ¹⁾
Azért régi szabadsága fel nem dűlattatott.
-

A magy. tud. Akadémia kéziratárában, és a
nemz. muzeum kéziratárabeli (Hung. oct. 161.) Vass
János által 1812-ig összeírt füzetben, egyformán, csak-
hogy ez utóbbiban „F é l e n tartod“ . . . kezdettel.

¹⁾ A Soprony városi titkos levéltárból csakugyan meggyő-
ződtem, hogy e város nemcsak a császáriaknak, de titkon B e z o-
r é d y n e k is gyakran kedveskedett, a ki aztán protegálta is.

„KURUCZ TANYA.“

— Későbbi változat. —

1. Fennyen tartod — a nagy orrod kevély Pozsony vára :
De panaszos a mit eszel, noha pénzed ára.
Miattad volt az országnak nem régen nagy kára —
De neked is úgy lehet ám dolgod nem sokára!
2. Lám a híres Esztergom is, látd-é, miként jár,
A ki régen hágott vala nagy ugorkafára ;
De most szegény visszaesett a feje lágyára :
Mert Nagy-Szombat visel gondot szép oskolájára.
3. Nagy-Szombat is mindenekhez tartja magát, tárva
Mindenféle ellenségnek, nem vala bezárva ;
Kurucz, német, szállást talált benne, készen várva,
Nem csuda hát Esztergomnak ott lakni, mert árva.
4. Úgy maradott Szakolcza is, mintegy híres kurva :
Mindenfelül a köfala által vagyon furva,
A sáncza is kívül-belül mind össze van turva,
Mert valamit érzett benne ama dühös morva.
5. Három híres Komáromok vagynak az országban :
Mindeniknek elég jutott a külső jószágban ;
De az egyik többet ivott, hihető, a Vágban —
Mert a többit nem engedi élni szabadságban.

6. Rév-Komárom pogácsákból vagyon felépítve,
A bástyái szalonnával vagynak erősítve,
A házak is mind tejfellel lévén fejeztve:
Semmi csuda, hogy így el van vára hirsítve!

7. Hires Nagy-Győr magyar város, de most német bírja:
Azért sovány, mert németre szállott minden zsírja;
Gazdag város volt régenten, mint krónika írja,
De most azon is aggódik: hol lesz az ő sírja?

8. Pest és Buda — közt a Duna már egyszer elégett:
De az Isten eloltani küldött segítséget;
Kiért szegény magyaroknak ad jó reménységet —
Hogy még Buda — lát valaha királyi Felséget!

9. Kassa tartván Eperjessel, Lőcse lengyelekkel,
Elpusztíták Tokaj várát tüzes fegyverekkel,
Az esztelen kuruczok is, mind együtt ezekkel —
Így ronták meg az országot fegyveres kezekkel!

10. Kincses Soprony szabadságban mégis megmaradott,
Egyes volt a kuruczokkal, de kezét nem adott;
Az ellenség kezébe még sohasem akadott:
Mert a sok kincs, sok ajándék ott el nem szakadott.

11. Kevély Pápa — mint a páva, de nincsen orczája:
Mert akármely nyalka kurucz könnyen fér hozzája;
Ez a nyalka kuruczoknak kedvesebb hazája —
De most ottan sem kelletik katonák lazája.

12. Télen-nyáron tele sárral Sárvarnak utczája,
Nem híjában sárban épült puszta palotája;
Megrozsdásult, nem villog már fényes vitorlája —
Mindenfelül szorongatják, üres a konyhája.

13. Özvegy leány kis Szombathely, kuruczok mátkája:
Nyalka vitézek szívének felnyitott bárkája,
Rima-Szombat városának kedves leánykája —
Hircs-neves Nagy-Szombatnak árva unokája.
14. Szabad Szent-Gróth e szent névvel méltán neveztetik:
Mert ott a Bakhus-istennek templom építettik;
Hegye, völgye tele borral, — azért kedveltetik:
Tölem is hát — néki vivát most énekeltetik!
-

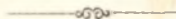
Pálóczi Horváth Ádám kézirati gyűjteményéből, („Ötszáz ének, ki magam csinálmány, ki másé“), hol a somogyi nép ajkáról lehangjegyzett dal-lama is megvan. Tehát egy egész századon át élt ezen egykor igen elterjedettnék látszó ének, népünk ajkain.

Hogy e változat a három közül a legkésőbbi, vagyis már a kuruczvilág végén vagy azután alakított át ilykép: mutatja különösen a 13-ik strópha, melyben a néhai kuruczok egykori főhadiszállásáról, Szombathelyről énekeltetik:

„Özvegy leány kis Szombathely, kuruczok mátkája;“

tehát a város völegénye: a kuruczság — már nem élt. A kuruczvilágnak már befejeztére mutat a 3-ik versszak igéinek múlt alakra átváltoztatása is („nem va la bezárva,“ „szállást talált benne,“ — holott az első változatban még „v a g y o n jó lakása“ s „találk o z i k“

áll); ide utal továbbá a 9-ik versszak két utolsó sora, s a 10-ik strópha, melyek szintén a már lett — bevégezett — dolgokra hivatkoznak. Különben, mind a három változat keletkezése, illetőleg átídomulása között összevéve tíz év nem telhetett el.

MIKOR VIRRAD. . . .

— 1706. végéről. —

1. Mikor virrad megént, hejh! olyan szép üdö —
Hires Bottyán hirét,
Az Bezerédiét
Egekig emelő, egekig emelő? . . .
Balogh Ádám nevét —
Vitéz kuruczokét
Feltündököltető, feltündököltető?
2. Sopronyi sánczokat mikoron megvettük:
Az német ármádát Bécs alá kergettük.
Győrvári nagy harezot mikoron megnyertük:
Styria tartománt kedvünkre égettük.
3. Nossza édes lovam, Balogh Ádám lova!
Az Haister gyencrált —
Storumberk gyenerált
Látod-é amoda, látod-é amoda? . . .
Úgy vigyél engemet:
Súlyos fegyveremet
Hogy vihessen oda, hogy vihessen oda!
4. Sopronnál az német falkástul szaladott,
Győrvárnál az tóban —
Posványos gázlóban

Mind belé fulladott, mind belé fulladott.
 Erdők két mélföldig testekkel rakodtak,
 Mezzők két mélföldig vérrel virágoztak.

5. Hejh, kérjük az papot :

Sok ilyen jó napot

Imádkozzék le az szegény kuruczoknak ! . . .

De nemesak azoknak, — hanem az hollóknak,

Az saskeselyőknek, égi madaraknak,

Erdei vadaknak, erdei vadaknak.

Tájékozás. Ezen, némi töredékességében is oly becses, és valódi népi eredetűnek látszó éneket R á t h K á r o l y barátom szivességének köszönhetem, kinek 1861-ben Koroneczón mondá azt toll alá ugyanazon ottani vén, bocskoros-nemesember, a ki után a koronczai ütközetről szóló, 57-ik lapon közlött éneket is följegyzé. Kár, hogy a jelen dalt sem tudta már az öreg a maga teljes épségében.

A mi már ennek történelmi részét illeti : a tartalom csupa 1706-iki eseményekre hivatkozván, alig tévedek, ha keletkezését ezen év végére teszem. A fertő-sopronyi sánczvonalt vitézi megostromoltatása és gr. Stahremberg Miksa cs. altábornagy hadainak Sopronyba szorítása, Bottyán János tábornok és Bezerédy Imre dandárnok által, 1706. aug. 18-kán történt, s ez utóbbinak Bécsig száguldása, néhány nappal utána. — Az ének másik mozzanata pedig : az olyannyira nevezetes győrvári harc, melyet eleintén bold.

Ráth barátommal magam is Nagy-Győr vár és városa környékével hittem összeköthetni, mivel a győzelem, melyre az ének tulajdonképen vonatkozik, a legújabb időkig egervári néven vala a történelemben ismeretes; később azonban a Rákóczi- és Forgách-levéltárak eredeti adataiból sikerült kimutatnom, hogy e harc a Vas vármegyei Győrvár helység tőgátjánál s tavánál, melybe csakugyan sok németet ugrattak és fullasztottak bele az ostromló kuruczok, 1706. november 6-kán kezdődött és 7-én döntetett el, Balogh Ádám hősi rohama által. A harc aztán másnap a szomszéd egervári várkastély megvételeivel végződött. Elesett ezen, Balogh Ádám, Bezerédy Imre s Kisfaludy György és László által, b. Andrássy István tábornok vezénylete alatt vívott nagyszerű győzelemben 3000 német, s maga a vezér: gr. Heister Hannibál cs. altábornagy fogságba jutott. A diadalmas kuruczok a harc után — Keszthely és Egerszeg fölégetését megboszúlandók, — nagy dúlást s égetést tőnek Styriában.

Lásd különben ezen ütközet tüzetes leírását s a reá vonatkozó adatokat „A nagy-szombati és győrvári harc” czímű munkámban. (Pest, 1869. Lauffer Vilmosnál.)

KEREKES IZSAK.

(Ő-székcely ballada.)

— 1706—1707. —

Hallottad-e hírét a híres Szebennek,
A híres Szebennek s a híres Mohának,
A Mohában lakó Kerekes Péternek,
S Kerekes Izsáknak, ő felnőtt fiának?
Ez egyszer ittason ment az istállóba,
Ott le is feküvék a lovak jászlyába.

Egyszer csak kinene az ő édes apja
A tornácba s lenéz onnan a határra:
Hát bizony jödögél nagy fekete sereg,
Úgy látszik messzünnen, mint a setét felleg;
Nem tudják miféle, kurucz-e vagy labancz?
De mégis gondolják: a szebeni ráczok.

Ekkor csak lemene Izsák édes apja
A lovak jászlyához s ilyen szókkal mondja:
Kelj fel fiam, kelj fel jó Kerekes Izsák!
Mert bizony jödögél nagy fekete sereg,
Úgy látszik messzünnen, mint a setét felleg;
Nem tudjuk miféle, kurucz-e vagy labancz?
De mégis gondoljuk: a szebeni ráczok.

Ekkor megfordúla az első álmából, —
De mégsem kele fel a lovak jászlyából.

Másodszor kimene az ő édes anyja,
S ilyen szókkal költi igen hamarjába :
Kelj fel fiam, kelj fel jó Kerekes Izsák !
Mert bizony jödögél nagy fekete sereg,
Úgy látszik megszűnne, mint a setét felleg ;
Nem tudjuk miféle, kurucz-e vagy labancz ?
De mégis gondoljuk : a szebeni ráczok.

Ekkor megfordúla második álmából, —
De mégsem kele fel a lovak jászlyából.

Harmadszor kimene szép gyönyörű mátka
A tornácba, s mindjárt lenéz a határra,
Hát jő az ellenség igen hamarjába ;
És leszalada ő a lovak jászlyához,
És így kezd beszélni a kedves urához :
Kelj fel, szívem, kelj fel ; itt van az ellenség,
Nem tudjuk miféle, kurucz-e vagy labancz ?
De mégis gondoljuk : a szebeni ráczok.

És ekkor felugrék jó Kerekes Izsák,
Igen hamarjába a lovát kihozák,
Felköté a kardját mindjárt oldalára,
S felfordúla szépen jó barna lovára,
És visszatekinte s ilyen szókkal beszélt :
Kiontatom vérem apámért, anyámért,
Megöletem magam szép gyűrűs mátkámért,
Meghalok én még ma magyar nemzetemért !

E szók után lovát sarkantyúba kapja,
S az ellenség felé nagy bátran ugratja ;
Hát jönnek a ráczok, ő meg elöttök van,

Kardemelve vágtat igen iszonyúan. . . .

„Add meg magad, add meg, jó Kerekcs Izsák!”

— A ráczok előre neki ezt kiáltják —

„Látjuk hogy vitéz vagy, de csak egyedül vagy,
A reménység téged most mindjárt itt hagy,
Akármint mesterkedj, a mi kezünkbe vagy!”

„Mit adok rajtatok, hogy egyedül vagyok!

Kard nem jár meg engem, akármint vágjatok.”

Mond Kerekcs Izsák s vagdal jobbra-balra,

Hullatja a ráczot a kardja egymásra;

Egy elémentébe gyalog ösvényt vága,

És visszajöttébe szekérutat nyitja . . .

De ekkor megbotlék a lovának lába,

Ő meg a lováról a földre borúla.

Jó Kerekcs Izsák így járt a lovával;

A ráczok pediglen karddal és dárdával

Vágják, ölik ötét, s mindaddig göbödik,

A míg egyet sem rúg s nem is vergölődik.

Igy pusztították el Kerekcs Izsákot,

A ki a kardjával levága sok ráczot.

E gyönyörű székely-kurucz bá"adát a székely nép ajkán ma is élő, jelen szövege szerint Kríza János közlé, becses gyűjteménye sajtó alá rendezendő második kötetéből, az Arany János szerkesztette „Koszorú” 1865. január 8-iki számában.

Nagy-Szeben vára a kuruczvilágban kétszer vala ostromzárólva; először 1705-ben, a mikor gr. Forgách Simon oly szorosan körülfogatá, hogy a rácز lovas századok nem igen kalandozhattak ki belőle, s másodszor 1706. és 1707-ben gr. Pekry Lőrincz által, s ekkor valamivel lazábban. S ezért vélem e költeményt ez utóbbi évek alá sorozhatni.

KECSKEMÉT PUSZTULÁSÁRÓL.

— 1707. ápril 3. —

(, Sűrű sirhalmokkal rakott

Jaj-Halom,

mellyre az author a néhai nagy-emlékezetű Kecskemét várossának lakossinak személyekben és jószágokban az kegyetlen rácz ellenség által lett megsirathatatlan romlásokat, sok megszomorodott jóakaróinak, és sérelmes özvegyeknek kérésekre (akarván lenni historicus) egészen a mint lett, leírja, és a következő igaz vért kikereshető maradványoknál emlékezetben hagyja, befoglalván a verseknek fejében ezeket a jajszókat:

Siralmokkal rakott, sirhalmokon álló,
Sóró jó Kecskemét város, sok jajt és bajt szálló,
Mert te káros
Vagy, melly valál áros,
És rívó a rácz miatt löttél romlott város, —
Így irta le Székudvari János.

Mich. VII. XV. 1.

Az Úr haragját hordozom, mert vétkeztem Ő ellene,
mindaddig míg nem meglátja az én peremet, és igaz
törvényt téssen nékem, kiviszen engem a világosságra,
hogy meglássam az ő igazságát.“)

Ad notam : „Meggyászolhatatlan siralmas állapot“ etc.

1. Scythiából régen származott maradvány,
Ékes jó bőv földre hozott szép oltovány,
Miért sovány
Lettél s illy halovány —
De miért van benned nagy irtovány?
2. Jajos-zajos szélvész mivel régen hány s ráz,
Bücsös régi fényem befogta szenny és máz;
Sok kéz aláz,
Azért vagyok mint váz,
Rút sok gyászszal kívül-belől vont ház.
3. Ritka példa : az Úr megajándékozá
Régi eleimet, ez országba hozá,
Elhordozá,
Kártól oltalmazá,
Minden drága jókkal felhalmozá.
4. Amaz vad, ostoba, fene gothusokat
Kihajtá elülök, miként tátosokat;
Városokat
S derék kastélyokat
Vég-Szendrőig ada sok várokat.

5. Letevén ő nékik az Úr itt az állást :
Két fenevad között de osztá a szállást,
Kik prédálást
Tettek dúlást-fúlást,
És sok ízben miveltek vér-hullást.
6. Most reánk öklele ama kétszarvú Hold ¹⁾,
Gyakran mi hazánkból tölt számára a zsold, —
Kineséhez told,
A mit köt, meg nem old,
Jószágunkból még ma is sokat old.
7. Olly szomorú ma is egész Várna tája,
Hogy ha ki ott járand, sóhajt s mond jajt azája,
Elszámlálja
Ott lett kárt, így vallja :
Megholt László magyarok királya . . .
8. Kapa üstökében itt Amurátesnek,
De vakra fordúla a koczka vetésnek, —
Nemeseknek,
Testek színeseknek
Húsczerig földre lecsének.
9. Királya hazánknak mikor vala Lajos :
A Hold hegyes szarva vala akkor bajos,
Igen jajos,
Sok sírással zajos,
Mohács mező mert lett vér folyásos.
10. A király maga is szép magyar rendekkel,
Esztergami, kalocsai érsekekkel,

¹⁾ A török jelképe.

Szín-népekkal,
Öt nagy püspökökkel
Elesének, alsóbb-felsőbbekkel.

11. Letaposott sokszor ama körmös S a s ¹⁾ is,
Melynek terhe nehéz, mint föld, kő, vagy vas is, —
Éh, mert zsák is
Gyomra miatt kas is
Megüresült, ugyan derekas is.
12. Régi javaimmal rakott földeimet,
Sűrű göbolyókkal rakott mezeimet,
Erdeimet
S termő hegyeimet
Körmös lábbal tépte helyeimet.
13. Állandó s jószágos nagy erősségeket,
Régi atyáinknak szép örökségeket,
Szépségeket,
Jó nemességeket,
Eltörlötte híreket s neveket.
14. Kelletlen dolgait sok ízben művelte,
Széles-talpú lábát fejünkre emelte,
Nem kímélte,
Kincsünket bényelte,
Nemzetünket, mint tetszett, ítélte.
15. Ollykor sokan voltak, kik ezt nem nézhették,
Dicsőséges fejek, mert föl nem vehették,
Ha tehették,
Kezeket vethették
S a fegyverre méltán emelhették.

¹⁾ A német jelképe.

16. Tartott vala ellent a jó Bo c s k a y-kéz,
Ki a Sas körméhez vágott mint jó vitéz ;
Mert kelevéz
Tódúlt reá nehéz,
Azt mondotta : hogy ily veszélyt nem néz.

17. Számos dicsőségű első R á k ó c z y G y ö r g y
Nagy-sok országokra s népekre fénylő gyöngy —
Látta cser-tölgy,
Vagy mérges tejű tölgy :
A Sas lenne néki halálos völgy.

18. Illyen forró lévén benne az úri vér,
Kicsinynek állítván, majd szakad s hasad ér,
Kikelni mér
Mint hűségvesztő vezér,
Mert másképpen népe veszélyre tér.

19. Romló hazájában szemlélvén a veszélyt, —
Th ö k ö l y I m r e is köszörült vala élt,
Bátran, nem félt,
Arányzott vala célt,
Körmös Sassal tört is vala aczélt.

20. Háborús szélvész közt járó magyar haza !
Sok idegeneknek még ma is vagy gazza,
Bánat háza,
Szennynnek, máznak gyásza,
Sok fenevad mert földig aláza.

21. A te királyod nincs ma eredetedből,
Nagy jó fejedelmid felekeztedből,
Nemzetedből ;
Született földedből
Elhányattak te nemes helyedből.

22. Lám pogány-országban egy nagy fejedelem
Bujdosék, ott szálla reá veszedelem,
Mély sírverem,
Ki már segedelem,
Nem lesz, magyarért szóló védelem.¹⁾
23. Minap nagy gyászt látá Erdélyországa is :
Fogva elviteték annak csillaga is,
Jószága is,
Nincs szabadsága is, —
Sas-körmök közt tartatik még ma is. ²⁾
24. Óh fogyatékján már a szép magyar népnek :
Egész ország java adaték más népnek,
Idegennek,
Más földi nemzetnek —
Ő lön ura kincses épületnek.
25. Kezéhez vevé mind a derék várakat,
Ok nélkül kiüzé a nemes urakat,
Úrfiakat
S úri unokákat,
Fejedelmi jeles nagy ágakat.
26. Ollykor kik lehettek nemzetünk dajkái,
Omlott falak között hazánk oszlopai,
Gyámolai,
S szószólló bírái :
Sas körmének lettek mind foglyai !

1) A Kis-Ázsiában elhunyt Thökölyre czéloz.

2) II. Apafi Mihályt érti, ki Bécsben tartatott.

27. Nem régen egy dicső fejedelmi személyt ¹⁾
 Fogságos ínségben hogy ne látna veszélyt,
 Ne érne czélt:
 Rút halálos fortélyt,
 Hozott Isten, adván menedékhelyt.
28. Az Úrnak nevében ki is ám felkele,
 Jó hazai vérrel buzgó szíve tele,
 Reménytelen ²⁾
 Fegyvert is emele,
 Kihez ménc úr, pór, rend sokféle.
29. Látván sok országok, érdemét csudálják,
 Méltó fejedelem! népnek így javallják,
 Magasztalják
 S dolgait számlálják,
 Úr követe, — magyarok gondolják.
30. Legottan indúla az országnak népe,
 Gyalog, lovas hozzá nagy-szaporán lépe,
 Ifjak szépe,
 Régi scythák képe, —
 A Sas-tollból ki sokat kitepe.
31. Olly nemzetnek tartsa akárki a magyart:
 Rajta tett bosszuért von vadkani agyart,
 Üstököt tart,
 Hogy vágjon, ³⁾ emel kart,
 Kérdi: ki szöll ő ellene patvart?!

¹⁾ Innét kezdődik az akadémiai csonka példány. — A „fejedelmi személy“ alatt Rákóczi értetik.

²⁾ Bément, lele. (Az akad. példányban). A „bément“ Lengyelországba értendő, t. i. a német-újhelyi rabsága után.

³⁾ Vagy pedig. (Akad. péld.)

32. Sebes szárnyon azért a magyar eljuta
 A nemes alföldre, lön ide is uta;
 Hozzánk hata,
 Ide s tova futa,
 Prédáló kézt jószágunkra nyujta.¹⁾
33. Igen megzendülénk: vallyon mért míveli?
 A magyar a magyart vallyon miért nyeli?
 Elemeli
 Kincsünket, ha leli, --
 Egész ménes sokszor markát teli.
34. Reá illy felelet minckünk adatik:
 Valaki nem hódol, pártosnak tartatik,
 Pusztíttatik,
 Jószága hajtatik,
 Sött feje is jó, ha meghagyatik.
35. Osztan mi is látván a magyar próbáját:
 Nemes alföld népe fölköte szablyáját,
 Haza javát,
 Hogy tenné munkáját,
 Idegennek elvetné igáját.
36. — Jaj de miutánnunk lest s hálót vetének:
 Német, rácz fölkelvén, hazánkra jövének,
 Sok kárt tőnek,
 Sok vitézt ölének, —
 Ötvenczer marha kárt tevének.

¹⁾ Ez és a következő 3 strófia az akadémiai példányból hiányzik.

37. Országgyűlésére mert hogy a magyar nép
 Jó fejedelméhez kincses Erdélybe lép: ¹⁾
 A rácz gaznép,
 Országunk rontó csép,
 Feljövén, úgy ronta, nincs bennünk ép. ²⁾

38. Kecskemét várossa, alföld édes anyja:
 Szörnyű romlásodat egész ország szánja,
 Megsiratja;
 Ellenség is bánja,
 Hogy gaznépnek löl ³⁾ ragadománya.

39. Ez olly nép, kit magad segítettél sokban,
 Hogyha megkeresett akármelly dologban:
 Pénzt markokban,
 Ruhát a nyakokban,
 Sokszor adtál gabonát zsákjokban. ⁴⁾

40. Csuda bizony: a kik voltanak factorid,
 Barom-legeltető pusztai pásztorid,
 Esmérőid,
 Voltak czimboráid, —
 Azok lettek megölő hóhérid.

1) Az 1707. mart. végén s april elején Maros-Vásárhelytt tartott fejedelem-beiktató erdélyi országgyűlésértetik.

2) Csak a kecskemétiekre érti.

3) Löl = levél. Így az akadémiai, a Hornyik által használtaknál úgy látszik régibb másolatban. Hornyiknál kevésbbé helyesen löl n, az ide nem illő harmadik személyben.

4) Akadémiai példány. Hornyiknál: „mark á b a — nya-
 k á b a, — s z á j á b a,” a mi kevésbbé ódon.

41. Sajnálván, mint kígyó vágását farkának,
Nyereségét minap magyarok hadának,
Mert adának,
Hogy ráczot vágának, —
Szabad prédát ők is kiáltának. ¹⁾
42. Kész lön e rút gaznép s hamar felkészüle,
Száva-Dráva közü népe Bácskába gyüle, ²⁾
Had épüle,
Kétezer felüle,
Ezer pedig gyalog felkerüle.
43. E népnek ő szíve forral bosszankodást,
Nyelve magyar népre szól sok ³⁾ átkozódást,
Hogy vérontást,
Ország-bántást bontást,
Elvégezte: miként tegyen rontást.
44. Mérget halált hozó némellynek fegyvere:
Pallos, puska, kikkel szakad a test ere;
De ez foldre
Némelly jönni mere —
Fejszét, kaszát bot végibe vere.
45. Erkezvén, — hát nincsen előtte ellenség,
Hanem a két fél közt nyomorgó szegénység,
Kit nagy szükség
Fogyasztott sok ínség:
Eh torkának a lészen eleség! ⁴⁾

¹⁾ Kiáltának = hirdetének, t. i. azoknak, kik a magyarok elleni expeditióban részt veendnek.

²⁾ Gyüve. (Akadém. péld.)

³⁾ Csak. (Ak. péld.)

⁴⁾ E lészen elégség. (Akad. péld.)

46. Tudakozza : vallyon mint van most Kecskemét ? ¹⁾
 Azelőtt való nap béküldötte kémét, —
 Tehát szívét,
 A nép zárta szemét . . .
 Óh ! Kecskemét holnap lön por s szemét !
47. Vasárnapja első hogy lön György-havának,
 Ezerhét száz hétben mikoron irnának,
 Fia s atyák
 . Bétakarodának ²⁾ —
 Hogy az Úrnak híven szolgálának.
48. Az égig felható szörnyű orditással
 Hát reggel a pogány ³⁾ jó nagy kiáltással,
 Ropogással,
 Sok ön-mag járással,
 Fut a népre szablya-villámással.
49. Reszket a föld azon mit mível a pogány ⁴⁾,
 Nem használ előtte ígéret, adomány ;
 Szava sárkány,
 Szíve belől márvány, —
 Öreg, ifjú, előtte mind zsákmány.

¹⁾ Tudakozik : mint van vallyon most Kecskemét ? (Akadémiai péld.)

²⁾ T. i. a templomba.

³⁾ Értsd a r á c z , kiket ó-hitükért s barbár voltukért az egykorú magyarok igen gyakran jelölnek a „pogány“ epithetonnal.

⁴⁾ Így az akad. példányban ; Hornyiknál ekkép :

„Reszketett ég és föld, mit mívelt a pogány.“

50. Ocsinány nép a templom-kerítést megszállja,¹⁾
 Kívül a kapukat mindenütt elállja,
 Ha szablyája
 A futót találja :
 Hallatlanul, rútul felkonczolja.
51. Sok szép hírrel-névvel fénylő Szivós János,
 Becsülettel vala sok népnél vagyonos,
 Nagy tanácsos,
 Városunkban hasznos, —
 Nála nélkül tanácsunk híjjános.
52. Szaporán hogy méne az Úr templomához :
 Hát a pogány zászlót, pallost, puskát rá hoz, —
 Fog szavához :
 Ha kedvez, kincset hoz ! . . .
 Meg sem hallá, — szegezé a falhoz.
53. Ott egyik hegyes-tört vet édes testének,
 Másik golyóbissal sebet ad mellyének ;
 Így tevének
 Véget életének,
 Végképpen is kit megkesergének.²⁾
54. Ki lett légyen ? tiszt volt, — egy rácz, oda indul,
 Megesmérvén testét, lovárúl lefordul,
 Hozzá járul,
 Illyen szókra mozdul :
 Édes gazdám ! szívem érted búsul !
55. Ide s tova a hír és posta érkezik :³⁾
 Él-e Szivós János ? mindjárt azt kérdezik,

1) „... a templom kerítését szállja.“ (Akad. péld.)

2) Megsiratának. U. o.

3) Hornyiknál : „Ide s tova-hová a posta . . .“ stb.

Nem fedezik

Érdemét, tetézik :

Az alföldnek szeme hünyt, — nevezik.

56. Azzal is megromlott e szép familia :

Ifjú Szivós János, öregnek szép fia,

Ki lesz vala

Jó atyjának párja, —

Rácz puskája jaj! végére jára.

57. Jóllehet, magának talált menedéket¹⁾,

De vélte : az háznép nem talál rejteket ;

Látni őket,

Kedves cselédjeket,

Haza menvén, vett halálos sebet.²⁾

58. Termetiben jeles, dolgában serény, gyors,

Természet frisselte, mint jó étket a bors.

Óh te gyászos

Nagy-boldogtalan sors! . . .

Rácz fegyverre rendelte ezt a sors.³⁾

59. Első jó főbíránk nemes Bede⁴⁾ János,

Ki jó⁵⁾ felei közt vala igen hasznos,

¹⁾ „Jóllehet, lelt vala maga menedéket.“ (Akad. péld.)

²⁾ „Hazament s vett halálos sebeket.“ (U. o.)

³⁾ Így az akad. példányban ; Hornyiknál ekkép :

„Rácz fegyverre rendelt-é volt e sors?“

Azt hiszem, ez kevésbé helyes, és a „sors“ latin szót nem értő későbbi leírónak ferdtétele.

⁴⁾ Az akad. példányban : Bűde.

⁵⁾ U. o. „s o k.“

Mert böles, okos
 Volt tanácsa számos, —
 Nála nélkül egész község¹⁾ káros.

60. Szép kegyes élete volt soknál kellemes,
 Felső, közép, alsó rendeknél szerelmes,
 Engedelmes,
 Szava hiedelmes,
 Méltóságok előtt is érdemes.
61. Bánatos Laetare-napja felvirrada —
 Hogy az egész város reggel felriada²⁾,
 Rút rácz hada
 Neki véget ada,
 Halálos seb mert testén marada.
62. Ártatlan szép ősz: vén Haranczos Nagy János,
 Ki is tűz által lett akkor haloványos,
 Illy vén, koros
 Hogy lehetne pártos? . . .
 Nem volt senki ellen is házsártos.
63. Jézusnak lett vala értt gabonájává —
 Szent angyal lesz vala bár aratójává!
 Salakjává,
 Lön tűz abrakjává,
 Testének lön mert láng sarlójává.
64. Tisztességre öszült öreg Balogh István
 Felkele ágyából, a zendülést hallván;
 A rácz jutván,

1) U. o. „tanács.”

2) U. o. „megvirrada.”

Az ajtót bezárván,
Benn égeté, házat reá gyújtván.

65. Szomorú halálra M á t é k o v á c s teste
Ment, mert piros vérrel ő is földet feste,
Ki nem vélte,
Hogy így lesz eleste, —
Mert fegyverrel soha nem kereste.
66. Zará rút halálban a pogány e szép vént,
Ki mondá: a ráczra ¹⁾ soha nem vont kard-fént,
De vön nagy kint —
Mellyben lövők szegént
Jehova! tégy érte igaz törvént.
67. Óh hát B e d e ²⁾ L u k á c s, már fejez mondola,
Utolsó gyermekség kin vala zabola,
Szép vén vala, —
Azzal nem gondola,
Mellyén az rácz mert tüzzel lángola.
68. Legnagyobb, hogy magát házában égeté,
Tűz által a testét hamúvá téteté,
Ezt követé,
Gyalázatra veté, —
Csontjait is kéz alig lelheté.
69. Lám K a m a r á s J á n o s méltó becsületű,
Majd egész városban régibb eredetű,
Nagy nemzetű,
Híres nevezetű:
De rácz előtt alsó tekintetű.

1) H o r n y i k n á l: „h o g y ráczra “

2) Az akad. példányban: B ö d e.

70. Ott kiun zengést-bongást városban hogy hallja :
 Kinéz, szomszéd házat hát rácz környül-állja ;¹⁾
 Nagy bánatja,
 Mindjárt szívét hatja²⁾,
 Térdre esvén, Istent hívja, vallja.
71. Mindjárt az sok pogány házára tódúla,
 Agyarkodik, pénzt kér, s ládákat feldúla ;
 A jó gazda
 Ő kincséhez nyúla,
 Hogy ne bántsák, nagy summát számlála.
72. Ezzel nem használa ; megköték karjait,
 Ló mellett hurczolták utezákon tagjait ;³⁾
 Társa férjét
 Követé, útait,
 Hogy ne bántsa, fogá rácz lábait.⁴⁾
73. Rabul elviteték kedvese láttára ;
 Leánya, fiai⁵⁾ kelének prédára,
 Másnap maga,
 Jutván egy pusztára —
 Rácz fegyverrel vágatott halálra.
74. Tekintetre méltó jó Gulácsi Tamás,
 A kinek helyében ritkán születik más :
 Mert látomás,

¹⁾ „Kinéz, — hát rácz szomszéd házat körülállja.“ (Akadémiai péld.)

²⁾ Szállja (Hornyiknál.)

³⁾ Testeit. (Akad. péld.)

⁴⁾ „Ne bántsa, illeté rácz lábait.“ (Hornyiknál.)

⁵⁾ És fia. (Hornyiknál.)

Frisselte hallomás,
Vala szép fa, termett, igen almás. ¹⁾

75. Tekintetes vármegyék : Pest, Pilis és Solt,
Főnotáriustok a ki eddiglen volt,
Bölcs, okos volt,
Ügyetek mellett szólt, —
Rácz fegyvere miatt, óh jaj! megholt.
76. Ez, reggel hogy hallá a pogány lövését :
Futa, hogy bézárná a sáncz kerítését,
Érkezését,
Ellenség jövőjét,
Akkor látá, hogy már fogák testét.
77. Két ló közt kinn álló táborra vitették,
A kalúgyerektől ²⁾ ott arczúl vereték,
Vetközteték,
S a torka vágaték,
Három vágás homlokán téteték.
78. Ah! vízzel keresztelt dühödött pogány pap!
Hogy még a te szád is emberhúst rág, harap! . . .
Jő még olly nap,
Hogy téged is elkap,
Fegyverével sátán pokolra csap! ³⁾
79. Régi S á f á r P é t e r t, élemedett jámbort,
Kinozák, — rá hozák a halálos ostort :
A puskaport,

¹⁾ „Melly termett és almás“ (Hornyiknál.)

²⁾ Rácz szerzetesek, rácz papok.

³⁾ „Fegyverrel a sátán.“ (Akad. péld.)

Meltyén, fulfiln sok sort
Meggyújták, így tőnek ¹⁾ szomorú tort.

80. Okos, jeles gazda, város egy hí tagja
Csaba Mátyás, régi jó emberek párja,
Reggelt várja, —
Hát jó rácz lovagja, ²⁾
Fegyvert fogván, forgódék két karja.

81. Szegény lakosokkal összeverekedett, ³⁾
Gyilkos ellenséggel soká ellenkedett,
Vetekedett, ⁴⁾
De rá felesedett, —
Végre tőlök nem is menekedett.

82. Valának kétszázán, együtt szorulának,
Gyalog-zászlós ráczok rájok tódulának,
Indulának,
Mind kinyomulának,
Kapun kívül mind el is hullának. ⁵⁾

83. A hol Csaba Mátyást csak magát szoríták,
Hátán, meltyén, fején sebét szaporíták,
Nem tágiták,
Kézét tántoríták,
Egy árokban halálra boríták.

84. Gyászos méltán lehetsz Bébi família :
Házban égettették a szép tisztos atya,

¹⁾ Tesznek. (Hornyiknál.)

²⁾ Értsd : lovasa.

³⁾ Értsd : összeverődött, szedkőzött.

⁴⁾ Vitézkedett. (Hornyiknál.)

⁵⁾ Hornyiknál : „majd mind elhullának.”

Rácz kardjára
Méne két szép fia, —
Jézust vérek a bosszúra hívja.

85. Igen élemedett édes atyjok volt már :
Sok esztendeje múlt, hogy erő nélkül jár;
Koporsót már
Régülta szegény vár . . .
Olly szép ősznek tűzben égni volt kár !
86. Melly régen szolgálta Istennek, embernek
Öreg K a r i A n d r á s ; de lön a fegyvernek,
Gonosz vérnek ¹⁾
Prédája rosz szernek,
Rácz hozá el végét életének.
87. Ennek mind vöstül lett véresen halála :
C s a u z M i h á l y neve, hasznos lakos vala,
Ki hogy futa,
Sok ráczra találá, —
A kik miatt lövéssel meghala. ²⁾
88. Lakó-helyünk tagja, S z á n a - S z a b ó I s t v á n,
Reggel a pogány szót a várason hallván,
Uly szót szólván :
Meghalok ma nyilván, —
Menten lövés lön rajta szaporán.
89. Léven szép fiával az inádkozásban,
Úr Jézushoz való felfohászkodásban :

¹⁾ Bérnek. (Akad. péld. Itt a név is inkább K a s i -nak, mint K a r i nak látszik.)

²⁾ Az akad. példányban „Hogy ráczra“ és „A z o k miatt.“

Nagy romlásban
Ketten egy órában
Bécsének vérnek halálában.

90. Illyen halála lett K a s z a p I s t v á n n a k is,
Huszonkét esztendő s jeles fiának is;
Várasnak is,
Magok házának is,
Kikben esett kára másoknak is.
91. Várasunk ¹⁾ hasznára termett B o z ó I s t v á n ,
Egész váras népe kit említ sóhajtván,
Sirat méltán
Família nyilván, —
Olly oszlopot sok szív és száj kíván.
92. A ki jövendölte tegnap maga felől:
Nem soká elvész az Úr társa mellől;
Reggel belől
Hát rácz utól s elől
Jő, lö és vág, valakit talál, s öl. ²⁾
93. Lépvén cselédjével a kerítés felé:
Zászlós rácz serege ott az utcán ³⁾ lelé,
Hogy felfelé
Szaladna, szemlélé, —
Egy udvarban sok rácz felmetélé.
94. — A mostani nyomú emberek nem értek
Olly szörnyű dolgokat, mellyeket műveltek ;

¹⁾ Várossa. (Hornyiknál.)

²⁾ „Jő, lö s vág, valakit csak talál, öl.” (Hornyiknál.)

³⁾ Őt az úton. (Akad. péld.)

Öszveszedtek
Fejszéket, hol leltek,
Sok fejeket kikkel széllvelvertek.

95. Lőtt természet felett ezeknek fegyverek;
Házanként fejszékkel ontattak ¹⁾ szép vérek,
Nem volt bérek . . .
Irtóztató mivéek!
Oroszlánnál kegyetlenebb ²⁾ szívek!

96. Ám Szalai János lesz emlékezetben,
Ki nem lehet nállunk elfelejtkezetben ³⁾,
Lát hirtelen
Pogányt érkezetben,
De nem indul vélek ütközetben. ⁴⁾

97 Rettent háznépével pinczébe rejtezik, —
Fejszével ajtóra de sok rácz érkezik,
Ottan egyik,
Mint van? értekezik, ⁵⁾
Adjon enni, inni, mert éheznek.

¹⁾ Omlottak. (Hornyiknál.)

²⁾ Volt kegyetlenb. (Akad. péld.)

³⁾ Hornyiknál hibásan: elfelejthetetlen, a mi épen
visszás értelmet ad.

⁴⁾ „Hát hirtelen
Pogányt érkezetben

Talál, — nem megy vélek ütközetben.“ (Akad. péld.)

⁵⁾ Tudakozik értelemben, régies.

98. Ott őket mind renddel ¹⁾ nagy szépen kínálá,
De rabjának ötet azért elfoglalá ;
E biztatá,
De másik találá
S megöle, fejszével felkonczolá.
99. Síró hitves társát másik kinzá, veré,
Mellyét, fejét vérben fejszével keveré,
Mellyért végre
Halálát is éré, —
Az Úr Jézust végső szóban kéré.
100. Ékes szép-elméjű szép ²⁾ Balassa István,
Igaz nemességgel, nemzetivel, birván,
Ő nem várván,
Ingyen sem állítván,
Rácz fegyverre mint juta, meghalván. ³⁾
101. Szán s bán, búsong érte nemes família,
Véletlen mert jöve a fegyver reája ;
Vég-órája,
Eltének hibája
Pogány miatt lön utolsó jajja. ⁴⁾
-
- ¹⁾ Hornyiknál: „mind-ketten,” a mi itt nem helyes értelmű.
- ²⁾ „Téged sem felejtlek jó Balassa István.” (Akadémiai péld.)
- ³⁾ Ezen versszak az akadémiai példányban hátrább következik.
- ⁴⁾ E versszak az akadémiai példányban hiányzik, s a következő négy közvetlenül az ez előtti után, a jelen beosztási helynél hátrább áll.

102. Rémitő fegyverrel a rácز moslék-nemzet¹⁾,
 Mihelyt Széles Györgyre felesen érkezett:
 Nem kedvezett,
 Emelt mérges kezét,
 Öldökléssel sok árvákat szerzett.
103. Igen hasznos gazda²⁾ jó Garaczi Gábor,
 Szappanos Ferencz is kegyes lakos jámbor,
 Véres ostor,
 A sok jaj-szó, és tor —
 Rátok jöve rácز miatt végső sor.³⁾
104. Vérszopó pogányok nagy kegyetlensége,
 Midőn kívül-belül a várason ége,⁴⁾
 Ölö férge,
 Rút halálos mérge,
 Tóth Andrásnak lőn szomorú vége.
105. Óhajtéssal sírván emlegetni méltó
 Ifjú Balogh János, nagy reménység nyújtó,
 Hasznót hajtó,
 Atyja váras-tartó,
 A pogány rácز lőn ezt is elrontó.

1) „Ez ocsmány, rémitő és rút pogány nemzet.” (Akad. péld.)

2) „Legottan nagy kínnal.” (U. o.)

3) „Megöleték,
 És leve jajos tor —
 A rácز miatt úgy leve végső sor.” (U. o.)

4) „Midőn már a város kívül-belől ége.” (U. o.)

106. A szerencsen-képű, lángot fúvó Sivák
 Sok testet felkonczolt, lettek sokan árvák;
 Mint viperák
 Véreket megivák,
 Nadály-módra mérgessen kiszivák. ¹⁾
107. Rút kínos halálra Sz ö k e G e r g e l y t vonták:
 Temérdek ²⁾ fúrával fejét általfúrták,
 Kihordották
 Aggyveleit túrták,
 Leszegezvén földben, halva hagyták.
108. Ah, miként viteték éltének végére ³⁾
 S á r k ö z i I s t v á n y is, rút halál nemére,
 Rácز kezére,
 Hallatlan művére,
 Vonattaték mintegy mészárszékre.
109. Cserfa nagy dorongra üstökét kötötték,
 Húzták-vonták, nyakát a küszöbre tették,
 Törték, verték,
 Fejszével ütötték, —
 Illy nagy kínnal életét elvették.
110. Zápor folyja szemét, jajjal zeng ajaka
 Annak a háznépnek: mert ledült dereka;
 Borúlt gyászra
 Kettős maradéka, —
 Siralmoknak méltán vagyon oka.

¹⁾ Hornyiknál: „véreket kiszivák.”

²⁾ Érted: nagy-vastag.

³⁾ Révére. (Hornyiknál.)

111. Más szép família Szívós néven való :
 Rácz keze lön neked halált hozó háló,
 Mert használó
 Férjfi-renden álló
 Hármas személy lön közzüled múló.
112. Itt az öreg Mihály, ¹⁾ kisebbiknek bátyja,
 Kivel kisebbiknek testvér vala atyja,
 Jaj! hogy romla :
 Minden feje-csontja
 Fejsze miatt lett öszvetört hártya.
113. Ágy fenekét János régen nyomja vala ;
 Kilencz eztendőben kis fia jár vala,
 Fiát atyja,
 Ülj mellém! szólítja, —
 Talám érted életem megtartja!
114. Tigris fenétől lött dolgot hallj magyar fül . . .
 Öszvevágja őket; fia atyjához dül.
 Ki messzirtül
 Hallja, — vére meghül . . .
 Senki illyet nem tett pogány közzü!
115. Tetsző, kellő személy ifjú Péter János —
 Nálad nélkül kegyes jó atyád magános;
 Érted gyászos,
 Mindennap bánatos,
 Egy szemfényc elhúnyt ²⁾ kívánatos.
116. Lész vala nagy gyámol ez a kegyes személy :
 Sok virtusa fénylett már, mint aranyrostély;

¹⁾ Hornyiknál: „J e l e s öreg Mihály“ stb.

²⁾ Elmúlt. (Akad. péld.)

Gonosz fortély,
De jöve rá veszély,
Rácz kard néki lön halálos fekély.

117. Örzői sok ízben az Úr szent házának ¹⁾
Varga Mátyás, Bötös István kik valának, ²⁾
De pogánynak
Kardjára jutának, —
Mellyet életekben nem várának.
118. Testvér-atyafiak Kovács István s János,
Az életben vala vérségtek rokonos:
Most is páros
Halálotok kínos —
Együtt lön; már a gyász sem magános.
119. Teli lenne nagy könyv azoknak nevekkel,
Terjedne sok írás drága érdemekkel,
Kik testekkel
Rakták clestekkel
Az utcákat, festették vérekkkel.
120. Értt, ³⁾ koros, és ifjú jeles személyeket
Elmulatom, mind nem tészem fel neveket,
Mert nem lehet
Feltenni rendeket:
Mert ötszáznál neveznek többeket.

¹⁾ Templomának. (U. o.)

²⁾ „Istvánnyal valának.” (Hornyiknál.)

³⁾ Több. (Akad. péld.)

121. Léven a városban pogány török nemzet¹⁾,
A kitől származék²⁾ a rácz felekezet;
De kedvezet
Semmi következet,³⁾
Erántok is nem volt emlékezet.
122. Reájok⁴⁾ rohanván, őket felmészárlák,
Drága árújokat pénz nélkül vásárlák,
Kisáfúrlák,
Kincsektől kizárak, —
Ötvenötre, kik vesztek, számlálák.
123. Óh drága béren vett szép keresztyéni vér!
A pogány vérétől itt senki sem esmér;
Csak egyet ér,
Mert ugyan folyást vér,
Vér a vérre mint hab habra⁵⁾ úgy tér.
124. Megrakván halmozva sok drága ruhákkal,
Nagy sok szekereket portékás málhákkal,
Jószágokkal,
Nagy kincses ládákkal,
Elvontatták városi marhákkal.⁶⁾

1) Török kereskedők, kiknek megöléséért aztán a bécsi udvar a Porta fölgerjédt haragját csak hosszas diplomatizálás, dús elégtétel- és ajándék-adásokkal csillapíthatá le, nagy nehezen.

2) T. i. hozzánk, azaz jöve be, névszerint I. Lipót alatt, Csernovics Arzén patriárkájokkal.

3) Hornyiknál, tán sajtóhibából: „következe t t.”

4) Ott rájok. (Akad. péld.)

5) Hornyiknál kevésbbé jól: „mint a h a b r a.”

6) E stórho az akadémiai példányban nincs meg, s itt e körül a többiek is nem ily sorban követik egymást.

125. Majd a szép egekig a sírás hallatott,
Sok panaszkodás utczákon mondatott,¹⁾
Messze hatott,
S jajszó kiáltatott,
Föld az éggel küzködni láttatott.
126. Lakos és jövevény²⁾ halottját siratja,
Ki atyját, ki anyját, ki férjét jajgatja,
Ez azt mondja :
Meghalt öcsese, bátyja,
Amaz fiát, leányát óhajtja.³⁾
127. Lehajták a sok szép ifjakat s véneket,⁴⁾
Elvivék rabságra a kegyes szüzeket,
Szép rendeket,
S kellő⁵⁾ személyeket,
Oskolában járó gyermekeket.
128. Óh Úr templominak kettős környékei —
Sok megöletteknek temető kertjei,
Sírvermci,
Boltos rejtekei,
Mint lettetek nyűgovó helyei!⁶⁾

1) „Utczán mondatott.“ (Akad. péld.)

2) „Sír lakos, jövevény.“ (U. o.)

3) Értsd: sóhajtja, szánja. Ódon.

4) „Elhajták a ráczok a sok szép véneket.“ (Akad. péld.)

5) K e l l e m e t e s. Ódon.

6) E stóphá és az egygyel, úgy szintén a négygyel utóbb következő, nincs meg az akadémiai példányban. — A „templomink kettős környékei“ alatt a r. kath. és a reform. két templom körüli temetők értendők.

129. Tétettek¹⁾ egy sírban harminczan-negyvenen,
Az ítélő Bírót kik ott várják készen ;
Mert meglészen²⁾,
Hogy ő törvényt téssen, —
És ő testek állanak jobb részen.
130. Úr Jézus ! a ki vagy mindenek bírāja,
Ki vizsgálod : kinek miként van munkája ?
A bosszúra
Felségedet hívja,
A méltatlan ötleteknek szava !
131. Állj bosszút érettek a földnek lakóin,
Tégy ítéletet Úr!³⁾ véreknek ontóin ;
De hallóin,
Ígédnek szólóin
Szánakozzál nevednek vallóin.
132. Rendelvén szentidnek állandó helyeket, —
De ellenségekre bocsáss veszélyeket,
Törd fejeket,
Füleket, szemeket,
Parittyából hajítsd el lelkeket.
133. Óh ! kik megmaradtunk : minden javainktól,
Kívül-belől való drága marháinktól,
Ruháinktól
És gabonáinktól,
Megfosztattunk édes házainktól.

¹⁾ Vitettek. (Akad. péld.)

²⁾ „Mert ott leszen.” (U. o.)

³⁾ Hornyiknál: „Tégy ítéletet már véreknek.” stb.

134. Szörnyű rontást, rablást pogány hogy követé :
Malmoknak, házaknak végre tüzet vete,
Felégette,
'Tüzzel megétette,
Egész utczáat hamúvá tétete.¹⁾
135. Igaz számban vévén : kilenczven házakat,
És élet-tápláló hét derék malmokat,
Jó hasznúkat,
Sok árva-tartókat,
Megégeté azokban valókat.
136. Gyászos özvegyeknek sokasúlt serege,
Kétszáz és két személy számoknak bővsége,
Kiknek jöve
Bús, bánatos ege, —
Egy órában lött férjeknek vége.
137. Így az árváknak is síró sűrűsége
Szaporodott, feljött fekete fellege,
Kik már rendre
Számláltatván, végre
Rátöltenek ötszáz negyvennégyre.
138. Illy keserves sorsban várasunk mit tégyen ?
Jószág és öltözet nélkül hová mégyen ?
Mivel éljen?
Kiált : hová légyen!
Földön reményt vallyon honnan végyen?...²⁾

¹⁾ Kétségtelenül az egész várost el fogták vala hamvasztani : de a Nagy-Körösi szállásoló Szűcs István kurucz hadnagy a vész hírére Kecskemétre robogván, kiveré a még zsákmányoló ráczok utóhadát, s a várost a végpusztulástól megmenté.

²⁾ Rákóczi Kecskemét városát ezen csapás után egy évre minden adótól s a köz-, úgy földesúri szolgálomtól fölmentette.

139. Régi magyaroknak hűséges vezére --
 Jehova! ne engedj a pogány kezére,
 Veszélyére;
 Életünk végére
 Ne járjon szüntelen ő fegyvere.¹⁾
140. Te is magyar nemzet, lágyítsd meg szívedet, --
 Keresd megtéréssel búsult Istenedet;
 Így ügyedet,²⁾
 Szörnyű veszélyedet
 Megtekintí, s felhossa fényedet.
141. Amaz irtóztató czégeres vétkeket
 Ne szórd Istenedre a sűrű köveket,
 Sokfélékét,
 Ördög, eb-neveket:
 Mert ezek bészárják az egeket.
142. Letévén a régi szokott gonoszságot:
 Borban bémerülő veszett társaságot,
 Bujaságot,
 Tisztátalanságot, --
 Így éred el a szabad világot!
143. E romlásból az Úr még végre felvészén,
 Kívánt békességnek várt napjára téssen;
 Minden részen
 Véled együtt léssen³⁾,
 Jó bőv áldást szállít rád készen.

¹⁾ „... ne járjon szüntelen e fegyverre.” (Akad. péld.)

²⁾ Hornyiknál „Ily ügyedet,” a mi nem oly világos.

³⁾ „Véled az Úr léssen.” (Akad. péld.)

144. Sűrű Záporokkal, És Könyves Versekkel
 Dolgom Vettem Akkor Rendben Illyenekkel,
 Intésekkel,
 Am Nagy Olly Szépekkel —
 Nevem zártam e végső versekkel.

Székudvari János.

Tájékozás. Hornyik Jánosnak négy, — két múlt s két jelen századi — példány összevetéséből „Kecskemét város története“ IV-ik kötetében 397—414. l. megjelent kiadványáról, az Akadémia kéziratárában levő múlt századi példány használata mellett. E csonkasága mellett is becses, mert — írásjellegéből ítélve egykorú, — kis formatumú, sűrű írású példányt, melyben a versfők vörös téntával tüntetvék ki, Varsányi János derék régészünk ajánlókából, Rómer Flóris kéziratárnoksága idejében kapta a m. tud. Akadémia.

Szerzője ezen igazi magyar hazafi érzülettel s valódi bensőséggel írt csinos verselésű éneknek, — az utolsó stróphában megnevezett Székudvari János, református tanár volt Kecskeméten. Kivált a bevezetésben általános érdekekkel bíró, helytörténelmi szempontból pedig igen nevezetes énekének hangulatára s versmértékére nézve, szerző szemei előtt valószínűleg a koronczai ütközetre pár évvel azelőtt írt gyászének és Miszlai András dunántúli elégiái lebegtek.

A mi magát, az itt megénekelt kecskeméti ráczdúlást illeti, -- melynek borzalmairól az egykorú krónikások méltán fölháborodva és eliszonyodva emlékeznek: lásd annak tüzetes leírását Hornyik János föntcímzett jeles monographiájában, IV. k. 183—190. l.

A jelen ének mellett, mind Hornyiknál, mind az akadémiai példányban — s itt végül — létezik egy táblázat, a vershez mintegy commentárképen, úgy látszik szintén maga Székudvari által — összeállítva; mely táblázatban a Kecskeméten 1707. april 3-kán a ráczok által megölt, megsebzett, rabságra hurczolt lakosok, továbbá az elhajtott marhák stb. száma, kártételeik becslése van előtüntetve. Említésre méltónak találom, hogy míg Hornyiknál a megöltek száma 396-ra: az akadémiai példány táblázatában ugyanaz 426-ra, a raboké ott 155-re, itt 165-re van téve. A különbözet a megölteket illetőleg onnét ered, hogy, a többi alrovatok teljes egyezése mellett, a megölt ifjak („fiak”) száma itt 44-re, Hornyiknál csak 14-re van téve, s a rab-fiaké is itt 38-ra, ott 28-ra. Végre az elrablott és megégett házi jószágok amott 230 ezer tallorra becsült összértéke, itt épen 2.000,000 tallorra tétetik, — de egy 0 nyilván tollhiba lesz. Más minden összevág.

BEZERÉDI NÓTÁJA.

— 1707. első feléből. —

1. Sárvár alatt sűrű berek a Csere :
Leskelődő labanczokkal van tele ;
Sűrű berek, még sincs annyi levele —
Mint a mennyi lompos labancz bújt bele.
2. Héjamadár le-lecsap a folyhőbül
Lovas labancz ki-kicsap az erdőbül,
Kuruczot lát : hertelenül megpördül,
Törbe csalni úgy akarná — de nem gyün.
3. Kuruczokat Bezerédi vezetí,
Ki a kardját német hússal eteti,
A csujtárját¹⁾ német vérrel festeti, —
Tíz-húsz rácz ha reágyün, csak neveti
4. Bezerédi tánczoltatja a lovát,
Villogtatja rettenetös pallosát,
Dobot veret, fuatja az trombitát,
Meg is indul, odaacsap, meg hátat ad.
5. Bolond észszel a rácz magát elhivé:²⁾
Csak úgy árad a berekbül kifelé,

¹⁾ Csótárját = nyeregtakaróját.

²⁾ Elbizá.

Szép térhelyre¹⁾ Bezerédi kivevé, —
Ott egyszersmind²⁾ arczúl fordul s vág belé.

6. Az német is kiözönlik rácz után,
Gyalog vagyon, a kurucz jó paripán;
Bezerédi híres serény kapitány:
Közre kapja, vágja, rontja szaporán.

7. Bezerédi híres vitéz kapitány:
Sarabolja — darabolja magyarán.
Az német is neki búsul egynihány, —
Rája támad, lüvés esik az lován.

8. Bezerédi elvesztette az lovát,
Bukompanni³⁾ megtalálta az nyomát;⁴⁾
Oda ugrat, rázza hegyes dragonyát . . .
Bezerédi gyalog is nagy harczot ad.

9. Az sok labancz mikoron rárohana:
Bezerédi csak e g y e d ű l ott vala,
Jó kardjával hármát-négyet suhinta —
Németekben tágosságot úgy csapa.

10. Párduczbűrét az nyakából levonák⁵⁾,
De az árrát életekkel megadák;

¹⁾ E szó előttem újnak s azért gyanúsnak tűnt föl; de mióta Szenczi Molnár Albert XVIII-ik zsoltára 5-ik versében megtalál-tam, kételyem cioszlott.

²⁾ E g y s z e r r e értelemben, ódon.

³⁾ Tán B u o n c o m p a g n i; ilyenű olasz nemes család ugyanis létezik, és tagjai szolgáltak a császári hadseregben.

⁴⁾ E két sor egy más, 1708-iki, Hanthó Lajos úr által velem közlött énekben is előfordúl. (L. alább.)

⁵⁾ Ily esetet Bezerédy anyai nagybátyja és vitéz foggyver-

Odamennek egynihány jó katonák —
Dandárját az németnek ott megnyomák.

11. Több kurucz is hogy meglátja ezeket,
Bátorodik, üzi mint az ebeket . . .
Bezerédi maga üz egy sereget,
Sárvár felé úgy hajtják a németet.

12. A Rábában vértül híznak az halak,
Véres vízben egymásra tátogatnak,
Dicsírgetik Bezerédit magoknak :
Hogy ő volna fundátora javoknak.

13. Német testek burítják az parragot,
Vadmadarak lakodalmat laknak ott ;

társa Bé ri Ba lo gh Á d á m említ, 1707. martius 3-kán Keme-
nes-allyáról Alsó-Mesteriből gr. Eszterházy Antalhoz írott levelé-
ben : „Quidon (Guido) Starnbergh és Ebergínyi megegyezvén
(egyesülvén) Rabutínnal, az egész hadakkal indultak Sárvár-
nak ; melyek után én és Bezerédi Imre öcsémuram egy
erős portával (csapattal ; 1200-an voltak) megindulván, először jól
sucedált az dolog : mind vágtunk s mind fogtunk németeket. De
megsokasodván az ellenség : oly dühösséggel rajtunk gyűtt, miúta
hadakozom, nem láttam, hogy az német úgy rajta menjen, mint
most ; öcsémuram aló le esett a lova, magát meg-
fogták, párducz bürit, mentéjit eszímait, karabínyát, söveget
forgóستól mind le von á k m a g á r ú l. Meglátván lajb-compánia-
béli zászlótartóm, maga is öcsémuram segítséget híván, — egy
kerten áltolmenvén, azontúl ketteit az németnek az koplával (kop-
jával) áltolvérvén, harmadikát Rétei György uram strázsamestere
lütte agyon. Így mentették meg az ellenség kezéből, hogy ott nem
veszett.“ Ugyanezen esetről Rétey György is emlékezik, de dato
Sümege, mart. 9. 1707.

Dícsírgetik Bezerédit, Balogot :
Hogy nekik olly rakott asztalt rakatott.

14. Kél a szél, a fákat vígan legyinti :
Kuruczokat az jó Isten segíti, —
Országunkat mégegyszer megépíti,
Német ebtül valahára megmenti.

* * *

15. Dícsíret, dicsősség légyen az Atyának,
Fiúnak és véle az Szent-Háromságnak,
Hogy óltalmazói jó Magyarországnak
Légyenek tovább is mi romlott hazánknak.

Ámen. FINIS.

Tájékozás. Bezerédy Imre, e rendkívüli vitézséggel s hadi szerencsével dicsekedhető ifjú vezér, — egyike vala a dunántúli hadak leghíresebb dandárnokainak. Austria és Styria mennyköve, pusztító ostroma; személyes vitézségben, merész bajnoki tettekben fölülmúlhatatlan. Tetteiről, s különösen az 1707-ik évben Bottyán tábornok parancsnoksága alatt viselt dolgairól, lásd Bottyán Életét, tragicus végéről pedig az alább következő verseket és a hozzájuk irt tájékozásokat.

Hogy a jelen ének Bezerédynak Sárvár körül 1707. mart 1. vagy 2-ik napján történt azon kalandjára vonatkozik-e, melyről Balogh Ádám idézett levele szól? a látszólagos hasonlóság daczára, nem mer-

ném egész positivitással állítani, — mivel neki és Balognak 1707. első felében Sárvár és a kemenesi Csere körül több harczaik is voltak. Vagy a poézis ezeket egy gyé olvasztotta, — mint gyakori eset, s csak az általános benyomásnak s eredménynek adott alakot? . . .

Elég az, hogy míg megkaphattam, majd félévig nyomozódtam s egész levelezést folytattam ezen énekért, míg végre Szikszay Lajos úr, egy Kemenes-allyi Kardoss nevű öreg nemesnél levő múlt századi följegyzésről lemásolván, Páráról beküldé.

MUSZTAFÁ, KARAFÁ . . .

— 1707. —

1. Musztafa, Karafa
És az akasztófa :
Mind ezen három fa —
Mind a három rossz fa.

 2. Körtefa, körtefa,
Gyöngyösi körtefa :
A szegény katona
Megpihen alatta

 3. Karddal szántja földét,
Vérrel boronálja :
Mégis ő Fölségét
Igazán szolgálja.
-

Tájékoztató. Erdélyi János : „Népdalok és Mondák“
II. k. 273. l. Hogy e népdalt kurucz eredetűnek vegyem :
elég lenne maga a Karaffa név, s Musztafa nagy-
vezér neve, ki mint tudjuk, egykorú volt Thökölyvel.
Azonban eme kurucz- s illetőleg Thököly-kori reminis-

centiáknál, melyek a két véres név emlékezetével a rákövetkezett Rákóczi-korban is fennmaradtak, kivált a vérszopó Karaffa név gyakran említették átkok között, — tán még többet bizonyít a két következő strópha.

A „gyöngyösi körtefa“ ugyanis, mely alatt „a szegény katona“, ki „földét vérrel boronálja“, megpihen: jelkép, jelképe a gyöngyösi tábori kórháznak, hová a kurucz sebesülteket a harcok után üdültni vitték.

Mert Rákócziék itt, a kies Mátra aljában, egészséges levegőjű helyen fekvő Gyöngyösön rendeztek be hadi kórodát. Még a trencsényi sebeseket is ide és Egerbe szállították gyógyulni.

Végre pedig, a mi a 3-ik versszak „ő Föltségét“ kifejezését illeti: Rákóczi e címmel a rendek által az 1707-ik évi maros-vásárhelyi országgyűlésen diszítettett föl; — ezért tévém az ének keletkezését hozzávetőleg 1707-re. Előbb, e címnél fogva, ha az Rákóczi-ra vonatkozik, nem keletkezhetett; a császárra pedig nem vonatkozhatik, mert Gyöngyöst folyvást Rákóczi birta, egész végig, azaz még Érsek-Újvár bukásán túl is, Eger megszállásáig.

SZÉKELY KURUCZOK DALA.

— 1707 végén. —

1. Szaladj kurucz, jő a német,
Lásd, melly okos, tudós féreg! . . .
Hidd el, ha elér, majd megcsap,
Félrebogzott hajadba kap —
Nyalka kurucz!
2. Kurta mentéd, prémes csákód,
Aranyrojtos nyakravalód
Német letépé nyakadról
S kikergete a hazádból,
Nyalka kurucz!
3. Látod kurucz, a lófejő:
Ő Átilla igaz-vérő,¹⁾
Ő benne maradt hazájában —
Inkább itt dől a sírjában . . .
A lófejő!
4. Bukefal²⁾ barnáján repül,
Ha a konc-osztásra kerül;

¹⁾ Igaz-vérű.

²⁾ Bucefalus, Nagy-Sándor híres harczlova, példaképen értve.

Ö Átilla igaz-vérő,
 Víg, szomorú és keserő —
 A lófejő!

5. Bukefal lovát szorítja,
 Kardját s fogát ácsorítja,
 S ősi javát, szabadságát
 Védi vérével hazáját —
 A lófejő!

6. Medvebőrös kurta kozsók¹⁾
 S bogzott haja a vállán lógg;
 Mellette lép szűz hajadon —
 Fejér fátyolos menyasszony
 A lófejő!

Tájékozás. E tősgyökeres székely dal történeti háttere a következő. Miután Rabutin az egészen kurucz kézen levő Erdélybe, a gr. Pekry Lőrincz hadai által szorongatott Szeben, s a gr. Mikes Mihály székelyei által ostromzárolt és már-már agonizáló Fogaras és Brassó segélyére, 1707. ősszel Aradtól a Kaján szorosán bement volna, s az egymással versengő Pekry és Károlyi hadait Erdély belsejéből october hó folytán lassanként, ki a magyarországi szélekre szorítá: az erdélyi megyei nemesség és katonaság nagy része Magyarországra menekült, a külső: aranyos- és maros-széki székelyekkel együtt. Ezekre czéloz gúnyolódva a két első strópha. Nem így azonban a

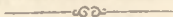
¹⁾ Guba.

belső székelyek, kik közül a csík-, udvarhely- és háromszékiek a hazában maradván, tábornokuk — Mikes Mihálylyal előbb Kézdi-Szent-Léleknél, majd Ojtoznál készültek védelemre; mígnem az utóbbi helyről Acton cs. ezredes által Moldvába szorítottak ki, újra és újra becsapásokat teendők földjükre. A kis havasvidék Gyergyó nyakas kurucz népe azonban még ekkor is, sem nem hódolt, sem nem mozdult; sőt eltökélvén, mint a harmadik versszak mondja, hogy

„Ő bennt marad hazájában —
Inkább ott dől a sírjában:“

a Csíkból Gyergyóba vivő utakat az erdős hegyekben elcsáncozták s Acton hadait lövésekkel fogadák. Csakis áruló oláh kalaúzok segítségével, — kik a németeket soha had nem járta havasi ösvényeken a székelyek erődítései mögé vezették — sikerült a császáriaknak a maroknyi makacs népen végre erőt venni. (L. Cserei 389. l.)

A belső székelyek s — mint vélem — leginkább a gyergyaiak ez eltökélt védelmére vonatkozik a jelen buzdító dal, mely alighanem rögtön akkor keletkezett s általok énekeltetett. Létezik Erdélynél: Nép-dalok és Mondák II. k. 327. l.

MULNAK ESZTFENDEIM. . .

— 1707—1708. —

„Kemény János erdélyi fejedelem nótájára.“

1. Múlnak esztendeim,
Keserves napjaim,
Eszteendőknék tetsző búval tölt óráim,
És újulnak gyógyúlhatatlan sebeim.
- 2 Fájdalmai szívemnek,
Halálos sebemnek
Szüntelenül növén, szomorú éltemnek
Kínját szaporítják bús árva fejemnek.
3. Sok gondolatokkal,
Keserves jajszókkal
Töltöm én időmet, múltatván azokkal,
Epesztvén szívemet sok sóhajtásokkal.
4. Éltemet fogyatom
És végét óhajtom,
Mindennap meghalván — mégsem jön halálom,
Bóldogtalan sorssal élek holtig, látom.
5. Kin sok gondolatim
Emésztő kínjaim,

Fellegszaporító gyakor sóhajtásim
Nékem éjjel-nappal mulató társaim.

- 6 Még sincsen szánója —
Nemhogy orvoslója
Vólna sebeimnek, hü ápolgatója
S halálos nyavalyámnak meggyógyítója.
7. De ezt szerencsémnek
— Az ki oka ennek —
Tulajdoníthatom, mivel gyötrelmimnek
Örül, és elvonja írást ¹⁾ sebeimnek. . . .
8. Állhatatlan maga :
S állhatatos dolga
Kínzásomba, fáradhatatlan mivolta,
S csak ebben állandó — nékem ártalmomra.²⁾
9. Az szeléd elméket
Ő szelédségeket
Mágneskővé teszi s aczélja szíveket
Kegyeltlenségre hajtja természeteket.
10. Mi hasznom hát nékem,
Hogy gyötörödik élttem
Panaszolnom tovább ? mert szomorú szívem,
Nem remélhet gyógyulást halálos sebem.
11. Azért csak sóhajtok
Magamba s hallgatok,

¹⁾ Balzsamát.

²⁾ Szerencséje mostohaságáról számos versében panaszkodik a költőnk.

Nem panaszlom, noha sok kínokat látok,
Mint az gyertyavilág óránkint csak fogyok.

12. Talám holtom után
Egyet sóhajt s megszán,
Én sok gyötrelmimet azzal meghálálván —
Elsenyvedt szívemnek ezt jutalmul adván!

13. Valaha — ki tudja? —
Mert kínomat látja,
Késő szánakodással jutalmaztatja,
Mondván: immár elmúlt szegénynek bánatja! . . .

*Gr. Pekry Lőrinczné, szül.
b. Petrőczy Kata-Szidónia.*

Tájékozás. Gr. Pekry Lőrincz kurucz tábornok neje, b. Petrőczy Kata-Szidónia, ugyan néhai bujdosó vezér: idősb b. Petrőczy István leánya és Thököly Imre fejedelem unokatestvére, — igen gyöngéd kedélyű, érzelmeteljes nő volt, ki irodalmi hivatása jeleit nemcsak nyomtatásban is megjelent imádságos könyvével, — de számos, alanyi — vallásos vagy bánatos — érzelmeiből fakadt szép költemény írásával tanusítá. Ezek „Gr. Petrőczy Kata Szidónia maga kezével írott versei“ című, 8-ad rétű, piros-feketés félkemény papírtáblájú füzetkében léteznek, s 1865-ben gr. Pekry Lőrincz és a költőné dédunokái egyike: b. Radák Istvánné, szül. gr. Rhédey Klára úrnő családi

tulajdonát képezték, kinck szívességből Gyulai Pál t. irótársam közlé azt velem. A füzetet teljesen lemásoltam, s mielőtt egészen közrebocsátani alkalmam lenne: hadd álljon itt belőle mutatványúl, ezen egy — bár szintén alanyi — vers, a híres kurucz tábornok nejétől.

Pekry grófné az 1708-ik év első felében hunyt el, miután 1707. ősszel férjével — már betegen — erdélyi jószágaiból Magyarországra menekült volna, Rabutin hadai elől. A jelen költeményt már utolsó betegségében írta — a füzet vége felé áll az — tehát valószínűleg 1707 végén, vagy 1708 elején. Férje egy év múlva. 1709. martius 6-kán követte őt a sírba. Fimaradékkuk nem volt; ekkor veszték ki férfiágon a gróf Pekryek

KESERVES ÉLETEM. . . .

— 1708. első fele. —

1. Keserves életem nem kevés únalom :
Mert mostoha sorsom emésztő fájdalom ;
De vigasztal engem őrző szent angyalom —
Kinek kegyelméből nyugtomat találok.
2. A régi üdőben, hazája vesztében
Hazátlan Aencas meg nem holt féltében,
Sok veszély közt forgott tengeren mentében, —
Nyerte nyugodalmát bujdosó éltében.
3. Rettentő hajjai tenger mélységének,
Sok erős vitézi Turnus seregének :
Erejét nem győzték jó reménségének,
Nyerte kívánt végét súlyos ínségének.
4. Így én is éltemnek mostoha sorsában,
Pusztulásra jutott hazám romlásában,
Tulajdon házamnak földig rontásában, ¹⁾
Érhetek jó véget üdő forgásában !

¹⁾ 1708. tavaszán történt, hogy Rákóczi fejedelem körútra rendelő De la Motte hadmérnök-kari ezredest, e jeles francia tisztet, a híres Vauban tanítványát, Felső-Magyarország apróbb hegyi várai megsemmisítésére : ítélje meg, melyik felel meg még az

5. Jut itten eszemben : Icarus mint jára —
Fenthéjázásában felkele szárnyára,
Ég felé röptében nem juta céljára,
Nyaka szakadtában következék kára.
6. Sokan most is, látom, szárnyakon repülnek, ¹⁾
Másokat elnyomva, kedvekre örülnek :
De talám üdővel hálóban kerülnek,
Vagy szárnyok olvadva, tengerbe merülnek.
7. Tudom Phaëtonnak egeken járását,
Atyja lovainak örömet hajtását :
De szerzette azzal onnan lehullását —
Sok országgal együtt hamuvá válását.
8. Völtek óriások, mertek hadakozni,
Az istenek ellen bátran vagdalkozni :
De magok erejét látván fogyatkozni —
Harczolások közben kezdtek unatkozni.
9. Azok az eget is majd csak fel nem verték,
Midőn eleinte a viadalt merték :
De őket istenek az harczon megverték, —
Magok veszedelmét mindnyájan elnyerték.
10. Nincs haszna mindennek fegyverfogásában,
Felkent királyátul elpártolásában ;

újabb hadtudomány igényeinek, s ezeket helyezze védhető állapotba; ellenben a már elévült rendszerű erődítéssel bírókat jelölje ki, hogy lerontassanak. Így rontattak le aztán az ódon Csábrág várának, Kolláry kedves lakóhelyének erődítései is, — a mire a költő itt céloz.

¹⁾ Példáztatás a kuruczokra, mint a következő versszakok is.

Soknak nyaka szegett feltámadásában,
Ösztön ellen való rúgódozásában.

11. Valljon Absolonnak fejét mi vesztette?
Dávid király ellen hadát eresztette,
Királyi székiben magát helyeztette —
Atyjának ágyasit meg is förtöztette.
12. Elsőben hirdette: ország szabadságát,
Földig letapodott, romlott igazságát
Akarja keresni, régi méltóságát,
Mindennel közleni ¹⁾ fogja bődögságát.
13. Ravasz csalárdsággal sokakat csábított,
Elámító szókkal magához hódított, —
Azután háborút azokkal indított,
Tűzzel-vassal rabolt, égetett, pusztított.
14. Szemben szállott maga, király táborával,
Megütközött s harczolt vérek ontásával,
Nem gondolván semmit népe hullásával —
S elveszté az harczot szégyen-vallásával.
15. Erössen, sebessen futott, elszaladott,
Ligetes erdőkön messzére haladott:
De a maga haján egy fára akadott,
S mint az akasztófán függött, s ott maradott.
16. Joáb érte utól üző seregével:
Általverte szívét éles fegyverével;
Megfizette vétkét letett életével —
S hagyott nekünk példát élete vesztével:

¹⁾ Megosztani.

17. Valakinek hittel volt kötelessége
A maga urához, s megcsorbúlt hívsége,
Lelkeösmérete annak ellensége —
Elveszi jutalmát hamishitúsége!
18. Nem jó volt sokaknak magosra hágások,
Ártott: fejszéknek nagy fában vágások,
Zúgolódó szókkal morgások-zúgások —
Annyival is inkább fegyverhez fogások.
19. Sokféle példákbul nyilvánvaló lehet:
A feltett céljáig nem mindenik mehet,
Kezdett futásában egy olly ugrást tehet —
Nyaka szegésével veszedelmet vehet.
20. A ki szerencsének földön kerültében
Vágyott nagyobb polczra lapáton ültében:
Érvén fölségéhez, szíve örültében,
Jutott s ült alságra feje szédültében.
21. Láttuk mi üdönkben: sokan mint jártanak,
Háborút szerezve, mire jutottanak, ¹⁾
Magokra s hazánkra sok veszélyt hoztanak,
Károkat, inséget szaporítottanak.
22. A támadás előtt valljon ki adózott?
Hazánkban kicsoda repartitíózott?
Nemes-ember tudom, hogy nem portiózott, ²⁾
Se házában senki nem is quártélozott.

¹⁾ Célzás Thökölyre s társaira.

²⁾ A német kormány a nemességet Thököly háborújának elnyomása után némileg kímélte, hogy a tehetetlen népet annál inkább zsarolhassa; azonban Rákócziék zászlót emelvén, a nép ter-

23. Ezentúl hazánkat több veszély érheti,
Több nyomorúságban szerencse vetheti,
Régi dücsősségét semissé teheti,
Egy gonosz másikat könnyen követheti.
24. Aranynyal tündöklő hazánk szabadsága —
Rézzé vált üdönkben, nagyböcsű jószága,
Bőven szaporodik sok nyomorúsága,
S eláradott abban boldogtalansága.
25. Arany-, ezüstpénze már rézzé változott, ¹⁾
Sok szép jovaival sok bitang osztozott,
Prédált keresménye semmi jót nem hozott —
Több rablást, pusztítást, s adózást okozott.
26. Nem szánták hazánknak lakossit fosztani
Elfajúlt fiai, s veszélyben hajtani,
Nemzetünknek vérét ontatni s ontani,
Várait, városit s falúit rontani.
27. Ezeket szép színnel, csalárdul fedezik,
Királyunk híveit a zalatt üldözik;²⁾
Valaki közzülök prédával töltözik:
Hirdeti, hogy azzal hazánknak áldozik! . . .

heit enyhítendő: a rozsnai, ónodi, kassai gyűlések határozatából a nemességre is vetettek hadiadót, melyet ez önként és örömmel vállalt el s fizetett. Kollár szemrehányásai tehát a legszűkebb, feudális fölfogásból erednek, s annyiban valótlanok is, hogy közvetlenül a Rákóczi-forradalom előtti években, a Kollonich-regime alatt, igenis, a nemességre is rótt a bécsi kormány adót.

¹⁾ Célzás a szabadságháború folytathatására a kurucok által veretett rézpénzre, melyet *Libertásnak*, s csúfnéven *königónak* neveztek.

²⁾ *Hinc illae lacrymae!*

28. Melynek vérrel kezdték ezímerit festeni,
Gerjesztett tüzekkel sorsát szépíteni,
Adóztatásával kincsit bővíteni,
Elpusztításával veszélytül menteni.
29. — Jó végre a rosszat nem szabados tenni,
Rosz útra az jórúl nem tanácsos menni ;
Mézet az méregből a ki szokott venni, —
Elhiszi, idővel keserűt fog enni !
30. Kinek roszban vagyon az ő serénysége
— Ámbár légyen abban nagy gyönyörűsége —
Érkezik fejére szerencsétlensége ;
Elhigyük, a rosznak nem lehet jó vége.
31. Nem volt dícséretes rútat szépíteni,
Fövenyen vagy jégen házat építeni,
A szénakazalban tüzet gerjeszteni,
Rostával a vizet kútból meríteni.
32. Régi példabeszéd : körmetlen, fára hág ;
Sok ízben sokaknak markokban tört az ág.
Valaki kardjával haszontalanul vág,
Mondhatjuk felöle : fogatlan, csontot rág.
33. Rabolta Hannibál határát Rómának,
Égette várasit szomszéd országának,
Nem állhatta végre ercít hadának —
Adózó igáját szerzé hazájának.
34. Ki meg nem elégszik a maga sorsával,
Hág feljebb másoknak letapodásával :
Fogja tapasztalni a maga kárával
Feje szédülését feljebbhágásával.

35. Az uborkafára sokan felhúgtanak,
 Pegazus szárnyain magossan jártanak :
 De Bellerefonttal midőn nyargaltanak,
 Véle együtt veszve — porban hullottanak.
36. Nem szóllok már többet erről mostanában,
 Kiki megösméri még üdő jártában ;
 Lehet nem sokára nagyobb galibában —
 S nem is leszen haszna hazánk rontásában.

Gr. Koháry István.

Tájékozás. Ajelen ének a „Kereszttel kikoholt s irt verseknek toldaléka“, s Koháry által Budán vagy Pozsonyban 1708-ban iratott — mint az elől és végül álló chronostichonok mutatják, — és pedig a tartalom bizonyossága szerint, május hava és aug. 3-ika, vagyis a trencsényi harc ideje között. Mert míg Csábrág várának már lerontott állapotára van benne vonatkozás (4-ik versszak), addig az egész tartalom a kuruczoknak még teljes erejében fönnlévő hatalmi korszakára emlékeztet, a mi a trencsényi csapás után nem lehetne így nem kivált Kohárynál, ki azon szerencsétlenséget okvetetlenül mindjárt Isten büntetéseképen fogta volna fejökre olvasni. Különben az egész, mint *allegoricus költemény*, épen nem érdek nélküli, ha történelmi célzásait nem tekintenénk is.

Megemlítendő még e korszakból, nevezetesen egy évvel később 1709-ből, hogy midőn ezen utóbbi év nyarán gr. Pálffy János Csábrágot ismét visszafoglalá :

Koháry meglátogatta azt, s elátogatását „Üdömulatásközben szerzett versek“ című énekcyclusa befejezésében így örökíti meg:

„Midőn az kuruczok én lakóhelyemet
Felverték, prédálták minden értékemet:
Üdöm unalmában szerzett verseimet
Eltépték, szaggatták, kívánván vesztemet. . . .

Nem bánom verseim öszveszaggatását:
De bánom Csábrágnak bástyái hányását,
Kökerítésének földig lerontását,
Lakóhelyeimnek mind elpusztítását.¹⁾

Pusztítója soha nem voltam hazámnak,
Nem vettem hamissan az másét magamnak,
Hive voltam ugyan s leszek is uramnak
Letett hitem szerint, felkent királyomnak.

Kárvallásim után Isten jóvoltából
Házamhoz érkezvén sok bujdosásombúl:
Szaggatott verseim talált darabjából
Újjobban irattam²⁾ eltépett rongyából.“

¹⁾ Ez túlzás; csak az erődtések rontattak le, hogy a németek ne használhassák, azonban magok a lakó épületek épen hagytak: mikor Pálffy csel által visszafoglalta is, Mérey Mihály szegzárdi apátúr — kemény magyar — és Kovács János, az országos közigazdasági tanács egyik tagja, látkak bennök, mintegy 40—50 kurucz hajdúval, az illető uradalmi tiszteken kívül.

²⁾ Jobb keze Eger alatt megcsónkúlván, többé vele sem kardot, sem tollat nem forgathata; mint Judex Curiae is csak pecsételt. (S i g i l l u m K o h á r y a n u m.)

NAGY BERCSENYI MIKLÓS.

(1708. június—július.)

1. Nagy Bercsényi Miklós, nemzetünk oszlopa —
Sok vitéz legénynek te vagy édes apja.
2. Szabadságkereső szegény magyarokat
Te vezérled őket, az ő táborokat.
3. Nagy Bercsényi Miklós, hogy téged követtünk :
Sok diadalmakat ellenségen nyertünk !
4. Morvát és Bécs-alját sokszor felnyargaltuk,
Ricsán gyenerállal tánczát eljárattuk.
5. Storumberk gyenerált bevittük Nyitrában,
Az sok ragadománt hordtuk mind Újvárbán.
6. Újvárbán katona szerencsét örüli —
Kardját újabb harcra vígan köszörüli. . . .
7. Hogy mikor Bercsényi zászlókat emeltet,
Felülöt fuvattat, rézdobot verettet :
8. Szép rendölt ¹⁾ sereggel szálljon ki mezzőre,
Vig kedvvel induljon ellenség földére.

¹⁾ Rendezett, csatarendbe állított.

9. Pihenő kvártélyba, füvellő táborra
Vág vize két partján száll az sok katona.
10. Járjad lovam, járjad Újvárnak mezejét —
Hogy megszégyenítsük ellenség erejét!
11. Az álnok németet, az kóborló ráczot,
Halomban váglassuk mind dánust, ¹⁾ horvátot!
12. Bőv Magyarországot hogy miért rabolják,
Égetik, pusztítják, igen kóborolják.
13. Németnek, magyarok! soha ne higgyetek —
Csak jól forgódjatok, csak emberkedjetek!
14. Segétsed Úr-Isten az te hív népedet:
Szegény kuruczoknak adj győzelmeket!
15. Ezerhét száz fölött nyölezdik esztendő —
Vitézek csillaga, hadakozó üdő. . . .
16. Éneklém ezeket nyúgodván egykoron
Vág-vizének partján, az soóki táboron.

Finis.

Magyar-Sók, a Vág mellett, Érsek-Újvártól 2 mértföldnyire. 1708. junius és julius havában Bottyán János tábora feküdt ott, áthidalván a Vágot.

Ez éneket Konkoly Dezső úrtól, Ó-Gyalláról kaptam', múlt századi följegyzés szerint. Valami könyvből kiszakadt octav-level, megsárgult téntájú.

¹⁾ Egy dán hadtest, mint segítő sereg támogatta a császáriakat a kuruczok ellen.

A RÁKÓCZI-NÓTA.

— 1708. aug. 3—29. —

(„Rákóczi Éneke.“ — „Rákóczi Siralma.“ — Rákóczi siralmas nótája.“ — „Cantus Hungarorum.“ — „Luctus Hungariae.“ — „Magyarországiak éneke.“ — „Jaj régi szép magyar nép! . . .“ — „Jaj Rákóczi, Bercsényi . . .“ stb. címek alatt.)

1. Jaj régi szép magyar nép ¹⁾

Az ellenség téged mikép

Szaggat és tép! ²⁾

Mire jutott állapotod —

Romlandó cserép.

Mintegy ékes ³⁾ eleven kép

Voltál ⁴⁾ olyan szép ⁵⁾

Magyar ⁶⁾ nép! . . .

¹⁾ Jaj szegény magyar nép! — Jaj néked szegény magyar nép!

²⁾ . . . téged miképpen szaggat s tép. — Mert az ellenség szaggat s tép.

³⁾ Kedves.

⁴⁾ Orczád.

⁵⁾ Ki valál olyan szép. — Valál olyan szép.

⁶⁾ Kedves.

De a Sasnak körme között
 Fonnyadsz, mint a lép,
 Szegény magyar nép!
 Mikor lesz már ép? . . .
 Megromlottál ¹⁾ mint cserép, —
 Jaj hát szegény magyar nemzet ²⁾
 Jóra mikor lép!

2. Jaj, Rákóczi, Beresényi,
 Vitéz magyarok vezéri, ³⁾
 Bezerédi!
 Hová lettek magyar népnek
 Élő tüköri, ⁴⁾
 Nemzetünknek ⁵⁾ hirszerzői,
 Fényes ⁶⁾ csillagi,
 Ocskai?! . . . ⁷⁾
 Az ellenség mindenfelől
 Őket emésztí,
 Űzi, kergeti,
 Búval epesztí, —
 Közénkben ⁸⁾ sem eresztí;

¹⁾ Megromlott már. — Elromlottál.

²⁾ Jaj! a régi magyar nemzet.

³⁾ Magyarok híres vezéri. — Szegény magyarok vezéri. — Vitéz magyar vezéri. — Vitéz magyaroknak vezéri. — Némely újabb változatokban: Régi magyarok vezéri.

⁴⁾ Magyaroknak vitéz vezérei. — Magyaroknak élő tüköri. — Söt két változatban: „Országunknak Fényes csillagi,“ melyekben aztán az 7-ik sor így alakúl: „Vitéz hadnagyi.“

⁵⁾ Országunknak. (Csak egy változatban.)

⁶⁾ Ékes. (Csak egy változatban.)

⁷⁾ Némely tudatlan újabb másoló: Bocskait irt.

⁸⁾ Közinkben, közinkbe, közünkbe. Így, többfélekép.

Jaj hát,¹⁾ szegény nemzetünket
Miképen veszti!²⁾

3. Jaj országunk — jószágunk,
De főképen hát minmagunk³⁾
Mint nyomorkodunk;⁴⁾
Az⁵⁾ idegen nemzetségnek⁶⁾
Rabjai vagyunk.
Jaj! naponként mind elfogyunk,⁷⁾
Jót ne is várjunk,
S kívánjunk;⁸⁾

¹⁾ Jaj, látd.

²⁾ Miként enyészti. — Mikép senyveszti. — Miképp mely-
lyeszi.

³⁾ De főképpen minmagunk, v. mimagunk. — De legfőkép-
pen mindnyájan magunk. — De legfőképen hát mimagunk. —
Legfőképpen mimagunk.

⁴⁾ Mikép nyavalygunk. — Miként v. mikép nyomorgunk. —
Miként sanyargunk. — Mint nyavalygunk. — Mint nyomorgunk. —
— Mind nyavalygunk.

⁵⁾ Mert.

⁶⁾ Ellenségnek. (Egy változatban csak.)

⁷⁾ Két változatban ezen és a következő négy sor helyett
e sorok állanak:

„Kiknek hajdan parancsoltunk:
Most már szolgálunk,
Adózunk;
Régi szépségszabadságunkból
Kiforgattunk, —
Jaj, meg kell halnunk“ stb.

⁸⁾ Kívánjunk. — S óhajtsunk. — Jót nem is várunk, S
kívánunk.

Mert kegyetlen — embertelen ¹⁾
 Nemzet van rajtunk.
 Jaj, meg kell halnunk!
 Meg nem maradunk,
 Nagy ellenség közt vagyunk ... ²⁾
 Bizony méltán ezek miatt ³⁾
 Kesergünk, sirunk.

4. Országunknak — magunknak
 Jaj minden maradékunknak! ⁴⁾
 Jaj mindazoknak ⁵⁾
 Kik e földön ⁶⁾ nagy inségben
 Így nyomorkodnak. ⁷⁾
 Özvegyek panaszolkodnak,
 Árvák zokognak, ⁸⁾
 S magoknak ⁹⁾

¹⁾ Mert hatalmas — diadalmas. (Egy változatban.)

²⁾ Ellenségünk közt lakunk. — Ellenség között lakunk. —
 Az ellenség közt lakunk. — Ellenség közt lakunk.

³⁾ Ezek között. — Azok miatt. — Azok mián.

⁴⁾ Jaj minden maradékinknak — Jaj a mi maradékunknak. — Jaj mi maradékinknak.

⁵⁾ Mindazoknak — És azoknak. — S azoknak. — Azoknak.

⁶⁾ Kik ez földön. — Kik a földön.

⁷⁾ Így nyomorognak — Itt nyomorkodnak.

⁸⁾ Sírnak, zokognak. (Csak egy változatban.)

⁹⁾ E sor és a következő helyett két változatban ez áll:

„S ó h a j t n a k,
 J a j, m a g o k n a k i l y n a g y k í n b a n
 H a l á l t o k o z n a k s t b.

Másutt ismét — de csakis egy helytt — a „S magoknak“ vagy
 „Magoknak“ helyett: „M o k o g n a k“ áll. (Zokog-mokog.)

Siralommal ártatlanok ¹⁾
 Halált okoznak.
 Csak siránkoznak ²⁾
 És fohászkodnak ;
 Bánatink ³⁾ nem apadnak :
 Mert hazánkból az inségek ⁴⁾
 El nem távoznak.

5. Rajtunk tenger — a fegyver :
 Mert a német köztünk hever, ⁵⁾
 És igen ver ; ⁶⁾
 Mutogatja magát, mintegy
 Kényes ⁷⁾ gavallér, ⁸⁾

¹⁾ Ártatlanul. (Csupán egy változatban.) Más egy helyütt az „ártatlanok“ szó egészen hiányzik, tán csak tollhibából.

²⁾ Úgy siránkoznak. — Míg egy más variánsban e sor meg van kettőztetve, ekkép :

Csak siránkoznak,
 „Csak kívánkoznak,
 És fohászkodnak“ stb.

³⁾ Bánati. — Bánatjok. — Bánatjaik. — De a legtöbb változatban mégis „Bánatink“ áll.

⁴⁾ Mert hazánktúl az inségek. — Mert hazánktúl ellenségek. — Mert hazánktúl ellenségek.

⁵⁾ Mert a német rajtunk hever. — Mert idegen köztünk hever. — Mert az szükség köztünk hever. (Csak egy-egy változatban.)

⁶⁾ S igen ver.

⁷⁾ Ékes. — Erős. — Hires. — Kövér. — Sőt egy változatban ekként :

„Mutogatja magát, szintúgy,
 Mintegy gavallér.“

⁸⁾ Kavallér. (Egy erdélyi változatban.)

Nemzetünket kínzó ¹⁾ pallér,
 Nem szán, mint hóhér;
 A kit ér:
 Addig vér —
 Míglen ²⁾ neki mindent nem ígér! ³⁾
 Látod, mely kövér,
 Bőrében sem fér, — ⁴⁾
 Mégis csak mind többet kér! ⁵⁾
 Alig vagyon ⁶⁾ országunkban
 Miatta kenyér.

6. Nézz reánk, Úr! ⁷⁾ a mennyből!...
 Ments meg, kérünk, minket illy csúf ⁸⁾
 Ellenségtől!
 Ki a híres magyaroknak
 Véréből épül.
 Ne hagyd illy dühös inségtől,

1) Kénzó. — S csakis egy variánsban: hajtó.

2) Egy változatban: Meddig. Másutt: Míg.

3) Egy változatban ekkép:

„Addig veri,
 Meddig neki
 Mindent nem ígér.“

4) Bőriben. Másutt: Bőribe se fér.

5) De mégis mind többet kér. — De mégis csak többet kér.
 — Mégis mind csak többet kér. — Mégis mindig többet kér. —
 Mégis mindig t y ú k h ú s t kér.

6) Alig van már. — Jaj, már nincsen. — Jaj, bizony nincs.
 (De a legtöbb változatban: A l i g v a g y o n.)

7) Nézz ránk Uram.

8) E csúf.

Rút ellenségtül —
 N é m e t t ü l
 Gyaláztatni, mocskoltatni
 Az irigyektül.
 Illy dölyfös ¹⁾ néptül,
 Kínzó eszköztül,
 Megfosztatni nevétül —
 Mindenkoron győzedelmes
 Dicsősségétül !!! ²⁾

— *Tájékozás.* A jelen, nagy történeti jelentőségű nemzeti ének: a kuruczvilág leghíresebb költészeti maradványa; — fájdalomkiáltása az egy szerencsétlenségektől sújtott, balsorstul vertt hősi nemzetnek; keservedala, fősóhajtása, imádsága s vigasztalása egy hosszú, szenvedésteljes korszaknak, — melyet a ki egyszer hallott: soha többé el nem feledhetett. A tencsényi csapás nem reménylett s reménytelenné lett gyásza alatt keletkezve, — siró hangjaival, búsongó dallamával átzengé csakhamar az egész országot. Minél inkább terjedt a németek hatalma: annál inkább terjedt e hymnus is, mely bús panaszai után a Magyarok Istenét hívja segítségül, a hányatott és kínos helyzetben. S midőn a forradalom nagy alakjai R á k ú c z i és Bercsényi elbuktak: mivel sóhajthatott volna akkor

¹⁾ Búszke.

²⁾ Ezen az egészet oly gyönyörűen s erőteljesen befejező strophát, csak két változatban — egyik jó régi — találtam; mind a többi 15-ből hiányzik.

is, szomorú állapotában, a szegény magyar nemzet a nagy tragocdia hősei, elbujdosott vezérei után inkább, mint e dal verseivel:

„Jaj, Rákóczi, Bercsényi,
Szegény magyarok vezéri!
Hová lettek magyar népnek
Elő tüköri,
Nemzetünknek hírszerzői,
Fényes csillagi!“

A dal az ezutáni korszakra is illett; a hű magyar nép ezzel adott hangot honfájáldalmának egy századon át, ezzel siratta szeretett vezéreit: Rákóczit, Bercsényit, s ezzel tartotta fön emléküket és adta által az unokáknak.

Elterjedt ez az ének országszerte: még most, több mint másfél század után is, Köszegetől be a Szilágyságig, s Ugocsától a Mura vizéig mindenütt fel találták kutató kezeim; alig van múlt századi s a jelen század elejéről való kézirati dalgyűjtemény, a melyben nem foglaltatnék. Csak magam tizenhét variánszal rendelkezem, tizenhét különböző példány használatával és egybevetésével adtam a föntebbi közleményt. Ennyit bírok gyűjteményemben, pedig kutatásaimban minden változatot utóbb már le sem irtam, könyv nélkül tudván a híres éneket, — csak ha épen valami eltérést itt-ott észrevettem bennök. Dalolni is többször hallottam és hallották mások: mert az üldözött forradalmi éneket mind maig fenntartá

népünk ajkain Rákóczi és Bercesényi halhatatlan neve, s a benne uralgó nemzeti szellem és érzület, mely ma is megrázza a magyar szív húrjait. Másfél százados bánat szól belőle, — s ezen „rebellis“ Rákóczi-nótának sokszor hulló könnyek s keseredett lelkesedés között, tárogatók süvöltő hangja mellett énekelt dallamából keletkezett nemzetünknek híres indulója, — a csak az egy Marscillaise által megközelített Rákóczi-induló. Világ zenészei birkóztak már és birkóznak vele folyvást, — csodálva mondhatatlan szépségeit. E szépségeket a jelen ének szövege magyarázza meg; egy hosszan és méltatlanul süjtolt hősi nemzet szenvedései teremték azokat. Sok vérbe, sok könybe, sok fájdalomba került nekünk ez a bús elégia, és az a híres harci induló!

.

Lássuk azonban a Rákóczi-nóta történetét. Eredete felől eddig nem birtak tisztába jöni. A hagyomány, Szirmay Antallal, Rákóczi kedves udvari zenészt Barna Mihály nevű cigányt tartja a dallam szerzőjének, ki is 1711 elején, Munkácsról Lengyelországba bujdosásra indult fejedelmének e szavakat mondta volna: „Mégysz, mégysz Fölséges Fejedelem, — itt hagyod a vagyont, keresed a nincsen-t!“ Sazzal fájdalomában, a fejedelem búcsúzójául: az örök elválás keservét hazájától, híveitől, kifejező ezen siralmas melódiát szerzé.

Annyi bizonyos, hogy mint Thököly még Nicomédiába is magával vitte magyar zenészeit (Komáromi

János Diariuma, 73. l.): úgy Rákóczinak is voltak rendes, conventiós udvari muzsikusai, kik neki, ablakai alatt minden év május 1-jének hajnalán harci dalok fúvásával jelenték meg a „hadi esztendőt,” s kik udvari ebédjeinél s estélyein zenéltek, midőn, — mint pl. 1707. dec. 27-kén Kassán, és 1709. febr. 10. és 12-kén Munkácson — a magyar és lengyel főúri vendégek tánczra kerekedvén, a fejedelem maga is éjfélig kedvtelve szemlélé a vigadókat. (Beniczky Gáspár naplója. Rákóczi Tár, I. k. 81, 119, 187. és 188. l.) De, hogy ezen zenészek czigányok voltak-e, s hogy pri-másuk csakugyan a híres hegedűs Barna Mihály lett légyen? történeti adat nem bizonyítja. Én legalább Barna Mihály zenész nevét Rákóczi conventiós eselédjei névsorában eddig föl nem találhattam.¹⁾

Még valószínűtlenebb ama másik állítás, melyet a historiai megbízhatóság dolgában tudvalevőleg igen gyarló hirben álló Kőváry László, a maga „Erdély Régiségei“ 281-ik lapján, az 1705. nov. 11-kén vívott zsbói harc alkalmából ír:

„A mint a csata veszve volt: egy ismeretlen lovag (?), bujdosása közben fájdalmának hangokat adott; egy dallam született ajkain, mit egyszerre felkapának: e dal a magyar marseillaise, a Rákóczi-induló²⁾ volt.“

¹⁾ Egy zenészeti forrásban úgy olvasom, hogy Barna Mihály 1737-ben, mint gr. Csáky Imre érsek udvari hegedűse élt.

²⁾ A t. cz. szerző tán Rákóczi-nótát akar vala írni, mert a

Honnat meríté a t. szerző e regényes állítását? — egy szóval sem említi; forrásra hivatkozás Kőváry úrnál ritkaság. De nehéz volna állítását tájékozott ember előtt indokolni még ilyen-amolyan forrással is, — annyival kevésbbé állhat meg a nélkül. A zsigó harcz ugyanis, a nagy-szombatival, vöröskőivel stb. csak pusztá hadi epizód volt, minden komolyabb következmények nélkül; egy félig kész sáncz elfoglalása, egy csata elvesztése, mely után igaz, hogy a német benyomult Erdélybe, — de a dunántúli vidékek árán, — és másfelől ama tartomány is félév múlva már újra Rákóczi hatalmában volt. Szóval, a zsigó harcz épen nem nyújtott okot általános, nemzeti jajkiáltásra, a milyen a Rákóczi-nóta; — a minthogy nem képezett a háború történetében forduló pontot.

De továbbá, a Rákóczi-nóta Zsigó környékén nem is keletkezhetett: mert a második strophában említett Bezerédy és Ocskay — amaz az osztrák és styriai, ez a morva és sziléziai széleken működő alvezér — soha, nemhogy Erdélyben és Zsigó táján, de még csak a Tiszántúl sem szcrepeltek; nevöket ott a nép alig ismeré. Ha a dal a Tisza táján vagy Erdélyben támad vala: a híres alvezérek közül Bezerédy s Ocskay helyett bizonyára Esze Tamást, Bóné Andrást, Nyúzó Mihályt emlegetné. Valaminthogy, ha 1711-ben Barna Mihály szerzette volna: akkor sem említhetné

R-i n d u l ó t, a R-n ó t á b ó l csak a jelen század első negyedében alakítá át Bihari és az Eszterházy-czred karmestere.

Bezerédy s Ocskay neveit, mint még működőkét, („Az ellenség mindenfelől őket emészti, Űzi, kergeti, Búval epezti, Közénkben sem ereszti⁴ stb.) mert ekkor már mind a kettő rég sírban nyugodott.

Ledől tehát a történelmi critica előtt mind a két főntebbi állítás. Megkísérljük azonban mi, helyettök egy mást állítani föl, olyat, melynek megdöntése, — minthogy a kor történeti ismeretének positiv alapján nyugszik — tán nem lesz olyan könnyű.

Rákóczi és a kuruczok hadi szerencséjében a forduló pontot, az 1708. aug. 3-kán vívott, válságos trencsényi harcz képezi. „Rien ne prospéra plus, après cette malheureuse journée,“ vallja róla maga a fejedelem, Emlékirataiban. (Memoires du Prince François Rakoczy. V. k. 407. l.) Sőt, hogy Rákóczi mindjárt a végzetszerű nap után is így fogta föl változott helyzetét, bizonyítják Károlyi Sándorhoz 1708. aug. 5-kéről Kis-Tapolcsányról, s sept. 1-jéről Egerből írott levelei.

„Nincs kétségem benne — írja az előbbiben — hogy sokan sebbe esésemet avvagy haláloamat is hirdették; az mely noha, megvallom, kedvesebben esett volna illy gyászban öltözött sorsomnál és édes nemzetem gyalázatja és veszedelme szemlélésénél, — de mivel az mindeneket kormányozó s mindeneket szabad, de igazságos ítéleti s akaratja szerint rendelő Istennek meg tett életemet még tartani: tengődök a szeren-

csétlenség és bú habjai között lebegő életben" stb. — S a második levélben:

„Már hallani is nem győzöm az sok zürzavart. . . . Csak azon kérem kegyelmedet, sürgettesse Szemere és Bessenyey ezereinek gyűvetelit: mert bizonyára, mutata rerum facies; nincs mit példázni az nagy-szombati, veresküi, zsibói confusiókból. (Hogy t. i. azok után ismét csakhamar összeszedték magokat) Ha csudálatossan az Isten nem consolál bennünket: csak egyedül az az reménységem, hogy még találom az országban találkozik négy-öt-ezer olly igazlelkű magyar, a ki inkább kezén (= karddal kezében) akar meghalni, mintsem tovább nemzetünk gyalázatját szemlélni.“ (Erdeti, sajátkezűleg irt levelek a gr. Károlyi-levéltárban.)

Ímé, így fogta föl, így érezé át a trencsényi gyász és a közvetlenül reá következő csapások hatását Rákóczi lelke, — s így fogta föl, így érezé át azt az egész országot, de természetesen legkivált azon tájak népe, a melyekre e csapások leginkább nehezettek. Szek a Vág és Garam mentén elterülő és a csallóközi vidékek valának. Ezeket rohaná meg, büntette, pusztitá és tartotta megszállva — a megfogyott hadú kurucz vezérek elüldözésével — a nem remélett győzelmében elbizakodott, és göggyében szemtelenné vált Heister hadereje, — mely elül Rákóczi Szécsényig, majd Egerig húzódott, Bercsényi

Lévaig hátrált, s még az öreg Bottyán is csak az érsek-újvári ágyúk védelme alatt gyűjtögetheté lassan-lassan a széthullongott katonaság maradványát. — A német tehát szabadon nyomhatta, sújthatta, sanyargathatta a szegény népet, mely kétségbeesett helyzetében, itt, valahol a Vág-Duna és Csallóköz tösgyökeres magyar faj-lakta környékén, megteremtette a szomorú dalt, — felsóhajtván kínjában, keservében, a csapások alatt:

„Jaj Rákóczi, Beresényi —
 Magyarok híres vezéri,
 Bez er é d i!
 Hová lettek magyar népnek
 Élő tüköri,
 Nemzetünknek hírszerzői,
 Fényes csillagi,
 O c s k a i ? ! . . .
 Az ellenség mindenfelől
 Őket emészti,
 Űzi, kergeti,
 Búval epezti —
 Közénkben sem creszti!“ stb.

Ocskay és Bezere dy neveit ritkítva szedettük. Okunk volt rá. Ez a két név adja kezünkbe a kulcsot, az ének keletkezési idejének közelebbi meghatározásához. E két, mint mondók: a nyugoti határokon működött, személyére nézve igen vitéz, s azért azon tájak népe előtt nagy hírben álló alvezér ugyanis, — császári részről már régóta csábíttatva, s a trencsényi csapás hatásától meg-

tántorodva, csakhamar árulóvá lön, egyik úgy, mint a másik. Meg is lakolt aztán érte fejével, életével, — egyik úgy, mint a másik. Csakhogy a későbben kézbe akadt O c s k a y, árulását — 1708. aug. 29-kén, Nyitra mellett — tényleg végrehajthatá, míg a néhány nap múlva ugyanezt tenni akaró Bezerédy Imrét, Kőszegen, sept. 5-kén, még a tett foganatosítása előtt elfogták, és hadi törvényt olvastak fejére.

A trencsényi ütközet, és Ocskay László s Bezerédy Imre árulásának ideje: vagyis 1708. augusztus 3-ika és aug. 29-ike közé esik tehát a Rákóczi-nóta keletkezése. Mert ez utóbbi nap után Ocskayról, valamint ugyanezen évi sept. 5-ike után Bezerédyről, a magyar nép többé, mint vezéreiről, nem beszélhetett, az árulók neveit Rákóczival, Bercsényivel egy sorban nem említheték, s nem énekelheték a fogolyról, majd csakhamar halottról (Bezerédy), sem pedig a Heister zsoldosait kalaúzó császári ezredessé lett Ocskayról, hogy:

„Az ellenség mindenfelől
Öket emésztí,
Űzi, kergeti,
Búval epesztí, —
Közénkben sem eresztí.“

Ebből áll, íme, a híres Rákóczi-nóta korának és eredetének történelmi meghatározása. Hogy a szöveggel — mint rendesen — a vele teljesen azonos jellegű dallam is együtt keletkezett, — több mint valószínű.

Különben is, az egész versszerkezet olyan, hogy azonnal dallamra kellett alkottatnia. Igazi t á r o g a t ó - n ó t a, a minthogy csakugyan tárogató-sípokon fújták legtöbbször, még 1790-ben is.

A keletkezése után csakhamar általánossá: a süjtolt nemzet köz-sóhajává vált ének, természetesen, annál elterjedtebbé lön, mennélinkább szélesbült és erősbült a németek uralma. Az elvonuló kurucz csapatok után jövének és befészkelék magokat az inkább szerencsés, mint győzelmes császári seregek, zsarnokoskodó és zsaroló, dölyfös tiszteikkel, garázda legénységökkel. Velök jártak mindenütt a protestánsüldöző, templom- és iskolafoglaló jezsuiták, a hadi sarcz-, sokféle adó- és élelemkivető k. k. Kriegs-Commissär-ek, s a kamarai hivatalnokok: motozni és elkobozni a kuruczok vagy volt kuruczok összes javait. . . .

Az ily sokfélekép szorongatott nép, kigúnyolt és szabadságaitól megfosztott nemesség — hogy feledhetne volna el egykori szabadító hőseit, s a szécsényi „Országos Szövetség“ emlékét?!... Sírva, sóhajtván gondolt sanyargattatásai közepette rájuk, — és keservét megint csak a szívet rázó énekben önté ki:

„Az idegen nemzetségnek
Rabjai vagyunk;
Jaj! naponként mind elfogyunk,
Jót ne is várjunk
S kívánjunk:
Mert kegyetlen — embertelen
Nemzet van rajtunk.

Jaj! meg kell halnunk,
Meg nem maradunk.“ stb.

Így újult föl mindúntalan a sűrűdő szenvedésekkel a történeti ének. S a protestánsok ellen elkövetett erőszakoskodások, számos volt kuruczok bebörtönöztetései, még asszonyoknak is kénpadra vonatása, hóhérpallossal kivégeztetése (Korponay Jánosné, Garamszeghi Géczy Juliána esete, 1714.) s a népnek a mindenható soldatesca zsoldosai és a kir. kamarai közegek általi folytonos zaklattatásai — mind igen alkalmasok valának arra, hogy a magyar nemzet szívébe gyökerezett „perduellis ének“ a szatmári béke után is fönnmaradjon; hisz ekkor is elég okuk volt még felsóhajtani dédapáinknak, hogy:

„Rajtunk tenger a fegyver:
Mert a német köztünk hever
És igen ver,
Mutogatja magát mintegy
Kényes gavallér;
Nem szán, mint hóhér,
A kit ér:
Addig vér,
Míglen neki mindent nem ígér!
Látod, mily kövér —
Bőrében sem fér,
Mégis csak mind többet kér!“

A szenvedések közt egyedüli vigaszul és reményül, a távol Balkán bércei alján még kápráztatóbb varázsban feltűnő bujdosók — e minden tragoedia hősei-

ként, bukásuk után még nagyszerűbbé vált alakok — utáni sóvárgás maradt fenn. És ez a vágy hogy engedte volna elfeledni azt a dalt:

„Hajh, Rákóczi, Beresényi,
Magyarok híres vezéri,
Hová lettek magyar népnek
Élő tüköri?!...“

Minden bizalmasabb magyar körben ezt énekeltek, tárogató-sípok — e kurucz hangszer — hangjainál; ezt énekeltek még akkor is, midőn már a régi kurucz nemzedék, és velők a bujdosók rég elhaltak, s Rákóczi, Beresényi hamvait a távol Sztambul és Rodostó hantjai boríták. Zászlójává lőnek nagy neveik a későbbi nemzedéknek is, — és siralmává lőn ennek is a dal:

„Jaj, régi szép magyar nép! . . .
Mire jutott állapotod —
Romlandó cserép;
Mert a Sasnak körme között
Fonnyadsz, mint a lép.“

E dallal sirták el titkon bánatukat, a hanyatlás korában, a múlt század derekán élő, még igaz magyarokul maradt honfiak országsszer te, — minek bizonyossága az a már fentebb említett körülmény, hogy alig van XVIII-ik századi irott dalgyűjtemény, melyben a Rákóczi-nóta, a legelől elősorolt címek egyike vagy másika alatt, elő ne fordulna; bizonyossága

továbbá az az ország minden részéből összeszerzett, többnyire múlt századi tizenhét változat, a melyeket az ének jelen közlésénél használtam.

E variánsok nevezet szerint a következő gyűjteményekben és kéziratokban léteznek: 1. Egy, XVII. és XVIII-ik századi énekeket s más följegyzéseket tartalmazó, eredeti, somogyi codexben, mely jelenleg, ft. Lóskay Benedek zircz-cisterci tanár úr szíves ajándékából — 1863. óta — birtokomban van. — 2. Egy a m. tud. Akadémia kéziratтарыban levő régi, 16-od réttű, névtelen füzetkében. — 3. A néhai Erdélyi János hagyományai közt talált egy, 1770—79 közt összeírt, aranyos bőrkötésű codexben. — 4. Ugyanannak kéziratái közt levő, múlt századi, más, kis octav formájú, czifra aranyozású bőrbe kötött codexben, a 79-ik számú ének. 5. Egy múlt századi eredeti kéziratban, melyet Székely Sándor úrtól Ugocsából, Nagy-Szőllősről kaptam. 6. Egy más, 1790-iki följegyzésben, melyel Belső-Szólnok vármegye főispánja, mélt. Torma Károly úri barátom volt szíves megajándékozni, saját családja irattárából, Deésről. 7. Azon múlt századi kéziratban, mely 1827-ben Soprony vármegyei Süttör helységbeli, már akkor igen éltes iskolamester, néhai Bösze János tulajdona volt, — e változatot Ruehietl Miklós úr küldötte be nekem 1864-ben Turáról, Pest vármegyéből. 8. A nemzeti muzeum kéziratтарыban levő azon, 1765-ben, Bodó-Baári Mészáros Ignác által a Csallóközben összeírt füzetben, mely Hung. in quarto 208. I. sz. a. őriztetik. 9. Ugyanazon kéziratтарыban, Hung. oct.

161. sz. a., Vass János által más darabokkal együtt a múlt század végétől 1812-ig összeírva. 10. Ugyanott, Hung. in quarto 173. II. és 175. Jankovich-féle, három variánsban is. 11. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteményében („Ötszáz Ének,“ a jelen század elejéről) a m. tud. Akadémia kéziratтарыban. 12. A Nagy-Bányai Jósa Rudolf vasvármegyei pusztacsói birtokos úr (Kőszeg mellett), és néhai Uzsay Ágoston prémonstre-i kanonok és szombathelyi főgymn. igazgató úr által 1867-ben számomra, beküldött teljesen egyező két példányban. 13. Erdélyi Jánosnál „Szabad Hangok,“ 1849.¹⁾

Íme, mily ritka bősége a forrásoknak, több mint másfél száz év után is! Jele ezen nemzeti ének egykori roppant elterjedtségének. — Ezenkívül egykorú írott emlékek azon alkalmakat is vázolják, melyeken a R á k ó c z i - n ó t a a múlt században előadatni szokott. T. i. ünnepélyes alkalmakkor, — és pedig nemcsak nemzeti szellemű, hazafias ünnepélyeken: de a társadalom kiválóbb ünnepein is, midőn számosabban voltak együtt, pl. névnapokon, lakodalmakon, fürdői társas mulatságokon stb.

Így olvassuk egy a múlt század derekáról való kéziratban, az alföldi lakodalmi szokások leírása között: Jobb módúaknál két-három napig is eltartott a lakodalom. Gazdagoknál czigányok muzsikáltak „most a R á k ó c z i - n ó t á j á t, — majd a darvakét...“²⁾

¹⁾ Megjegyzem még, hogy e változatok némelyikében a 3, 4. és 5-ik strophák fölcserélve állanak.

²⁾ „Menyekzői szokások száz év előtt az alföldön. Egy kézi

Régi jeles költőnk gr. Gvadányi József lovastábornok pedig így ír 1787-ben „Pöstyényi fürödés” című versében:

„De azért barátim, hogy mi most szenvedünk,
Nem szükség: a mellett szomorúk is legyünk.
Húzd rá magyarossan Ambrús! igyunk-együnk —
Holtunk után majd meglátjuk, hogy mit tegyünk!

Nem is kémelték ők hegedük húrjait:
Régi magyaroknak palotás tánczait
Úgy megvonák, hogy a hallgatók lábait
Mozdulásra hozták köszvényes inait.

Egy jó nagy palaczkkal bort nekik adattam;
Vacsorálván, vélek magamat mulattam:
Rákóczi, Bercesényi nótáit hallgattam, —
A nagy-idait is vélek elvonattam.“¹⁾

Második nevezetes korszakát azonban, midőn ismét történelmi hatást gyakorolt, a Rákóczi-nóta 1790-ben érte el. Az ekkori nemzeti fölbuzdulás alkalmával

ratban levő régi krónika lapjairól közli Szathmáry Károly. „Vasárnapi Újság, 1864. 3-ik sz. A „darvak nótája” alatt, talán az elköltöző darvakként búcsúzó kurucz bujdosók „Őszi harmat után...” kezdetű éneke értetik, mint melyben ily sorok vannak:

„Jobb hát a darvakkal
Vagy más madarakkal
Elbujdosnom messzére,
Elbujdosnom messzére...” (L. alább.)

¹⁾ Az i. h. 17. l.

ugyanis, előkerültek újra a sokáig rejtegetett tárogató-sípok, s a II. József császár megbuktatott nyílt-parancsain győzedelmeskedett forradalmi szellem, e nemzeti zeneszer hangjainál, a R á k ó c z i - n ó t á val ülte diadalmaít. Evvel üdvözölték szépapáink a fölújuló alkotmányos szabadság ama hajnalán, a hazába elvégre visszaszerzett magyar koronát, melynek megérkezte örömére, szélteben diadalünnepeket rendezett az ország.

Egy ily fényes örömnünnepély leírását olvassuk az egykorú Keresztesi József naplójában¹⁾, mely ünnepély Bihar vármegye karai és rendei által Nagy-Váradon tartatott, 1790. martius 16-kán. A mikor is, a székesegyházban roppant sokaság jelenlétében végbe ment „Te Deum Laudamus...” után, — a városba vissza-indulván a kócsagtollas, lobogós seregek: „előttök a török-sípokban (= tárogató) kétféle nóták fúvattak, úgy mint először:

„Hejj Rákóczi, Bercsényi —
Vitéz magyarok vezéri;
Hová lettél Bezerédi?
Nemzetünknek fényes csillagi,
Ocskai.“

másodszor:

„Őszi harmat után
Végre mikor aztán
Fújdogál a téli szél,
Fújdogál a téli szél:

¹⁾ Pesten, 1868. Kiadja Ráth Mór.

Zöld erdő árnyékát,
 Piros csizmám nyomát
 Hóval lepi bé a tél,
 Hóval lepi bé a tél.“¹⁾

Tchát a fölébredett nemzeti szellem még ekkor is két kurucz nótában lelte kifejezését. Mert ezen utóbbi ének is kurucz: a kibujdosó magyarok 1710—11-iki búcsúzó éneke. (L. gyűjteményemben alább, az iménti évnél.) Az alkonyuló szabadság siralomdalai — íme! időjárással a felvirradó szabadság örömeinekéivé, diadalzengeménycéivé váltak.

.

Néhány évvel ezelőtt elhunyt, nagyérdemű aggasztán irónk: Fáy András beszélé nekem, hogy ő a múlt század végső éveiben, jelen lévén mint gyermek egy ily ünnepélyes alkalmon, egyik gr. Szirmay főispáni beiktatásán, még hallá a Rákóczi-nótát tárogatón fúni. A beiktatás Sáros-Patokon, a régi Rákóczi-várban tartatott, jelen volt Zemplén vármegye virága; s a főegyházba indult fényes menet előtt egy vén hajdú lovagolt, kinek apja valaha a kuruczok közt, Rákóczi hadaiban mint török-sipos szolgált: tőle tanulá el fia a tárogató-fúvást és a Rákóczi siralmát. Az öreg Fáy élcnken emlékezett még a csendes, ködös őszi napon a várost messzire beharsogó bánatos dallamra, melynek midőn egy-egy versszakát a vén tárogató-sipos elfuvá, — levevé szájáról hangszerét, s reszketeg,

¹⁾ L. az i. h. 213. l.

bús hangon éneklé utána az illető szöveget, a 9. és 14-ik sorokat mindig megkettőztetvén, — ilyformán :

„Hajh! régi szép magyar nép!
 Az ellenség téged mikép
 Szaggat és tép.
 Mire jutott állapotod? . . .
 Romlandó cserép!
 Mintegy ékes eleven kép
 Voltál olyan szép —
 Magyar nép!
 De a Sasnak körme között — körme között,
 Fonnyadsz, mint a lép.
 Szegény magyar nép:
 Mikor lesz már ép?
 Megromlottál mint cserép, —
 Jaj, hát szegény magyar nemzet — magyar nemzet,
 Jóra mikor lép?!“

Boldogúlt öreg Fáy, egészen fölbuzdúlva beszélé e gyermekkori kedves jelenetét, s eldúdolá előttem a híres nemzeti dal szomorú áriáját, melyet mint monda, ifjabb éveiben, míg karjai el nem nehezedtek, hegedűn is tudott volt játszani. Hogy Bihari gyakorta játszá: a ma is élő Balla Károly állításából (l. főlebb, az 1672-iki kurucz tábori dalnál) tudjuk, — tudjuk továbbá abból, hogy herczeg Eszterházy gyalog-ezredének karnagya, a mai világhírű Rákóczi-indulót épen Bihari hegedűjátéka után tette át sebesebb, induló-ütemre, az eredeti Rákóczi-nóta lassú, síró dallamából. Ezen sziveket és velőket rendítő induló szoritotta aztán lassanként háttérbe az eredeti Rákóczi-áriát, melyből

keletkezett, s melynek nemcsak alapgondolatát: de egész mozzanatait, futamait, trióját átvette, — rohamosb ütemekben. Hanem csak háttérbe szorította, el nem nyésztteté, mert ma is él az, eredeti mivoltában is, mint mindjárt látandjuk.

.
Gvadányi, 1787-iki, idézett versében ezt mondá:

„Rákóczi, Bercsényi nótáit hallgattam.“

E „nótáit“ szóból olyast lehetne következtetni, hogy Rákóczinak is, Bercsényinek is külön nótája volt. Avvagy csak a Rákóczi-nóta

„Hajh, Rákóczi, Bercsényi“

kezdetű, általában valamennyi közt leghíresebb versszakából kiindulva, értette volna a derék öreg költő ezt az egy dalt mind a két híres kurucz vezérének? Nem tudhatni. Azonban egy újabb adat a mellett szól, hogy Bercsényinek is lett volna — ma már fájdalom, végkép elveszett — külön nótája. Boldogült Ráth Károly akad. tagtól a „Győri Történelmi és Régészeti Füzetek“ II-ik kötet I. füzete 96. lapján e czikkecskét olvassuk:

„*Szinán basa és Bercsényi nótája.*“

„Enesei Enessey György, enesei és bezii — Győr megyei — közbirtokos, 1795-ben egy kis munkát írt, kö-

vetkező czím alatt: „Fragmenta de statu Hungariae et Incolarum, sub jugo Ottoman-Turcico“ etc. Ebben nagyobbára török basák levelei foglaltatnak, azonkívül egyéb jegyzések. Ez utóbbiak közt említi, hogy esméretes a győri muzsikuskoknál Szinán basának tábori dalja 1594-ik esztendőtol fogva. — Olvasva e jegyzést (Győrött, 1862. tavaszán), tüstint kérdést tettem Farkas Mihálynál: (Farkas Miska, híres győri cigányzenész) valjon tudják-e ezen dalt? vagy hallott-e róla valamit az öregektől? — ő ugyanis a híres Bihari János unokája; — mire válaszolta, hogy nemcsak ezen régi, de még a közelebb eső Rákóczi Ferencz korából fennmaradt Beresényi nótát sem tudják. Sajnos, hogy ezen kézirati jegyzést (t. i. az Enesseyét) csak most találtam meg — folytatja Ráth — s így a tavasszal (1862.) elhunyt Vörös Józsefnél, ki 70 éves, és a híres Bihari-banda utolsó tagja volt, utána nem kérdezősködhettem.“

Szegény Ráth barátomtól szóval is hallám e tárgyról, hogy ugyanekkor személyesen kimenvén a cigányok közé: az egész győri cigányvárost, viskórúlviskóra felhajászta a Szinán basa és Beresényi nótájáért, — de minden eredmény nélkül kellett visszátérnie.

Álljon itt ennyi, emlékezetül.

Mondók, hogy a Rákóczi-nótának második verszaka volt a leghíresebb, legelterjedtebb; és ez a benne foglalt két történelmi nagy névnel fogva, igen természetes. Pálóczi Horváth Ádám is, ki az egész-

ből nem tudott többet néhány sornál, — épen ezen részeket ismeré, s jegyezé be — dicséretes szokása szerint hangjegyes tül — „Ötszáz Ének“-ébe, ekképen:

„Tárogató.

Hej Rákóczi, Beresényi, Bezerédi!
Magyar vitézek nemes vezéri! . . .
Hová lettek — hová mentek
Válogatott vitézi?!“

E néhány sorból aztán, a magyarlelkű költő, a jelen század elején a következő változatot készíté:

„Travestált Rákóczi.

Hej Rákóczi, Beresényi, Bezerédi!
Magyar vitézek nemes vezéri! . . .
Mit mondanak azok
A megholtak ezeri,
A kik a haza földében,
Édes anyjok kebelében
Elvesztek honi fegyverrel —
Értetek buzogván vérrel
Pannon mezei!“ (U. o.)

De nemcsak Horváth Ádámnál maradtak fenn a Rákóczi-nóta hangjegyei: magam is ismerek egy ily régi hangjegy-példányt fuvolára, „R.-phantasiája“ cím alatt; titkon s névtelenül lythographírozott hangjegy: Rákóczi nevét ugyanis még akkor fölségsértés volt említeni. Egy példánya Komárom vármegyében Csepen, Thaly Dénes rokonomnál létezik. Sőt Nagy-

Bányai J ó s a R u d o l f, vasvármegyei, puszta-csói birtokos, éltés úr, ma is jól játsza zongorán az eredeti Rákóczi-nótát, s éneкли is hozzá azon meglehetősen teljes változatot, melyet tőle kaptam. Gyulai Pál jeles írónktól értesültem, hogy a szilágysági magyar nép is éneкли még helylyel-közzel e dalt. Lendvay Márton színészünk is tudja egy melabús, ódon, de kissé oláhos melódiáját.

Midőn 1860. nyarán ifj. gr. Teleki Domokos barátom társaságában Maros-Vásárhelytt voltam: a cigányok nótákkal mulattatván bennünket, egyszer csak — a Rákóczi-induló bevezetéseképen — egy rendkívül szívre ható, ős-magyar jellegű, kesergő Rákóczi-melódiát játszottak el; meglepetve kérdém tőlök: kitől tanúltátok ezt? „Jaj ídes uram — felelé a primás — azs apámtúl, meg a nagyapámtúl; mert a hetedik ereg-apám fújta ezt a Rákócsi herceg instellácsióján!”

A cigány ezen hagyományos válasza meglepett, mert a történelemmel annyiban összevág, hogy Rákóczit erdélyi fejedelemmé 1707. april 5-kén csakugyan Maros-Vásárhelytt iktatták be. Hanem akkor alkalmasint örömdalokat fújtak, nem ezt a szívhasogató keservet, melyet csak a következő 1708-ik év trencsényi gyásza hívott életre.

1868-ban, midőn Krasznahorkán a gr. Andrássy-levéltárban búvárkodtam, — szórakozás s tájismeret kedvéért Máriássy Kálmán barátom s többek társaságában meglátogattam a szomszédos Torna szélén fekvő, vadregényes szádelei sziklahasadékot. Oda jővén az

udvarnoki cigányok: vén primásuk szintén húzott nekem egy igen ódon zamatú, eredeti magyar jellegű és el nem cikornyázott Rákóczi-nótát, a vásár-helyihez hasonlót, — de bandájából már senkisem tudá őt az ismeretlen nótában kísérni, — valamint szegény Patikáros Ferkót sem az övéi. Ő egyedül tudta csak a fővárosi cigányzenészek közül a régi Rákóczi-nótát, s nekem solo-hegedűjén többször kedveskedett vele. Mint mondá, ipától, az öreg Bokától, Debreczenben tanulta.

Legújabbán, midőn a folyó 1871-ik év nyarán b. Nyáry Albert barátommal a herczeg Koháryház és Selmezbánya városa levéltárát búvárolván, Antalón és Selmeczen időzénk: ez utóbbi helyen, aug. 21-kén este, vacsoránál, a Szőlőhöz címzett vendéglőben, a Ságghi-féle, előbb ugyan ipoly-sági, most selmeczi cigánybanda zenéjét hallgattuk. S mivel a primás hetven év körül járó, tiszta ősz ember volt, — odaszólítám őt: nem tudna holmi régen nem játszott magyar nótákat, például az eredeti Rákóczi-nótát, melyet ifjú korában még bizonyára hallhatott. Az öreg örömtől ragyogó szemekkel felelé, hogy igenis, jól tudja, mert ő még a híres Bihari tanítványa, tőle tanulá el, és betanítá mostani bandáját is reá. S azzal kétszer is elhuzattam velők a nevezetes történelmi dallamot, — mivel ősi jellegéből ki nem vetköztetve, igazi praecisióval, hű felfogással s a mellett tüzzel-lélekkel játszották. Lelket reszkettető, szíveket szakgató, könnyeket facsaró melódia az: mert sokat szenvedett, min-

dent vesztett, elkeseredett ember nótája. A mennyire emlékezhettem: egészen azonos a Patikáros által játszottal. Valódi zenei creklye. Vétket követnek el zenészeink, ha le nem hangjegyezik és újra divatba nem hozzák. Egy történelmi hangversenynek pl. remek darabja lenne.

Mind e négyféle Rákóczi-ária igen hasonló egymáshoz: a Rákóczi-induló szomorúbb részeire is mind rá lehet ismerni belőlök. Sajnálatomra, zenész nem vagyok, hogy érdemlegesen nyilatkozhatnám róluk; de nekem úgy tetszik, hogy legeredetibb, azaz ősi típusát leginkább megőrzött változat az vala, melyet Tornában hallottam.

Végre még egy esetet kell említenem. 1862. június 1-jén b. Kemény Zsigmond, Tóth Kálmán és Reményi Ede társaságában néhai id. Emich Gusztáv úr Buda Széchenyi-hegyi villájában valánk, — midőn ebéd után odaállít a veranda elé egy vén, kiszolgált baka, mindenféle dalokat énekelve. Tréfáltunk vele; és én kértem: Hát a Rákóczi indulóját tudná-e? (Az újat értettem.) Mire ő válasz helyett — méltóságos positúrába helyezkedve — mindnyájunk nem kis meglepetésére elkezdé énekelni a rég it, ekképen:

„Hej Rákóczi, Bercsényi —
Vitéz magyarok vezéri!...
Sok pénzembe, költségembe kerültek váraim,
Így készültek szépen pompás palotáim.
Isten hozzád munkácsi vár,
Nem látlak már pataki vár —

Isten megáldjon!

Jön a német, dúl-fúl, kerget,

Éget, pusztít, rabol mindent. . . .

— Most sánczolják a pesti temetőt,

Engem temessetek bele legelőbb;

Nincs harangszó, egypár ágyúdörrenés —

Ennyiből áll egy tűzéri temetés.“ stb.

Szóval, a Rákóczi-nóta második versének két kezdő sorából, átsapott a „Rákóczi keseregője“ című, 1711-iki búcsúzó énekbe (l. alább), s ennek hét sora után az 1849-iki „Tűzéri temetés“ nótába. Hiába kezdettem vele újra, meg újra, s bíztattam: emlékezzék vissza, nem tud-e többet ama régiből? Ő mindig csak így, vagy más 1848—49-iki forradalmi dalokkal összezagyválva éneklé, a dallamot is változtatva a dal szövegével. Kérdém tőle: hol tanulta ezt a régi nótát? „Tudtam én már az anyám hasában!“ volt a félrészeg obsitos válasza. Ezzel tehát nem sokra mehettam. A pesti házak udvarain is megfordult ő akkor tájban, s el-elfűtta a Rákóczi-nótát.

Ezek saját tapasztalataim ez énekről és dallamáról.¹⁾ Megemlítem kiegészítésül, hogy a jeles zenebű-

¹⁾ Midőn 1871. szeptember 12-kén, a Történelmi Társulat negyedik vidéki kirándulása zárgyűlésén, a jelen érteskezést Leleszen fölolvastam volna: Zemplén és Ungvármegyei nemesektől értesültem, hogy közöttük is, — tehát a Rákóczi és Bercsényi földén, mind maig fennmaradt az eredeti Rákóczi-nóta, a mennyiben többen vannak még a régiebb emberek közül, kik énekelni s zongorázni tudják, s 1848-ig restauratiók alkalmával is lehetett Zemplénben a Rákóczi-nótát hallani.

vár: gróf Fáy István s aztán Hajdú László úr is közlötték a régi Rákóczi-nóta egy-egy változatának hangjegyeit, a „Zenészet Lapok“ 1862-ik évi folyamában.

S hogy értekezésem — mert a „tájékozás“ már ilyenre bővült — lehetőleg teljes legyen: megemlékezem még e helyütt azon, Debreczenben jelenleg is dívó lakodalmi szokásról, hogy táncz kezdetekor a vőfél a következő régi verset szokja felmondani:

„Nossza, Laczi koma, czimbalmod zendüljön —
 Úgy, hogy a menyasszony füle megesendüljön!
 Verd el a Rákóczi híres ariáját,
 Mellyet danolt, mikor vítta Regécz várát.
 Lám, hiszen nem látsz itt egyet is apácát:
 Járjuk el hát frissen a menyasszony tánczát!“ ¹⁾

Ez is bizonyára a híres Rákóczi-nótára vonatkozik, noha a Regécz várát illető emlékezet téves: mert II. Rákóczi Ferencz háborúja idején ez a vár már romokban hevert. (I. Leopold rontatta le 1700-ban.) Ostromolta-e I. Rákóczi Ferencz Regéczet 1670-ben? nem ismerek említést róla; de, hogy I. Rákóczi György 1644-ben vítn s meg is vette — az bizonyos. Ennek hadi ténye hozatik tehát tévesen kapcsolatba, nagynevű dédunokája nótájával.

Nem kérek bocsánatot az olvasótól, hogy a kuruczvilág legbecsesebb, leghíresebb énekénél, a múlt század nemzeti hymnusánál, oly soká időz-

¹⁾ Fővárosi Lapok, 1865. sept. 30-iki szám, a debreczeni lakodalmi szokásokat ismertető cikkben.

tem; honfiúi s történeszi kötelességem volt az. Ideje is vala már egyszer, hogy a Rákóczi-nóta története, legalább vázlatosan, megirassék. Sőt akkor tévedek vala, ha mind azt el nem mondom róla, a mit keletkezéséről, hatásáról, fönmaradásáról kitanúlhattam. Nem sajnáltam a fáradságot hosszasan kutatni e nevezetes ének érdekében: ne sajnálja az olvasó sem azt az egy órát, míg jóakarató — s tán nem épen haszontalan — bűváraltaim eredményét általolvasá. Mert annyi szenvedés, annyi kiontott vér termé meg e nótát, annyi nevezetes történelmi emlék van hozzá tapadva, s annyiszor énekeltek azt szívszorúlva, könnyek hullása közt, dicsőült őseink, egy szenvedésekben dús, hosszú századon át, — hogy bizony-bizony korcs unoka, nem magyar az, kite szent ereklye nem érdekel!

Történelmi tájékozással kísérve, s régi följegyzések után eredetére visszavíve; itt veszi azt először az olvasó közönség. Ugyanis az idők folyvást mostohák valának kiadására; csupán az 1848—49-iki rövid alkalmom jöve közbe, — meg is ragadá azt a boldogult Erdélyi János, és „Szabad Hangok“ című, saját politikai költeményeit tartalmazó füzetkéje toldalékaúl, sietett kinyomatni, — újabb variáns után. Azonban a füzetet csakhamar elkobozták, azért igen kevés ember kezébe juthatott akkor is. Most, íme, itt van, tizenhét, legtöbbnyire egykorú változat után; sőt nem elégszem meg az ezen variánsok egyes eltéréseinek a dalszöveghez

csatolt jegyzetekben való közlésével : még két, későbbi, — bár kevésbbé teljes, de a föntebbiektől itt-ott nagyobb mérvben elütő változatot is önállólág közlök.

Tűnjék ki mindezekből : miként tartá fenn és alakítgatá időnként, másfél század folyamán át, a nemzeti szellem — e nemzeti siralmat!

JAJ RÉGI SZÉP MAGYAR NÉP! . . .

(Későbbi, eltérőbb változat.)

1. Jaj régi szép magyar nép,
Az ellenség téged miként szaggat s tép!
Mire jutott állapotod?
Romlandó eszerép.
Mint egy szépen leírott ¹⁾ kép —
Voltál olyan szép;
Jaj, már régi szabadságod
Visza mikor lép?!
2. Jaj Rákóczi, Bercsényi —
Régi magyaroknak szentelt vitézi!
Ocskai, Bezerédi!
Az ellenség őket mindenfelül
Űzi, kergeti,
Közinkben sem ereszti . . .
Jaj! mi szegény nemzetünket
Mindenkép veszti.
3. Rajtunk tenger a fegyver:
Mert a tokos német közöttünk hever;
Mutogatja magát mindég —

¹⁾ Leírott kép, írott kép = festett kép. Ószerű; innét: kép-
író = festő, iratos = festett; iromba = tarka.

Mintegy gavallér :
 Nemzetünket kínzó pallér ;
 Látod, mily kövér,
 Bőriben sem fér :
 Mégis többet kér ! . . .
 Alig vagy on országunkban
 Miatta kenyér.

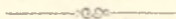
4. Jaj országunk, jószágunk !
 De főképen hát szegények mi magunk —
 Mint nyomorkodunk,
 Sírunk, bánkódunk.
 Özvegyek panaszkodnak,
 Árvák zokognak, —
 Magoknak ők mind szegények
 Halált okoznak.
-

Nemzeti muzeumi kéziratár, Hung. in octavo 161. sz. a., a múlt század végétől 1812-ig Vass János által egybegyűjtött versfüzetben. Ugyanez a „Félen tartod az nagy orrod kevély Pozsony vára“ kezdetű kurucz dalt is, — „Az alföldi gulyás“ dalát, azon teljes, ódon szövege szerint, mint azt a „Régi Magyar Vitézi Énekekben“ kiadtam, („Thököly sem tudott jobban magyarul“); továbbá a

„Most új kereszt jött nyakunkra —
 Fordítsd Isten azt hasznunkra“

végű, múlt századi siralomdalt, úgy, mint az akadémiai példányban; a „Trombitáknak szörnyű rivadását . . .“

és a „Mohács, Mohács! . . .“ (L. mindkettőt a „Vitézi Énekek“-ben) kezdetű régi hadi dalokat is tartalmazza, sőt Horváth Ádámnak néhány nemzeti dalát is, ezeket mint a füzet leírásakor éppen legújabbak- s divatosb-akat, — de jellemző, hogy a főttebbiekkel kapcsolatban.

JAJ NÉKED SZEGÉNY MAGYAR NÉP! . . .

(Ismét más, későbbi, eltérő változat.)

1. Jaj néked szegény magyar nép,
Mert az ellenség szaggat s tép ;
Mire jutott állapotod ! . . .
Múlándó cserép.
Szegény magyar nép —
Mikor lesz már ép ?
Megromlottál, mint cserép :
Mert a Sasnak szárnya között
Fonnyadsz, mint a lép.
2. Jaj Rákóczi, Bercsényi —
Vitéz magyarok vezéri !
Szegény magyar nemzetünknek
Piros hajnali,
Fényes csillagi ! . . .
Német földünket emésztí,
Szegény magyar nemzetünket
Mindenkép veszti.
3. Szörnyű rajtunk a fegyver :
Mert a német köztünk hever ;
Úgy viseli magát, mintegy
Derék gavallér ;

Nézd el: be kövér,
Bőriben nem fér — —
Mégis mindég többet kér!
Alig vagyon országunkban
Miatta kenyér.

Nemzeti muzeumi kéziratár, Hung. in quarto 173.
II. (Jankovich-féle gyűjtemény.) Ugyan e sz. a. egy
más, sokkal teljesebb varians is vagyon, — az, melyben
a 3-ik strophá e sorai:

„Mert kegyetlen — embertelen
Nemzet van rajtunk“

ekképen váltakoznak:

„Mert hatalmas — diadalmas
Nemzet van rajtunk.“

(L. a föntebb, a fő-szöveghez odajegyzett eltérések
között.)

A KÖLESDI HARCZRÚL.

— 1708. sept. 2. —

A kölesdi harczon, a kölesdi harczon,
Hej! én is ott voltam, — elejének vágtam;
Elejének vágtam, közepét bontottam, —
Mint kaszás az füvet, döntöttem, rontottam.

Mikor Balogh Ádám a kardját emelte:
Sándor László akkor dandárt reávitte.

„Vedd fel fiam bátran németnek lövését,
Ne mutasd szívednek semmi röttenését, —
Ne mutasd szívednek semmi röttenését!”

Mikor Balogh Ádám a kardját emelte:
Szkeress István is czerét vezette.

„Rajta, rajta! rontsad ráczok sűrű rendét —
Hadd ne dülja gaznép édes hazád földét!”

Az Sió berkéig lön nagy sivalkodás,
Fel Simontornyaig sűrű nagy roppanás.
Akkor Balogh Ádám indítá több hadat:
Német is elveszett, a rácz is elszaladt.

„Haj, édes czerem! Haj, Somogyi Ádám!...
Most immár utánna, mindenütt az hátán!
Most immár utánna, mindenütt az hátán!”

Lovassa üldözte, — gyalogja öldözte, —
Szegszárdig az mezőt vérével öntözte.

Megégett Rácország, megmaradt három ház...
Elesett négy ezer, megmaradt háromszáz.

A harc, melyre a jelen, úgy látszik töredékes ének vonatkozik, 1708. szeptember 2-kán vivatott, Béri Balogh Ádám híres kurucz dandártábornok vezérlete alatt, Szegszárd és Simontornya között, a kölesdi mezőn, s az egyesült rác és német hadak teljes megsemmisítésével végződött. Bővebben leírtam a kuruczok e nevezetes győzelmét, önálló czikkben, levéltári adatok nyomán, a „Vasárnapi Újság“ 1864-ik évi folyama 30-ik számában. A tüzetesebben érdeklődőket oda utalom, a jelen énekről csak azt jegyezvén meg, hogy azt a vörösvári Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban leltem, gr. Eszterházy Antal dunántúli vezénylő tábornok hadi irodájából kikerült egyik, 1708. végéről való jelentés hátlapjára, mint vélni lehet, tollpróbálgatás gyanánt odavetve. Érdekes jelenség, hogy az utolsó strophá első sora, egy épen ilyen kezdősorú, általam a nemz. muzeum kézírataiból a Vitézi Énekek II. k. 312. lapján már közölt énekben is („Megégett Rácország, megmaradt három ház...“) előfordúl. Jól véltem tehát idézett kiadványomban ezen éneket a múlt század elejéről valónak.

BEZERÉDY ÁRULÁSÁRÓL.

— 1708. september 5. —

(Töredék.)

1. Bezerédy elvesztette a lovát,
Bukompanni ¹⁾ megtalálta a nyomát. . .
Verte volna meg az Isten az urát —
Hiszen akkor adta el a szép hazát!
2. Bezerédy fölsietett Pozsonyig:
Bukompanni elkísérte Mosonyig.
Verte volna meg az Isten az urát —
Mért adta el a haza legjobb fiát!

Tájékozás. E töredéket, melynek két első sora egy föntebbi, 1707-iki, Bezerédyről szóló énekben is előfordúl, Hanthó Lajos löcsei kir. reáltanodai igazgató úr közlé velem 1866-ban. Ő Győr vármegyei, tóközi születésű, s még ott hallotta dajkájától dalolni, de e két strophánál többre már nem emlékezik. Ráth Károly is

¹⁾ Buoncompagni, olasz eredetű katona-család, — mint már az 1707-iki éneknél megjegyeztük.

tudott e dalról valamit, tulajdonkép csak két első soráról, s többször kérdezgette tőlem: mi az *Dukompanni*?

A mi az ének történelmi tárgyát illeti: már a Rákóczi-nótához írt értekezésünkben megjegyeztük, hogy Bezerédy Imre, e nagyhírű és vitézségű dunántúli kurucz dandárnok, a trencsényi csapás okozta megdöbbenés hatása alatt, régi kísértője: Heister által a császár hűségére csábítatva, el akará árulni fejedelmét s hazáját, mindenekelőtt pedig saját ezredét. De Pásztói Horváth István és Nemes-Kéri Kiss Pál nevű beavatott tisztei, a dolgot gr. Eszterházy Antal vezénylő tábornoknak megjelenték, ki is Bezerédyt az előbb nevezett által Kőszegen, 1708. sept. 5-kén hajnalban, még a tett végrehajtása előtt, szerencsésen elfogató, s négy bűntársával együtt erős őrizet alatt a Dunán által Rákóczihoz küldé. A többiről a következő ének szóland.

A második stropha Bezerédinek valami, Heisterrel vagy megbizottjával való találkozására látszik vonatkozni. Mennyire való, hogy volt ily találkozás? nem tudni; de hogy izengettek s leveleztek egymással: Bezerédy maga is megvallá. Az érintkezést köztük Bezerédi neje és a lébeny-szent-miklósi plébános közvetíték.

BEZERÉDY BÚCSÚZÓ ÉNEKE.

— 1708. december 18. —

(„Vitézlő Bezerédi éneke, mellyel búcsúzott. A maga nevére.“)

1. Boldogtalan fejem, mire jutott igyem!
Forgandó szerencse, mint bánál így velem! . . .
Hogy így légyen dolgom, azt soha nem hittem,
Illy kemény rabságra hogy éltettél engem.
2. Élttem szép tisztemben, mint hal a fris vízben,
Élttem becsületben, volt módom mindenben;
Mint régen Nagy-Sándor, voltam nagy erőmben:
Mert senki énvelem nem állhatott szemben.¹⁾
3. Zászlómat gyakorta vittem ellenségre,
Kardomat kötöttem a német nemzetre,
Sok németet, ráczot levertem a földre —
Keveset gondoltam vitéz személyekre.

¹⁾ Bezerédy bár természetére kicsiny, de igen erős, hajlékony ember: személyes vitézségre nézve páratlan, európai hírvitőz, s e mellett rendkívüli hadi szerencsés volt. Történeti tény, hogy Rákóczi háborúiban, mint kurucz vezér, 1704-től 1708-ig saját kezeivel hetvenkét német, dán és rácz törzs- és főtisztet vágott le, a tizedeseken fölül. (Beniczky G. naplója és Kolinovics.)

4. **Erősen** harcztam vitézlő kezemmel,
Sok vasas-németet vágtam fegyveremmel,
Keveset gondoltam rendelt ¹⁾ seregével —
Csak úgy bántam vélek, mint karoly ²⁾ az fürjjet.
5. **Régi szabadságért** kész voltam meghalni,
Nem szántam hazámért véremet ontani;
Mindeneknek bátran kívántam szolgálni —
Romlott nemzetemet talpra állítani.
6. **Engemet** az Isten szerencsével áldott,
Sok ellenség között békivel megtartott.
Sokszor az ellenség nékem fejet hajtott,
Még az austriai ház ³⁾ is jó vitéznek mondott.
7. **Dicséretem** nékem mindenütt nagy vala,
Hirem mindüntalan nevelkedik vala, ⁴⁾
Mellyen a labancz is esudálkozik vala, —
A rácz is előttem csak úgy bujkál vala. ⁵⁾
8. — **Jaj, gonosz szerencse,** mint bánál énvelem!
Hiremben, nevemben meggyalázál engem;
Tovább hogy nem hagytál e világban élnem...
Illy kemény fogságban miért vetél engem? !

¹⁾ Csatarendben álló.

²⁾ Karaly, karvaly.

³⁾ Tehát ellenfele.

⁴⁾ Bezerédynek bámulatos személyes vitézségeért oly elterjedt hite volt, hogy a török szultán is megkérte Rákóczit, festesse le őt számára. Megküldött képe aztán a portán közcsodálatra ki volt téve. (Kolinovics. Nemz. muz. kézír. Lat. in folio 389.)

⁵⁾ Mily vakmerő módra ejtette el párharcban ezeknek egy őriáserejfi kapitányát 1707-ben, l. B o t t y á n Élete 150—152. l.

9. Jól tudom, hogy vagynak nékem sok irigyim
Kik hazugságokat gondoltak ellenem,
Kikben soha bizony semmi tudtom nincsen ;
Azon igyekeznek, hogy elejtsék fejem.
10. Mindazáltal, mostan kész vagyok halálra,
Kinyújtom nyakamat hóhár pallosára,
Nem irtózom tőle, bátran megyek arra . . .
Tudom, lelkem mégyen örök bődögságra !
11. Régi jó barátim, ti megbocsássatok,
Néktek immár soha én nem szolgálhatok ;
Fejenként : kicsinyek, öregek és aprók —
Hogyha én vétettem, bocsánatot várok.
12. — Ez egynéhány verset a ki megpróbálja,
Életét is annak eleibe adja ;
Kinek van ez írva, azt bátran mondhatta :
Én szegény lelkemet Isten nyúgosztalja !

Vége.

Tájékozás. Bezerédy, fentebb említett elfogatása után, négy társával a Dunán át hozatván, eleintén Eger, majd Kassa váraiba vitetett rabságra, sőt némely történeti kútfők szerint Munkácsra is. Elvégre az országgyűlés decemberben Sáros-Patakon ülésézn: ugyanott összeült gr. Eszterházy Dániel altábornagy elnöklete alatt a hadi törvényszék is, Bezerédy és társai fölött ítélendő. E végből a rabok is áthozattak Patakra. A haza- és fölségárulás világosan bebizonyúlván rájuk, kézre került okmányokból úgy, mint önvallomásaikból,

— Bezerédy maga töredelmesen bevallá, hogy vétett, s hogy Heister szédítette el — kimondatott fejeikre a halálítélet.

A kivégeztetés december 18-ikára (1708.) volt határozva. Rákóczi a három kisebb bűnös életének megkegyelmezett: sőt, egykorúak tanúsága szerint, hajlandó lett volna — előbbi érdemeiért — magát Bezerédyt is e kegyben részesíteni: de Eszterházy Antal és vele az összes dunántúli hadak — a kiket Bezerédy veszedelmbe ejteni akart — halállal büntetését követelték; különben, írta Eszterházy, nem áll jól, ha az egész, Bezerédy árulása által mélyen megbántódott hadtest nem teszi-e le fegyverét, boszújában? — Tán ezekre czéloz a jelen ének 9-ik versszaka is.

Ily körülmények közt a megbotlott hősnek buknia kellett. A mondott napon d. e. tíz órakor, Patak városa főterén, töméntelen sokaság jelenlétében, kettétöré feje fölött a pálczát Kajaly Pál fő-hadibíró, — s aztán a hóhér előbb Széplaki Bottka Ádámnak — Bezerédy sógorának s alezredesének — azután magának Bezerédynek a fejét lecsapta. Holttesteik, bilincsestül, az ottani vártemplomban temették el. (L. a szemtanú Beniczky Gáspár naplóját, Thaly: „Rákóczi Tár“ I. k. 177—178. l.)

Bezerédy, ki börtönében a föntebbi önérzetes, férfias búcsúzó versét szerző, ¹⁾ — hagyomány és följegyzések szerint azon kegyet kérte ki, hogy a

¹⁾ A versfők is nevét mutatják.

vérpardon azt, ön-búcsúztatójául elszavalhassa vagy énekelhesse. Megengedék neki; s a szomorú végű, elbukott hős dicsőségét hirdető ének viszhangra kapott a tömegben, melódiát készítettek reá, s csakamar elterjedt az egész hazában. Több éneket olvastam még később is, melyek ennek áriájára irattak: („Nóta: Boldogtalan fejem, mire jutott igyem . . .“¹⁾)

A föntebb közlött változat azon, Somogyban összeírt múlt századi codexben maradt fön, melyet ft. Lóskay Benedek zircz-cisterci rendü tanár úr ajándékából birok, s mely a Rákóczi-nóta egy régi variánsát is tartalmazza. De fönmaradt ezenkívül tudtomra még két más helyen is, más változatokban, melyeket, minthogy itt-ott lényegesen különbözök, szintén közlök.

Iratott Bezerédyről egykorúlag egy latin gyászvers is, — (Parendum est, cedendum est Claudenda vitae scena, Est justa sors — Me vocat mors, Hic sonat cantilena“ etc. „Cantio de Bezerédy“ czímmel, nálam megvan) és iratott egy költött sírvers, melyben e nem ügyetlen szójáték fordul elő: „Dum potui, nolui, — et dum volui: non potui fidem reddere cui debui,“ — értve a császárt.

¹⁾ L. pl. Régi Magyar Vitézi Énekek II. k. 342. l. egy 1765-iki éneknél; tehát dallama még akkor általán ismeretes volt.

„BEZERÉDY IMRE BÚCSÚZÓJA.“

(Ugyanaz, más változatban.)

1. **Boldogtalan fejem, mire jutott igyem, —**
Forgandó szerencse mint bánál én velem!
Hogy így légyen dolgom, azt soha nem véltem
Magamféle nyájam hogy így bánjon velem.
2. **Éltem szép tisztemben, mint friss hal az vízben,**
Voltam böcsületben, volt módom mindenben,
Mint régen Nagy-Sándor, voltam friss erőben —
Mert senki énvelem nem állhatott szemben.
3. **Zászlómat gyakorta vittem ellenségre,**
Kardomat kötöttem az német nemzetre,
Számptalan sok ráczot levertem az földre —
Keveset hajtottam az ő személyérc.
4. **Erössen harczoltam vitézlő vitézzel,**
Sok ráczot levágtam édes fegyveremmel,
Keveset gondoltam az ő személyével, —
Csak úgy bántam vele, mint karvaly az fűrrel.
5. **Régi barátságért kész voltam meghalni,**
Nem szántam véremet hazámért ontani,
Mindezeknek ugyan kész voltam szolgálni,
Magyar nemzetemet talpra állítani.

- Engemet az Isten szerencsével áldott,
Sok ellenség ellen békével megtartott ;
Sok ellenség nekem térdet-fejet hajtott, —
Első vitéz volnék, kiki annak mondott.
7. Dícséretem nekem mindenütt fő vala,
Hiremben-nevemben elterjedett vala,
Mellyen az labancz is álmélkodott vala, —
Lengyelországban is hírem s nevem vala.
8. Jaj gonosz szerencse, mint bánál énvelem !
Hiremben-nevemben meggyalázál engem.
Énnkem nem hagytál többet veled élnem, —
Jaj, hogy az Rákóczi már levágat engem !...
9. Jól tudom, hogy vannak nekem sok irigyem,
Sok hamisságokat gondolnak ellenem,
Mellyekkel hamissan bévádolnak engem, —
Azon igyekeznek, hogy ölhessék fejem.
10. Mindazáltal mégis kész vagyok halálra. . . .
Kinyújtom nyakamat Rákóczi kardjára ;
Nem irtózom tőle, vígan megyek arra :
Isten gondot visel szegény szolgáljára !
11. Régi jó barátim, mind megbocsássatok,
Többül soha néktek én nem szolgálhatok.
Mindnyájon töletek bocsánatot várok,
És minden jókat is Istentől kívánok.
12. Ez egynéhány versben — azt jól megvizsgálja —
Életének rendét eleiben adja ;

Sőt pedig kívánom, hogy ő azt mondhasa :
En szegény lelkemet Isten vigasztalja.

(Kecskemét városa levéltárában levő egykorú
főjegyzés után, e város jeles monographusa: t. H o r -
n y i k J á n o s főjegyző úr által lemásolva s velem
közölve.)

BOLDOGTALAN FEJEM. . .

(Ugyanaz, más változatban.)

1. Boldogtalan fejem, mire jutott ügyen! . . .
Forgandó szerencse, mért bántál így velem?!
Hogy így légyen dolgom, azt sohasem hittem:
Magam felenyájam hogy így bánjon velem.
2. Éltem szép tisztemben mint hal a friss vízben,
Éltem becsületben, volt módom mindenben;
Mindeneknél voltam nagy emlékezetben,
Mint régi Nagy-Sándor, voltam nagy erőben.
3. Zászlómat gyakorta vittem ellenségre,
Kardomat kötöttem a német nemzetre,
Számptalan sok ráczot levertem a földre —
Keveset gondoltam az ő seregekre. ¹⁾
4. Erősen harczoltam vitézlő kezemmel,
Sok vitéz németet vágtam fegyveremmel,
Keveset gondoltam az ő crejekkel, —
Csak úgy bántam vélek, mint kasza a füvel.
5. Régi szabadságért kész voltam meghalni,
Hazámért nem szántam véremet ontani,
Mindeniknek bátran kész voltam szolgálni —
Romlott nemzetünket talpra állítani.

¹⁾ Azaz: sokaságukra.

6. Engemet az Isten szerencsével áldott,
Sok ellenségek közt békével hordozott,
Sokszor az ellenség nékem fejet hajtott —
Austriai ház is jó vitéznek tartott.
7. Dícséretem nékem mindenütt nagy vala,
Hirem minduntalan nevedik vala,
Lengyelországba is kiterjedett vala —
Mellyen a labancz is álmélkodik vala.
8. Jaj, gonosz szerencse! mért bánál így velem? . . .
Hiremben-nevemben mért gyaláztál engem? . . .
Nem enged itt nékem veled többet lennem:
Kemény nagy rabságra hogy ejtettél engem.
9. Ím, látjátok, vannak nékem sok irigyim:
A kik hamisságot gondoltak felőlem,
A kik méltatlanul bévádoltak engem,
Azon igyekeznek, hogy elessen fejem.
10. Mindazonáltal, én kész vagyok halálra, —
Kinyújtom nyakamat böhér pallosára;
Semmit nem irtózom, bátran megyek arra:
Isten gondot visel szegény szolgáljára.
11. Régi jó barátim, már Isten hozzátok!
Én immár elválok, soha nem harczolok;
Kiért az Úr-Isten titeket megáldjon,
Örök boldogságot kívánom hogy adjon!

(Nemz. muz. kézír. Hung. in quarto 173. VIII.
Jankovich-féle másolat.)

BALOGH ÁDÁM NÓTÁJA.

— 1709. elejéről. —

1. Török-bársony sövegem —
Most élem gyöngyéletem ;
Balogh Ádám a nevem,
Ha vitéz vagy, gyer velem !
2. Fakó lovam a Murza,
Lajta vizét meguszszá ;
Bécs-alját ha nyargalja :
Császár azt megsíratja. . . . ¹⁾
3. Császárt hogyha kinn kapom :
Hacsérossit ²⁾ lecsapom,

¹⁾ „ . . . Most recentissime . . . Balogh Ádám uramat bizonyos számú hadakkal Austriában expediálván, egész Bécsig penetrált, s nagyobb részét Austriának úgyannyira föllázította, hogy sok helységeket elhagyván, várakban magokat recipiálni kénytelenítették az lakosok ; onnét megtérvén, hacsérossokat, posta-mestereket s nem kevés nyereséget hozott magával az katonaság.” Írja gr. Eszterházy Antal dunántúli vezénylő tábornok, 1709. január 23-káról Szombathelyről, Balogh Ádám e hadműveletéről Károlyi Sándornak. (Ered. a gr. Károlyi-levéltárban.)

²⁾ Hacsérossok = az u. n. Arcier-gárda tagjai ; ilyeneket, e beütésekor, a kik az épen Laxenburgba menni akaró I.

Magát is megugratom,
Bécs várában futtatom.

4. Zsendelyes hí, eszterhás¹⁾

Ég a város, ég az ház,
Nem is egy ház : háromszáz —
Mert az kurucz ott tanyáz.²⁾

5. Vitéz! hol a tarisznnyád?

Vedd elő az pogácsát;
Zsendely pattog, hull a nád . . .
Süthetünk ma szalonnát!

6. Sándor Ferkó, sógorom — ³⁾

Adsz ide a jó borom!
Harcz után, ha szomjazom:
Az áldomást megiszom.

József császár hintáját kísérték, Balogh Ádám többet elfogott, s csakugyan maga a császár is futva menekült előle, Bécs falai mögé.

¹⁾ Eszterháj, vagy dunántúlisan eszterha = gádor; innét eszterhás = gádoros. És ez az Eszterházyak eredeti neve, csak később, főrangúakká emelkedve, változtatták át az aristocraticusabb hangzású Eszterházyra. A család némely tagjai azonban — pl. a kuruczvilági gr. „Esterhás” Dániel tábornok, — később is mindig így, a régi szerint irták nevöket.

²⁾ Vonatkozás a kuruczok austriai dűlásaira.

³⁾ Izsákfalvi Sándor Ferencz, ekkor Béri Balogh Ádám ezredének alezredese, 1710-ben ezredes: valósággal sógora volt a híres dandártábornoknak, olyformán, hogy Balogh Ádám nejének Festetics Juliánának nővérét Krisztinát, Sándor Ferencz testvérétyja István bírá nőül.

Tájékoztás. Ft. Uzsay Ágoston prémontrei kanonok úr volt szíves velem közleni Csornáról, hol némely öregek még tudják; de úgy látszik, hogy vége csak megszakad, eredetileg hosszabb lehetett.

Mivel a 2., 3. és 4-ik strophák Balogh Ádámnak 1709. január közepén tett austriai szerencsés hadjáratára látszanak vonatkozni: alig hiszem, hogy tévedek, ha keletkeztét ezen év elejére teszem. Érdekes körülmény, hogy a dal első két sora, egy bár szintén régi, de még ma is országszerte élő népdalban is előfordul némi változással, t. i. ekképen:

„Vörös bársony süvegem —
Most élem gyöngyéletem.“

Ily átkölcsönzések népdalainkban nem ritkák.

TÓT KURUCZ DALA.

— 1709. —

1. Repült, repült, repült
Páros ¹⁾ sas fölöttünk . . .
Mi lesz már belőlünk —
Szerelmes Istenünk ?!
2. Szétverték a sasok
Sólymot, galambokat :
Pusztítani küldtek
Hollókat, varjakat.
3. A míg e hazában
A sólymok szárnyaltak :
Addig galambok is
Bátran turbékoltak.
4. Madarak fojtanak,
Huhog bagolyserg —
Galambok zugokba
Búsan rejtőztenek.
5. Jöjjetek ti sólymok,
Előre szálljatok :
Gerlét, galambokat
Ölni ne hagyjatok !

¹⁾ Kettős, kétfejű = német.

Tájékozás. E csinos allegoricus dal a Kisfaludy-társaság által 1866-ban kiadott „Tót Nép dalok“ 43—44-ik lapján közöltetett „Rákóczy. 1700—1711“ cím alatt, — Szeberényi Lajos által, alkalmasint Kollár gyűjteményéből fordítva.

Elég világos czímét jelképes tartalmához viszonyítva: a benne előforduló „sások“ alatt a németek, „sólymok“ alatt a magyarok (kuruczok), „galambok“ s „gerlek“ alatt a szelíd, jámbor tótok, „bagoly-sereg“ alatt a -- német seregekkel járó — jezsuiták, végre „hollók s varjak“ alatt a pusztító ráczok és horvátok értendők, és pedig igen találóan jellemezve.

A kárpáti tót nép, a magyarnak e hű bajtársa, Thököly és Rákóczi szabadságharczaiban is — ellenében a reactionárius czélokra mindig fölhasználható ráczokkal és horvátokkal — készségesen sorakozott a kurucz zászlók alá, s híven ragaszkodott az ügyhöz — legalább a nagy többség — mondhatni, egész végig.

A tót vidékek nagyobb részt 1708. vége felé, a trencsényi harc után, s 1709. folytán kerültek császári kézre: azért teszem leghihetőbben 1709-re ezen és a következő tót dal eredetét, mint a mely év tartalmuknak leginkább megfelel.

TÓT LABANCZ DALA.

— 1709. —

1. Megy a kurucz, Duna partján,
Kardját villogtatva ;
Utána a német ballag —
Vállát vonogatja.

2. Mellette megy el a magyar :
Bajszát pödörgeti ;
A szlovák eléje megyen, —
Mindjárt elkergeti.

Tájékozás. Szintén a Kisfaludy-társaság által, Szeberényi fordítása szerint kiadott „Tót Népdalok“-ból. (44. l.) Csakhogy míg az előbbi költeményt a kuruczok uralmát visszakívánó igaz tót szerzette: emez valami Kurdis-féle, zsoldba állott tót labancztól ered. Szlovák compániákat a császáriak 1709. folytán kezdtek szervezni, mely évnek a jelen ének dunaparti jelenete, második felére utal: mert addig — nevezetesen a garam-zselízi sáncz elkészültéig — nem igen járhatott sem német, sem szlovák-labancz a Vác és Komárom

közti Dunaparton, a merre a kuruczok járása vala, Újvár felé.

Jellemző különben e kis dal második strophájának első két sora, mely bevallja, hogy a kurucz láttára a labancz-magyar csak bajsztát pödörgette s mellette járt el, — mintegy egyetértve vele, vagy legalább sorsára hívva más párti fajtársát. S valóban, ilyféle érzület egykorú magyar-labancz kútfőkben is észlelhető, pl. a b. Berényi Ferenczféle Labancz Naplóban. (Nemz. muzeumi kéziratár, Hung. in quarto 64.)

NÉMET SAS VERT FÉSZKET. . . .

— 1709. szeptember végén. —

1. Német sas vert fészket már Sümeg várában,
Berdót kiáltanak Vég-Simontornyában.
2. Veszprém vára volt még, álla utóljára . . .
Azután szorúltunk sűrű Bakonyságba.
3. Sárgul már levele az sűrű Bakonynak —
Hervad szerencséje szegény kuruczoknak.
4. Antal úr ¹⁾ bujdosik, Vak-Bottyán haldoklik,
Vitéz Fodor László sebekben kínlódik. . . .
5. Jó Fekete István, Luka Benedekkel
Magas Veszprém falát festették véreikkel.
6. Hellepronth, Palkovics vasakat pöngetnek, —
Kik még megmaradtunk: üldöznek, kergetnek. . . .
7. Meddég áll fönn fejünk? csak az Isten tudja,
Csak az Isten tudja, — senki nem mondhatja.

¹⁾ Eszterházy.

8. Mi piros vérünknek hol lesz kiontása? ¹⁾
Fáradt teteminknek földben nyúgovása.
-

Tájékoztás. Ezen, a Dunántúl 1709. augusztus és szeptember havában történt szomorú eseményeket bár rövid, de hű és megható vonásokkal festő éneket, egy, öreg Beszédes, uradalmi mérnök úrnál levő régi följegyzésről másolám le, 7—8 évvel ezelőtt, midőn Simontornyát, a kuruczok ez egykori erős fészket, Csapó Kálmán barátom kíséretében meglátogattam. Az öreg Beszédes, ama híres vizszabályozó és csatornatervező mérnöknek vala testvére, ki a Tiszán és Al-Dunán gr. Széchenyivel járt. Az igen szíves, közlékeny öreg úr, nemcsak hogy a simontornyai vár maradványai s Heister 1709-iki ostromágyútelep-helyeinek megsemmisítésében volt — Tooth Ödön tolnai I. aljegyző úrral együtt — készséges és igen hasznos kalaúzum: de a főntebbi becses éneken kívül, a Sió és Kapos hozótjai közt feküdt simontornyai régi vár erődítéseinek alaprajzával is megajándékozott, egy az uradalmi levéltárban levő 1769-iki térképről másolva.

Megjegyzendő, hogy a 4-ik versszakban említett Fodor László brigadéros, Simontornyából tett kirohánásakor kapott két sebet fején, és el is fogatott; a 6-ik

¹⁾ E sor a Régi Magyar Vitézi Énekek egyik bujdosó énekében is előfordúl, ilyképen:

„Vagy piros véremnek hol lesz kiontása.” (I. k. 223. l.)

strophában említett Hellepront János ezredes és Palkovich Ferencz fő-hadi-bíztos szintén Simontornyán estek rabságba, aug. végén, a vár föladásakor. Fekete István és Luka Benedek Heister által Veszprémben sept. elején kivégeztetett ezredesek valának.

Az ének keletkezése, a benne említettek: különösen Veszprém bukása, Eszterházy bujdosása és Bottyán haldoklása idejéhez képest, legbiztosabban 1709. szeptember végére tehető.

„OCSKAI LÁSZLÓRÚL VALÓ ÉNEK.”

— 1710. január 3—12. —

1. Kuruczok, kuruczok, hajh szegény kuruczok —
Be megsötítédett ti fényes napotok!
2. Óh gonosz szerenese, óh keserves óra! . . .
'Trincsíni mezzőnek vérrel borítója.
3. Sok ezren borúltak ott önnön vérekben, —
Mások tántorodtak régi hívségekben.
4. Labancz már Ocskai; sok vitéz hadnagy
Átkozva siratják az ő labanczságát:
Verje meg az Isten állhatatlanságát!
5. Kemény Beleznai, serény Jávorkával,
Ama Bornemissza, híres Rácz Miskával
6. Esküsznek Újvárbán egymásnak kezére,
Erős esküvéssel Ocskai vesztére:
7. „Bátor ¹⁾ vérontásom — törtinjké halálom,
Álnok árulónak bosszúját megállom, —
Álnok árulónak bosszúját megállom!”

¹⁾ Ámbátor. ámbár.

8. S nyárnak hévsígeben — ős sűrű ködében
Kergetik Ocskait nagy kegyetlen téiben.
9. Beleznai kétszáz labanczát levágja —
Pilátushoz küldi őket vocsorára.
10. Bornemissza véle gyakran kergetődzik,
Rácz Miska éjjel is ott környül leskődik. . . .
11. Jávorka pediglen paraszti ruhában —
Egynihány vitézzel csak bétör házában.
12. „Héj Ocskai László! a nagy tobzódástúl
Kelj föl immár, — érted elgyöttünk Újvárbúl! . . .
13. Vérünk árulója, most add meg magadot!“
— Fölke Ocskai: de fegyvert ragadott. . .
14. Kiverik kezébül, s úgy homlokon vágják —
Vér elborította mint a két orcáját.
15. Viszik már, viszik már, kötve paripára,
Nyargalton-nyargalvást — viszik már Újvárba.
16. Hogy vitték a kapun, istrázsa kiáltott:
„Itt hozzák, itt hozzák az Ocskai Lászlót!“
17. Hadi szék bírái ott egybengyülének,
Hitiszegő felett ők széket ülének. ¹⁾
18. Irjátok furérok, irjad screg-diák —
Vérveres téntával a nagy sententiát:

¹⁾ Széket ülni, hadi széket ülni = törvényt, hadi törvényt látni, tartani. Ódon.

19. „Világ példájára feje elüttessék,
Várnak bástyájára karóba tűzessék.
20. Hadd lássák mindenek : az lator mint jára,
Ki megszegvén hitit, támadt hazájára !“
21. — Mikor rézdobokat megütték az vártán,
Mikoron az sipot megfújták az bástyán :
22. Akkor az piarczon álltak mind fegyverben, —
Kihozák Ocskait, vasakkal terhelten.
23. Ott felzöndülének vitézek, hogy látták :
„Öld meg az árulót ! Hozzá ! . . .“ azt kiálták.
24. S ha fejét nagyhamar hóhár el nem csapja :
Testét vitézlő rend ízekké szaggatja !
25. Föltűzék az fejét a bástya fokára,
A mely néz Nyitrára, — egy nagy árboczfára.
26. Nagy fekete hollók sűrűn szálldosának —
S ott környül kerengvén, ekkép kárognak :
27. „Kár, kár, kár, kár vala Ocskai Lászlónak ,
Illyen nagy vitéznek — lenni árulónak !
28. De nem kár, hazáját, vérít eladónak
Szemeit kivájni, fekete hollónak !“
29. — Már Ocskai László másoknak nagy példa :
Gonosz árulóknak így lészen halála !
30. Lelkeket világon szélvésznek kergetik —
Azután pokloknak lángjára vettetik.

31. — Ezt szörzék Újvárban, ezerhétszáz tizben . . .
Szegíny magyarokat segítse az Isten!!

Finis.

Tájékozás. A magy. kir. kamara budai archivumában, az egykor *Bercsényi-féle* ungvári elkobzott levéltár irományai közt, *Csajághy János* kurucz dandártábornok és akkori érsek-újvári várpáncsnoknak — ki Ocskayt 1710. január 3-kán lefejezteté — gr. *Bercsényi Miklóshoz* Újvárból, 1710. január 12-kén írt leveléhez mellékelve, e megjegyzéssel:

„P. S. Minémő verseket fundáltanak itten Ocskairúl, — ímé alázatosan includáltam Excellentiádnak, pro curiositate.“

GENERÁLIS BOTTYÁN JÁNOSNÉ,
GRÓF FORGÁCH JULIÁNA NÉVNAPJÁRA

— 1710. február 16. —

1. Felséges Istentől minden szent áldás!
Feletted, melletted legyenek angyal,
Figyelmetességgel lelkednek őrzöl
Földön, kívánságom ez hozzád, mostanl.
2. Ohajtom: vidámúlj, mint mezsei hattyU
Oly hosszan éléssel, mirrhás-tollas hátU,
Oltalmod az Isten légyen, nagyhatalmU, —
Oh ne légy, kívánom, szivedben szomorU!
3. Rózsaszínű orczád újuljon, azt szívvel,
Ráróforma szemed vidámúljon kedvveL, —
Régi hozzád való igaz szeretettel
Részemről ohajtom nagy kötelességgelL.
4. Gyászod mely keserves, ¹⁾ vígasságra jutnl
Gyámolt adván Isten éltedet szentelnl,
Gyakrabban engedjen abban vigasztalnll, —
Gyászodat örömrre, áldással fordítlnl.

¹⁾ Bottyán tábornok, gr. Forgách Juliána első férje, 1709. szeptember 27-kén hunyt el. Bárá Palocsay György, e vers szerzője pedig, a szatmári béke után, 1711. ősszel vezette oltárhoz az ifjú, szép és dús özvegyet, régi imádottját.

5. **Az** mai nap, tudom, szent patronád napj**A** ;
Az Atya-Istentül, Forgács Julián**A**
Aldattassék lelki s testi kívánság**A**, —
Az kívánt örökre változzék orczáj**A**!

6. **Cziprusfa** tavaszkor mint újul az kertbe**N**,
Czédrusfa virágzik az plántált helyébe**N**:
Christus urunk által egész életedbe**N** —
Cicero-formára vidámúlj elmédbe**N**!

7. **Szerencsés** éltedet kíván itt egy árv**A**,
Szívébül kívánja igazán katon**A**,
Szíves grátiádba magát is ajánlj**A**, —
Szívvvel nőtt verseit végzi már pennáj**A**.

Palocsay György, m. k."

(Eredetije a b. Palocsay-levéltárban Lőcsén, a szerző: b. Palocsay György saját kezével írva.)

„ÚJVÁRIAK DICSÉRETI.“

— 1710. első feléből. —

1. Vitézlő fiaknak
Vég-újbáráknak
Kiterjedett szép hire ;
Mezőben járások,
Jeles portázások
Vág vizén túl messzire, —
Nappal s éjten-éjjel
Száguldván ki s széjjel,
Németeknek vesztire.
2. Alattok ugrálanak
Fő-lovak, vídámak,
Ráró-, sólyomröptűek ;
Ki húsz órák alatt
Húsz mélyfoldet ¹⁾ futtat —
Mondatik még semminck ;
Éjt-nap, étlen-szomjan
Úztön-üzvén, abban
Gyönyörködnek mindenek.
3. Oh, magyar serénység,
Forgódó vitézség ! . . .
Nem szánja fáradtságát,

¹⁾ Mért földet. Ódon.

Leseken, próbákon,
 Táboron, portákon
 Kimutatja jóságát.
 Vigyázó, mint darú,
 Vitéz, keménykarú, —
 Vigan fut nehez pályát.

4. Rekkenő hév nyárban,
 Zordon tél havában
 Egyaránt kiindulván,
 Egynéhány száz lóval
 Kibontott zászlóval
 Ellenségre buzdulván :
 Vezére szavára
 Vén Hájszter hadára
 Rajúl reá zúdulván. . . .

5. Forgódik mindenik,
 Labanczokat verik,
 Vágják, üzik, szorítják ;
 „Rajta !!“ riadallal
 S az szép diadallal
 Egymást ök bátorítják ;
 Ellenség-testekkel
 — Madarak' étkekkel —
 Mezőket beborítják.

6. Erdőkön, berkeken
 Hányt titkos leseken
 Németeket megejtik :
 Hol martalék-csapat
 Bécsalja az hadat,
 S magokat kik elrejtik :

Egyszersmind¹⁾ kitörvén —
Mint forgó hab, örvény
Körösként²⁾ úgy veszejtik.³⁾

7. Másszor tér-helyeken
Torpadván⁴⁾, — hertelen
Trombiták rivadtára,
Mint sólymok sípszóra
Röppennek csoportra; —
S ihol! derék csatára
Szép, rendölt⁵⁾ sereggel,
Tündöklő fegyverrel
Törnek császár hadára.

8. Vág, Nyitra mellyéke,
Nagy-Szombat vidéke,
Rév-Komárom eleje,⁶⁾
Isméri Esztergam,
Nyitra és az Garam —
Melly nagy karjok ereje!
Pozsony sem kívánja,
— Mert hóstátja⁷⁾ bánja —
Hogyha harczt áll vele.

1) Egyszerre. Ódon.

2) Körösként = köröskörül. Így pl. Gyöngyösinél:

„Ebesfalva nevű kastélyba szorítja.

Vigyázó strázsákkal körösként állítja.“

(„Keményiász.“ III-ik könyv.)

3) Vesztik. Ódon. de Komárom táján ma is élő szóalak.

4) Torpad, terped = terül, szétterül, szétömlik.

5) Rendezett, csatarendbe állított.

6) Az előtte terülő vidék.

7) Külvárosa, elővárosa.

9. Sok kevély generált :
 Stormberket, Hannibált ¹⁾
 Gyakran ők megkergették ;
 Megütvén Max ²⁾ hadát :
 Rabúl hozák magát,
 Népeket megröttenték ;
 Kroát ³⁾ is fölverék,
 Ocskainak fejét
 Árúztatásért ⁴⁾ vötték.

10. Sött ama vén Hájsztert,
 Nagy-kegyetlen embert,
 Császár főgenerálját :
 Sok hadi népével,
 Roppant seregével —
 Ötet is megtréfálják ;
 Melly nagy vitézséget
 Minden nemzetségek
 Álmélkodván csudálják. ⁵⁾

11. — Vég-Újvár fő-vára
 Magyarok bástyája,
 Kuruczok dicsőssége ! . . .

¹⁾ Stahremberg Miksa és Heister Hannibál császári altábornagyokat.

²⁾ Stahremberg, kit egy kurucz porta Pozsony és Nagy-Szombat között 1708. febr. 16-kán elfogott. (L. e vakmerő kaland részletes leírását T h a l y : „Bottyán Élete“ 195—204. l.)

³⁾ De la Croix, cs. tábornok.

⁴⁾ Árú l á s é r t értelemben ; ódon.

⁵⁾ Célzás Heisternek 1708-iki, véresen visszavert újvári ostromára.

Bár álgyú zendüljön :
Falad ne rendüljön —
Igyünknek erőssége !
Jeles vitézidnek
— Miként egrieknek —
Terjedjen hirössége !

12. Űnos-untig légyen
Jó borod ; kenyérben
Szűköt soha ne láthass ;
Vágód ¹⁾ is nagy bővön
Járjon friss meződön, —
Vitézt kedven ²⁾ táplálhass,
Tele csutorával, ³⁾
Rakott tarisznyával
Portát gyakran bocsáthass.

13. Hogy így ellenségre
Vígan menjen, s végbe
Nagy dolgokat vihessen,
Vág, Duna mellyékén
Császár sűrű népén
Szép próbákat tehessen.
Magyarok Istene
Gyakor szerencsére
Kívánom, így vezessen ! . . .

14. Ezer hétszáz felett
Irnak vala tizet —
Hogy ezeket én szerzém,

¹⁾ Vágó-marhád.

²⁾ Kedvére, kedve szerint. Ószerű.

³⁾ Kulacsosul.

Az Nyitra berkében,
 Partjának mentében
 Járdogálván, éneklém;
 Jó fejedelemnek:
 Rákóczi Ferencznek
 Dolgain elmélkedvén.

Tájékozás. E becses ének ismeretlen szerzője, — úgy a vitézi élet szeretete és dicsőítése, mint a formai előadás és verselés tekintetében — hű követője a lyrai költészetünkben korszakot alkotott Balassának, kire, mint mesterére, egész valója emlékeztet, a nélkül, hogy szolgálai utánzóvá fajúlna. Az egy Koháryt kivéve nem is igen találni ily ügyes és gyakorlott verselést a Balassa-féle rövidsoros stróphákban, — egész Amadéig.

Keletkezése az éneknek az 1710-ik év első felére esik: mert július hóban már elkezdődött Érsek-Újvárnak — a kuruczok ezen főerösségének és fölvidéki hadműveleteik stratégiai alappontjának — szoros körülzároltatása s lövetése.

Létezik a vörösvári Rákóczi-levéltárban, honnét 1868-han másolám le.

WESSELÉNYI PÁLNÉ BÜCSÜZTATÓJA.

— 1710. vége felé. —

(„170:10. [= 1710.] esztendőben iratott versek.

Mára keserű vize, melylyel tetszett Istennek ez világ pusztáján
bujdostában sok ízben itatni amaz nagyemlékezetű
méltóságos úri familiából származott és az néhai nagy-
emlékezetű méltóságos úri familiából Tekintetes Nagy-
ságos Hadadi Veselényi Pál Uram mellé Isten törvénye
szerént házas-társúl adatott, magát az egy lelki fegy-
verrel crösítő és oltalmazó

Béldi Susanna versei.⁴⁾)

1. Ez világi élet olyan mint az pálya,
Ki ide bélépik, születik világra ;
Nem lehet itt annak csendesén lakása,
Valamíg jó célját eléri futása.
2. Mert ez futásában míg célját eléri,
Az út nehéz pora egészen ellepi,
Akadályos terhe útját nehezíti,
Az mire siet azt ugyan tovább veti.
3. Sokszor kétségben ejt ez út nehézsége,
Hogy immár talám soha nem leszén jó vége,
Kivált a ki szemét csak földre szegezte,
Másképen nem szólhat ez nyomorú testben.

4. De az hű léleknek felnéznek szemei,
Mert annak mind sorsa, mind kedve mennyei ;
Ez az erőt és akadált csak neveti,
Ez minden bajából az embert kiemeli.
5. Az ki illy lélekkel bír, ha pályát fut, játszik,
Bátor nyomorogjon, ő azzal is húzik ;
Annak a keserű mind édesnek tetszik,
A kiből Istenhez tanult lélek lakik.
6. Magához nem bízik, más erő élteni,
Mint lenyomott pálmát, felfelé segíti,
Mint aranyat tűzben, ugyan megfíreseli, ¹⁾
Az halál is kívánt élet ő neki.
7. Mára vize mellett nőtt Istennek leánya,
Tövisek között fojtogatott lilioma,
Elő példa vagyok itt én Béldi Zsuzsánna, —
Liliomot térszen magyarul Susanna.
8. Béldi úri házból vagyok eredetem,
Sok száz esztendőre felmegyen nemzetem,
Földi méltóságból származott életem,
Ebben is nem utolsó az én rendem.
9. De nagyobb ez mégis, hogy az igazságban
Születtettem, az reformáta szent vallásban,
Itt iratott az nevem is az Kírisztus zászlójára,
Szent keresztség vize lőn ennek záloga.
10. Mert noha eleim ez hitben nem voltak,
Hanem ez mostani római valláson buzogtak ;

¹⁾ Így.

De nagy nevelője én úri atyámnak
Idején más leczkét ada, Béldi Pál uramnak.

11. Hogy Béldi Klemen uram, nagy-atyám meghala,
Ki után árvául marada két fia :
Egyik Béldi János, Béldi Pál másikja,
Mindenik így esék más tútorságában.
12. De nagy irgalmason az árvák Istene
Ottan rájok tekint, gyermekidejekre
Mind atyát, mind anyát nekik úgy rendele,
Hogy semmiben is nem volt szükségek.
13. Mert édes anyjokrúl amaz nagy nemzethez
Igen közelítvén az Lorándfi vérhez,
Ez által penig az fejedelmi nemhez,
Első Rákóczi György szerelmeséhez ;
14. Így lön, hogy amaz sok árvák édes anyja :
Nagyemlékezetű Loránfi Zsuzsánna,
Árva véreinek gondját felvállalta,
Hogy őket nevelné nemzete jóvára.
15. Béldi Jánost azért, Béldi Pál öcsesével
Felvevé és élteté kegyelmességével,
Pataki iskolában tartá költségével,
És nevelé vallásunk tiszta tejével.
16. Emberkort így érvén, nem sokáig tartá
Világi életben az úrfiak párja :
Mert mikor forgódnék házasság dolgában
Béldi János uram, még virágjában meghala.
17. Béldi Pál uram penig iskolából kijövé,
Indúla szolgálatra az fejedelmi odvarban ;

Ott mind becsületi, mind elméje újula,
Előmenetelre minden dolga fordula.

18. Odvarbúl kikelvén, fog az gazdasághoz;
Látván, hogy sok az gond az kit feles jószág hoz :
Maga mellé társat, házához gazdasszont
Hozott, kötvén Isten lelkét Vitéz Zsuzsánnához.
19. De nem lön sokaig házánál nyugvása :
Mert hadat hirdetvén az országnak ura,
Békíséré ő is Nagy-Lengyenországban, ¹⁾
Híven is forgódek jó ura dolgában.
20. De az hadban vete az szerencse vakot,
Nem látván Isten is erre méltó okot :
Reájok küldi az kegyetlen tatárokat,
Kik igen megverik ott az szegény magyarokat.
21. Jól forgódván Béldi Pál uram is, rabbá csék,
Kinek rabsága igen súlyosodék ;
Rabságbúl addig ki sem menekedék,
Mig harmincezer tallér be is nem fizettetek.
22. Illy nagy sancza által innen szabadúla,
Elhagyott házához ismét haza juta.
Volt rabsága után nagy vigasztalása,
Hogy életben látta kedves házastársát.
23. Becsültetni kezdte az maga rendiben,
Az ország és az fejedelem hűségében ;
Méltósága helyben állatik ismétlen, —
Mig az irigyek itthonn törbe ejték végre.

¹⁾ Nagy-Lengyelországba, 1657-ben, II. Rákóczi Györgyöt.

24. Vala az fejedelem belső tanácsosa,
Belső-Szólnok vármegyének főispánja,
Az erdélyi hadaknak főgenerálja,
Nemes Háromszéknek is főkirálybírája.
25. Voltanak ő neki ezer örökös jobbágyi,
Sereggel utánna fizetett szolgálai,
Minden jókkal teli nagy odvarházai,
Betlen és Bodola két kolcsos várai.
26. Nagy úri atyámnak látván méltóságát :
Sokan igyekezik megszedni az tollát ;
Fogaras várában rendelék hosszas rabságát, —
Ott viselé szegény az rabságnak vasát.
27. De esztendő múlva onnét megszabadula,
Mert semmi okát, hogy gyötrenék, nem lelék.
Szelid urok ¹⁾ alatt urak egymást evék,
Azt miveli vala kiki, az mi tetszék.
28. Immár ismét vala hogy már szabadságban,
Régi tiszteiben és méltóságában ;
De meg nem szünének,
Az mérges irigyek,
Sőt azt munkálódták alattomban :
Viszont mint ejtsék hálóban. . . .
29. Hogy fejedelemséget keres, rája fogák,
Ellene fejedelem hadait bocsáták,
Az havason által az Oláhországban futtaták,
Hogy régi gonosz szándékokat munkálódhatnak.

¹⁾ Apaífi. L. mindezekre, különösen Bélydy Pál fogarasi rabságára nézve, az egykorú Cserei Mihály krónikáját.

30. Így kelle elmenni az török portára,
 Az lévén ura akkor az országnak,
 Hogy elfutásával az életét megtartsa ;
 De ott is az sok pénzzel
 Igazságát el
 Nyomták, s nem boldogúlhata.
31. Az török portáján soha boldoggá nem
 Lehetett csak egy ember is :
 Ott lött veszedelme az én úri édes atyámnak is, —
 Holott az sok bú és bánat az lelkét meghatván,
 Megbetegesedvén, ugyanott meghala.
32. Fogva két fiával itthonn felesége
 Hordoztatik és hurezoltatik helybül helybe,
 Míg Szamos-Újvárbán viszik osztán végre,
 Holott kilencz esztendeig
 Ártatlan rabság alatt
 Életét az halál elvégezte.
33. Fiai kettő volt, leánya penig egy,
 Kinek anyja nevéül az neve Zsuzsánna ;
 Ki felnevekedvén az nagy úri házban,
 Lön az néhai Tekintetes és Nagyságos úr Veselényi
 Pál házastársa.
34. Vala az úrfinak abban az üdőben
 Méltó tekinteti az urak rendiben,
 És minden volt olyan reménségben,
 Hogy Magyarországbán
 Ő lenne egy oszlop
 A szabadításban.

35. Ezt az magyar nemzet ám meg is becsülé, —
 Hogy az német igát¹⁾ nem szenvedheték:
 Ez ifjú urat fegyverben öltözteték,
 Az igaz ügyben jó vezérnek ismerék.
36. Hazájáért szenvedett sok hevet és hideget,
 Ugyan ő is töré meg akkor az jeget;²⁾
 Nímet hadat kardja sokszor megrémített, —
 Minden külső s belső javait akkor el is költötte.
37. Mindezekben penig én, jó házastársra,
 Tehetségem szerint hív segítője voltam;
 Az akkori bujdosó, igaz ügy forgató magyaroknak
 Vendégfogadójok, jó patronájok is voltam.
38. Bátran is viselém, asszony lévén, magam:
 Két ízben próbálá nímet Hadad várát,³⁾
 Mind kétszer megállám
 Rendesen ott az sárt.
39. De az jó munkát az ördög el nem szenvedheté;
 Némelly urak szívét az irigység megfektvé,
 Veselényi Pálnak az hálót megveték,
 Egykor el is fogták, —
 De az maga vitézi által hamar elszabadították.

¹⁾ Később — tán a szatmári béke után — kitörülve, s helyére ugyanazon kézzel „üldözést” szó írva.

²⁾ Wesselényi Pál ugyanis — Wesselényi Ferencz nádor unoka-öccse és Lónyay Anna erdélyi fejedelmasszony fia — mint tudjuk, még Thököly előtt vezére volt a bujdosóknak.

³⁾ Egyszer 1677-ben Schmidt generál alatt, mikor még Wesselényi Pálné daliás ifjú menyecske volt.

40. De hogy az én igaz férjemhez nem férhetének :
Énnékem hálót vetének,
És igaz utamról az kolozsvári hadakkal elfogatának,
És ott majd két esztendeig
Erős rabságban és sok ijesztésekkel nyomorgatának.
41. De azalatt olvastam én az Isten beszédit,
Gyakor könyörgéssel kerestem jó kedvit ;
Melly könyörgésekben írásban is töttem,
Szép emlékezetre azt hogy kibocsássam
Ez világ eleiben.
42. De abban az gonosz sátány mindenkor meggátolt,
Reám hozott sok ellenséget is,
Minden jóvaimtúl meg is fosztatott, —
Eddig nem volt csak alkalmatosságom is.
43. Én igazán hivattatom Zsuzsánnának,
Mellyet magyarul mondhatni liliomnak :
Mert engemet annyi tövisek fojtogattak,
Hogy ki nem írhatnám számát én azoknak.
44. Sem atyám, sem anyám, nincsen immár hű emberem,
Egyedül mellettem maradott vala férjem ;
De abban is igen megszomorodám, mert
Hűségében részem nem lön végiglen. ¹⁾
45. Négy gyermekekkel Isten megáldott volt,
Kikben mégeddig az életben az első-szülött fiam
És az egy leányom megmaradott, —
De azokban is nincsen egészen való vigasztalásom.

¹⁾ Azaz: nálánál előbb, 1694-ben meghalt.

46. Földi reménségből, mindenből kifogytam,
Egyedül az én Istenemre szorúltam,
Ki engemet teremtett, kitől is tanítottam,
Kinek nagy kegyelmét sokszor meg is tapasztaltam.
47. Így, látván, hogy immár mindenből kirekedtem :
Isten felé tartván, véle szövetségtem,
Mondván : nem hadlak téged én Istenem,
Addig, míg Jákóbbal ¹⁾ meg nem áldasz engem !
48. Egyedül ez hittel tápláltatván élek,
Noha sok bút és nyavalyát szenvedek ;
De mindezekben is Istenemtől el nem térek, —
Hogy héjában volna hitem, attúl én nem félhetek.
49. Atyám jószágiban volna igaz részem,
Azt hogy idegen bírja, keservesen nézem ;
Nem volt eddig senki, ki felvegye ügyem, —
Világ Birájára maradt minden perem.
50. De bízom abban is, hogy Isten megadja :
Törvény nélkül hazám nem léssen mindenha !
Lábra kel még abban az elhagyott árva,
Csökkönik erősnék ő gyors hamissága ! . . .
51. De bátor ²⁾ szenvedjek ez múltó világon :
Jobb hogy Isten engem ez tűzben koholjon,
Minden salakokat rólam eltisztítson,
És tiszta aranyúl amaz napra tartson.

¹⁾ Mint Jákóbot.

²⁾ Ámbár, ámbátor.

52. Nem fog ott énrajtam urak ijesztések,
 Sem papok nem varrnak párnát könyökömré,
 Nem ás minát az prókátor is erszényemrő,
 Nem ül ellenségem többé törvényemben.
53. Eljön üdvözítöm, azt bizonynyal tudom,
 Ezen én testemben ötet még meglátom,
 Nem más látja meg penig helyettem, azt várom, —
 Ez reménségben meg sem csalatkozom.
54. De minekelötte ez földről elmegyek :
 Világ eleiben egy könyvecskét teszek,
 Koporsó-kövekre az versek is készek,
 Azok penig rend szerént légyenek im ezek :
55. Itt fekszik csendesen az Tekintetes Nagyságos Béli
 Zsuzsánna,
 Sűrű tövisek közt virágzó lilioma :
 De ez világi életnek ugyan mostohája,
 Az nagy Istennek penig édes hú leánya.
56. Ez világi életben nem talált ez egyebet,
 Csak az nyomorúsággal folyó esztendőket ;
 Ezekben kívánta ez csendes életet,
 Számára az felséges
 Úr Jesus-Kristus melyet
 Elkészített.

Á m e n.

Az erdélyi muzeum kéziratárában lévő eredetiről másolta

Kolozsvártt, oct. 9. 1867.

Szabó Károly.

Tájékozás. A másoló úr, jeles tudósunk, szives barátságából közlöm, — tájékozásul megjegyezvén, hogy Bély Pál leánya, híven elhunyt férje: az egykori kurucz vezér Wesselényi Pál vallott elveihez, még akkor sem pártolt el Rákócztól, midőn hadadi várát 1710. elején a labanczczá lett ifj. gr. Csáky István német kézre játszotta; hanem napával, az öreg Lónyay Anna özv. Kemény Jánosnéfejedelemasszonynyal Magyarországba menekült, hol Rákóczi fejedelem biztos helyen — Munkács táján — rendelt számára szállást. Itt érte őt utól az 1710-ik év vége felé a dühöngő pestis-halál, mely a nemes hölgy szenvedésekben gazdag életének véget vetett.

A jelen gyarló verseket alkalmasint búcsúztatójául, temetésére készíthette tán udvari papja, — ki, mint a tartalomból látszik, az elhunyt családi viszonyait jól ismeré. Innét a történelmi tekintetben becses adalékok, a különben költői műnek selejtes énekben.

KÖNYÖRGÉS AZ ELLENSÉGTŐL MEGSZABADÍTÁSÉRT.

— 1710. vége felé. —

1. Mennybéli nagy Isten, hozzád kiáltunk,
Keseredett szívvel hozzád folyamunk, —
Mert veszedelmünkben nincs hová fogunk.
2. Soha nem mondhatjuk meg mű nyelvünkkel,
Meg sem gondolhatjuk az mű elménkkal:
Mennyi veszelem támad rajtunk fel!
3. Mint az bő árvizek: ugyan áradnak,
Rettegés, félelem el nem távoznak,
Sem éjjel sem nappal békét nem hadnak.
4. Ugyan elfáradtunk a nagy bánatban,
Megepedtünk immár az kárvallásban, —
Csak, hogy még nem fekszünk az koporsóban!
5. Kímilletlen azért münköt rontatál,
Mig ellenséginkkel elposztíttatál, —
Mint az bárányokat megszaggattatál.
6. Nincsen immár nekünk semmi örömünk,
Nagy keserőséggel rakva életünk,
Nyomorúságinkban szólni sem merünk.
7. Megalázál Isten, az földhöz verél,
Minden vígasságot tollunk elvevél,
Gonosz bűneinkért az tűzben vetél.

8. Ím, fejet hajtottunk Istenségednek,
Igaz voltát látjuk ítéletednek —
Mű vagyunk okai büntetésednek !
9. Könyörülj már rajtunk, kérünk Úr-Isten,
Mert megemészt münköt az veszedelem ;
Tekints rcánk azért, s légy segedelem !
10. Az te szent Fiadért Jesus-Christusért
Adj minden jót nekünk, az mű Urunkért, —
Ne vess el örökre tölled bününkért !
11. Mutasd meg e világ szemlélésire,
Hogy nagy gondod vagyon te seregidre,
Úgy mint az temagad szemed fényére.
12. Hozd el az örömet és békességet,
Az szegény községnek adj csendességet, —
Vedd el immár röllunk az ellenséget !
13. Ne dicsekedhessék mű ellenségünk,
Ne mondják, hogy nincsen néküink Istenünk . . .
Kérünk mű Szent Atyánk, támadj mellettünk !
14. Dícsíretet azért mű neked mondunk,
Nagy hálaadással felmagasztalunk,
Az szent angyalokkal áldottnak mondunk.

Amen.

Csik - Szent - Léleki Bocskor János codexéből,
melybe 1716-ban írta be; de mint a 12-ik versszak
mutatja: még a szatmári béke előtti időből való. Tar-
talma után itélve, legvalószínűbben az 1710-ik év végére
tehetni.

„KURUCZOKRUL VALÓ ÉNEK.“

(Labancz gúnydal.)

— 1710. november—december. —

1. Hol vagy te most nyalka kurucz —

A ki voltál, mint a szép strucz?! . . .

Már hazádban soha nem jutsz,

Ez világból majdan kifutsz —

Nyalka kurucz!

2. Fájhat szíved külső földért,

A Dunántúl jó országért,

Télben rendelt jó kvártélyért,

Elhagyott szép asszonkádért —

Nyalka kurucz!

3. Nem vígyázol Sopron tájra,

Az kúszögi nyájasságra,

Szombathelyi szép dámákra,

Nem a szép sümegi tánczra —

Nyalka kurucz!

4. Hol van hosszú, pántos kardod?

Majd tíz-fontos, sasos forgód?

Kőcsagtollas, prémes csákód?

Kü-ütötte nagy pallosod? . . .

Nyalka kurucz!

5. Hol van czifra karabélyod ?
Géczi, bécsi pár pistolyod ?
Üsttel varrott pantallérod ?
Czifrán varrott nagy tarsolyod ?
Nyalka kurucz !
6. Hol cziprázzák most ruhádat —
Másfél-arasz dolmánkádat ?
Hol prémezik nadrágodat ?
Zsinórozzák salváridat ? ¹⁾
Nyalka kurucz !
7. Hol köttetsz most czafrangokat ?
Párducz, farkast honnét hozatsz ? ²⁾
Mely városban lovat ugratsz ?
Kedved szerént ott nem mulatsz —
Nyalka kurucz !
8. Hol Kúszegen vándorlottál,
Szombathelyen kurválkodtál,
Hol Sümegen tánczot jártál :
De nem hitted, hogy így járnál . . .
Nyalka kurucz !
9. Te jó kurucz akkor voltál,
Mikor czifrán szitkozódtál,
Nyelveddel mindent csináltál —
Isten ellen káromkodtál,
Nyalka kurucz !

¹⁾ Helyesebben *salavári* vagy *salavárdi*; = fél-czombig érő, kurta magyar lovagló nadrág, mely az alatta viselt hosszú nadrágtól mindig különböző színű volt. A SÓPRONY vármegyei huszárok még hordják.

²⁾ *K a p h a t s z.* (Nemz. muz. kéziratár : Hung. in quarto, nro 173. VII.)

10. Szegénységet szidta, verted,
Nemességet nem becsülted,
Testét-lelkét megmívelted,
Senki személyét nem néztél —
Nyalka kurucz!
11. Kiért Isten megbüntetett,
Szabadságot túled elvett,
Idegen földre elvetett, ¹⁾
Csaknem nagy rabságra vetett —
Nyalka kurucz!
12. Szaladj kurucz, jön a német! . . .
Látd, melly büdös lompost ²⁾ éget;
Hidd el, ha elérhet téged:
Dragon-végre hány ő téged —
Nyalka kurucz!
13. Ez kis verset ki szerzette:
Kuruczokat kesergette,
Mert pusztulását érzette —
Ugyan ki megjövendőlte . . . ³⁾
Nyalka kurucz!

Tájékoztás. A kuruczok hatalmának hanyatlását élesen hirdető ezen l a b a n c z g ú n y é n e k, — melyhez az alapeszmét szerzőjének az 1707-iki „Székely kuruczok dala“, (l. főlebb) adhatta, — egykor

¹⁾ Idegen földekre vetett. (U. o.)

²⁾ Itt így; a muzeumi kéziratban: l á m p á s t. (U. o.)

³⁾ Ugyan meg is jövendőlte. (U. o.)

igen elterjedt vala, — miután számos változatban maradt fenn. E változatok közül legrégibb följegyzésű az, melyet a már többször említett Jankovich-Erdélyi-féle múlt századi codexből imént közlék. A codexben, szomorúan jellemzőleg, ez éneket közvetlenül Jaccoponi híres gyász-hymnusa előzi meg: „De vanitate mundi,“ mely Rákóczi előtt 1708-ban, a trencsényi végzetszerű csatavesztés után énekeltetett. (L. Kolinovicsot.) Egyébiránt megvan e változatnak egy Jankovich-féle másolata is, nemz. muzeumi kézirat-tár Hung. in quarto 173. VII. A mi csekély különbség van köztük, jeleztem.

Keletkezése ez éneknek, tartalmából 1710. november vagy december havára tehető. Béribalogh Ádám, az utolsó túl a dunai kurucz vezér ugyanis 1710. october 29-kén fogatott el: s ekkor szorultak ki a kuruczok végkép Dunántúlról, valamint Dunáninnét is a többi kurucz hadak ekkortájban — Érsek-Újvár bukása után — demoralizálódtak.

NYALKA KURUCZ!....

(Ugyanaz, más változatban.)

1. Hol vagy te most nyalka kurucz —
Ki oly voltál, mint a szép strucz?
Talán ez világból kifutsz,
Míg te az hazádban bejutsz . . .
Nyalka kurucz!
2. Fájhat szíved tulsó földért:
Dunán túlfelől-országért,
Télen rendelt kvártélyodért,
Elhagyott szép asszonyokért —
Nyalka kurucz!
3. Kösözgön hogy vásárlottál,
Sümegen hogy te tánczoltál,
Szombathelyen szajhálkodtál:
Nem hitted akkor, hogy így járj! . . .
Nyalka kurucz! ¹⁾

¹⁾ Köszege, mint mondók, egy ideig szabadkereskedelmi emporium vala. Sümegen tartá Eszterházy Antal tábornokarával és tisztjeivel az 1708-iki, Szombathelyen az 1709-iki farsang mulatóságait.

4. Hol van hosszú, pántos kardod?
Majd tíz-fontos, csattos forgód?
Kócsagtollas, prémes csákód?
Kü-ütötte nagy pallosod? . . .
Nyalka kurucz!

5. Hol van hosszú karabínyod?
Gréczi, bécsi pár pisztolyod?
Üsttel rakott pantallérod?
Czifrán varrott nagy tarsolyod? . . .
Nyalka kurucz!

6. Hol cifrázzák most ruhádat —
Másfél-araszt dolmányodat? ¹⁾
Zsinórral salaváridat
Hol prémezik ²⁾ nadrágodat? . . .
Nyalka kurucz!

7. Te jó kurucz akkor voltál:
Mikor adtát czifrán mondtál,
Isten ellen káromkodtál, —
Nyelveddel mindig ugattál,
Nyalka kurucz!

8. Szegény embert szidtad, verted,
Nemes-embert nem böcsülted,
Senki személyét nem nézted:
A jövőndöt nem gondoltad,
Nyalka kurucz!

¹⁾ Az övig-érő, kis kurta dolmányt, azzal a szép sűrű zsinórzattal, mint huszárjaink még 1848—49-ben is hordták: legelőször Rákóczi kuruczai kezdék viselni, — róluk nevezték el „kurucz dolmány“-nak; 16 rőf zsinór járt reá egy-egy legénynek.

²⁾ Arany-ezüst-prémme, vagyis paszománttal.

9. Szaladj kurucz, jön a labancz! . . .

Látod : büdös, lompos német ;
Hidd el, megdöf ha elérhet,
Daragon-végre ¹⁾ ha vethet —
Nyalka kurucz!

10. Párduczt, farkast most hol varratsz ?

Kaczaginyokat hol csinálsz ?
Mely vásárban lovat ugratsz,
Kedved szerint avval mulatsz ? . . .
Nyalka kurucz!

Tájékozás. Nemzeti muzeumi kéziratár, Hung. in quarto, nro 175. Maga Jankovich Miklós írta le valami régibbről, a múlt század végén, mikor még, mint ifjú, a gyűjtött énekeket sajátkezüleg irogatá össze. Ugyan e csomagban foglaltatik a Rákóczi-nóta egy változata, továbbá a

„Nemes Jászság, híres Kúnság
Nagy jajra jutott. . . .“

kezdetű, még Jankovich tanúsága szerint tárogató mellett énekelt dal, (a XVIII-ik század első feléből; l. Régi Magyar Vitézi Énekek I. k. 279. l.) és a Korbits Tamás által 1769-ben leírt ugyan „tárogató-sípra“ szóló ama két „talált ének“ is, melyeket már (u. o. II. k. 326. és 328. ll.) szintén kiadtam. („A szerencse tündér kerekén . . .“ és „A szabadság mely

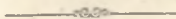
¹⁾ Dragon-végre, hegyes tör-végre.

nagy jószág...“) Jankovich e gyűjteményében általában sok a régi, csak hogy itt-ott kissé összezavartan más énekek egyes részeivel, kivált a maga által leírottak. Így pl. még a föntebb közlött változat után is egy ily — trágár — stropha áll:

„Hol van bikasütő nyársod?
Kerekforma nagy kalapod?
Teli sz...m, megrághatod, —
Az torkoddal elnyelheted
Nyalka kurucz!“

Első pillanatra ráismerni, hogy e versszak, mely nem a kuruczokról, sőt ellenkezőleg a németekről szól, máshonnét keveredett ide. Ugyanis „kerekforma nagy kalapot“ a német, nem a kurucz viselt, ki kalpagban és csákós süvegben járt, s a kalapos embert, mint németet vagy német pártit, ha szerét tehet, megölte. A „bikasütő nyárs“ pedig helyesebben „békasütő“-nek olvasandó; v. ö. a Csionom Palkó nótáját, föntebb, az 1705-ik évnél.

A „Nyalka kurucz...“ éneket különben ismerte Szirmay Antalis, mert „Hungaria in Parabolis“ (Buda, 1807.) című művében említést tesz róla, s két első sorát közli.

NYALKA KURUCZ! . . .

(Más változat.)

1. Hol vagy te most nyalka kurucz,
Ki olly voltál, mint egy szép strucz?
Már hazádba sohasem jutsz —
Ez világból is majd kifutsz. . . .
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!
2. Fájhat szíved alsó földért:
Dunántúl szép országodért, ¹⁾
Elhagyott szép asszonyokért,
Télben rendelt kvártélyodért —
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!
3. Nem vigyázsz most Sopron tájra,
A kőszegi nyájasságra,
Szombathelyi szép dámákra, —
A sümegi kevély tánczra. . . .
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!

¹⁾ Régen — Kassától számítván az ország fekvését — a dunántúli részt nevezték Alsó-Magyarországnak. (L. pl. Rákóczi Emlékiratait s az akkori ered. levelezéseket, stb.)

4. Hol van hosszú, pántos kardod ?

Majd tíz-fontos a tarsolyod,
Menyköütött nagy pallosod ? ¹⁾
Nyalka kurucz !
Nyalka kurucz !

5. Hol van czifra karabínod ?

Gréczi, bécsi pár pisztolyod ?
Üsttel rakott pantallérod ?
Czifrán varrott szép tarsolyod ? . . .
Nyalka kurucz !
Nyalka kurucz !

6. Szegénységet szidtd, verted,

Nemzetséged ²⁾ sem böcsülted,
Senki személyét sem nézted,
Testét-lelkét megmívelted —
Nyalka kurucz !
Nyalka kurucz !

7. Te jó kurucz akkor voltál :

Midön czifrán adtát mondtál,
Nyelveddel sokakat szidtd —
Isten ellen káromkodtd,
Nyalka kurucz !
Nyalka kurucz !

8. Azért Isten megbüntetett :

Idegen országra vetett, —

¹⁾ Itt egy sor hiányzik, — de a fõntebbi két variánsból
tetszés szerint, többféleképen kipótolható.

²⁾ Toll- vagy sajtóhiba lesz, „N e m e s s é g e t” helyett.

Szabadságot ¹⁾ tőled elvett,
Téged messzi földre vetett.
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!

9. Kőszegen hogy vásárlottál,
Szombathelyen kurválkodtál,
Sümegeken mikor tánczoltál:
Nem vélted, hogy erre jutnál . . .
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!
10. Czafrangokat most hol varratsz?
Párnát, dunyhát hol tapogatsz?
Melly vígan te lovat ugratsz:
Kedved szerént nem mulathatsz —
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!
11. Szaladj kurucz, gyün a labonecz,
Lásd melly бүдös lompost is hoz;
Megelőz bizony, ha érhet:
Dragonya vége elérhet —
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!
12. Akkor mondd: állj meg pajtás!
Ki van előtted, jól meglásd! . . .
Akkor nyeregben ha maradsz:
Kedved szerént nem mulathatsz!
Nyalka kurucz!
Nyalka kurucz!

¹⁾ Értsd: szabadalmat, nemesi kiváltságokat.

13. De mióta elszaladtál:
 Eszedbe jutott, mit loptál?
 Szegény embertől elvontál —
 Mindenéből kifosztottál,
 Nyalka kurucz!
 Nyalka kurucz!
-

Erdélyi János: Népdalok és Mondák, III. kötet.
 (136—138 l.)

NYALKA KURUCZ!...

(Más, töredékes változat.)

1. Hol csinálták nadrágodat —
Másfél arasz dolmányodat?
Gyöngyházzal rakott puskádat?
Aranyval vert tarsolyodat? . . .
Nyalka kurucz!
2. Annyi a kurucz, mint csillag,
Csoporton jár, mint a galamb;
Németet lát: úgy megszabad —
A berekre szintúgy árad. . . .
Nyalka kurucz!
3. Szaladj kurucz, jön a német!
Oh, mely lompos kerget téged!
Drága véred rohon ¹⁾ mehet —
Érdemed szerint megfizet. . . .
Nyalka kurucz!

Régiebb, tán a múlt század végéről való föl-
jegyzés, a magy. tud. Akadémia kéziratára egyik dal-
gyűjteményében.

¹⁾ Így.

ŐSZI HARMAT UTÁN. . . .

(Bujdosó ének, tárogató-sípra.)

— 1710. nov. vége, dec. eleje. —

1. Őszi harmat után
Nagy hegyeknek ormán
Fújdogál a hideg szél,
Fújdogál a hideg szél;
Zöld erdő harmatát,
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi bé a tél,
Hóval lepi bé a tél.
2. Régi üdöm elmúlt,
Most másképen fordúlt, —
Szomorú az én sorsom,
Szomorú az én sorsom. . . .
Messzére bújdosom,
Hazámat itt hagyom;
Isten vezérli dolgom,
Isten vezérli dolgom!
3. Szerelmes barátim,
Régi jó pajtásim
Tülem elpártoltanak,
Tülem elpártoltanak.

Fejenként mindenk
 A kik esmértenek —
 Mostan megbocsássanak,
 Mostan megbocsássanak.

4. Ha kiknek vétettem :
 Ugyan megszenvedtem ! . . .
 Igazságom : mindenem,
 Igazságom : mindenem !
 Keserü énnekem
 E világon élnem, —
 Te tudod én Istenem,
 Te tudod én Istenem !
5. Jobb hát a darvakkal
 Vagy más madarakkal
 Elbújdosnom messzére,
 Elbújdosnom messzére ;
 Hogy irigyim szava,
 Ellenségim vasa
 Szegény fejem ne érje,
 Szegény fejem ne érje.
6. Mert itten lakásom
 Nincsen maradásom
 Az sok irigyeimtül,
 Az sok irigyeimtül. —
 Uram ! én azt kérem :
 Utamban vezérem
 Légy, s ments meg mindenektül,
 Légy, s ments meg mindenektül !
7. Vezérlj messze földre,
 Idegen nemzetre —
 Hol lakjam békességben,
 Hol lakjam békességben.

Hosszú bujdosásom
 Lészen távozásom
 Kietlen messzeségben,
 Kietlen messzeségben.

8. Csillag jár mely felül,
 Szél zúg, fölyhő repül —
 Arra vészem útam,
 Arra vészem útam. . . .
 Ha minden elmarad:
 Isten el nem marad, —
 Reá bízam magamat!
 Reá bízam magamat!
-

Tájékozás. E megható dalt a m. t. akad. kéziratár egyik szakadozott papirosú, régi, névtelen csomagában fölfedezve, a „Régi Magyar Vitézi Énekek” II. kötete 414—15. lapjain közlém, azonban csak azon töredékesen és egyes versszakai némi ziláltságával, — a mint t. i. az említett kéziratban találtam. Együtt közlém pedig a XVI-ik század geniális költője b. Balassa Bálint „Boldogtalan vagyok . . .” kezdetű ismeretlen, gyönyörű búcsúénekével: mivel abból s Balassa egyéb dalaiból átídomítottnak, átdolgozottnak — több vers-sor szórúl szóra egyezik — tartom; s e véleményemben Toldy Ferencz is osztozik. (. Magyar Költők Élete“ I. k. 81. l. Balassa B. életrajzában. Pest, 1870. Ráth Mórnál). Sőt lehet, hogy Balassa maga írta; — de valószínűbb a más által, később, tán a múlt század elején, bizonyos dallamra való átdolgozás. E dallam

tárogató-nóta volt; — a jóemlékezetű Pálóczi Horváth Ádám hangjegyeit is följegyzé kézirati dalgyűjteményében („500 ének, ki magam csinálmány, ki másé“), a nála csupán ezen egy strophából álló töredékes szöveggel:

„Zöld erdők harmatját,
Piros csizmám nyomát
Hóval lepi be a tél;
A magas hegyeken,
Kietlen bérceken
Fújdogál a hideg szél.“

Keresztesi József pedig, a ki maga is hallá tárogató-sípon zenéjét, írja naplójában (Krónika Magyarország polgári és egyházi közéletéből. Pest, 1868. Ráth Móránál) 1790. mart. 16-káról, midőn ama nemzeti föllobbanás idejében a koronának a hazába visszahozatala örömét Bihar vármegye nemessége Nagy-Váradon fényes ünnepélylyel, riadó örömmel ülné meg, s a nemesi banderium a „rettentő sokasággal“ a hála-istenitisztelet után Várad utczáit tárogatók harsogása mellett járná be. E díszmenetnél — úgymond a krónikás — „a török-sípokban kétféle nóták fuvattak, úgymint

1-ször:

Hejj, Rákóczi Beresényi,
Vitéz magyarok vezéri, etc.

2-szor:

Őszi harmat után,
Végre mikor osztán
Fújdogál a téli szél,
Fújdogál a téli szél;

Zöld erdő árnyékát,
 Piros csizmám nyomát
 Hóval lepi bé a tél,
 Hóval lepi bé a tél.“

És csakis ez a két nóta járta. Abból, hogy az iménti bujdosó-dal a kuruczok híres kesergő énekével együtt, oly nemzeti fölbuzdulási ünnepen, tárogatósípon, ez üldözött, forradalmi hangszeren fuvatott, — következtethetni eredetére. A jelen dal nyilván egyike Rákóczi kuruczai bujdosó-énekeinek. Talán épen valamelyik kiköltöző kurucz idomította saját viszonyaihoz, valami akkor közkedvességű dallamra, Balassa Bálint jól ismert búcsú-énekéből?...

Az átídomítás nem válik szerzőjének szégyenére; állításom valószínűségét pedig igen emeli az a körülmény, hogy a költeménynek, jelen, eddigelé legteljesebb változatát a Bercsényi-féle elkobzott levéltárromjai közt találám, a budai kir. kamarai archivum rendezetlen része „ad 917“ jegyű csomagában, 1710-ik évi irományok között. És Bercsényi csakugyan 1710. nov. 26-kán hagyá el a hazát; tehát az idő teljesen összevág, sőt még az éneknek a bekövetkező téli évszakra vonatkozó részei is. Ezek szerint, mindenképen kurucz bujdosó dallal, és pedig az utódok ajkán egy századig visszhangzott dallal van dolgunk!

Gyűjteményem egyik gyöngyének tartom.

DUNÁNTÜLI BUJDOSÓ KURUCZOK ÉNEKE.

— 1710. végéről, vagy 1711. elejéről. —

1. Kuruczoknak kedves földje :
Gyöngyös ¹⁾ mente, Rába völgye,
Pápa tájja, Győr eleje —
Be jó annak a kenyere !
2. Bakony alja, Ság mezeje,
Vitézek fölnevelője,
Bőv áldással eltetője. . . .
Héj, be messzi estünk tőle !
3. Most az sovány ungi Krajnán, ²⁾
Az beregi Verhovinán, ²⁾
Zabkenyéren, tót hajdinán
Nyögünk, az nagy ínség mián.
4. Ha ad Isten még olly órát,
Hogy meglátjuk az Ság ormát ?
Szülőföldünk szép határát,
Ha iszszuk még Somló borát ?

¹⁾ Vas vármegyei, igen áldott vidékü folyó.

²⁾ Ung és Bereg északi hegyes részei. Még Zemplén és Máramaros Beszkíd-hegyközi tájait is így nevezik.

5. Kardunk, lovunk még megvolna :

Jó szerencsénk ha fordúlna,
Balogh Ádám szabadúlna, —
Előttünk-járónk ő volna !

6. — 'Talám az üdö megfordul,

Katona-csillag megújul ;
Mink is indulunk azontúl . . .
Urak leszünk még Dunántúl !

Tájékozás. Ung vármegyében, Pálóczon, a gr. Barkóczy-levéltár rendezetlen részében b. Nyár Albert barátommal kutatva találtam, külön negyedívre egykorúlag írva, 1710. vége s 1711. elejéről való acták között. Hogy e csinos és a néphangulat tekintetében jellemzetes katonadal csakugyan az említett actákkal egyidős, legbiztosabban mutatja az 5-ik versszak e sora :

„Balogh Ádám szabadúlna.“

A dunántúli kuruczok ezen utolsó vezére ugyanis 1710. oct. 29-kén Szegszárd alatt elfogatván, Pesten 1711. február 8-kán esett, hóhérpallos alatt, Pálffy semmikép sem menthető magánboszújának áldozatául. A dal keletkezésekor — mint az idézett sor tanúsítja, — a hős, bár mint rab, még élt, vagy legalább haláláról nem vala még tudomások a dunántúli egykori hadsereg ama messzire szakadt töredékeinek. Ezek aztán később, a szatmári béke létrejövén, Salamonfai Rátky Dániel vezetése alatt tértek vissza a nagy-majtényi mezőről szülőföldjükre.

„RÁKÓCZI KESERGŐJE.“

— 1711. első feléből. —

1. „Hallgassátok meg magyarim a mit beszélek!
Tanácsoljatok vitézim : mitévő légyek?
Jön a német, dúl-fúl, éget,
Mindent pusztít, rabol, kerget. . . .¹⁾
Hajh! ²⁾ már mit tégyek?“
2. „Tanácsoljuk Fölségednek, meg se is vesse:
Aranyait, ezüstjeit rúdakra veresse,
Rakassa fel, vitesse el,
Hordassa el, — és menjen el
Merre szeme lát!“
3. „Megcselekszem, elkövetem, mondja valaki,
Sőt szeretem, meg sem vetem, oktasson akarki. ³⁾
Ki az oka : minden látja! . . .⁴⁾
De tudja meg, ⁵⁾ hogy megbánja
Spion Károlyi!

¹⁾ Rozvány György közlésében ekkép:

„Jön a német, dúlfúl, pusztít.
Rabol, kerget, mindent éget.“

²⁾ J a j. (U. o.)

³⁾ B á r k i. (U. o.)

⁴⁾ „Ki az oka, majd meglátja.“ (U. o.)

⁵⁾ „De megtudja.“ (U. o.)

4. Megfizeti még az árát az árulásnak :
Kipótolja maradéka ¹⁾ Esze Tamásnak, — ²⁾
Ha nem másnak. Árulónak
Úgy leszen még dolga neki ³⁾
Miként Júdásnak ! . . .
5. Országból, a hazámból már ki kell menni ;
Mordságimról, hibáimról megengedjete ti ! ⁴⁾
Megöllelek, megcsókollak, —
A míg élek mindig szánlak
Kedves Bercsényim !
6. Sok pénzembe, költségembe került váraim,
Azokhoz pompásan épült sok szép palotáim : ⁵⁾
Itt hagylak már pataki vár !
Nem látlak már munkácsi vár ! . . .
Isten megáldjon !

¹⁾ Maradéki. (U. o.)

²⁾ Rákóczi e buzgó híve ugyanis ekkor már nem élt. 1708. pünkösdi napján esett el, — mint már megjegyeztük, Nyitra alatt.

³⁾ T. i. Károlynak. A „n e k i“ tán, mint a hogy a rím kívánná : „a n n a k“ helyett áll.

⁴⁾ Rozványnál :

„Mordságimért, hibáimért engedj T ö k ö l i.“

De a Thököly név itt s ily értelemben meg nem állhat. Rákóczi mostoha-atyja ugyanis, ezen ének keletkezése előtt már hat évvel meghalt ; de különben sem volt és lehetett oka Rákóczinak később is egyáltalában szemrehányást tennie magának Thököly iránt tanusított viseletéért : mert ez épen nem „m o r d s á g o k b a n s h i b á k b a n ,“ hanem a fiúi szeretet legnemesebb tényeiben nyilatkozott, melyekért Thököly halálával telt leveleket írt volt hozzá, halála napjáig, s őt tevő általános örököségé.

⁵⁾ Rozványnál :

„Ahhoz pomáposan készült szép palotáim.“

7. Megengedjen a magyarság, már ezt kiáltom.
Édes hazám, mire jutál! . . . csak azt sajnálom ;
Német lesz már a vezéred,
Jaj! de néked az nem véred. . . .
Hajh! ¹⁾ ki ne szánna?!“
8. — Hej Rákóczi, magyarok vezére, Bercsényi,
Országunk fejedelme, vezére Tököli!
Hová lettek, hová mentek
Országunknak híres-jeles
Magyar vezéri?!
9. Óh, égre kiáltó vétek, hogyha képzelem! . . . ²⁾
— Országából elbújdosott a jó fejedelem.
Nem képzelem, nem is vélem :
Más országnak királyánál
Helyét ne lelje! ³⁾
10. Nézd, a német lakó földünket már mivé tette!
Asszonyinkat, leányainkat megszeplősítette. —
„Német már a vezéretek,
Jaj, be szánlak benneteket. . . .
Isten veletek!“

¹⁾ J a j ! (U. o.)

²⁾ T. i. A Rákóczi ellen elkövetett árulás.

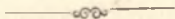
³⁾ Jellemző a magyar népnek e gyöngéd gondoskodása s gondolkodása kibújdosott fejedelme iránt. Be is teljesült a dal jóslata : mert Rákóczi, mint tudjuk, eleinte Nagy-Péter czárnak, később XIV. Lajosnak, s végre a szultánnak kitüntetésekkel halmozott vendége vala.

Tájékozás. Rákóczinak ezen, a hű magyar nép ragaszkodó, szerető lelkében megszülemlett fájó búcsú-énekét — mely bensősége, elegiai hangulata, erőteljes kifejezései s meglepő fordulatai folytán általában is nem kevés költői becsűnek mondható — a Bihar vármegyei, Rákóczi által hajdúi kiváltságokkal felruházott Nagy-Szalonta város tösgyökeres magyar lakossága őrízé meg a feledékenységtől. Én ugyan csak Szalonta szülötte: koszorús költőnk Arany János szívességéből közlöm, kinek mintegy tíz évvel ezelőtt onnan küldték be, öreg Kenéz Péter szalontai lakos és reform egyházgondnok éneklése után leírva. Minő sorokat tudott belőle ama vén obsitos, ki előttem 1862-ben a budai Széchenyi-hegyen, a Rákóczi-nóta második versszakával s 1848—49-iki harczi dalokkal összezavarva énekelte: föntebb, a „Rákóczi-nótá”-ról írt értekezésemben közlém. (L. a 237-ik l.)

Legújabbán Rozvány György úr „Nagy-Szalonta mezőváros történelme” (N-Szalontán 1870. 92—93 l.) című derék művében lenyomatta azt, ugyan csak — a ma már néhai — Kenéz Péter előmondása után, kinek ajkairól „megható, mélabús dallamát” is hangjegyezte. De Rozvány csak hét versszakot közöl: a három utolsóra az öreg Kenéz, mikor neki a többi tollba mondá, hihető, már nem emlékezett. Pedig épen e végstrophák oly szépen fejezik be a népies egyszerűségével s tiszta bensőségével annyira megható éneket, — a mint a nép és szeretett, távozó ura föl-váltva beszélnek, — kivált a legvégső versszak, mely-

nek elején a szegény magyarság panaszolja kínjait,
mire, mintegy viszhang gyanánt, mégegyszer visszazendül a távolból a siratott fejedelem búcsúja:

„Német már a vezéreték —
Jaj be szánlak benneteket....
Isten veletek!“

A KIBUJDOSÓ RAKÓCZI IMÁJA.

— 1711. —

1. Győzhetetlen én köszálom,
Védelmezőm és kövárom
A keresztfán drága áron —
Oltalmamat tőled várom!
2. Sebeidnek nagy voltaért,
Engedj kedves áldozatért,
Drága szép piros véredért,
Kit kiöntél ez világért.
3. Irigyimet zabolázd meg,
Szándékokban tartóztasd meg,
Szegény fejem koronázd meg,
Menynyen-földön boldogítsd meg!
4. Életemet ostromolják :
Feszítsd, feszítsd! — az kiáltják,
Mint gyilkosom, azt kívánják,
És véretem szomjúhozzák.
5. Reád bízam ez ügyemet
Én Jézusom, én lelkemet,
Megepedett bús szívemet
És szegény árva fejemet.

6. Irgalmazz meg én lelkemnek —
 Ki vagy Ura mennynek-földnek ;
 Könyörgök c s a k Felségednek,
 Mint kegyes Idvezítőmnek.

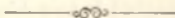
7. Im, elmégyek országomból,
 Drága, kedves, jó hazámból ;
 Eddigvaló hajlékomból,
 Költöznöm kell jószágomból.

8. Mutass Jézus kies földet,
 Lakásomra adj jó helyet,
 Ez életben csendességet —
 Jövendőben idvességet !

Franciscus Rákóczi,
Princeps Transsylvaniae.

Tájékozás. Ezen, a kibujdosó Rákóczi Ferencz szájába adott, tehát 1711-ből eredő régi éneket, Udvarhelyszéken Tarcsafalván létező avúlt följegyzésről másolta le folyó 1871-ik évben, népdalgyűjtési körútja alkalmával, érdemtelves zenetudósunk Bartalus István; baráti szívésségének köszönöm közölhetését. Az aláírás, melyet az eredeti után híven adtam, kétségtelenné teszi, hogy a vallásos érzületű s ódon zamatú ének, Rákóczi nevére és személyére szól. Verselése s hangulata azonos a gyűjteményem I. kötetében több változatban közlött „Gondviselő édes atyám...” kezdetű gyönyörű bujdosó énekével, mely, mint a 248 —

249. lapon (I. k.) kimutattam, az 1711-iki bújdosok között is élt. A két éneknek némely versszakai is emlékeztetnek egymásra, pl. az itt 5-ik az ottani 14-ikre, az itteni 8-ik az ottani 16-ikra. A jelen ének szerzője alkalmasint ismeré az előbbit, s némileg hangulatának befolyása alatt állott.

ÉDES HAZÁM, SZÁNJAD VÁLÁSOM. . . .

(Kibujdosó kuruczok éneke.)

— 1711. első feléből. —

1. Édes hazám, szánjad válásom,
Messze földre van indulásom ;
Úgy fordulhat, világból is lesz kimúlásom —
Úgy fordulhat, világból is lesz kimúlásom.
2. Most bocsátod el hív szolgádót,
Nem szánod-é szegény árvádót ?
Tőled szintén eltávozni kedves fiadot —
Tőled szintén eltávozni kedves fiadot.
3. Nem leszen-é nehézségedre, .
Nem fordul-é nagy sérelmedre,
Hogy úgy viselsz gondot reám, mint idegenre ?
Hogy úgy viselsz gondot reám, mint idegenre ?
4. Az kisedek anyjok tejétől,
Az szoptatók anyjok mellyétől,
Még az madár sem távozik messze fészktétől, —
Még az madár sem távozik messze fészktétől
5. Más nemzetségek országára,
Idegen föld tartományára
Hát én szegény, hogy induljak más határára ? !
Hát én szegény, hogy induljak más határára !

6. Föld idegen, valahol járok,
Csak kegyelmet hejában várok;
Emberök kegyetlensége vélem határos —
Emberök kegyetlensége vélem határos.
7. Jaj, hol leszen megmaradásom! . . .
Hegyek-völgyek közt bujdosásom;
Mely nehez volt kicsínségtől fogva lakásom —
Mely nehez volt kicsínségtől fogva lakásom!
8. Hol leszen éjjel lefekvésem?
Vad gyomrában lesz temetésem . . .
Édes hazám, most hallgasd meg az én kérésem —
Édes hazám, most hallgasd meg az én kérésem!
9. Veszedelmes tenger örvényc,
Beteg ember keserves élte,
Bizontalan az idegen ország ösvénye —
Bizontalan az idegen ország ösvénye.
10. Ím, az égi háborúk ellen,
Az ellenség rajtunk kegyetlen;
Hová hajtsam Te küvüled magam hirtelen —
Hová hajtsam Te küvüled magam hirtelen?
11. Ne hagyj hejába könyhullásom,
Nem sok töled én kívánságom:
Csak, hogy szánjad, édes hazám, töled válásom —
Csak, hogy szánjad, édes hazám, töled válásom! . . .

Csik-Szent-Léleki Bocskor János codexéből, —
beírta 1716-ban; bizonyára a kuruczvilágból, legvaló-
színűbben 1711. első feléből való. Mértéke is olyas,
mint a kurucz tábori daloké. Egyike a legszebbeknek.

KESERVES BUJDOSÁS.

— 1711. első feléből. —

1. El kell mennem, noha nehéz szívemnek,
Nincs itt maradása árva fejemnek.
Mindenek ok nélkül rám fenyeckednek,
Végit akarják látni én éltémnek.
2. Érzem nyavalyámat, igen búsúlok,
Nincsen nyugodalmom, talpamon állok,
Sokáig ez helyben nem maradhatok —
Keseredett szívvel útnak indulok.
3. Hol lesz maradásom? Csak Isten tudja,
Rebegő nyelvem ¹⁾ azt most meg nem mondja:
Melyik sziget avvagy föld határára
Istentől rendeltetett lelkem sorsa? ...
4. Orczáimon folynak sűrű könnyeim,
Gyakorta sírnak én könnyes szemeim, ²⁾
Bánattal teljesek minden óráim. . . .
Jaj, megemésztének titkos kínaim!

¹⁾ Előbb: „búsult szívem“ volt írva, de kitöröltetett.

²⁾ Előbb ez volt:

„Meg nem szűnnek, sírnak úgy én szemeim.“

5. Gyötrő bánatimnak sűrű zápora
Ottan-ottan omlik, gondolatomra :
Ha én ¹⁾ most érhetnék utolsó órára —
Én szegény lelkemnek kimúlására! . . .
6. Tudom, jobb volna elseiben nekem,
Hogy koporsóban tétetnék testem ;
Akkor megnyűgódnék majd én tetemem,
Keserves bánatom is elmaradna töllem. ²⁾
7. Én, valamíg élek itt az világon :
Úgy vagyok, mint árva madár az ágon ;
Elbújdosván messze, idegen országon —
Által kell mennem nyomorúságokon.
8. Azért, valamerre mennek lábaim :
Szívem csak kesereg, sírnak szemeim,
Keserves jajszóval szűnnek ajakim —
Az mint elfolynak bújdosó napjaim.
9. Árváknak tútora : édes Istenem,
Hallgasd meg, kérlek, esedezésem :
Elégítsd meg én kesergésem, ³⁾
Az meddig elmégycen én szegény lelkem!

¹⁾ Előbb: „Avvagy“ volt írva.

²⁾ E sor előbb így volt:

„Bánatom sem tusakodnék (én)velem“

és ez lehet az eredeti, jobb is, amazt ő klmé foldozá bele.

³⁾ Előbb „b ú j d o s á s o m“ volt, de az epitheton így is, úgy is kimaradt.

Csik-Szent-Léleki Bocskor János dalkönyvéből, mindjárt a „Gondviselő édes atyám...” kezdetű bujdosó dal után. Beírta 1716-ban, de még a javított s törölt helyeken kívül is nagyon hanyagon. Bocskor dalkönyve általában igen gondatlan. A dal kora leginkább az 1711-ik év második negyede lehet.

KURUCZ KATONA DALA.

— 1711. közepéről. —

1. Nincs becsületi a katonának,
Mint volt régenten a kuruczságnak.
Valljon vagyon-é hírével az Méltóságnak,
Hogy annyi sok magyar fiak rosz becsben vagynak?
2. Katonának olcsó már az vére :
Háromszáz forint szegénynek bére ;
Ámde azt sem költheti el szegény, végtére, —
Mellyért méreg, kínzó féreg száll az szívére.¹⁾
3. Igen kedveltük az kuruczságot,
Oly híven kaptuk, mintegy újságot ;
Gondoltuk, hogy ezzel nyerjünk szép uraságot,
Védelmezzük, oltalmazzuk Magyarországot.
4. Mely dolog bizony meg is lett volna,
Magyarországot megnyertük volna :
Ha sok gondoskodó urak nem lettek volna, —
Ily romlásban, kárvallásban nem estünk volna !

¹⁾ V. ö. e stróphát az 1672-iki kurucz tábori dal második versszakával (l. fölebb, a mondott évnél), továbbá a jelen századbeli „Zöld-Marczi nótája“ 6-ik stróphájával. (L. Thaly: Régi Magyar Vitézi Enekek II. k. 400. l.)

5. Legelsőben is Munkácshez jutánk,
Az udvarházhoz, urunkhoz¹⁾ szállánk, —
A németnek hadától hogy bészoríttatánk:
De Karaftát az generált halálra hajtánk.²⁾

6. Jársz alá valaha kéncses Erdélyben:
Német testhalmot látol ott egyben, —
Mind szegénylegény kezei vágják azt egyben,
Bonczidai török vára bizonyság ebben!³⁾

7. Ki nyargalta fel mind Bécs aljáig,
Meghódoltatta nagy Austriáig? . . .
Szegénylegény, úr lova nyargalt mindaddig —
Szegénylegény, nem úr lova nyargalt mindaddig. . .

Tájékozás. Említők, hogy a Thököly s Rákóczi háborúiban szolgált ex professo katona-rendek (= „szegénylegények“) a szatmári béke után alkalmazás nélkül maradtak; ily szolgálat nélkülivé lett s ennek folytán bizonytalanság elé néző kurucz katonák panaszos felsőhajtása a jelen ének, mely bővebb megérthetés végett egybevetendő az 1672-iki kurucz

¹⁾ Rákóczihoz; ennek munkácsi kastélyába.

²⁾ V. ö. e. stróphát a „Munkácsi harcokról“ közölt 1703-iki daltöredék második versszakával.

³⁾ Az 1703. november 10-kén, a Kolozsvárból kitört németek és rácok ellen Bonczidánál, Orosz Pál, Bóné András és Ilosvay Imre kuruczai által vívott győzelem értetik. A német és rác majd egy lábíg ott vészett; a testeikből rakott halom ma is látható.

tábori dallal, az 1703-iki munkácsi harcokról szóló töredékekkel s az ezekhez irt „tájékoztató”-okban elmondottakkal.

Található a nemzeti muzeum kéziratárában, Hung. in quarto 173. II. hol azonban a versszakok egymásutánja meg van zavarva. Mi az értelem és történeti rend szerint rendeztük a stróphákat.

DÁLNOKI VERES GERZSON VERSEK KRÓNIKÁJA A KURUCZVILÁGRÓL.

— 1703—1711. —

(„Anno 1704. esztendőtol fogva in Anno 1722. esztendőig egyszer is, másszor is, hol maga mulatságában, hol néha-néha bújában, és jó uraimnak is kérésekre, mint az üdö és alkalmatosság és az matériák magokkal hozták és kívánták, egy-néhány szakaszokban külemb-külemb dolgoknak versekben való leírását és csinállását kiadta ez kised munkában Dálnoki Veres Gerson, mint látta, tudta, és mások igaz relatiójok is hozzájárulván, ezen kövötközöndő verseket írásban hadta örök emlékezetre; noha soha is csak rudimentát is nem tanúltam, hanem, mint szokták mondani: nascitur pojeta, non fit. Ez kövötközöndő mód szerint kibocsátottam és dedicaltam a Méltóságos Gróff úrnak, Hallerkövi Haller Gábor¹⁾ uramnak ő Nagyságának, mint jó uramnak s patronusamnak. Anno 1722. die 1. Septembris in Gálfalva.“)

1. Méltóságos gróff úr, régi família,
Kinek most Erdélyben nem sok vagyon mása,
Ez csekély munkámet Nagyságod meglássa,
Fogyatkozásimot nekem megbocsássa.

¹⁾ Egykor Rákóczi nemes testőrző-seregének őrnagya, Károlyi Sándor veje.

2. Nagyságodnak szántani, oda dedicalom,
Bizonyos okokra nézve commendálok ;
Hogy sokáig éljen Nagyságod, kívánom :
Istenemet ezért mindennap imádom.
3. Hallerköi Haller Gábor gróff úr éljen,
Szép úri házával mint cyprus zöldüljen,
Elterjedt ágai mint Libánus nőjjen —
Változást és romlást ez soha ne érjen.
4. Ezt Dálnoki Gerson szívéből kívánja,
Jó ura s asszonya előtt, hidd, nem csapja, ¹⁾
Hizelkedéséből ezeket nem írta,
Hanem régtől fogván magábon elszánta.
5. Ha ki nem szereti, írja mássát jobban,
Ne gúnyójjon engem eziránt munkámban ;
Nem laktam scolát, (sem) accadémiájában
Nem tanultam az híres Hollandijában.
6. Ehez képpest immár vedd össze az dolgat :
Olvassad, ha tetszik, ez csekély munkákat,
Hogy én is jámbornok mondjam az anyádat —
Vagy elől ne tépjem ki mind az hajadat.

Prima Pars. Anno 1704-ben.

7. Magyarország, Erdély, hallj új hirt —
Kit régtől fogván német birt ;
Ideje, hogy már felserkenj,
Puskát, szablyát rozsdától fenj,
Dobszóra, ülj lóra !

¹⁾ Nem csélecsapságból, hizelkedésből írja.

8. Bizony régen, hogy már aluszol,
Hideglelés nélkül ágyadbon vajuszol,
Ne heverj kunyódban csak ágyan,
Ne hagyd magad ilyen lágyan,
Ne sarkalj, de harczalj!
9. Mostan vagyon had kezeden,
Ne is hagyd magadat könnyen ;
Ez két ország nevelt embert :
Fogjon ki-ki azért fegyvert
Eldőltil, pán földig! (Így.)
10. Rákóczi érkezett Munkácsra,
Hire ment annok Szakmárra ;
Fut a kapura a német,
Tartja zárosan az gémet,
Mond berdót, — oho Herr Gott!
11. Bercsényi is elhadta Ungvárt :
Mert illy állapotat régen várt,
Gyűlt hozzá sok kurucz legény, —
Az mindenik kényén, serínyen,
Mint farkas, avvagy sas.
12. Nem keres ő soholt is puskát :
Az helyett készített sok láncsát,
Jött urához olyan véggel,
Hogy lehessen segítséggel, —
Hoz magával sok huszárt.
13. Károlyi is megúnta Bécset :
Avustriában gyúttattat sok mécsset,
Tűzzel próbálja az ezüstet, —
Alig állja Bécs is az füstet,
Mert sűrű, keserű.¹⁾

¹⁾ Célzás Károlyi austriai égetéseire, 1704 tavaszán.

14. Mert nem vala becsüllete,
Hogy az sok zászlót felvitte
Az kit Dolhánál nyeretne, —
Sok szegénlegén ott vesze,
A volt bére : omlott vére !

15. Pekri sem fázik meg Morvában :
Sok tüzet rakattat sorjában ;
De lakosi nem fütteznek :
Hanem futnok és költeznek
Féltekben, rejtekben.

16. Forgács is elhadta Gémet,
Kardat rántatt igen élest,
Reguláris hadat gyütett,
Kivel sok németet kergettet . . .
Tud a nyelvin : szánt a bőrön.

17. Szent-Benedeknél elkezdik,
Bethlen Sámuel t felverik
Bóné, Kaszás Pálnak hada —
Sátora is ott marada ;
A sok székel — oszlik széljel.

18. Bonczidán Toroczka Istvánt
Még elfogják, tartnak dívánt :
Kolozsvárról kétszáz német
Apahidjához érkezett —
Ott veszének, elesének.

19. Csak gyúl az tűz, harapózik :
Kassa, Munkács feladatik,
Esztergom és Érsek-Újvár,
Eperjessel az Szepesvár ;
Ada Patak, keveset kap.

20. Eger, Szőlnek megholdola,
Alsó-Felső, pénzes Bánya;
Szakmár kőfalát leronták,
Huszt várát is kézhez kapták;
Somjón kezdék, ott is végzék.
21. Sok apró crösségeket,
Kastélyt, sánczakat égettek —
Mind az német és az magyar.
Sok helyeken van fosztó or(v),
Ebül kezdik, rosszul végzik. ...
22. Már sebesen jön Orosz Pál;
Német Apahídjához száll.
Mihelyen Bóné ada-érkezik —
Az két had egybenütkezik,
Sok az földön hever vérben.
23. Mert ki hunn bizik: ott hizik;
Az magyar itt szaparodik,
Hull az németnek kalapja:
Mert majd Kolozsvárig vágja...
Az ki ott jár — nézze meg bár!
24. Mert ott vagyon rakott halma,
Az ítélet napját várja;
Herczegek, gróffak ott estek,
Földön elegy úgy heverték.
Ez így leve, minden higyje.
25. Gúti Udvarhelyt megszállja,
Richter nekije feladja;
Az föld népit itt felkölti:
Holdvilágnál ¹⁾ odaveszti...
Jobb lött volna, honn ült volna!

¹⁾ Falu, Szász-Medgyes mellett.

26. Magyaré Görginy, Besztercze,
Kolozsvár, Gyaluval egybe,
Sójomkő és Szent-Jób vára,
Sebesvár, Szamos-Újvára,
Déssel, Bethlennel.

27. Fejérvár is fehér zászlót,
Hunyad, Déva megholdaltott —
Hátszeg vidéke kin bizik ;
Szász-Sebes is feladatik,
Az Szászváros már nem bokros.

28. Medgyes, Segesvár, Vásárhely,
Torda, Enyed és Udvarhely,
Balászfalva és az Szent-Pál.
Küküllővárt az Kaszás Pál
Felprédálta, sorczoltatta.

29. Summa summarum : nem sok vár
Ki magyaré nem vala már,
Mind Magyarország és Erdély,
Bácskaság felé is szemlélj :
Kecskemét, Körös, Czegléddel.

30. Hires Debreczen városa —
Nagy darab helyen nincs mása,
Böszörmény, Kálló, Hadaddal,
Az hét Hajdúvárosokkal,
Tokajjal, Pocsajjal.

31. Homérus ha eljőnne
És ez mai napon élne :
Az ő bölcs elméjének is
Írásra megszólloának is —
Adna gondot és dolgot.

32. Avvagy Pithagoras, Cannon,
Bölcs Platóval hires Caron,
Ha ördögös vén Carmenta,
Erenemussal Erasma
Ámbár Bacchejussal volna.
33. Faustus ha feltámadna,
Az betűknek találója
Ki Moguntzijában lakék,
Lutembergában megérték —
Költségekkel úgy segíték. . . .
34. De ezek már mind megholtak,
Ez világból is kimultak,
Várják ítéletnek napját,
Amaz jó ítélő bírát —
Az Christust és Jézust.
35. Mennyi ezer ember veszett,
Német, magyar is sok esett
Ez hadakozó üdőben! . . .
Nem kívánom ilyen ügyben
Többször menni kóballani.
36. Vereskönél sok elhulla,
Sok hajdúság ott marada ;
Az lovasok elszaladtak,
Az németnek hátat adtak,
Meg nem fordúlt : csak lódúlt.
37. Hejiaszter főgyenerális —
Forgácscsal szemben száll ez is,
Szemerénél őt megveré,
Hajdúit is elszéljeszté, —
Onnét bejőve Erdélybe.

38. Rabbatának Szent-Gotthárnál
Hadaiban sok fenn nem áll,
Forgáctól ott megveretik,
Mindene is elnyeretik.
Fákot huzák, ott is vonják.
39. Podmericznél a fejedelmet,
Trincsiny táján is ezeket
Herbavelle széljelverte,
Zsibónál is elszéljeszte, —
Ez nem jó nekünk, ki kell mennünk !
40. Ha meg nem harczoltak volna,
Hajdúk lettek volna várba :
Azon elnyamaradott had
Mondhattuk volna, elmarad
Az nagy döggel itt mind széljel.
41. Az magyar harcz után okas,
Addig olyan mint az kakas ;
Az német penig az harczan,
Török harcz előtt díványban
Fovják a kását, tallóját.
42. Az sok megesezt dolgakat
Mind leírni már azokat —
Ki győzné őket számlálni,
Minden dolgot lerajzolni,
Elkezdeni s elvégezni.
43. Azért mégis harapózik,
Ezen tűz csak gyúladozik :
Mert nagy emberek holdalnok,
Rákóczi mellé állonok . . .
Kik magyarok, már nem svábok!

44. Mindenfelé nyargalóznak,
Jó lovak hátán száguldnok,
Mezőken és az erdőkben,
Pusztákon széljel, vizeken,
Mondja a kurucz: leszen trucz!
45. Teleki is nem ül Kövárban,
De fegyvert fog hamarjában,
Nem leszen ebben utolsó,
Serényen forgódik, mert jó
Kegyelmes urához, országhoz.
46. Az két ország fegyvert kötett,
Az mezőkön dobat ütett,
Zászlóját is felemlétte
Duna-Tiszának mellyéke, —
Nem bánja Száva sem Dráva.
47. Esze Tamás, Ölyüs János,
Fegyvert kötött vén Szöcs János,
Kos Mihálylyal, Gencsi Zsigmond
Feltámadt Bónéval, — van gond!
Hol elmegyén, rontást teszen
48. Nyúzó, fosztó, rabló, dúlló;
Nem sok mondja, hogy volna jó, —
De ennek most így kell lenni!
Ki győzné őket felírni,
Renddel versekben számlálni!
49. Agyorkadik Mantecukulli,
Mája vagyón neki méreggel teli,
Gyakron mondjon: tavuszin hunder! ¹⁾
Ördöggel bír ez az ember! . . .
— Melly mérges: majd elvesz.

¹⁾ Tausend, hundert! vagy: tausend Wunder!

50. Likisperg¹⁾ Szakmártt magad mit vötted?
Mert mi jeled, majd elfelejtetd,
Bőné mert sokszor késértett,
Az kapuig üzőgötött;
Jobb, holdalj, ne harezalj!
51. Diószeg is kérdi az urát:
Hol vett ő annyi számú pótrát?
Az quantumról adjon számát
Groczerd uram, mert több vámat
Nem veszen Diószegen!
52. Az ládakölcsöt elvesztette:
Bőné mert megijesztette,
Testin'estek nagy mély sebek,
Vérét nyalák vizslák s ebek, —
Mit tégyen?... Mert szégyen(l)
53. Német kijönni Váradról,
Az deszpótás városáról Aradról:
Mert szerencséje héjános,
Mert közel járt ott Szöcs János;
Nem tud mit tenni, fél kijönni.
54. Az agg eb szolgád is rútúl járt:
Mert még elérte Fejérvárt,
Mikor Enyedet perzselte:
Kaszás, Vaji utolérte —
Fizetett, sok veszett.
55. Megemlegetheted az Sárkánt,
Hol Komlósi rejád sok sárt hánt;
Att elütte tölled az ág
Az mit adatt volt Holdvilág.
Hát Graffen, mért jársz fenn?!

.¹⁾ Glöckelsperg, német tábornok.

56. Koszta is Oradnál elvesze,
Olájjal szemben-mene
Törökországi hajdukkal:
Gúttal és Szappanossal;
Sokan vesztek, ott elestek.
57. Rabatín is indúlt Kaszára,
Hogy megvegye, bástyájára;
De jára ő rút szégyennel,
Mert elszökék németivel —
Szégyennel, egy éjjel.
58. Mit nyerél benne Barontis,
Hogy Erdélyben jöttél? . . . Most is
Mért hagyád oda Rabatínt?
Köszvény miatt mert lát sok kint,
Mond morgyit, szakergyit!¹)
59. Az kolozsvári útaddal
Olyan hamar-járásoddal,
Hogy köfalát lerontattad,
Muskatélyosít kihoztad, —
Már nem bánt Gentis senkit is.
60. Elküldél szállás-osztani,
Hogy Kocsárdon fognál hálni;
Nem beszéltél volt Pekrivel, —
Nem hagy alunni, bár hidd el! . . .
Majd köszöntett, felsörkentett.
61. Mert aludtál méj álomba,
Hogy egérvel vagyon rakva;
Sok kurucz van itt Pekrivel,
Prínyivel és egyebekkel;
Nem ő vétkes: te vagy bűnös!

¹) Mon Dieu-t, Sacre-Dieu-t.

62. Strázsád kiáltazza: berdó?
Hajdú mondja: nincs semmi jó!...
Azomban csak szól a puská —
Nosza német, ülj hát lóra!
Hidd, nem nyugszol, nem aluszol!
63. Hol van az jobbik paripád,
Az kin magad megugratád?
Nem azon mégysz be Szebenbe, —
Az ebek osztaznok véle!
Ott nézik, megkérdik.
64. Pártodon levő uraknak
Mit fogsz mondani azoknak,
Hogy mi szerenésével jártál,
Mikor Kolozsavárrá voltál?...
Nem nyertél, vesztettél!
65. Meg mernéd-e azt mondani:
Mennyi fogott ott maradni?
Ezerkétszázat ott hagyál. —
Pekrre ne haragudjál:
Nem ő vétkes, te vagy bűnös!
66. Újabb híred is érkezik:
Mert Rákóczi beérkezik,
Jön sok-számú lovas haddal,
Gyalaggal annyi számúval,
Lengyellel, svéczezel.
67. Czitedellád is káradra,
Szebennek nagy romlására:
Jó sánca lesz Rákóczinak, —
Jaj így szebeni kőfalnak!
Mert romlik és bomlik.

68. Már az üdö melegedik,
 Az kurucz mezőn lakhatik ;
 Leszen gondad, bár elhigyjed,
 Nem tom, mint lesz nyereséged ?
 Vár Pekri, csak jöjj ki !

69. Ki is jöve, el is üzze¹⁾
 Ezeknek már legyen vége.
 Eddig vadnak egybe-szedve,
 Kövötköznök másak rendre.

70. Szilindeknél megveretik ;
 Megverik, Sós völgyig üzik
 Torocz kajit, ott van Teleki,
 De majd kezd visszaszaladni :
 Sok kurucz, német ott vesze.

Secunda pars.

(„Anno 1708 és 1709 és 1710, anno 1711. esztendőben Magyarországbán, Tótországbán való bujdosásink, marsutáink, quártélyozásink, lakosainak, földjeinek módja irattatik le, az hol jártam, bujdostam : hogy az fenn-köpő s Erdélyben bejött s kérkedő, czifra paszamántos, nyegédes magyarországi, tótországi fjak miképpen zabaláztossanak meg kérkedésekről. Melyet is versekben ez kised munkában, mint láttam, tudom, igazán, szinczés nélkül ez szerint le is irtam, az kövötközöndöknök örök emlékezetekre. Nem szólok mindenekről, csak az kikre rája illik, azokról ; hozzá foglalván ez munkákoz 1716, 1717, 1718, 1719, 1720, Anno 1721, 1722 esztendőben lött és megtörtént dolgoknak némely részzeit, melyek is így kövötköznök rendre.“)

¹⁾ Egy sor hiányzik.

71. Jaj, fülem csendüle, az kin megijedek ;
Új hírt hozó póstánk azonban érkezék,
Melyen én szívemben ugyan megdöbbönék,
Mert egy stafétát az kezében láték.
72. Mi hírt hoztál posta ? Talám el kell menni ?
Felelvén, hogy holnap meg fogunk indulni,
Magyarország felé lassan masírozni, —
Az ló száját Kassa felé kell tartani.
73. Ekkoron Varsoleznál vala az táborunk,
Vaji László vala az brigadérosunk.
Az Karoszna mellett sokszor jól is laktunk,
Az somjai borból gyakran apóst (?) ittunk.
74. Ez nem rossz hír, posta, sött ugyan örülek,
Úgy tetszik, szívemben hogy ugyan hevülek ;
Jó lovam hátára ezentől felülek, —
Katanássan az a mint élhetek, úgy éllek.
75. Akkor van öröme, hidd, az katonának :
Idegen országra qvartélyt (hogy)ha adnak ;
Jó leszen att dolga lovának s magának,
Att is ellenséget ne tartsa bokarnak.
76. Ez porancsalatja Kegyelmes Urunknak,
Elvégzett tanácsa az nemes országnak,
Ordere azt tartja Orosz Pál uramnak :
Fűjják az készülőt, mindgyárt induljanak !
77. Az Jósika hada Máramorast örzi,
Kövár és az Lápos vidékét ellepi,
Illoba és Gomba táját nem felejtí,
Szakmár felé néha magát elszéjesztí.

78. Kijebb is ment egyszer, Debreczen tájára ;
Ez erdőhöz szokott, nem jó a pueztára
Őket is hordazni, Nemes Tamás gazda
Főistrázsamester regimentben vala.
79. Ott komlós-kenyérre mikoron rákaptak :
Ehen-mohón ették, majd mind megfuladtak,
Mert Lápos vidékén olyanhoz nem szoktak,
Hanem templomakból prezkurához kaptak.
80. Sokszor laktunk együtt, portára is mentünk,
Borszó nevű helynél Szamos mellett ültünk,
Az német hírétől ott nem sokat féltünk, —
Draga-Vilma nevű helyen is szenvedtünk.
81. Egy része az hadnok Varsócznál maradatt,
Kún István ezere Szilágyra vígyázzatt, —
Rácz András¹⁾ betegen Kövárnál maradatt
Regimentje Kassa felé masírozott.
82. Én is ezen reguláris regimentben
Kapitány-lejtnattja voltam az seregben ;
Lovas-regimentek között nem sok ilyen,
Nem volt, — a ki látta, bizonyágom ebben.
83. Főistrázsamester az Bihari István
Véllünk volt, és dolgunk nem volt igen héján,
Több tisztekkel együtt jól volt dolgunk nyilván ;
Felültünk, — már megyünk az somjai utszán.
84. Első megszállásunk itt Kémerben vala :
Az finum jó bort itt adták nagy kupába.
Másnap megindultunk, mentünk Margitára, —
Att egy szép kis csinos gazdasszonyom vala. . . .

¹⁾ A gr. Teleki Mihály lovas ezerének volt vezénylő ezredese.

85. Harmadik marsusunk az Szaniszló vala :
Itt már szűkebb az bor, sóhajtazó gazda,
Csak nincsennel akar megérni majd dolga, —
Érkezik hátára hága az náld-pálcza.
86. Nyír-Bátor ordelyben nekünk ki van adva,
Att nyugvásunk léssen, az is meg van írva.
Egy hadnagynál estem s valék én att szállva,
Lévaji volt neve, de otthon nem vala.
87. Eddig még nem vala alkolmatlan szállás.
Verbér nevü helyre van nagy tudakozás,
Az jövő étszaka att leszen az hállás ; —
Bessenyei uramnál vala nagy ivás. . . .
88. Mert olyan jó szívvel látánok bennünket :
Útra is megtölték üres edényinket,
Tokaji jó borral tartánok bennünket, —
Másnap már Tokajnál költöztetnek minket.
89. Liszka lesz qvártélyunk, de későn érkezőnk,
Ki-ki szállására att letelepedünk.
Másnap az bíróhoz ebédre intetünk
Tisztekbül, ő nálla sokat is köppöntünk.¹⁾
90. Magyarocska nevü rosz orosz falucska
Regécz puszta várán túl van, egy árokba :
Att leszen szállásunk, de rosz volt az gazda,
Mert zab-krupa vala neki a jó kilibba.
91. Örökké hallottam Magyarország hírét :
Mégsen chetem most szép komlós-kenyerét,
Mert az hova szálllok, az gazdám csak sítt-rítt, —
Eb cheti az ő szálkás zabkenyerít !

¹⁾ Köppöntünk = iszunk. Ódon.

92. Jártam és bujdosam Erdélynek egy részit,
Oláországnok is némely szögelletit :
Már mostan bujdosom Pannonia földit,
Tisza, Bodrok, Hernád elpusztúlt mellyékit.
93. Kövöcsös, elpusztúlt Gönczön általmegyünk,
Ócsva nevű helyre Hernád mellé térünk, —
Az mit att lóháton vittünk, abból eszünk ;
Másnap Sóvár felé annét igyekezünk.
94. Eperjes várának van szomszédságába :
De itt az földnépe szorúlt egy klastromba
Szűkecske közöttünk itt is a zab-klibba,
Lovainknok sincsen szénája, abrakja.
95. Sáros vármegyének az vice-ispánya
Az üdőben ottan Róth Mihály úr vala,
Eperjes várának e vala lakossa, —
Engemet választván, hozzá küldtek vala.
96. Az mindennapi is mert szűk vala köztünk :
Én azért küldtettem, hogy rendelést tegyünk.
Róth Mihály uramnál már asztalhoz ültünk,
Úri titulussal ebéd felett éltünk.
97. Az úr asztalára előhozák az sert :
Att avval vendéglik az idegen embert, —
Nincsen sok respectus, ha látál is tengert . . .
Soha nem becsüllem az felföldi embert !
98. Mert az főrende is, elhidd, hogy nem mind úr,
Noha paszamántos, nyegödes, de csak gúr.¹⁾
Nálunk az sertés is elég gyökeret tűr,
Az katona sem él, ha nem farag és fúr.

¹⁾ Így. Tán g y ú r helyett ?

99. Mégis olyan büzre tartja ittbenn magát,
Húzza-vonja rajta az kurta dolmányát,
Úri terminussal trágyázza az szovát:
Azt tudnád, megvette, bírja Hollandiát!
100. De ha már országot úgy tudnád az mint én,
Lakosit, szokásit majdan számlálom én:
Az fejeznépe'nek főztét enni nagy kén —
Kivált az Egernek ő pusztá vidékén.
101. Immár Eperjesnek hostánczának végén
Általmegyünk, s kelünk sáros patak-vízín,
Fagyas, jeges az út, mennije olyan kin, —
Ez útunkban sokat nevettünk Biharin.
102. Itt Nagy-Mihály nevű falubon megszállunk,
Ez Szirmajé volt; sokat csudálkoztunk
Mesterséges kertén, mert illyet nem láttunk,
Sok katonát lépcsőjéről le is hullattunk.
103. Rajtom van már az sor: portára kell menni;
Újfalunál kellett majd egy hétig lenni,
Nagy-Vitéz, Kis-Vitéz felé felsijetni,
Kluknó nevű helyt is sokszor megkerülni.
104. Mert közel volt hozzánk itt az ellenségünk,
Fülünkön alunni is igen nem mertünk.
Az tótak közt itt is koplalást szenvedtünk,
Mert az jó kenyérben keveset chettünk.
105. Iglaji felváltá; mentem Nagy-Mihályra;
Szent-Iványi Márton nevű gazdám vala.
Eperjesről sok bort kihordattunk vala,
Mert att az faluban egy csep is nem vala.

106. Innét visszatértünk, mentiünk Nagy-Idához,
Megszállattunk estve mi is Felső-Lánchoz,
Vacsarára menék az Beese Andráshoz —
Palotás ezernek colonellusához.
107. Itt erkölcsös az nép, vermet kell bontani :
Mert jó szívvel semmit ez nem akar adni ;
Katonának sokat kell fúrni-faragni,
Mert külemben nem tud itt soha élni.
108. Innét megindulunk, megyünk Szendrő felé :
Itt az várost sok had már ugyan belepé,
Az puszta várához hágok én felfelé, —
De itt már újabb hír az fülünket üté :
109. Vedkert nevű helyben vagyon sok némettség ;
Az fejdelem mellé érkezett lengyelség,
Svécus is, vagyon (mi)vélünk sok nemesség, —
Sok ember élete felől lezen kétség.
110. Egerhez csak közel egy faluban szálltunk,
Itt az nagy füst mijatt meg nem maradhattunk.
Házábon az tótnak hajolva kell járnunk :
Mert kémént az házan soholt is nem láttunk.
111. Hét és nyolcz esztendő s leánykáját férnek
Adja itt az népség, és együtt felnőnek ;
Apró menyeeskéket látnál, mindeniknek
Konty vagyan az fejin — az princzis-lelkűnek !
112. Az asszonynépének lepseres nagy lába :
Mert tíz esztendeig vagyon egy eszizmája ;
Ezt magam kérdettem, egy szüle mondotta,
Mellyen csudálkoztam, fülem hogy hallotta.

113. Az Ave Máriát mihején elmondja,
— Tótul vagy németül, mint magyarul tudja, —
Az kemenczére ül, nincsen semmi gondja:
Ott az két nagy sáros lábóját lógatja.

114. Az erdélyi ember nem eheti főttit,
Nem érzi sem sovát, sem peniglen ízit ;
Nem kívánja ennek az kenyere süttit —
Ha lehet, nem nyomom többször sovány földit.

115. Itt az egri püspök Szorvosköbön lakik :
Egy kösziklán felnőtt kis kastélyka látszik.
Az idegen ember így acceptáltatik :
Ha hozzája megyen, hidd, meg nem szomjozik !

116. Innét Gyöngyös felé leszen az marsusunk.
Gyöngyös mellett mik itt szépen eldobolunk,
Gyöngyös-Tarja nevű falubon megszállunk, —
Kenyeret, abrakot itt szükön találunk.

117. Sok pusztá falukon megyünk Vadkert felé ;
Német hír fülünket már ugyan megtelé.
Strázsálás, portázás seregünk terhelé,
Egy csere oldalát serényül ellepé.

118. Itt már megegyeztünk ; az fejdelem itt van,
Az egész armáda lóháton, készszen van,
Svécus, lengyel, magyar, tatár felessen van, —
Az hol ez elmegyén, sok sivás-rivás van.

119. Szálltok Romhány nevű faluhoz fujérok,
Az táborhely-járni elébb lódúltanak ;
Gyalog-regimentek utánnok ballagnak,
Svécus, (és) lengyelség lassan takarodnak.

120. Kövötközés szerint az több regimentek
Egymásután lassan-lassan, szépen mennek,
Az Lók vize hidján lassan takarodnak, —
Az táborhely körül állnak az portások.
121. Ott tizenkét ezer német már készszen vár,
Egy erdőben állatt, azt nem tudtuk, mely kár!
Az nap is most rövid, este-felé van már;
Vincze napján csak ott közöttünk sok kár.
122. Hadainknak penig egy része innet volt;
Itt nagy lárma esik, nem tudtuk, közel volt
Az ellenség, minket várt, és oly készen volt, —
Mindkét fél közt esik majdan sok ezer holt.
123. Kitől mint lehetett, az hidon költetik,
Más része hadunknak sarán takarodik.
Sok ágyú van velünk, nehezen vonatik;
Ezt az német látván, mindgyárt bokrassadik.
124. Contramarst Lók vize mellett kezdé jönni;
Szorúl már az kapeza, taraczkokkal lönni
Kezd, s mi ágyújink is kezdék köszönteni, —
Mindkét fél között kezd az sereg bomlani.
125. Hátát már az német az víznek vetette,
Labancza ötezer: jobbszárnyára tette,
Az mi hadainknak az balszárnyát érte, —
Az lengyelég annét azt elszéljesztette.
126. Svécusok állottak hadunknak közöpin,
Ezek mellett hajdúk, jobb felől mi széljin,
Sennyei és Draguly hada az víz széljin, —
Vagy háromszáz hajdú is volt az part széljin.

127. Már rendelt seregben megyünk itt egymásra,
Zúgnak már az ágyúk két fél romlására . . .
Tisztek elölmennek, resolutijóra
Kell magokat adni hirtelen halálra.
128. Itt két sorban állnok már az regimentek ;
Német taraczkaktól bontatik az sereg,
Az bojtos kornyéta is, bigyjed, tekereg, —
Az ordináncija bomlik, sárban fetreng.
129. Az füst már ellepett, egymást nem láthatjuk,
Rettenetes puskaszó dörgését halljuk ;
Sok tisztek, katonák testét földön látjuk
Elegy az némettel, lovunkkal tapodjuk.
130. Az füst emelkedvén, hajdúság prédára,
Az sok holttesteknek fosztogatására
Esének ; de lészen majdan nagy károkra,
Egynihány ezernek végső órájokra.
131. Négy- vagy ötszáz német magát csak megvonta
Az füst alatt, ezen nem ment senki rajta,
Egy puskát sem lött ki, készen csak felvonta :
Ez az hajdúságra prédállás közt ronta.
132. Itt az lovas-hadak is elszéjedtenek
Imide-amoda, öszve nem gyűlhetnek ;
Ki mijatt hajduknak lön nagy veszedelmek, —
Sok szép jeles tisztek mert ada-veszének.
133. Brigadéros Babocsaji itt elesék,
Az Becse Andrással testek közt hányaték ;
Sok fő-, vice-tisztek életük elmulék, —
Halomban közüllek csak egy sem rakaték.

134. Az német trombitát fúva, dobot üte,
Az ki megmaradott egy csoportban gyüle,
De testek fosztani egy is ki nem jöve ; —
Az nap is elhagyott, szintén vagy on estve.
135. Az fejdelem Lók vize hídjánál állott,
Hada nagy veszésén búsult és bánkódott,
Károlyi Sándorral arról tanácskozott,
Hogy hova menjenek az ki megmaradott ?
136. Maga személy szerint akart harezra menni,
Hivalkodó szemmel nem akarta nézni ;
De az generális azt meg nem engedti. . . .
Az német is Vadkert felé kezd nyomulni.
137. Mik is összevegyültünk iminnét-amonnet.
Kevés nyereséget hoztanak el onnet,
Hanem az lengyelség sok lobancznak fejét
Vette, és elhozta lovát és fegyverét.
138. Ágyúk és toraczkok mind ott moradtanok,
Az sok holttestek is fosztatlan ott vadnok.
Ezen estve, hidd el, rajtam is jót csapnok —
Mert az jobb fülemből jól kiharapának.
139. Egy hétig harczhelyre senki nem mert menni ;
Az föld népe kezdte az testet fosztani,
Ágyút, toraczkokat Vadkertben bevinni :
Az mely maradt német, őket fenyegeti.
140. Az generálisok ez horczan elesett,
Sok officérekkel az földön fetrengett.
Hittel merem írni, kit két szemem nézett,
Lók vize sárjában ott az mennyi veszett.

141. Az horcz között nékem egy lengyel tiszt jöve:
 Ubi est Princeps? ezt éntöllem kérdettem,
 Málnási velem volt, bizcnyságom ebbe, —
 Ez idegen nemzet volt, mégis féltette!

142. Későn megindultunk, le Pest elejére;
 Hadok elszéljednek, mi megyünk Dömsödre.
 Előbb szállattunk volt hálai Gödöllőre, —
 Hideg tél az üdö, vigyázok fülömre.

143. Az Szent-Márton-Káták hadokkal megtelnek,
 Monor, Ság, és Gomba qvártélyhoz készülnek,
 Kecskemét s Körösre az lengyelek mennek,
 Fejdelemnek Jász-Brinyben qvártélyt készítenek.

144. — Ez horczan volt lengyel kétszáz és négyezer,
 Svécus peniglen itt volt (vagy) háromezer,
 Gyalog, hajdú jova száma volt ötezer,
 Az lovas hadoknak itt száma húsezer.

145. Dömsödre minekünk már orderünk jöve,
 Hogy húszadik Martij menjünk Gödöllőre,
 Ott sok búza vagyon, el kell menni vélle,
 Ott kilánok híjják, itt véka az neve.

146. Érsek-Újvárra kell ez sok búzát vinni;
 Tizennégyezer itt lovát megterhelli,
 Mind tiszt s mind katona az lovára teszi —
 Egy-egy kilát kellett minden lónak vinni.

147. Annét megindulunk, megyünk már Vác felé,
 Fejdelem velünk van; de utját másfelé
 Véve, visszatére onnét Munkács felé —
 Mi penig sijettünk Érsek-Újvár felé.

148. Váczat Duna mellett balkéz felé hagyjuk,
Az szőlője alatt szoros az út, látjuk,
Itt erdőn kell menni, s német hírért halljuk, —
Nógrádat jobb felé itt már messze hagyjuk.
149. Elöl válogatott portások már mennek,
Az tábor kilával utánnok sijetnek . . .
Egyszer Duna mellé egy nagy hegyre nézek,
Visegrád nevű helyt ott nekem neveznek.
150. Alatta egynéhány németnek volt sáncza,
Az Duna sánczának az oldalát mossa ;
Az mellett elmegyünk az Ipoly partjára, —
Esztergamat látám, egy nagy hegyen vala.
151. Épen ifil tájban egy faluhoz szállánk :
Nagy nyamarúságban ez étszaka valánk ;
Az nap hogy feljöve, onnét megindulánk,
Kéménd nevű helyhez, Garon mellé szállánk.
152. Rakásokra szépen lerakók az buzát,
Garon vizén költetettjük az sok kilát ;
Verebélynél halljuk az német táborát, —
Korpana körül is jártatja portását.
153. Eszterházi Antal Dunántúl valókkal
Itt előnkben jöve, sok lovas hadakkal ;
Érsek-újvári had az praesidiummal —
Viszik már az kilát szekerek lovakkal.
154. Onnét Eszterházi minden hadajival
Áltoljöve onnét igen szép pompával.
Az parton discurál Károlyi Sándorral,
Az commendót neki hagyja hadaival.

155. Mi is áltolkelénk itt már az Garonan,
Megyünk Újvár felé, csercken, bokraan.
Szűk mind széna, abrak, látszik lovainkan —
Soholt nem kaphattunk ott már az falukan.

156. Érsek-Újvár mellé csak közel megszállunk,
Kéttelen örömmel ; az fűre bocsátunk,
Szénán és abrokan keveset búsultunk,
Vár mellett majd minden éjjel inkább háltunk.

157. Portára Leopold felé is feljártunk,
Komjáti felől is sok búzát hajtottunk,
Szébbelén, Németi, Bozóknál is voltunk,
Az Vágon túl, Séllye körül is nyargaltunk.

158. Nyitrát is portáztuk : de csak az volt oka,
Hogy éllést hajthossunk be Érsek-Újvárbá.
Eddig itt commendáns Ordódi György vala —
Már Nagyszeghi Gábort instellálák oda.

159. Az húsvét ünnepe bennünket itt ére.
Christus szenvedési emlékezetére
Szóllnak az sok ágyúk várfokokan rendre, —
Nekünk is volt ez nap az mi örömünkre.

160. Ez város tér hejen vagyon, szép mezzőben,
Nyitra vize foj le szintén ellenében,
Molma feljül rajta vagyon ezen vízen,
Az törvény-fája is szintén ellenében.

161. Belől az kőfala földdel meg van töltve
Vastogan : négy szekér rajta elmehetne ;
Alatta sok kassamátta, sok por benne,
Szakoszsza az álgyú-golóbis van rendre.

162. Szegellet-bástyáin hevernek sok álgjuk :
Százhatvanhat fontos glóbisos nagy jukuk.
Víz-tellett árka van, kövöcsös nagy partuk, —
Török, német, magyar hol lőtte, azt láttuk.
163. Városnak közepén, az hol van pijacza :
Körül renddel vagyan sok kádakkal rakva ;
Rézből, vasból vadnak ezek kicsinálva,
Vízzel teli állnok, tüzek oltására.
164. Az fejdelem háza szép épületekkel
Vagyon éjszak felé, rakva szép kövökkel,
Kapuja van délre, sok ál-ösvényekkel ;
Kút az vár közepén, nagy vasos vederrel.
165. Rácz András óbester itt érkezék hozzánk.
Öt hétig Újvárnál portázánk és lakánk,
Egy essős üdőben onnét megindulánk —
Az Garon partjára étszakára szállánk.
166. Egy része hadunknak Rétcivel elmene
Morvára. Az bányavárosokra, erre,
Szebbelén-, Bozókhoz Nyúzó van rendelve,
Bik László is vellünk vagyon Németibe.
167. Portára ment onnét ; az földre feküdt,
Sok katonájának az teste is meghült,
Az hadi bírása glóbis mijatt sérült —
Maga elszaladatt, mert igen megrémült.
168. Nyitrából rejánk is jött vala sok német :
De készen találá az rendelt screget ;
Észrevévén magát, futnija credett, —
Vissza mi utánna, üztük mint lehetett !

169. Annét visszatértünk, Ipolynak partjára
Szállánk, és Károlyit várjuk vacsarára, —
Mulatása eddig mert Újvárbán vala...
Hogy ada érkezék, készülöt fuvata.
170. Onnét megindulánk le esmét Vác felé ;
Itt sok jó paripa marad az út mellé,
Elállván, az hátát nyereg nem terhellé :
Mert az erős jövés lovunkat megtöré.
171. Nekem öt paripám volt, de el nem állatt,
Mert hátán mindenkor hordozatt abrakat ;
De sok jóll nem viselt az lovára gondat —
Ki mijatt sok maródi után elmaradatt.
172. De az többi között volt egy bunta lovam,
Hozzája hasonlót nem igen találtam,
Próbára, portára gyakran ezen voltam —
Béjövén Erdélyben, nem rég hogy eladtam.
173. Váczból kijön rejánk némettség s hajdúság :
De közüllönk egyet is kardjak le nem vág,
Elütte ott töllek, mit rémültek ? az ág, —
Az mi hátuljárónk közüllek jól levág.
174. Egy faluhoz szállánk Pestnek ellenébe ;
Mit lóháton vittünk, abból eszünk estve.
Minket beküldének Bánya vidékére, —
Ott voltunk kevéssé, de orderünk jöve :
175. Palocsaji Dunán áltol akar menni,
Balog Ádám, Borbély Gáspárt elküldeni,
Véllek sok hadakat most commendérozni, —
Rákóczi maga is itt akar most lenni !

176. Úgy is lön. Indulánk szólnaki pusztára.
Sok vadokat öltünk ezen marsusunkba,
De víz szüke mijatt sokszor szomjúságba
Csak meg nem epedtünk az caniculába.
177. Ki győzné számlálni itt az sok hejséget? . . .
Látom ezen pusztán jobbra Fegyverneket,
Jártam Köröst, Czeglédet és Kecskemétet; —
Szólnaknál az Tiszán költeztenek minket.
178. Duna mellé étszaka szállánk Vecséhez:
Mindgyárt hozzá kezdénk ott az költezéshez;
De másnap sok sajka érkezék Vecséhez:
Ez confundáll immár, löttettünk is ehhez.
179. Ott megszaparadnok, Budáról lejönnek,
Simontornya, Földvár felől felsijetnek, —
De kettőnél többet bennünk el nem ejthetnek . . .
Mik is löttünk, hidd el, de ők is löttének.
180. Egy része hadunknok gyalog innét maradt,
Lovát áltolesapta, Dunán áltoluszott;
Kókaji hadából sok innét maradott —
Az sok sajka mijatt nem takarodhatott.
181. Ki mijatt sok szegénlegén volt bánotba:
Mert lovát szemével soha nem láthatta;
Az német és ráczság itt impedijála —
Huszonöt sajkúra szaporadatt vala.
182. Ez áltolment szép had majd mind odaveszett:
Mert az német rejá úgy megfelesedett,
Még az föld népe is mind felfegyverkezett. —
Palocsaji gyalog hogy áltol-evezett:

183. Egerben érkezvén, ott megházasodatt,
Brigadérosságról nem is gondolkozatt,
Fejdelem pártjáról csakhamar elállatt, —
Balog Ádám, Borbély Gáspár elmaradatt.
184. Hires Vak-Bottyánnok özvögy feleségit,
Szép, karcsu-termetű ékes menyecskéjit
Feleségül veszi; nem tartá meg hitit,
Rákóczi Ferenczhez sokáig hűségít. ¹⁾
185. — Itt egy Szent-György nevű pusztá falu vala,
Kún-Szent-Miklósnak is nincsen messze tornya;
Dömsöd az Dunának szintén partján vala, —
Egy szép asszonynál itt laktam én qvártélyba.
186. Ráczkövü nevű hely Duna szigetében
Hat örög falukkal vadnok ott rendiben;
Áltolmentem ada, voltam mindenikben, —
Laboncz, kurucz selegvárdák voltak ebben.
187. Onnét Dunán alá küldének portára:
Hadaknok kenyeret szállítsunk fel arra;
Kolocsai érsek Kolocsában vala,
Azt is el ne hagyjuk, meg van parancsolva.
188. Patoj nevű mező-városban megszállunk,
Földvár mellett penig csak elmarsírozunk,
Simontornya felé is jól áltol láttunk,
Ordos nevű helyre étszaka találunk.
189. Egy mélyföld már ide az Kalocsa vala:
De sok pandur gyalog ráczok járnok vala;
Ez falunál helyem egy berekben vala —
Reggel az érsckhez onnét mentem vala.

¹⁾ Nem áll, mert még a szatmári béke után is, egész Munkács capitulatiójáig megtartá. Házassága is későbbre esik.

190. Az generálisnak mondám köszöntésit,
Kit szépen fogada, meg is hajtá fejit ;
Azomban nyergelik az érsek lovajit, —
Az tiszteknek hozá sok kolesaktollajit.
191. Annét visszafelé mik is megindulánk,
Az érsek velünk van, és bátróbban valánk :
Mert harminceznál többen csak egygyel sem valánk, —
Kún-Szent-Miklós mellett táborra találánk.
192. Itt az nagy héségben lakánk vagy két hétig,
Onnét megindulánk, mentünk éppen Hortig ;
Ott mulat az tábor hejben vagy két hétig,
Onnét engem küldnek Gyöngyös városáig.
193. Regiment fegyverét odavittem vala,
Sok lakatos, császár az városban vala :
Azt megcsináltossam, parancsolva vala . . .
Az nagy pestis engem ott szorított vala.
194. Három klastrom vala ebben az városban,
Sok barátok voltak, hidd el, az háromban ;
Jobb része városnak római vallásan
Voltak, — meghalának, szemeimmel láttam.
195. Reggel két sorjában városnak hosszára
Házak alatt rakva a koporsó vala,
Tizenkét óráig azt temették vala —
Két órákor anuyit meg kivittek vala . . .
196. Kiket temettenek szintén el estvéig ;
Meg annyi holt másnap reggelre, viradtig.
Ninesen olyan köszirt, ki nem siránkozik —
Istennek ostora az hol így láttatik !

197. Az loboncznak sem volt szabad idejönni :
Nekem sem volt szabad táborra kimenni ;
Isten hogy az pestist osztán megszünteti,
Meg kelle magamat nekem is füstelni.
198. Áldassék Istennek szent neve érette :
Még csak fejem sem fájt ezen nagy pestisbe !
Katonák kik voltak véllem, egy is benne
Nem holt meg, — kimentem véllek szép seregbe.
199. Kolozsvári nevű hadnagy ott felválta,
Ő maradt hejtemem, én mentem táborra ;
Onnét Hatvon felé masíroztunk vala, —
Régi, földből rakott török vár ez vala.
200. Onnét visszatérénk Mátra tájékára.
Az gerezdes ősz is immár eljött vala,
Az hol az tábor jár : van szállóknek dolga,
Az görög- és sárga-dinnyének hordása.
201. Érsek-Újvárat már Pálfi megszállotta,
Hét felől az sánczat keményen ásatja,
Mind nappal és éjjel lövi, bombáztatja, —
Síbirtus Hejiszter generál ott vala.
202. Az vice-commendáns Ordódi György vala :
Nagyszeghi Gáborral competálnok vala,
Titkon Érsek-Újvárt felígírte vala, —
De Nagyszeghi Gábor az dolgot nem tudá . . .
203. Ordódinak álnok levelét elfogá
Egy vice-kapitány, ¹⁾ Beleznai vala :
Hétszer ment volt ez bé az obsidijóba,
Ordereket vitt bé ez Érsek-Újvárba.

¹⁾ Alezredes.

204. Válczon feljül szintén egy erdőben valánk,
Károlyi Sándornak mikor udvarolnánk :
Egynehány katona érkezék ott hozzánk
Ada . . . Érsek-Újvárt feladták ; busulánk.
205. Nagyszeghi Gábor is csakhamar érkezik,
Az generálissal arról értekezik,
Hogy merre nyomúlunk ? . . . És azt elvégezik,
Hogy Egerhez szálljunk, hallám, beszélgetik.
206. Beleznaji fogva Ordódit kihozta :
Egerben kísírik, és ott verik vasba.
Nagyszeghi Gábor is várot nem tarthatta,
Hanem accordára Hejiszternek adta.
207. Nem volt mit keresnünk már azon az földén ; —
Csak alá nyomúltunk Kúnságra mi innen.
Egy vár sincsen immár itt az mi részünkben,
Hogy visszavehessük, az is nincs crönkben.
208. Az tél is közölgöt, qvártélyban kell menni ;
Eger felé onnét le kezdénk nyomulni,
Eger vidékéről sok búzát hajtani :
Az várban kell nekünk azt beszállítani.
209. Tisza felé kezdénk onnét masírozni,
Tisza-Nána nevü falu mellett menni,
Nagy-Mihályon penig áltol kelle menni, —
Csegénél az Tiszán kezdénk már költezni.
210. Tokajon már által egy faluban szállunk :
Máromorosban lesz qvártélyunk, van nállunk
Orderben kiadva ; azért vágyakozunk :
Sok járásunk után hogy ott megnyughassunk !

211. De nem meheték én innét a qvartélyra :
Regimentünknek még Kassán vagyon dolga,
Egy ember sok pénzünk vitte vala oda —
Hogy flintákat vegyen czerünk számára.

212. Löknél áltolkelek, megyek Tokaj felé,
Keresztúrban szállok, bíró háza mellé,
Estvére ballagok én fel Liszka felé,
Ott háltam, és reggel mentem Bénye felé.

213. Itt az jó borokkal katanáson éllek ;
Regécz pusztá vára alatt elléptetek,
Göncz-Ruszkára hálni, vacsorára megyek,
Hernádon egy vendég-fogadónál kelek.

214. Itt az nagy pestisben elholt az föld népe,
Búzája künn veszett, marha vesztegette ;
Az megholt embert is nincsen ki temesse . . .
Itt meg nem szállottam, nincsen ember benne.

215. Rabatin is ezen földet pusztítottatta,
Mikor Kassa várát lötte, bombáztatta ;
Azt meg nem vehetvín, hadát indította
Vissza Tokaj felé, — mindennütt prédálta.

216. Kassában érkezém az velemvalókkal ;
Szállást rendelének : voltam jó passussal,
Az Károlyi Sándor generálisával,
Tíz katona véllem, egy zászlótartóval.

217. Az piacza-utczában az szállásom vala
Rotth Márija Anna özvegyasszony háza ;
Három háza vala Kassa városába,
Azon kül sok pénze és egyéb jószágá.

218. Itt majd házosságra adtam vala magam . . .
De állapotunkat ismét meggondolám :
Nem lehet már tovább itten maradásam, —
Majd nehezen esék onnét megvállásam.
219. Munkács felé jövék sok, orosz falukon,
Krasznahurkát ¹⁾ látám egy hegyen magasson ;
Forgácsnok is voltam vagy két kastélyában.
Elérem Munkácsat, szállék várossában.
220. Itt is vagyan dolgam : katanáink fogva
Vadnak, Vaji Ádám verettette vasba ;
Baji László nevű commendáns ott vala :
Felmentem Munkácsnok szintén az várába.
221. Már Vaji Ádámmal kellenc szállani,
Az katonák iránt velle beszélleni ;
Ez erkölcsös ember, nem jó búsítani —
Délután nem jó itt tanácsot kérdeni.
222. Imígy-amúgy ugyan változt ada nekem
Az úr ; nem sok haszna lön hogy hozzá mentem,
Nem kívánja többször látni a két szemem, —
Ha többször itt járnék, mászszor elkerülem !
223. Ungvár felé kénc innét nekem mennem,
Máromoros felé már útamát vennem,
Nagy-Szóllósön penig áltol kelle mennem ;
Berekszászban is voltam, szintén az szörötbén.
224. Sziget volt qvártélyom, Rácز Andrással együtt,
Azután Nagy-Bocskót adták, szivem örült ;
Ez az dominium két falukból épült,
Az aknai dominium is ide fült.

¹⁾ Szaláncz vagy Füzér volt az !

225. De az lovaimot tartottam Szigeten ;
Egyszer-mászsor oda bémentem kényecsen,
Az gazdám is szóllott jól, emberségessen, —
Ez Antos György uram szállása volt nem régen.
226. Ott egy szurkos-gyolcsú özvegyasszonyt láték,
Mellyet én magamnak igen megkedvellék.
Antos György urammal házához is menék,
Mellyet feleségnek magamnak megkérék.
227. Árva lévén, mindgyárt ígíretet teve ;
Erzsébetnek napján kézfogásam leve,
Mészáros Erzsébet ugyan neki neve —
Ezerhétszáztíz esztendőben ez leve.
228. Immár nagyobb az gond bujdosó fejemen :
Hol hagyjam ? . . . Búsúlok az feleségemen,
Mert ha táborozunk, ez nem járhot velem, —
Rác András is ezért sokszor kárpál engem.
229. Már orderünk jövé: menjünk Nagy-Bányára,
Szálljunk máron ada mi is jó qvártélyba,
Meg van porancesolva: szálljunk városába. . . .
Feleségem töllem hadtam Hottinkába.
230. Ezerhétszáztizenegyben megindulánk,
Húshagyó kedd napján áltolmasírozánk,
Étszakára Felső-Bányára bészállánk,
Másnap Nagy-Bányában qvártélyban eloszlánk.
231. Itt jó vígyázásban voltunk egy idejig:
Kaplomban ¹⁾ van Pablik, csak fenyegetődzik ;
Orségi Szent-Benedeken qvártélyozik,
Az hadadi lobonez, német is portázik.

¹⁾ Az erdélyi Kaplony falu értetik, nem a szatmári.

232. Új hírünk érkezik : armistitium van,
Pálfi hadaival Debreczen körül van,
Károlyi Károlyban ; megegyezések van,
Hogy megbékéljenek, mindkét fél azan van.
233. Már munkában vették az békesség dolgát,
Az magyar nemzetnek mert kívánták jóvát ;
Megadják mindennek házáat és jószágát,
Szemére sem vetik az feltámadását.
234. Itt Károlyi Sándor irt sok punctumokat ;
Rákóczi már örzi csak Lengyelországot. —
Rádai Pált küldte, a Csereji Jánast ;
Pálfi Károlyihoz kövötöt bocsátatt.
235. Vice-kapitányunk volt Csereji János,
Elméje, elhiggyed, nem vala hejános ;
Rádai Pál pedig nemzetének hasznos,
Mert vissza is jöve, — mely neki nem káros.
236. Szakmári templomban, kik eddig hűségben
Megmaradtunk, gyültünk szintén áprilisben,
Urak jelen vadnak , tiszték ez gyűlésben ; —
Hogy megbékéljenek, azon vagyon minden.
237. Pálfi is kövötít Károlyihoz küldi,
Carolus Loknerrel együtt ; megizeni,
Hogy az punctumokat küldje el Károlyi,
Mert már az hadai be kezdtek indulni.
238. Egy Dunántúl való magyar adjutantja
Generál Pálfinak, ki oda jött vala,
Ez az kövütséget mikoran meghozta :
Az egész gyűlést az meghokrasította.

239. Egykét óra alatt meglészen az válosz,
Jóllehet, hogy nekünk szintén nem oly káros ;
Tovább nem vihetni, hadunk mert nem számos —
Némettel harezalni lenne immár bajos.
240. Vaji Lászlót onnét mindgyarást elküldik,
Ezen adjutanttal Pálfihoz eresztik,
Minden dolag, punctum rejá bizattotik, —
Szakmári templomban az így végeztetik.
241. Április havának huszonheted napján
Ezek így levének, s minket adahagyván
Csereji János is, ló száját fordítván,
Lengyelország felé ő elmasírozván.
242. Huszonnyolczadik már indúltunk Majtínhoz,
De elsőben gyülénk az szakmári hídhoz ;
Hütünköt letevők Kegyelmes Urunkhoz,
Hogy többször nem fogunk fegyvert, esászárunkhoz.
243. Itt háromszor salvét adtunk puskájinkkal.
Graffen is itt vagyon ifjú Rabatínnal,
Több tisztekkal együtt, vadnak vígassággal,
Hogy megbékéltenek már az magyarokkal.
244. Huszonkilenczedik napján áprilisnek
Az majtíni mezőn állnok sok seregek,
Pálfi, Lokner kijön, és sok német tisztek —
Csudálják, hogy mennyi magyar áll előtttek !
245. Att is salvét adtunk ; zászlóinkat rendre
Leverők sorjában Majtínnál az földbe ;
Minden zászló mellé egy-egy német jöve,
Felvevék, csoporton vivék Debreczenbe.

246. Az mint számlálhottam : négyszázötven vala,
Ez k csak lovasok, hajdúk voltak várba.
Itt renddel az tisztek állnok csoportjába —
Pálfi Károlyival ott beszélget vala.
247. Szépen megköszöné, hogy parulájának
Hittek az magyarok ; megállója annak
Leszen, az mit mondott, írott punctumoknak, —
Mellyeket fülcím nekem ott hallottak.
248. Innen ki-ki mégyen, látom, hazájába ;
Szabodsága vagyon : menjen jószágába,
Ha fiscus számára van is elfoglalva
Visszaadják, Erdélyben és Partiumba.
249. Nekünk porancsolák : egész regimenttel
Hogy Károlyhoz menjünk, igen szép sereggel,
Marosztnok bennünket, hogy még fegyverünkkel ;
Szolgáljunk tovább is, hasonló hűséggel.
250. Domohidi Lászlót Pálfi kiküldette,
Katanát és tiszteket azon kérte :
Császár hűségére legyünk kötölözve, —
Mivel jó fegyveres regiment, megnézte.
251. De sok lön az ellen, meg nem egyezhetnek,
Hanem onnét széljel mindenek sijetnek,
Katanáink töllünk mind búcsút vevének,
Kik hét esztendeig velünk szenvedének.
352. Sok meglőtt dolgakat jobb csak elhallgatak,
Szóról szóra írni arról nem akarak ;
Szigetről én is már haza masírozak,
Pünköst szombatjára Pócsfalvára jutak.

253. Egy hét múlva mindgyárt fogok építéshez, —
 Pusztá az telekem, és sok kerteléshez.
 Hozá fogék hamar szántáshoz-vetéshez,
 Házat is csakhamar építék ezekhez.
254. — Így múlték el töllünk ez az Miska-világ!...
 Ha lehet, már lábom többször rejá nem hág,
 Mert elütte töllünk mit remíltünk, az ág...
 Német, magyar kardja több embert le nem vág.
255. Vagyon minden rend már csendeszen házába,
 Urak is érkeztek magok jószágokba, —
 Négy esztendeig itt békességiünk vala.

Tájékoztás. Dálnoki Veres Gerzson, ez eredeti székely szerző, jelen, közvetlensége s a történelmi részletek gazdagsága tekintetében kiváló becsű, — bár primitív felfogásánál és szűk látkörénél fogva criticával használandó — verses-krónikáját 1722. nyarán, emlékeztből írta. Ugyanis író eddig folytatva művét, mondja:

„Ezek eddig renddel így mentenek végben.
 Az ezer és hétszázhuszonkettődikben,
 Tizedik június irtam eddig rendben.“

Munkáját, gr. Haller Gábor, kinck azt ajánlá:

„Hogy kinyomattatja, megígérte vala“

de a fiatal főúr 1723-ban, szerzőnk bánatára, hirtelen elhűnyván, Dálnoki verses-krónikája kiadatlan maradt.

Szerző alkalmi versei és mindenféle följegyzései egész 1732-ig nyúlnak le, mikor a már német ruhába bújt, púderos hajú erdélyi urakat és úrfiakat, asszonyokat ostorozván, az ősi szokások mellett küzdve fölsóhajt: ha ezt a régi ősök: Petky János, Bethlen Gergely s az öreg Teleki Mihály látnák!...

„Ez a hitvány magyar magát úgy viseli:
Az idegen nemzet is bizony neveti!”

Íme, 21 év múlva is kitör szerzőnkül a régi kurucz vér!

Dálnoki Veres Gerzsonnak mint — önvallomása szerint — nem iskolázott embernek, irtóztató rossz orthographiával sajátkezűleg irt e verses-krónikája — félbőrbe kötött 4-edrétű kézirat — eredetiben gr. Bethlen Pálné ajándékából jelenleg az erdélyi muzeum kéziratárában létezik; 1868. szeptemberben másolám le, a Magyar Történelmi Társulat kolozsvári kirándulásakor. Megvan ugyanott gr. Kemény József-féle másolata is („Chartophilacium Transsylvanicum” nro 249.), de igen hibás és gyarló. Én egyedül az eredetit használám. Nyomtatásban itt jelenik meg először.

BUJDOSÓ KURUCZ ÉNEKE.

— 1711. —

1. Sem apám, sem anyám, sem jó atyámfia :
Hát csak magam vagyok az idegen földön !
2. Jóakaróm is nincs, jó barátom sincsen —
Nem esuda az oka, hogy jó kedvem sincsen.
3. Ez idegen földön nyomorúságomnak
Egyik ez az oka, az én bánatimnak.
4. Kihez hasonlítsam ebben én magamot ? . . .
Azután bujdossam széljel országokat.
5. Egy rakonom sincsen, egy atyámfia sincs, —
Idegen országban bűn ¹⁾ nélkül senki sincs.
6. Hiszem, befogadtok engem szállástokban,
Tudom, szállást adtok sűrű havasokban. . . .
7. Fenyő oroszlányok, erdei vadkanok,
Farkasok, párduczok, medvék, kik hol vattok
8. Tüveletek együtt mindent elszenv edek,
Jót, gonoszt veletek mind együtt viselek.

¹⁾ Tán „bű” akart volna lenni ?

9. Ha jóakaróim engem elbattanak,
Én laktam-földemről engem kihittanak :
10. Csak legyetek nekem tü jóakaróim,
Kegyetlenben ¹⁾ lakó fene jó barátim! . . .
11. Győz
.

A következő levél s vele az ének vége kiszakadt.
Csík-Szent-Léleki Bocskor János dalkönyvéből;
beírta 1716-ban, közvetlenül az „Édes hazám . . .”
kezdetű bujdosó kurucz dal után. (L. fölebb, 324 l.)

¹⁾ Kietlenben. A tollhibákban bővelkedő s általában csekély irodalmi képzettséggel írt codexben a „Kegyetlenben” szó helyett ugyan: „Kegyelemben” áll, de ennek így semmi értelme, s nyilván ekkép igazítandó, „Kegyetlenben;” ez t. i. a szó régies értelmében annyi mint: kietlenben, pl. Wesselényi Ferencz nádor egyik, 1664-iki levelében: „. mostan egy kegyetlen völgyet tanáltattam az rettenetes hegyek között, egy folyó patak mellett: ott csináltatok erős sánczot, oda az kegyetlenben szorúlok” stb. (L. Századok, 1869. évf. 744. l.)

VOLT TÓT KURUCZ DALA.

— 1711. —

1. Nem tudok én semmi tótul¹⁾,
Mert én magyar vagyok ;
Ha megtudni akarjátok,
Luptovában²⁾ lakom.
2. Hej ! mikor én³⁾ kurucz voltam
Rákóczi vojnában :
Czifra plachta-zástavában
Jártam Oravában.⁴⁾
3. Oravában, Ostrohában
Olyan legény voltam :
Husát, kravát, swinát, wolát
Seljákoktól bráltam.
4. Seljákoktól, zemánoktól
A sok pénz elloptam, —
Ha nem adtak : a sok sztrélát
Magyarul mondottam.

¹⁾ Az akadémiai példányban :

„Nem tudom én semmi tótól.“

²⁾ Liptovában. (= Liptóban. U. o.)

³⁾ A mikor én. (U. o.)

⁴⁾ Árvában.

5. A ti szegíny zilinával
Nem tudtok mit enni,
Csak a kapusztát pijával
Fazikba herpelni.
 6. Ha valami egisz hejten¹⁾
Robotába nyertunk :
W nedélába do kresmába²⁾
Na pivára mentunk.
 7. Az gazdával,³⁾ az husztlával
Uliczában jártunk,
Holubkákot zabijáltunk,
Magyarul szpiváltunk.
-

A Kollár által gyűjtött s 1831-ben megjelent tót népdalokból, hol ezen cím alatt közöltetik : „K u r u c z R a k o c i h o w o g n y” Megvan a m. tud. Akadémia kéziratárában is, 80—100 éves följegyzés szerint, mely a mennyiben a Kollárétól eltér, jeleztem. — Miután ezen énekekben a kuruczvilág már mint elmúlt idő említettik : keletkezése 1711-nél régibb nem lehet, — de viszont újabb sem igen : mert a közvetlen hatás még nagyon megvan a dalon, s a visszaemlékezés és magyaros szellem a tót szerzőben még igen eleven.

¹⁾ Érted : h é t e n.

²⁾ Krimába. (U. o.)

³⁾ Gazdával. (U. o.)

ÖZV. BOTTYÁN TÁBORNOKNÉ, B. PALOCSAY GYÖRGYHÖZ.

— 1711. —

1. Élj kedvedre, — szerelmedre,
Immáron nem bánom!
Érted való türt kínomat
Elhidd, szívből bánom.
Hogy mért kellett engem utálnod —
Híváségmért ezzel szolgálnod!
2. Emlékezzél: ki szeretett,
És kit szeretél, —
Kinek számos hetek után
Kínnal, fizetél.
Emlékezzél, hogy Isten megvér,
Az mint nékem sokszor esküdtél.

Gr. Forgách Juliána.

Tájékoztás. E forró érzelemtől áthatott csinos versecskét, a híres Bottyán tábornok özvegyének gr. Forgách Juliánának 1711-iki irományai közt találám, a b. Palocsay-levéltárban, saját kezével, fogalmazatképen írva.

A költői lelkű, fiatal és bájos szépségű, a mellett dúsgazdag özvegybe a merész és kalandos b. Palocsay

György kurucz tábornok halálba beleszeretett, s kezét is megkéré 1710. nyarán, — de az özvegy, bár szerelmét el nem utasítá, gr. Bercsényi Miklóshoz, mint nagybátyjához s férje által vég hagyományilag föl kért gyámjához utalá kérőjét. Bercsényi az 1711-iki farsangra halasztá egybekelésőket, s Palocsayt táborba küldé. Midőn később, 1710. vége felé, a szép özvegy, a németek által bombázott Eger várába volt szorúlva: a szerelmes Palocsay álruhában be akart hozzá menni, de Rákóczi eltiltá. Pálffy bevette Egret, s a Tiszántúlra igyekvő özvegyet hízeltő szavaival maradásra bírta, s mint szintén rokona, maga ajánlkozott gyámjául a Lengyelországba ment Bercsényi helyett. Így került Bottyán tábornok özvegye császári védnökség alá. A buzgó kurucz Palocsay ekkor, politikai eltérés miatt, szakított jegyesével, s Munkács várába zárkózva, csak ennek földása után hajolt meg. — A közbeeső idős z a k b ó l : 1711 első. feléből való e dalocska, melylyel a szép özvegy, jegyesét siratja. De ennek szerelme nem hűlt meg; 1711. ősszel oltárhoz vezeté aráját.

„IN GALEA MARTIS NIDUM FECERE COLUMBAE.“

— 1712. ápril 8-kán. —

(„Az elmúlt 1711. esztendőbeli házások iránt csinált verseknek válasz-adása.“)

1. Álmombúl felkelvén, s megnyitván szememet,
És nyugvó ágyombúl felvévén testemet,
Az szokott reggeli fordítám elmémet
Könyörgéscimre, s veszem könyveimet.

2. Istenhez tartozó fohászkodásomat
Végezvén, vizsgálom éjjeli álmomat,
Egészen csak arra gondolkodásomat
Fordítom és csekély én tudományomat.

3. S úgy tetszik, pasquillust férfiú-rendekről
Hogy álmomban láttam vitéz legényekről :
Változván életek vitézkedésekrül, —
Gondolkoznak inkább tiszta pendelyekrül.

4. Mit mossa az nyelvét versek fundálója,
Hogy oly iffiakot gyaláz, nincs orczája —
Igyekezeteket kik pendely aljára
Fordíták, (dícsérem) az szent házasságra.

5. Olvasván, elhigyjük, trójai vitézek
Vitézkedésekben lám voltak híresek,
Nem sokan hasonlók hallatnak mint ezek —
Kik közzül sokaknak halálos végzések.
6. Nemcsak férfiakkal azok hadakoztak :
Nyilván szüzekkel is viadalt próbáltak,
Keményen s mérgelesen azokkal harcoltak, —
Mellyért dícséretet trójaiak kaptak.
7. Nagy-Sándor, ki híres volt és nevezetes :
Amazon-szüzekre nem volt oly szemérmes
Fegyvert hogy ne fogjon, noha jó fegyveres, —
Hada volt Sándornak nagyon kellemetes. . .
8. Ez iffiaknak is nem szégyen próbálni,
Mondhatom, dícséret elméjeket vetni
Az házasságbeli próbára fordítani —
Holott férfiságot méltó megmutatni.
9. De, vélem, hogy azon versek fundálója,
Ki új házásokat versével gyalázza :
Egy pipa-dohányt ért ő katonasága . . .
Nem meri próbáját vetni házasságra !
10. Gondolom, nem bízik rendelt fegyveréhez :
Ostromát mert rendin nem viheti véghez, —
Gyakorta értetvén vargák csirizéhez
Megkopott fegyverét, kaptája széléhez.
11. Jól is cselekeszik, én dícsérem dolgát ;
Megázott porával kívánt házasságát
Tanácslom, kerülje, ne végre csizmáját
Varga kaptájára vonja harisznyáját !

12. De talám csak azért fris házasságokat
Írlyli másoknak jó állapotjokat :
Virtusa elfogyván, abban mindnyájokat
Már nem követheti pályafutásokat.
13. Vagy pedig az szűzek nem igen óhajtják,
Özvegy-asszonyok is látni nem kívánják ;
A mint el is hiszem, mindnyájan akarják :
Szokott társaságot véle távoztassák.
14. Az új házasoknak méltán pártfogások
Tülem irattatik : magam is oly vagyok!...¹⁾
Több versírásimnak most véget szakasztok ;
Contentus, barátom légy, — már nem szólhatok.
15. Az ezerhétszáznak tizenkettődikben
Irtam verseimet tavaszi időben,
Az Szent-György havának második hetiben,
Nyolczadik napjának reggeli időben. — Ámen.

B. Palocsay György.

(Eredetije a b. Palocsay-levéltárban Lőcsén, fogalmazványban és tisztázatlanban is; mindketteje a szerző : Palocsay György maga keze írása.)

¹⁾ L. az előbbi énekhez írt „t á j é k o z á s”-t.

EZELŐTT. . . .

— 1714—16. —

.

1. Ezelőtt egynéhány esztendő-forgással
Palocsay urak midőn távozással
Kevés jószágoktól voltak, s más sorssal
Elteket táplálták akkor bujdosással :
2. Confiscáltattanak ők minden jószágok,
Sequestráltattanak ingó-bingó javok ;
Hogy elfoglaltatott az egész marhájok,
Várnak épületi s egynéhány majorjok :
3. Valamint akarta, az uralkodását
Palocsa várában authoritását
Folytatta cum pompa házakban lakását —
Gondolván mind holtig abban maradását. ¹⁾
4. A mit elméjével akkor elérhetett,
Es tehetségével mit elkövethetett :
Vitt véghez, és kedvén ő cselekedhetett . . .
Keze ott nem hadta a mit szemlélhetett.

¹⁾ Lyubotini Desőffy Péter, a császáriak részéről confiscált
kurucz Palocsay-javak kirendelt gondviselője.

5. Egyéb dolga nem volt akkori időben
Péter úrnak, hanem az két kezében
Pálinkát tartani, ki kristály-üvegben
Tündöklött, s bocsátá torka gégejében.
6. — Az örökös-urak ¹⁾ sok bujdosásokból
Megtérven azután, nagy utozásokból:
Jószágokba léptek, szabadság-adásból
Kezekhez foglalták régi kívánságból. ²⁾
7. Az maga lakását lubotíni házhoz
Akkoron indítja, megtölt kamarához,
Felülirt jószágból, urak javaihoz
Magának hordatván, — most siet azokhoz. ³⁾
8. Eszik, iszik, vígan folytatja világát,
Mint nem keresményét, költi bővön aztat,
Es hosszas időre annak folytatását
Véli holtáiglan való maradását.
9. Iszik, még tart benne, és sokféle nyelven
Szól, hol francziáson, hol német beszéden,
Eli így világát mindennap részegen, —
Hitcs-társát gyakran tagolja keményen. . . .
10. Ha vasárnap veszi koresmára menését:
Szombat kivezeti hazaérkezését;
Egy esztendő-által hogy hallgasson misét
Egyet sem szokása, — folytatja így éltét.

¹⁾ T. i. a szerző b. Palocsay György, és öccse Zsigmond; a harmadik testvér: Mihály már előbb visszatért Palocsa-várába.

²⁾ Munkács capitulatiója után, 1711. derekán.

³⁾ Így vale ez akkor tájban a többi volt kuruczok javai-val is. Azért e gúnyének kordalnak tekinthető.

11. Mindazáltal mi, kik vagyunk keresztyének :
Hogy Isten térítse, kívánhatunk ennek ;
Élte ha fordúlhat jobbúlásra kinek —
Újabb áldást vehet, szolgálván Istennek.

B. Palocsay György.

Eredetije — egy, b. Palocsay György kezével irt 42 stróphás versezet — Lőcsén a Palocsay-levéltárban. Az itt közlött 11. stróphán kívüli többi része nem érinti a kuruczvilágot s az abból következett állapotokat, — azért teljes közlését Palocsay György összes munkáinak majdani kiadására hagyjuk.

SIRVA ÍRT LEVELEM. . . .

— 1715—16. —

1. Sirva írt levelem
Menj el, tekénts(d) földem :
Szánja-é nemzetem
Siralmas életem ? . . .
2. Ha kérdik : mint vagyok,
Élek-é vagy halok ?
— Mondd meg, hogy nyomorgok,
Mindennap csak sírok.
3. Óhajtom háزامot,
Én kedves anyámat,
Szerelmes hazámat,
Kedves barátimot.
4. Mert sok esztendeje
Hogy ellenség mérge
Hazámból kivete —
Szernyü nagy ínségre.
5. Idegen helyeken,
Szokatlan földeken
Az után véletlen
Estem nagy ínségben.

6. Iskolák porában
Nyughatatlankodtam,
Rongyos állapotban,
Gyakron koplalásban.
7. Folytak nyavajaim,
Sűrű könyhullásim,
Áradnak bánatom,
Naponként kínaim.
8. Istenem, Istenem!
Most is én nemzetem
Nem szána engemet . . .
Te légy segítségem!
9. Mindennütt ellenem
Támad ellenségem,
Szomjúhozza vérem, —
Isten reménségem!
10. Hegyeken, völgyeken,
Falukon, útakon,
Erdőkön, mezőkön —
Nékem ellenségem. . . .

Ámen.

Csik-Szent-Léleki Bocskor János dalkönyvéből beírta 1716-ban. Valami külföldre bujdosott fiatal kurucz éneke lehet, mint a 4., 8., 9. és 10-ik strophákból következtethető. Utána mindgyárt az: „Ifjuság mint sólyom-madár. . . .“ című XVII-ik századi dal következik, s közvetlenül előtte az „Erdélyi hajdu-táncz“ nótája.

KURUCZVILÁG UTÁN.

— 1713—17. —

1. Új üdö, új világ, új élet, új újság, —
Az jó régi rend most kopott írás, óság ;
Elfordult a világ, nincs a régi jóság . . .
E mostani módi lesz ebben bizonyság !
2. Az világi luxus, testi puha lágyság,
Most talált s kigondolt sok változandóság,
A vásott elmékben változó társaság,
Regnál most a módi, kedves csak az újság.
.
3. Most módira esznek, módira fektésznek,
A napbúl étezzák, ebbül napot tesznek.
Kártya, labét, pikét, tersak véget érnek —
Az még az kakasok hajnalt énekelnek.
4. Már az étkekben is urak asztalánál
Az sok pástétok közt majd itten maradnál ;
Kávé, czukorkodi¹⁾ és herbaté, bornál —
Jobb volna ha otthon te tokajit innál !
5. Magyarnak is erre vágy már katonája :
Nem is vitéz, ha nem ugrik paripája,
Kurta, három arasz, prémezett dolmánya,
Salavárdija is sok zsinórral hányva.

¹⁾ Így. Zuckerkandel ?

6. Félköblös tarsolya, sok lyukú lódingja,
Kurta szár csizmája, hosszabb sarkantyúja ;
Szakulát, bajúszát hosszán borotválja —
Előbb iszik bajúsza, sem bor torkát állja.
7. Tíz arasznyi hossza az hegyes-tőreknek,
Fecskefarkú cifra czafragi ¹⁾ nyergeknek.
Tíz font az toll-tokja terhesült fejének,
Pipaszár, dohánybűz torka közé ennek.
8. Vitorlárul hullott gomb vállát terbeli,
Tigris-, párducz-, farkas-bűrén azt viseli,
Egyest iszik abból, a midőn kedveli —
Finum naj-módi az, ha jó borral teli !
9. -- De nincs állandóság, nincs a sok újságban,
Gyakran veszedelem van az változásban.
Ha végig maradnánk a régi óságban :
Az tartana bennünk most minden jóságban.
10. Amaz régi várak, nagy, tornyos paloták,
Faragott kövekből régi rakott bástyák,
Vasból, rézből öntött próbált ágyú, puskák —
Tartósbak, elhigyjed, mint mostani munkák !
11. Jó ó pénz, ó ruha, ó gabona háznál,
Ó bor, ó liszt, ó hár sok betegnek használ ;
Régi vitéz jobb az most fogadott hadnál, —
Bár sok újságidbül te is fére-hadnál !
12. A sok módi között nékem az egy tetszik,
Hogy a német, magyar egyvelesen veszik,
Egyik az másiknak módjában öltözik :
Itt atyafiságnak jele ebben látszik.

¹⁾ Czafrag, máskép csótár = nyeregtakaró.

13. Magyar német asszonyt, német magyart vészen,
Elég kéri már is, hozzámégyen készen;
Két jó atyafiság jó vérséget téssen —
Fáter, mutter, brúder, elég sógor léssen!
14. A szegény magyarnak újabb naj-módija
Nincsen, mint a servícz,¹⁾ forspont, portiója,
Száraznak, vacansnak, oralisnak mondja —
E szokatlan módi miatt vagyon gondja! . . .
15. Adja Isten azért, hogy ez a sok újság
Fordúljon hasznunkra, légyen minden jószág;
Találtassék most is a régi jó óság, —
Úgy léssen hazánkban igaz módi újság.

Báró Palocsay György.

Tájékozás. Palocsay György kezével irt eredeti vers a b. Palocsay-levéltárban, Lőcsén. Az elől kihagyott, ide nem tartozó tetemes rész, az asszonyi divat és bécsi fényüzés hívságát és gyors változásait, kinövéseit korholja, — előlszámlálván egyes divatczikkek idegen neveit is, pl.

„Ezeknek a nevek német és francia :
Ki fantask, ki kornét, ki slepínnek hija,
Harmanthli és mante, mancsot, mantilia —
Magyar nyelv nem tudja ezt kimondania!”

Palocsay György összes költeményei közt az egész hosszú versezet kiadandó lenne, meg is érdemelné, —

¹⁾ Service = katonai anyagjárandóság, hadi szolgálmány*

de itt egész terjedelemben való közlését, minthogy többi része szorosan véve nem tárgyunkhoz való, helykímélés végett mellőztük. Ennyi is elég belőle korjellemzésül, a mennyiben hű képet nyújt a kuruczvilág után a bécsi befolyás következtében csakhamar átváltozott társadalmi élet korcs-irányáról s a nemzeti szellem elhanyaglásáról.

ÉN IS HAJDAN MAGYAR VOLTAM. . . .

— 1716—17. —

1. Én is hajdan magyar voltam,
Míg németnek nem hódoltam, —
Nem hallgattam törvényére,
Éltem a magam kedvére.
 2. De már magammal sem bírok,
Azért tehát méltán sirok . . .
Elmegyek hát bujdosásra,
Nem hallgatok többé másra.
 3. Magam itthonn nem epesztem :
Inkább életem elvesztem, —
Mintsem a német jármába
Sínlődjem kalodájába.
 4. Böcsületed ez hazában
Nem lesz, ha nem jársz plundrában ;
Ha „gotli“ nyelven nem beszélsz —
Önnön-hazádban el nem élsz !
 5. Menj hát a világ szélére, —
Ott akadsz jobb szerencsére,
A hol élsz magad kedvére . . .
Nem szorúlsz német nyelvére !
-

Tájékozás. A nemzeti muzeum kéziratárában, Hung. in quarto nro 174., egy, „Rég i nap ok, régi nap ok . . .” kezdősorú, de egészen másnemű erdélyi ének végéhez toldva.

Tartalma után itélve, valami volt kurucz irhatta, a ki 1716—17-ben Erdélyből ki, a moldvai és havasalföldi szélek felől betörésre készülő bujdosó vezérek: Bercsényi, Forgách, Eszterházy és Csáky oldala mellé költözött. A bujdosók betörését — kivéve, hogy Bercsényi Orsován, a török táborban csakugyan megjelent, — Savoyai Eugennek 1717. augusztus 20-iki lándorfejérvári nagyszerű győzelme hiúsítja meg, — kik is e döntő fegyvertény után nem akarák többé hazájokat egy kétes sikerű belháború színterévé tenni. Ez az oka, hogy a beszterczei szoroson Erdélybe betört, és onnan a Mezőséget és a Szamos mentét, Szatmárt és Máramarost elborító tatár hadhoz a bujdosó magyarok közül senki sem csatlakozott. (L. bővebben e tárgyú közleménycmet a Századok 1867-iki évfolyama I. füzetében.)

KÖNYÖRGÉS AZ ELNYOMATÁSBAN.

— 1718. —

(Töredék, az eleje kiszakadt).

1.
Nyomorúságtól nem nyughattatok.
2. Jaj, jaj, nagy iga ki az fejünkön
Forog mindennap az mi földünkön ;
Megrögzött rajtunk, mint varjú dögön,
Ezen a földön, —
Miként az varjú vagy holló, dögön.
3. Jaj én Istenem, már hová legyünk !
Nagy ínségünkben kit remélhetünk ?
Nyavalyáinkban kit szepegessünk ? . . .
Hogy nincsen nekünk
Kit engeszteljünk !
4. Bizzunk Istenben, megsegít minket —
Csak buzgó szívvel óhajtsuk ötöt,
Az Christus-Jesusért, ki miérettünk
Az magos mennyből
Váltanunk lejött.
5. Bírák, polgárok, hogy nem nyughattok ?
Falut, udvart egyre rójjátok,
Kapukon ki s be miért futtok-lóttok ? —
Talám nektek is
Nincs nyughatástok !

6. De ez csak semmi ; hát ha az többit
 Kezdem számlálni, — fogtok rémülni
 És az lelketek kezd kesergeni,
 Ekképen magát
 Kezdi siratni :

7. Óh magasságban lakozó Isten !
 Könyörülj rajtunk ez ínségünkben ! . . .
 Mert elepedett lelkünk egészen, —
 Még Isten sem jut
 Immár eszünkben !

Finis.

Csik-Szent-Léleki Bocskor János codexéből ; mint új dalt, 1718-ban írta be. Az eleje majdnem egészen kiszakadt, t. i. még mintegy 3—4 strópha lehetett ; csak a kirongyolt lap meglevő darabján láthatók még e verssorok végei :

. . . . emberek
 éltek
 vitézek
 dozásban
 ltadásban
 igában. stb.

„BÉCSI MAGYAR TÁNCZ.“

— 1718—20. —

1. Bécsi német
Így varr hímet
A magyar nóta formára,
S ez nótára
Ló módjára
Topog minden sorára.
2. Járjál, ha tudsz
Te is k u r u c z
Holmi lassú minéteket!
Lépj el fennyen,
Tégy lábhegyen
Kígyó-tekervényeket! . . .

Tájékozás. Pálóczi Horváth Ádám „Ötszáz ének“ című irott dalgyűjteményéből, a m. tud. Akadémia kéziratárában. A buzgó gyűjtő dallamát is hangjegyezte, mely — a versmértékről ítélve — valami minnette-féle lehet, megfelelőleg a gúnyos tartalomnak. A vers alighanem csak töredék, s az sem lehetetlen, hogy az öreg Horváth Ádám javítgatott rajta itt-ott valamit, mert igen dallamos.

Különben, az ének a Savoyai Eugen győzelmes hadjáratait követett passaroviczi béke utáni korból valónak látszik, mikor a Bécshez szoktatott magyarokat a *pragmatica sanctio* felé már igen édesgették.

Van Horváth Ádámnál még egy kurucz dal, vagy inkább népdal a kuruczokról, „Lám megmondám rózsám. . .” kezdősorral, — de ez oly trágár, hogy lehetetlen közölni.

A MIKOR RÁKÓCZI. . .

— Tót népdal. —

(1720. tájáról.)

A mikor Rákóczi szép Magyarországból
Bucsúzott, bucsúzott, bucsúzott,
Habár előbb minden vén bocskort elnyúzott —
Elnyúzott, elnyúzott, elnyúzott :
Mégis ez országra, mégis ez országra
Visszanézegetett, visszanézegetett. . . .

Tájékozás. E pár sornyi tót népdalt az „Új Kor-
szak“ 1866. april 2-iki száma közli, egy rima-bányai
vén paraszt szája után fordítva, — kiegészítésül a Kis-
faludy-társaság által kiadott „T ó t N é p d a l o k“ közt
Rákócziról található verszetekhez. — A bocskor el-
nyúzása alatt a tót phantázia a nagy szegénységet érti,
a melyre Rákóczi hosszú bujdosásában szerinte jutott
volna ; s hazaszeretetét véli jellemezhetni azáltal, hogy
a fejedelem még akkor is, midőn már utolsó vén bocskorát — a minő még a koldúsnak is van — elnyúzta :
visszanézegetett kedves Magyarországra, melyért min-
denét elveszté, s hontalanná és koldússá lön.

Ugyan a Kisfaludy-társaság által fordításban közölt „Tót Népdalok“ között van még egy, mely így kezdődik:

„Van egy falu, neve Rakó,
Benne kurucz volt a lakó.“

Azonban maga az ének Mátyás király egy kalandjáról szól, s a kurucz időkkel semmi összeköttetésben s vonatkozásban nem áll; azért e verset itt nem is közöljük. A „kurucz“ szó csak esetleg kerülhetett bele.

Van végre még ugyanott, 40—43. l. egy Kollár vagy Szeberényi által „Rákóczi korából, 1701.“ hibás címmel ellátott tót dal, mely azonban majdnem egy századdal újabb, t. i. 1790-ből való. Az 5-ik strophában ugyanis a magyar koronáról mondatik:

„Kilencz évig vala szerencsétlenségben,
De, hogy visszajutott, megadta az Isten.“

E sorokból világos, hogy 1790-ről van szó, kivált ha tudjuk, hogy több strophá II. József németesítő intézkedéseiről, a 13-ik pedig Lengyelország fölosztásáról (1772.) szól.

A BUJDOSÓK RODOSTÓN.

— Rodostó 1721. nov. 20. —

1. Lakunk partján a tengernek,
Töltjük napját életünknek ;
Annak gyakran nagy zúgását
Halljuk, s látjuk hánykódását.
Abban nagy halak játszanak,
Örömükben ugrándoznak :
De a parton a kik laknak
Szomorúan sóhajtoznak. . . .
Régen napot jöni látjuk
A tengerből, s azt sóhajtuk.
2. Város kies helyen fekszik,
Mely a szemnek szépnek tetszik.
.
Lakja várost négy nemzetség :
Görög, török, zsidó, örménység ;
Ez mindenik tart más vallást,
Külön-különféle szokást.
Hogy lehetne ott egyesség,
A hol hitben van különbség ?
Ne kívánjad ott a lakást
Se sok ideig mulatást,
A hol három napján hétnek —
Három vasárnapot ülnek.

3. Talám e föld azért tetszik
Olyan rosznak, azért látszik:
Hogy itt töltünk esztendőket —
Sok únadalmas időket...
Minden tetszik bujdosónak,
Hazáján kívül — soványnak!
De ha Istennek szolgálunk:
Úgy szent városában lakunk.
Ott nem fognak üldözhetni,
Se bennünk onnét kitudni;
Ott öröke a koldúsnak
Olyan nagy, mint a királynak.
— Uram! legyünk mi, bujdosók,
Azon városban lakósok!

Mikes Kelemen.

Tájékozás. A halhatatlan Mikes Kelemen szellemdús „Törökországi Levelei“-ből. Az író gondolatai szépek, alakítani is tudna, — de verselni nem. Látszik, hogy prózaíró volt, nem költő. E versének, valamint egyéb — szám szerint is kevés — verseinek többi részei nem egyebek száraz táj- és népismertetéseknél, s a bujdosókról nem szólanak. Legsikerültebb még, gondolatra nézve mindenesetre igen kerekded azon verses fölsóhajtása, melyet a Bercsényi halála fölötti borongó elmélkedés csalt ki érző szívéből. (L. a köv. l.)

BERCSÉNYI HALÁLÁRA.

— Rodostón, 1725. november 6. —

Elmúlt gyönyörűség csak sóhajtást okoz,
Jelenvaló pedig hasonlít árnyékhoz,
A jövődöbélín kapsz bizonytalanhoz, —
Ah! mért hasonlítod magadat boldoghoz? . . .

Mikes Kelemen.

E bús reflexióban adott alakot bánatos érzelmeinek a költői lelkű Mikes, — midőn a Rákóczi után legfőbb bujdosónak, gr. Bercsényi Miklósnak Rodostón 1725. november 6-kán bekövetkezett elhúnyta fölötti keservét, szeretett nénjének megírta:

„Édes néném, itt most elég sirás, rivás és zokogás vagyon. . . . Méltán is, mert a szegény Bercsényi úr a bujdosásának végít szakasztván, ma reggel hét órakor elhagya bennünket. E már elvette sok szenvedésinek jutalmát, és nem szükséges szánni; hanem azokat kell szánni, a kiket árvául hagyott itt, idegen országban. De azokra is gondja lészen annak a nagy cselédes-gazdának, a ki soha meg nem hal. — A mi urunk (Rákóczi

fejedelem) mindenkor mellette volt, és hozzája való barátságát holtáig megmutatta.

Micsoda ez a világ? és miért kapunk annyira rajta? A benne való életnek kezdete nyomorúság, a közepe nyughatatlanság, a vége fájdalom és szomorúság. Ez az úr éltiben, való, hogy szenvedett: de sok világi jókban is volt része. Való, hogy bujdosásban holt meg: de nem szükségben. Így fogyunk el lassanként, mert már itt elég szegény bujdosókat temettünk el. Ezután még mint lesz? — Hagyjuk a jó Atyánkra, és mondjuk azt, hogy nem érdemli ez a világ, hogy hozzája kapcsoljuk magunkat; mert akármelly gyönyörűségben úszunk is, de abból ki kell kelni, és azt elhagyatják velünk.“

(Törökországi Levelek, LXVII.)

AZ AGGASTYÁN KOHÁRY.

— 1726. —

1. Szent-Péter vaslánczon sínlett tömlöczében,
Vettetett Dániel oroszlány vermében,
Az három iffjú égő kemenczében,
És Jónás próféta tenger örvényében.
2. Megszabadult Péter maga tömlöczébül,
Dániel próféta oroszlány vermébül,
Az három iffjú égő kemenczébül,
Jónás próféta is tenger örvényébül.
3. Engemet is Isten M u n k á c s kövarábül,
Lábaimnak nehéz, felvert nagy vasábül,
Hosszú rabságomnak nyomorúságábül
Szabadított, — mintegy czethalnak gyomrábül.
4. Mellyért adok hálát az élő Istennek,
Igaz, tiszta szívbül, ő Szent Fölségének ;
• Hozzám megmutatott ingyen kegyelmének, —
Áldás és dicsősség legyen szent nevének !
5. Völt, van is reményem Isten irgalmában :
Mindenütt s mindenkor mostoha sorsomban
Lészen gondviselőm, minden nyavalyámban,
Megtart halálomig kegyes óltalmában.

6. Életemnek pedig elfolyván órája :
Engemet emésztő testem nyavalyája
Hogy megszűnjék immár fejem galibája —
Irgalma Istennek lészen nyugtatója !
7. Töröktül nyert sebe tett kibül b a l o g o t , ¹⁾
Nyerte királyátul örökben B a l o g o t ; ²⁾
Hívségében viselt sanyarú rabságot . . .
Ottan lakva keres üdö-múlatságot. ³⁾
8. Kit bár baloggá tett török ellensége,
S erejétül fosztott megaggott vésége :
Szivessen óhajtja, szűnjék meg ínsége —
B a l o g o n b a l o g n a k légyen csendessége ?
9. E g e r vára alatt zászlója lobogott,
Látván ellenségül sok lovast s gyalogot :
Vélek öszvekapva, fegyvere villogott —
Töröktül féltében szíve nem dobogott. . . .
10. Völt kinck azelőtt gondos fáradsága,
Ura hívségében ínséges rabsága,
Egész életében sok nyomorúsága :
Ezután bú nélkül légyen vidámsága !
11. Megnyúgott elmével az Istent áldhassa,
Naponként halálát jó készen várhassa,
Melly által Istennek lelkét bényújthassa,
Isten irgalmából szent színét láthassa.

1) Eger alatt, mind mondók, j o b b kezét sodrá el a golyó.

2) Balog várát Gömörben ; ma is utódaié.

3) Időtöltést.

12. Némellykor örültem, jól tudom, Füleken;
Pusztulása után jártam sok helyeken,
Szerencsém jó kedvvel hordozott mellyeken . . .
Bánkódom, búsulok most immár Füleken!

13. Pályafutó helyem volt füleki mező:
Elpusztulásával esetemet jelző,
Fel nem adásával rabságomat szerző,
Mostoha sorsomban galibámot nemző.

14. Szomorított régen rabságos ínségem,
Dolgaimban történt szerencsétlenségem,
Megcsonkult kezemen volt keserűségem:
Most búmat neveli megaggott vénségem.

15. Háزامot Füleken midőn építtetem:
Akkor koporsómról én emlékeztetem,
Elmémmel magamnak azt elkészíttetem —
Elsenyvedt testemet mellyben temettetem.

16. Itten építtetve, tudom: csonka kezem,
Senkivel semmiről most nem ellenkezem;
Mint voltam s mint vagyok -- arról emlékezem,
S halandó voltomról el nem feledkezem.

17. Volt nékem bújdosás világban életem,
Kívánt szerencsémhez soha nem érhettem;
Feltett szándékomat valahol kezdettem:
Azt sohol én soha végben nem vihettem.

18. De itt ez világon mindnyájan bújdosunk,
Nincsen maradandó, örökös városunk.
Jobb abban fáradnunk: bődög kimúlásunk
Lehessen Istenben örök nyűgovácsunk!

19. Hetvenhét esztendőt immár eltöltöttem,
Hetvennyolczadikát minthogy elkezdtem :
Tudom, halálomhoz közelre érkeztem,
Majd-majd azt mondhatom : életemet végeztem !
20. Sok számos esztendő folyása éltemnek,
Vólt sokszor veszélyben forgása fejemnek ;
Közelít halálom. . . Irgalma Istennek
Örök boldogságát megadja lelkemnek !!

Gr. Koháry István.

Tájékozás. „Descripti versus, ex fragmentis in otio scriptis.“ 1727. nyomtatva, de 1726-ban írva, miután Koháry 1649-ben született, s itt élte 78-ik évében járónak mondja magát. — A nyomtatás, és a nemzeti muzeumi kéziratárban quart. Hung. 981. sz. a. levő egykorú — úgy látszik eredeti — kézirat közt eltérések vannak. Mindkettőt használám, különösen a 14-ik szép strophát a kéziratból vettem.

SOK BÚKAT ÁRASZTOTT. . . .

— 1726. —

1. Sok búkat ¹⁾ árasztott
Szívemben, ki elbágyasztott; ²⁾
E rossz világ elfárasztott, ³⁾
Nékem igen rossz részt osztott.
Árván hagyott,
Gonddal ⁴⁾ kínzott, —
Majd koporsómban ⁵⁾ szállított.
2. Siralmas ⁶⁾ életem :
Mert nincs helyén az én szívem, —
Nincsen földi reménségem.
Szívemben kell csak gyötrődnem. ⁷⁾
Búsult szívvel,
Könyves szemmel
Gyakran telik én életem. ⁸⁾

¹⁾ „Sok bút.” (III. és IV-ik vált.) „Sok búval.” (V-ik vált.)

²⁾ „Szívemben, mely elbágyasztott.” (II.) „Szívemnek, ki elbágyasztott.” (IV.)

³⁾ „E rossz világ csak fárasztott.” (IV. és V.)

⁴⁾ „Búval.” (IV.)

⁵⁾ „S majd koporsómba szállított.” (V.)

⁶⁾ „Unalmas.” (III., IV. és V.)

⁷⁾ „Szívemben igen gyötrettem.” (II.) „Szívemben titkon gyötrődöm.” (III.)

⁸⁾ „Gyakran bételik ételem” (II.) „Gyakran telik el ebédem.” (III. és V.)

3. Ez világra búra ¹⁾
 Bár ne születtettem volna! ²⁾
 Vagy az halál — jobb lőtt volna! . . .
 Koporsómban bészart volna. ³⁾
 Szívem kinját —
 Nagy fájdalmát
 Hogy ne kószolhattam volna. ⁴⁾

4. En árva fejemre, ⁵⁾
 Mint bujdosó jövevényre: ⁶⁾
 Nincs ki vigyázzon ⁷⁾ éltemre . . .
 Magam' bízom Istenemre! ⁸⁾
 Tudom, nem hágy,
 Meg sem aláz, ⁹⁾
 Nem is hágy esnem szégyenbe. ¹⁰⁾

¹⁾ „E világi búra.“ (IV.) „E világra búra.“ (V.)

²⁾ „Ne születtem volna.“ (III.) „Bár sohase születtem volna.“ (IV.) „Bár ne is születtem volna.“ (V.)

³⁾ „Jobb lett volna: kis koromba
 Koporsómban bészart volna.“ (I.) „Jobb lett volna —
 Vagy az halál koporsómban bészart volna.“ (IV.)

⁴⁾ „Meg se kószolhattam volna.“ (II.) „Illy nagy búra —
 Siralomra — Talám nem jutottam volna.“ (III.) „Meg sem próbál-
 hattam volna.“ (IV. és V.)

⁵⁾ „Árva fejemre.“ (III. és IV.)

⁶⁾ „Mint a bolyongó gyermekre.“ (IV.) „Mint szegény
 bolygó gyermekre.“ (V.)

⁷⁾ „Vigyázza.“ (IV.)

⁸⁾ „Magamat bízom Istenre.“ (III.) „Dolgom bíztam Iste-
 nemre.“ (IV.) „Fejem bíztam Istenemre.“ (V.)

⁹⁾ „Meg sem gyaláz.“ (III.)

¹⁰⁾ „Kétségbe esnem sem hágy,“ (hibásan.) (IV.) „Esnem
 nem hágy rút kétségbe.“ (V.) Megjegyzendő, hogy ezen 4-ik vers-

5. Reménségem táplál :

Hogy még szívemre öröm száll,
Több bú immár reám nem száll, —
Mert minden csak Istenen áll !
Ő alázhat,
Magasztalhat,
Bút töllem távul állíthat. ¹⁾

6. Bízom Istenemben,

De nem emberi erőben ; ²⁾
Mert ki bízik az Istenben : ³⁾
Nem csalatik reménségben ! ⁴⁾

szak a II-ik változatban mint utolsó fordul elő, és pedig a következő, lényegesen eltérő alakban :

„Árva életemre,
Mint bujdosó jövevényre —
Viselj gondot én ügyemre ! . . .
Magam bízom Istenemre ;
Kérlek, ne hagyj,
Mellém támadj, —
Ne engedj menni veszélyre !“

¹⁾ E versszak csak az I-ső változatban van meg.

²⁾ „De nem emberi reménségben.“ (I.) „De bízom Istenben,
— Nem emberi reménségben.“ (III.) „De nem világi emberben.“
(IV.) „De nem földi emberekben.“ (V.)

³⁾ „Mert a ki bízik Istenben.“ (II. és III.) „Mert ki bízik Istenében.“ (IV.)

„Mert ki bízik csak emberben :

Megcsalatik reményében.“ (V.)

⁴⁾ „Sok jót lát (ő) életében.“ (II.) „Nem csalatik reményében.“ (III. és IV.) Az V-ik változat ezen sorát lásd a megelőző jegyzetben.

De az ember
Sok czerszer
Megcsal jó reménységemben. ¹⁾

7. Csak egy hajam szála sincs : ²⁾
Kire ³⁾ Istennek gondja nines.
Kérlek Uram, ⁴⁾ reám tekints, —
Fejemre már több bút ne hints ! ⁵⁾
Sok jajszőmra,
Siralmimra ⁶⁾
Nyíljék meg mennyei kilines !

Finis. Vége.

Tájékozás. Ötféle változatban maradt fön, ú. m. időrend szerint: I. a csik-szent-léleki codex; II. a birtokomban levő somogyi codex; III. a gr. Pekry Lőrinczné, b. Petrőczy Kata-Szidónia verseihez 1780—90 táján toldalékképen irt énekek közt; IV. az Akadémia

-
- ¹⁾ „Ő hozzá vár,
Tudom, nem hágy,
Gondja leszen életemben.“ (I.)
„De az, ki bízik emberben :
Megcsalatik reményében.“ (III.)
„De én bízom Istenemben:
Nem hágy esni rút kétségben.“ (V.)

- ²⁾ „Fejemen egy hajszál s'incs.“ (III.)
³⁾ „Mellyre.“ (III.)
⁴⁾ „Én Istenem.“ (V.)
⁵⁾ „Több bút immár reám ne hints.“ (III.)
⁶⁾ „Sirásomra.“ (V.)

kézirattára egyik dalfüzetében, „Bú s o n g ó“ cím alatt; végre, V. néhai Zádor György hétszemélynök úr és m. tud. akad. r. tag gyűjteményében. E boldogult veterán író — ki Horváth Ádámot is személyesen ismeré — oly megjegyzéssel közlé azt velem, hogy ifjúságában Vasvármegyében írta le, hol általában mint a bujdosó Rákóczi fejedelem szerzeménye volt hagyományosan ismeretes. És valóban, a csík-szent-léleki codex nyomán egész 1726-ig vissza lehet vinni ez éneket: mert a volt kurucz Bocskor János ezen említett évben írta be azt codexébe. Bánatos borongása, sok csalódás után emberi reménységben többé nem, — egyedül Istenben bízó mély vallásos érzülete tökéletesen egyez a rodostói magányában ép ily hangulatba esett Rákóczi lelkületével. Épen nem lehetetlen tehát, hogy e szép, vallásos elegiát maga a szerencsétlen fejedelem szerzé, — a mi annak gyors és széleskörű, Csíkszéktől Vasvármegyéig való elterjedését is megmagyarázná.

A BUJDOSÓ RÁKÓCZI ÉNEKE.

— 1727. —

(„Metrum cujusdam Peregrini.“)

- 1.. Sirjatok szemeim,
Folyjatok könnyeim,
Keserves bánatom —
Zengjetek siralmim;
Víg nótáim
És ékes verscim --
Változzatok sirásra szemcim !
2. Keserű kenyerem
És az én életem,
Könnyecimmel vizem
Gyakran elegyítem.
Árva fejem,
Senkisem szán engem, —
Gyalázattal gyakran illettem.
3. Járok gyászruhában
Én az bujdosásban,
Keserűség anyja:
Mert én vagyok Mára ; ¹⁾

¹⁾ M Á R A : „márah“ héber szótúl = keserű. Ó testamentomi név. L. Mózes II-ik könyve XV. 23. L. továbbá Ruth k.

Fényes napja,
Ragyogó csillaga
Örömmnek, köddel van bévonva.

4. Régen voltam fényes,
Minden előtt híres,
És nagy-becsületes,
Tisztességes, híres-
Nevezetes :
De most vagyok szennyes,
Elvettetett, bánatokkal teljes.
5. Rejtekekben lappangok,
Nappfényben nem járok ;
Kösziklák közt rakok
Fészket, mint az sólymok :
Mert az s a s o k
Vadkörmű állatok —
Reám törnek az éh oroszlányok.
6. Életem bánattal
Fogy el zokogással,
Keserű sirással
Mint sűrű záporral ;
Óhajtással,
Keserű jajszóval,
Koporsómban beszüllok jajokkal.
7. Óh szerelmes fiam !
Vagyon-e oly bánat —
Mint az én bánatom ? ! . . .

20. „Ne hívjatok engem Naóminak, hanem hívjatok inkább
M á r á n a k : mert igen nagy keserűséggel illetett engem ;
a Mindenható.” (V. ö. Czeglédi István éneke 37-ik versszakával is.)

Hogy fogod bé számat, —
Kínaimat,
Jajos dolgaimat,
Hogy kívánod tudni én sorsomat?...

8. Tizenhat esztendők
Immár folydogálnak:
Miólta kenyerét
Eszem bujdosásnak;
Árvaságnak,
Szomorúságnak —
Tagja voltam nyomorúságoknak.

9. Ama veres sárkány,
Ki ember-öldöklő,
Azt gondolja vala:
Győzedelmeskedő
Hogy lenne ő,
Mindenek felett fő, —
Hogy elnyelje a mit szül a szülő.

10. Oh háládatlanság!
Oh kegyetlen vadság!
Vadak természetét
Feljűlmúló mordság!
Oh állhatatlanság! . . .
Történt rajtam, ímé, mely nagy csúfság!

11. Én méhemnek fia —
Kit kedven tartottam,
Kettős emlőimnek
Tejével tápláltam,
Ápolgattam,
És gyengén tartottam. . . .
Jaj! mit használt, hogy véle így bántam?

12. Az édes tej helyett
 Ímé, fizet mérget,
 Jó dajkaságomért
 Fölöttébb keserget,
 Űz és kerget —
 Mint sas egy verebet,
 Sok próbákkal engemet sérteget.
13. Bézárom beszédem
 Immáron végképen;
 Véled tehát az Űr
 — Kívánom — elmenjen,
 Vezéreljen,
 Mindenben kedveljen,
 Isten hozzád szerelmesem! . . . Ámen.
-

Tájékozás. Lugossy József m. t. akad. tag és debreczeni jeles tanár gyűjteményéből kaptam, 1862. aug. 21-kén; kinél egy, birtokában levő régi irott imád-ságoskönyv két utolsó levelére, 1730. évszámmal van beírva ez a gyönyörű, bánatos elégia, — mely költői szempontból bizonyára egyik legdrágább gyöngye jelen Adalékaimnak. S bármily homályos légyen is jelképekbe burkolt szövege: Lugossy is, én is kurucz bujdoso dalnak tartjuk, és pedig valószínűleg Rákóczi énekek, — nem úgy, mintha a szerencsétlen fejedelem maga szerzette volna rodostói magányában: hanem oly értelemben, hogy a számkivetett szabadsághősnek valamely itthonn sovárgó híve költé bujdoso urára,

helyzetdalképen. A mi homályba burkoltságát illeti: az is épen e mellett bizonyít; szerző ugyanis a rab-hazában, hol Rákóczinak nevét kiejteni is tilos volt akkoriban, a számkivetett fejedelemről nem merhetett világosabban szólni. Ezért mondja a cím is: „Metrum cujusdam Peregrini,” nem mervén a perduellist nevet említeni. Különben, az ének allegoriái közül a ragadozó, „vadkőr műsas” (5-ik stropha) -- ezen a Rákóczi-nótában is a kétfejű sasos címerre hivatkozással előforduló jelkép, — továbbá az „éh oroszlánny” alatt a magyar nemzetet sanyargató németek értendők, és a német császár, — valamint a 9-ik strópha bibliai „veressárkánny” alatt is. A 10., 11. és 12-ik versszakok pedig nyilván Károlyi Sándorra céloznak, — s annál inkább, minthogy a vers alkalmasint Szatmárban keletkezett, legalább az imakönyv onnan való. — Ha az ének keletkezési idejét kutatjuk: a 8-ik stropha:

„Tizenhat esztendők immár folydogálnak,
Miólta kenyerét eszem bujdosásnak”

sorai az 1727-ik évre utalnak, mely idő, és az éneknek a könyvbe beiratása közt, könnyen eltelhetett a három év.

Az elégia alapját egyébiránt egy régibb ének: az általam Mészlai Andrásnak tulajdonított 1704-iki „Bujdosó ének” („Vígságnak töretik gyöngye szép üvege . . .”) képezi, melyet láss följebb, a 64-ik lapon, s hasonlítsad össze.

PANNONIA SIRALMA.

— 1728. —

(„Passio deflenda sortis Pannoniae.“)

1. Szegény Magyarország, bánatját újítja,
Könyvező szemeit siralomra nyitja,
Fejét lecsüggesztvén, könyveit árasztja
S keserves beszédit e szókra fakasztja :
2. Boldog Isten, miért kesergetsz annyira ?
Mi okból kölyköket bocsátasz urokra ?
Viperátúl ¹⁾ fajzott fiakat anyjokra
Támasztasz, s ebeket kedves hazájokra.
3. Nemdenem, javaim övelek közlöttem ?
Nagy böcsületekben őket helyeztettem,
Mit vétettem azért, hogy ezt érdemlettem, —
Hogy korcsos népemtől megkeserítetttem ! ²⁾
4. Nem tekinted-e meg sok vérontásimat,
Régi törvény szerint tett ³⁾ áldozatimat,

¹⁾ Viperákból. (Nemz. muzeumi példány.)

²⁾ Jellemző szavak a szatmári béke utáni, kifáradt, megfélemlített, ellágyult, megvesztegetett, megromlott nemzedékről. — A muzeumi példányban „n é p e m t ű l“ helyett „n é p e k t ű l“ áll.

³⁾ Az I. Leopold által eltöröltetett „j u s r e s i s t e n d i“ II. Andrásféle aranybullai záradék értetik. — A „tett“ helyén az én példányomban „l e t t“ áll.

Gyakor vérben kevert vitéz karjaimat,¹⁾
Melylyel szabadságra hozhatnám magamat.²⁾

5. Péter ugyan szörnyen mesterét biztatja:
Hogy elálina tőle — az nem akarhatja,
Vérontásával is azt megbizonyítja, —
Mégis utóljára ő is megtagadja. . . .³⁾

6. Azalatt pediglen Júdas mesterkedik:
Mi módon adná el urát? — gondolkodik
Azon, gondolván, hogy híre nevelkedik, —
De végre mint Bosnya⁴⁾ kiűzethetik.⁵⁾

7. Pilátus előre aztot javasolja
A népnek, hogy semmi okát nem találja
Romlásának, — azért méltán elbocsátja;
De mihelyt megérte: nem császár barátja
Ha így lesz, — beszédét azonnal fordítja.⁶⁾

8. Azomban két hamis tanú előáll,
Sok hamisságokat ott előszámlála,
Minden mesterséggel csak azon is vala,
Hogy az igazságot miképpen eladja.⁷⁾

1) A muzeumi példányban: „k a r d j a i m a t .“

2) U. o. „h á z a m a t .“

3) „Petrus: Et si oportuerit me tecum mori, non Te negabo.“ (Evangeliumi mondat, a lapszélére e strophá m^{us} írva. Alább a többi is így.)

4) Így.

5) „Judas: Quaerobat occasionem, ut traderet Filium hominis.“

6) „Pilatus: Ego nullam causam inveni in illo. — Iterum: Accipite et secundum Legem vestram crucifigite eum.“

7) „Et ecce venerunt duo falsa Testimonia.“

9. Megláthatjuk itten az igaz nemes vért ;
Bizonyynyal anyjokhoz valamelly kocsis fért
Ezeknek , és azért, nem a nemességért
Szólnak, hanem paraszt, gaz-attyafiokért. ¹⁾
10. Itt nagy ordítással zsidók felkiáltnak,
Az nemesség ellen mindnyájan valának,
Portiót fizetne, — azon megállának,
És hogy ettől soha nem recedálnának. ²⁾
11. Caiphás pediglen, minthogy főpap vala,
Hogy nemcsak portiót adna, azon vala,
Hanem qvártélyost is széltiben tartana,
Mint az több parasztság, forspontot is adna. ³⁾
12. János hűségiben mindvégig marada,
Kereszt alatt állván, bánatja árada,
Szive fájdalomában csak meg nem hasada,
A mint is zsidókra sok ízben támada. ⁴⁾
13. A vérszopó Káin Personális tisztre
Vágyódván, — erőssen ugat nemességre,
De aztot nem éri az ő bolond feje, —
Elbújhatik véle az ebek s . . gibe ! ⁵⁾
14. Kik igaz hűségben végig maradának :
Minden tehetséggel csak azon valának,
— Sőt protestatiót mindgyárt beadának —
Hogy nemesemberek ne portióznának ! ⁶⁾

1) „Et documenta damus, qua simus origine nati.“

2) „Clamabant autem Judaei: tolle, tolle, crucifige eum!“

3) „Caiphás: Praestat Nobilem enervare pro Rustico.“

4) „Innocentia ubique tuta.“

5) „Cáin: Concepit dolorem et peperit iniquitatem.“

6) „Justitia multum patitur et plurimos habet offensos,
neque enim ejusdem liceret vox audiri.“

15. Mert ugyanis volna ez az Isten ellen,
 Úgy megromlott hazánk szép törvénye ellen,
 Nem külömben király fogadása ellen, —
 Azért mind halálig megmaradnak ebben.
16. Isten szaporítsa s áldja az illyeket,
 Boldogítsa minden igyekezeteket,
 Virágoztassa meg ő szép nemzeteket;
 Ellenben Caiphás s Júdás személyeket, ¹⁾
17. Pilátus és zsidó, Káin, Pétereket
 Két hamis tanúval sillyeszse ezeket,
 Kemény számadásra húzza ő lelkeket —
 János pedig nyerjen szép dícséreteket!

Explicatio Nominum.

„Péter = clerust, Júdás = egri püspököt, Pilátus =
 Personálist, két hamis tanú = Kenesseit és Györkit, zsidók
 = dunaközi és tulsó circulusokat, Caiphás = Primást, János
 = Kecsert, Kain Prileszkit, Justitia = tiszaközi és tulsó
 circulusokat (jelent.)“

Tájékozás. Öt ívből álló latin és magyar emléke-
 versezet az 1728-iki pozsonyi országgyűlésről. Czíme:
 „Castrum Doloris sive Feretrum Avitae

¹⁾ „Et prout quisque se gessit, accipiet mercedem.“

Libertatis Hungarac.“ Egykorú irott példánya, Ráth Károly bold. barátom ajándékából, gyűjteményemben. A fent közlött verszet belőle a nemzeti muzeumi kéziratárában is megvan, Hung. in folio 129. II. De a gyűjteménycmbeli füzet ezen kívül számos — külön-külön címekkel bíró — latin és magyar verset tartalmaz, többnyire gúnyverseket, epigrammákat, ú. m. a primásra, a clerusra, az egri püspökre, Eszterházyra, a két gr. Erdődyre, a Personálisra, Siskovicsra, Jeszenákra, Nógrádra, Kis-Hontra, Bartakovics-, Kalakovics- és Czompóra stb. Továbbá gyász- és sirverset a magyar ősi szabadságra (latin), epitaphiumot a diaëta alatt, 1728. július 11-kén elhunyt gr. Czobor Márkra. A szabadság síriratából íme két sor:

„Hungara Libertas, Libertas aurea quondam
Hic jacet, a natis ipsa perempta suis.“

Ily szellemű az egész. Végül: „Obijt (Libertas Hung.) Posonÿ Aetatis Suae Annorum 984, Mense IVLII, sVb Ipsa pVbLICa regnI hVngarIae DIAëta.“
= 1728.

Van egy kesergő vers „De Nobilitate,“ mely a nagy fáradtsággal szerzett nemesi szabadságok sírba dőlétét siratja; et „quaenam causa mali? — quia stat pro Lege voluntas.“

Szerző Károly császárt „Jupiter Austriacus“-nak s mennyköveket szórónak nevezi, az országgyűlésről pedig általánosan ezeket írja:

„Symbolum Diaetae Posoniensis.

Conventus noster: ventus; conclusaque: lusa;

Ut fuit accessus, sicque recessus erit.

Compono, impono, concludo, illudo — quid inde?

Conclusum, illusum, compositum, impositum

Finis principio similis, sic ordo vagatur,

Non dabimus, dabimus, nolumus et volumus.

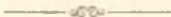
Anno quoque

PerMISSV regIs patriae ConsCRIBItVr orbIs:

HVngara gens IstO ponDere fessa rUIt. (= 1728.)

Conclusio Diaetae:

Expost hac nostrum solvere finis erit.“

„PÉRÓ VESZEDELME.“

— 1735. —

1. Jaj, te gyászban borúlt árva Magyarország,
Kéért siralomban, gyászban borúlt ¹⁾ orczám ;
Jaj, melly méltatlanúl megrontott gonosz rácz,
Nagy családságával megcsala — elronta. ²⁾
2. Maros vizén lakott, — sárkánytejjel tartott
Hamis-hitű Péró, szíved vért szomjúzott,
Áldás helyett átok azért ³⁾ reád szállott, —
Lelked üdvösségét pokolban tanálad.
3. Békés vármegyében nevendő ⁴⁾ ifjakat
Szalontay, Sándor, ⁵⁾ régi lakosakat
Elrontál sokakat, — ⁶⁾ sok szabadosokat,
Fegyverre és kardra hányatál sokakat, ⁷⁾
4. Hamis-leveleket sokat pecsételtél,
Subscribált neveddel megerősítettél,

¹⁾ Merült. (Új Magy. Muzéum. 1859. I. k.)

²⁾ Elrontván. (U. o.)

³⁾ Bezzeg. (U. o.)

⁴⁾ Nevendék. (U. o.)

⁵⁾ Szalontay Sándort. (U. o.)

⁶⁾ Szolgákat. (U. o.)

⁷⁾ „... hányatta azokat.“ (U. o.)

Méreggel, nem mézzel hozzád édesítél :
De végtére pedig karddal elrontatál! ¹⁾

5. Sebestyén és Halász volt az elkezdője,
Vértesi Mihály is utánnok sieté —
Kit sok szegénylegény csakhamar követe :
De hamar szegények — rabságban csének. ²⁾
6. Túri kapitány volt, kinck neve Csordás,
Az emlékezetben körösztnéve András,
Úgy voltak mindezek, úgymint Bóné András, — ³⁾
Az emlékezetről sírhat ⁴⁾ Magyarország!
7. Pécska felé mennék, szívekben bánkódnak,
Pérót tudakozzák : hogyha otthonn volna ?
De látják, hogy rácznak nagy csalárdság dolga,
Péró pedig tölök kertben elbújt vala. ⁵⁾
8. Onnét az magyarok mindjárást indúlnak, ⁶⁾
Keseredett szívvel bánatnak ⁷⁾ borúlnak,
Három éjjelt-nappalt mind egybenrakának, ⁸⁾ —
Csakhamar szegények Békéshez jutának.

¹⁾ E versszak az Új M. Muzeumi kiadványban merőben hiányzik.

²⁾ „De hamar azokat rabságba ejtette.“ (U. o.)

³⁾ Rákóczi egykori lovasezredese.

⁴⁾ „Ez emlékezetről szólhat.“ (U. o.)

⁵⁾ „Péró pedig tölök a kertben elbúva.

De látván, hogy rácznak ily csalárdság dolga.“ (U. o.)

⁶⁾ „... mindjárt elindúlnak.“ (U. o.)

⁷⁾ Bánatba. (U. o.)

⁸⁾ „Három éjjel-nappal rakásra tódúlnak.“ (U. o.)

9. Mikor Erdőhegyhez ¹⁾ eljutottak volna, ²⁾
Udvarszék mezeit ³⁾ megszállották volna,
Izaiás napján vígadoztak volna, ⁴⁾
Egymást szerencsésen köszöntték ⁵⁾ volna :
10. Akkor nagy-hirtelen a ráczok tábora
Reájok rohana, mint Isten-ostora ;
Kinek fővezére volt kapitány Csomba — ⁶⁾
Ki sok ártatlan vért Erdőhegyen ont. . .
11. Erdőhegyet pedig szörnyen felprédálták,
Jószágát, marháját egyenként elhajták,
Az Isten ruháját templomból kihordták,
Helységnek pediglen sok házát meggyújták. ⁷⁾
12. Kincset avagy pénzet, egyéb nyereséget
Nem vitt el egyebet, csak két hordó mézet ;
Azért szomjúhozták az magyar véreket,
Ártatlan akarták veszteni fejeket.
13. Kiért az Úr-Isten őket megbüntesse, —
Verebek rakjanak fészket ő fejekben,
Hollók széjjelhordják fejek koponyáját,
Vadak osztozzanak barlangban testekkel !

¹⁾ Erdőhegy, ma: Herdés, falu Arad vármegyében, a Fehér-Körös mentén.

²⁾ „... jutottanak vala.” (U. o.)

³⁾ „Székudvar mezejét.” (U. o.)

⁴⁾ „Izráel napjain vígan laktak vala.” (U. o.)

⁵⁾ „Köszöntötték.” (U. o.)

⁶⁾ „Csorba.” (U. o.)

⁷⁾ „Helységének pedig házait felgyújták.” (U. o.) A következő négy strópha az Új M. Muzeumi példányban teljesen hiányzik.

14. A szelek hordják el minden porát, hamvát,
Isten meg ne áldja semmi maradékját,
Az pokolnak kínját rajta súlyosítsa, —
Föröszzék testeket Tantalus kádjában!
15. Mint amaz dögpárát, utcákon burezolják,
Rút küplárpálczával, korbáccsal kinozzák,
Vagy flinta-sarkakkal oldalát döfölgék,
Selma, hunczut, német nevekkel nevezzék! . . .
16. — Százhatvankilenczet egyenként megfogtak,
Kiket az oláhok Nagy-Váradra hoztak;
Tizenkét hét múlva Váradról Budára
Vitték szegényeket a Csonka-toronyba.¹⁾
17. Vasakat viselvén, hordoztunk láncokat,²⁾
Labunkon hordoztunk nagy vaskarikákat,
Nagy bánatban fújtunk mi magyar nőtánkat,
Keservessen ettünk rendelt prófuntunkat.
18. Ugyan föld, indulj meg, küszikla hasadj meg!
Az igazság mellett jó Isten segít meg! . . .
Jaj, melly nehéz legyen ártatlan szenvedni,
Az más kardja miatt keresztet viselni!

1) E strópha az Új M. Muzeumi példányban ekkép áll:

„Az oláhok pedig száznegyvenkilenczet
Egyenként megfogták, vitték szegényeket
Váradról Budára a Csonkatoronyba,
Elviselhetetlen, kínlódó rabságba.”

2) Ezen, és a következő négy versszak az Új M. Muzeumi kiadványban ismét nincs meg.

19. Holott a gonosz rácz ekképen biztatja :
 „Ne félj magyar semmit, menjünk el Aradra,
 Aradról pediglen forduljunk Gyulára . . .
 Mindazért ne siess amaz nagy várakba !

20. Az húzavonával, látom, majd megölnek,
 Az sok kvártélyosok majd megemésztenek ;
 Téged arra kérlek : ne fizess németnek,
 Támadj fel még egyszer, ¹⁾ örülj életednek !“

21. Illy hamis lelkével erre kötelezte,
 Hamis rácz hitével ekképen esküve, —
 Még veszedelemre szörnyen el nem ejte . . .
 A kin igyekezett, ugyan meg is nyerte !

22. Az tizenkét hétnek eltelik sok napja, ²⁾
 Az pápista urak felmentek ³⁾ Budára,
 Nevezettel mondván : ⁴⁾ törvényvizsgálásra —
 Németbeli komrák számtalan bírja. ⁵⁾

23. Magyarokat szidják : lélek kurvafiak ! . . .
 Ki volt itt tinektek illy tanácsadótok ?
 Ki volt itt tinektek illyen oktatótok,
 Ő Fölsége ellen hogy kardot vonjatok ? ⁶⁾

¹⁾ Czélzás II. Rákóczi Ferencz támadására.

²⁾ „... eltélék a napja.“ (Új M. Muz. péld.)

³⁾ „A pápista papok felgyűltek.“ (U. o.)

⁴⁾ „Mondják.“ (U. o.)

⁵⁾ „Magyar kamaráknak gyönyörű virága.“ (U. o.)

⁶⁾ „Ki volt otthon néktek olyan oktatótok,
 Ki volt ott tinektek illy tanácsadótok ?“ (U. o.)

24. Magyarok pediglen ekképen felelnek :
 „Mi vitézi módon zászlónkot emeltük,
 Göröcsőssel, baltával föl is fegyverkezünk
 Édes vallásunkért, — ha rajta vesztettünk !“¹⁾
25. A magyarok pedig, mint ama sok rajok,
 Mind a két tömlőczben egyszersmind kiáltnak :²⁾
 „Péró volt az oka minden gonoszságnak ! . . .
 Megáradott habja minden hamisságnak !“³⁾
26. „Amaz jó Matula, jó írődeákja,⁴⁾
 A ki az levelet szüntelen forgatja,⁵⁾
 Nyolcz esztendeje már, multa⁶⁾ subscribálja,⁷⁾
 Az magyar nemzetet nyűgodni nem hagyta !“
27. Kiért pedig Pérót hirtelen megfogták,
 Az baji hóhérnak kezébe ajánlák,⁸⁾
 Büdösköves ruhával az testek bevonák,
 Gyengén tartott testét szurokkal locsolák.
28. Körmeit újjárúl egyenként levonák,
 Szemét és orcáját álláig lenyúzták,

1) E strópha u. o. megint hiányzik.

2) „Egyszersmind kiáltnak hét tömlőczből valók.“ (U. o.)

3) „Péró volt az oka ! Péró volt az oka !

Minden gonoszságban megáradott habja.“ (U. o.)

4) Matula Pál azelőtt Péró (Szegedinöcz) rácz ezredes sereg diákja volt, azután terjesztője igazatásainak.

5) „Ki a leveleket szüntelen folytatja.“ (Új M. Muzeumi példány.)

6) Multa.

7) „Négy esztendeje már, hogy felconscribálta.“ (U. o.)

8) „Budai hóhérnak kezébe adák.“ (U. o.)

Az olajos mécszet az fején meggyújták, —
A csigán pediglen hét singnyire nyújták.¹⁾

29. Péró pedig kérvén reménkedik vala,
Kérvén a Krisztusnak kinszenvedéséért,
Ama drágalátos szép piros vériért:
„Csak ne kínozzatok, — elégséges immár!²⁾
30. Vadak-, madaraknak ajánlom testemet,
Az Krisztus kezében én bűnös lelkemet.
Kinek mit vétettem: nekem megboesásson —
Lelkemnek pediglen Isten irgalmazzon!⁴⁾
31. Úgy már, hogy az nagy kín úgy elbágyasztotta,
Hogy már semmi csontját egészben nem bírta . . .
Halálos útjában communicál vala:
Hogy élő Istennel megbékélne vala.³⁾
32. „Péró Péter fiam, szerelmes gyermekem,⁴⁾
Tehozzád is mostan⁵⁾ végbúcsúmat nyújtom!
Mint édes atyátok, oktatótok voltam:
De magam pediglen tanulni nem tudtam!⁶⁾

¹⁾ E strópha és a megelőzőnek két utóbbi sora u. o. össze-
zavarvák.

²⁾ E strópha az Új M. Muzeumi példányban így áll:

„Péró pedig akkor reménkedik, kérvén:
Kérlek, kérlek, ama Krisztus szenvedésén,
Ama földre lehullt szép piros vérein, —
Jaj, ne kínozzatok, elég (immár) a kín!⁴⁾

³⁾ E két versszak (30., 31.) u. o. ismét hiányzik.

⁴⁾ „Magzatom.“ (U. o.)

⁵⁾ „... már mostan.“ (U. o.)

⁶⁾ „Úgy mint édes atyád, oktatásul adom:
Tartsd emlékezetben nálad én halálom.“ (U. o.)

33. Azért Péter fiam, te úgy cselekedjél :
Ha valahová méggy, mástul tanácsot kérj ;
Magad akaratjátul sohová se menjél —
Hogy veszedelemre utánnam ne essél !
34. Péró Juliánna, szerelmes leányom,
Tehozzád is mostan végbúcsúmat nyújtom ;¹⁾
Mint édes atyátok, oktatótok voltam, — ²⁾
Te rácz-vallásodbúl ki ne tántorodjál ! ³⁾
35. — Már én halálomon most ne irtózzatok ! . . .
Most éles bárdokkal testem darabolják,
Kezsem, lábaim darabokra hordják, —
Ottan bűdös pondrók testem széjjelrágják !^{4) 4)}
36. — A ki ez verseket egyben-componálta :
Hires-nevezetes vas ura,⁵⁾
Tokody Márton volt ennek funktóra :
Magyar-kuruczoknak őberst-kapitánya.
37. Az ki ez éneket többé nem hallotta ,
Mégis az éneklőt üresen bocsátja :
Kívánom, Istentől jusson uraságra —
Víg Budavárában talyigatolásra !⁶⁾

1) „Ágyékomtól szakadt édes szép virágom.“ (U. o.)

2) „Tenéked is mostan én aztat meghagyom.“ (U. o.)

3) „A rácz vallásodbúl, hogy ki ne tántorodj!“ (U. o.)

4) Ez egyetlen strópha a nemzeti muzeumi példányban
nincs meg.

5) A k'pontozott hely olvashatlan.

6) E két végstrópha az Új M. Muzeumi péld. nincs meg.

Tájékoztás. A nagyszerű Rákóczi-forradalom ezen rövid életű és balvégzetű utójátéka: az 1735-iki Péró-féle alföldi népzendülés történetére kiváló becsű históriás-ének, jelen teljes épségében a nemzeti muzeum kéziratárában, Hung. in quarto 175. II. maradt fenn. 1859-ben az „Új Magyar Muzeum“ I. kötetében (182—184 l.) közlé azt Szilágyi Sándor is, hód-mező-vásárhelyi kéziratról, mely azonban nemcsak hogy tetemesen újabb változat, de sokkal rövidebb is; — ugyanis ott a mienknek tizenhat teljes strophája hiányzik. K. Papp Miklós „Az 1735-iki zendülés történeté“-ben (Kolozsvártt, 1866. 134—137. l.) csak e hiányos közlést nyomatta le.

Első teljes közlemény a nemzeti muzeumi példányról e jelenléri, mely után, mint legrégebbi után, legtöbb biztossággal indulhatni.

Megjegyzem egyszersmind, és pedig nem javítgatási viszketegből, hanem a historiai forrásokul — hacsak segédforrásokul is — használtatni hivatott közlemények kiadásában szükséges szigorú pontosság kedvéért, hogy Szilágyi Sándor és K. Papp M. urak közlésében a történeti Bóné név Bénire van fordítve.

Kiket egyébiránt a még mind maig kevéssé ismert Péró-féle 1735-iki alföldi népzendülés története a jelen históriás-ének nyomán bővebben érdekelne: utalom mindenekelőtt Papp Miklósnak főntebb idézett művére, mely bár kissé hevenyészett és elhamarkodott, úgy az okmányok pontos közlésére, mint itt-amott író

ítéleteire nézve is, — mindazáltal közlő sok új adatot gyűjtött ott buzgalommal össze, melyekből a nevezett lázadásról világosabb fogalmat nyerünk. Utalom továbbá az olvasót a Századok 1870-iki évfolyamára, melynek 30. s köv. lapjain a gr. Károlyi- és hg Koháry-levéltárból új, Papp Miklósnál föl nem található adatokat közlöttem, úgy ezen, mint az 1752-iki mozgalom előrebecsátott rövid jellemzésével, ennek az emigrációval gyanítható összeköttetéseit stb. illetőleg.

AZ 1735-IKI ZENDÜLÉSRŐL.

„Új szomorú ének, miképpen az tumultuariusok csendes országunkban fölzendülést tettek, panaszolkodik.“)

Ad Notam : „Jaj, keserűségre jutott *Magyarország*. . . .“

Magyar kérdi :

1. Mondd meg Magyarország, mit, kinek vétettél,
Hogy ilyen próbákra már sokszor vettettél?
Mostan is majdon nagy veszélybe ejtettél, —
Mégis szerencsésen veszélytől mentt lettél.

Magyarország felel :

2. Jaj nékem árvának, szomorú országnak ! . . .
Sokszor ártatlanul én könyveim hullnak :
Mert sok ellenségim ellenem mozdúlnak,
Régi víg napjaim tölem elfordúlnak.

Magyar :

3. Nem reménlem tehát hosszú életedet, —
Koporsóban tészik ártatlan testedet.
Sokan szomjúhozzák az magyar véredet,
Irégylik virágzó s bimbózó héredet.

Magyarország :

4. Drága magyar fiam, légy jó reménységben :
Megsegett Austria téged mindezekben !

Csak egyedül bízzál annak erejében,
Isten után való hív segedelmében !

Magyar :

5. Ezerhétszáz harminczötnek irattatott :
Midőn ez veszélyben az te lábad hágott,
Ellenségnek kardja rajta sebet vágott, —
De mégis az halál téged általhágott.

Magyarország :

6. Nem árthat énnékem ellenségnek kardja ;
Austriai Mürsnek ő hatalmas karja
Ellenségeimet kalitkában zárja,
Nem kis hatalommal mindenkor kész várja.

Magyar :

7. Dunát, Tiszát, Szávát, Drávát is vizsgálván,
Azok közül Tiszát ugyan megszálltván :
Igen szomorkodtam bús panaszt hallván,
És annak beszédjin igen álmélkodván. . . .

Magyarország :

8. Oh, véletlen dolog , melly Tisza vizeitől
Vette eredetét ; mert annak héréitől
— Mint engem éjlesztő jövőendő veszélytől —
Rettegvén, majd vale-t vettem életemtől.

Tisza :

9. Lefelé mégeddig, Tisza vize, folytam :
De Austria felé sietni kívántam ;
Magyarországomnak ő bús szívét szántam,
A midőn ellenség kardját tapasztaltam.

Magyarország :

10. Gyászban öltöztem volt, holt-eleven lettem,
Midőn panaszidnak postáját értettem.
Szomorú leveled szomorúan vettem,
Austriai Mársnak eleiben tettem.

Austriai Márs :

11. Olvastam leveled, láttam hűségedet, —
Mellyért is kész leszek mindenkor tégedet
Ellenség kezétől menteni s népedet,
Világnak hirdetni vitézlő nevedet.

Magyarország :

12. De valljon mi okból ezek származának ? . . .
Mert ártatlan ellen kardjokat rántának ;
Semmi okot bennem ők nem találának —
Mégis örvendeztek árva halálának.

Ártatlanság :

13. Nem esuda előttem, mondhatom, ez dolog :
Nem egyszer ezekben én életem forog ;
Már többször előmben vettetett ily horog,
Ellenem gyakorta az ellenség morog.

Magyarország :

14. Ártatlanságomért ezeket szenvedtem,
Ártatlanul ilyen ártalmot érzettem, —
Talám ugyan azért, hogy v e l e k ¹⁾ jót tettem,
Az jótételemnek ily jutalmát vettem !

¹⁾ A jövővény ráczok értetnek, kik itt új hazát lelve, mégis 1735-ben föllázadtak. Nagyobb bűnök volt azonban ennél az 1703—1711. években a szabadságért küzdő magyarok elleni harczolásuk és az országban sok elkövetett kegyetlenségeik, dúlásaik, égetéseik.

Ártatlanság:

15. Kegyes királyodhoz ebben folyamodjál,
Melly Mária után melletted híven áll.
Csak Justitiához menj instantiával, —
Közlteni dolgodat igen hasznos avval.

Justitia avagy Igazság:

16. Látom s tapasztalom ártatlanságodat,
Szemléltem, hogy húzák virágzó ágodat ;
Homályban ejteni magyar csillagodat
Óhajtják ; — Austria fogja az pártodat.

Buda :

17. Az te ellenségid itt megaláztattak,
Mellyek is halálnak kezibe adattak ;
Kik, midőn tenéked ilyen vermet ástak —
Magok abban esvén, ugyan ki sem másztak.

Justitia :

18. Soha én mértékem hibázni nem szokott,
Ki sem vonom kardom, míg nem látok okot,
Sőt még irgalmason büntetek sokakat, —
A mint is büntettem budai rabokat.

Magyarország:

19. De honnét érkezett azon irgalmasság —
Hogy így büntettetett ilyen nagy álnokság ?!
Mondd : hol plántáltatott olyan kegyelmes ág,
Mellytül vígasságot veszi Magyarország ?

Justitia :

20. Vélném, hogy Budára igazét tégedet
Az Austriai Márs, melly ellenségedet
Oda helyezettette, hogy te bús fejedet
Vigasztalna s meg is adná szerencsédet.

Buda vára :

21. Én, mint nem kis hegyen helyezettett lévén,
Tiszántúl szomorú mezőket szemlélvén,
Magam is, legkissebb Leányod, rettegven :
Segétségül lettem rajtad, könyörögvén.

Tumultuariusok :

22. Gyónjuk vétkeinket, mert nagyot vétettünk,
Mert ártatlan vére illy gyorsan siettünk,
Nagy tumultusokat országban kezdtünk, —
A mellyért is méltán végződő életünk.
23. Istenem, bocsásd meg az mi vétkeinket,
Vedd bé országodba bűnös lelkeinket !
Oltalmazd ollyantúl az gyermekeinket,
Hogy ne kövessenek ezekben bennünket ! . . .

Justitia Austriai Márshoz szóll :

24. Tégedet fölséges királyunk, ismerlek !
Hallgasd meg utolsó szavaikat, kérlek ;
Tenéked könyörög ez ennéhány lélek, —
Tudván, hogy igazán én is bántam vélek.

Tájékozás. Lugossy József m. tud. akadémiai tag,
volt debreczeni tanár gyűjteményéből 1859-ben az Új

Magyar Múzeum I. k. 196 — 199. ll. közölve Szilágyi Sándor által; ugyaninnét — hibákkal — lenyomatva K. Papp Miklós „1735-iki zendülés történeté”-ben, 174 — 179 ll.

A versfők tartalma: „Minden dolgodnak lásd végét.”

Van még az 1753-iki Törő-, Pethő-, Bujdosó-féle népförongásról is egy hosszabb történeti ének rendelkezésünk alatt: de ennek közlését a XVIII-ik század második két harmadából való nemzeti énekek tára számára tartjuk fönn, — jelen gyűjteményünket 1735-tel, mint II. Rákóczi Ferencz fejedelem halála évével, befejezettnek tekintvén.

TOLDALÉK.

KÉT LATÍN ÉNEK.

1703—1711.

I.

KURUCZOK ÉNEKE MAGYARORSZÁG VÉDASSZONYÁHOZ.

— 1703—1711. —

1. Stella Maris
Tot amaris
Pone modum fluctibus,
In duella
Justa bella —
Da robur Pannonibus!	Quae florentis
Nostrae gentis
Fuere columnina.
2. Vindicantis
Bella Martis
Secunda Hungariae!
Orant mille
Id pupillae,
Tuorum lachrimulae.	5. Ergo stratam
Laceratam
Cerne Mater Filiam,
Dura sorte
Viva morte —
Libera Pannoniam!
3. Tot potentum,
Tot egentum
Numera suspiria,
Exulantes,
Ululantes
Qui lugent in Patria.	6. Et cum Astra
Coëli, castra
Tibi subsint Domina:
Arma Arae
Marianae
Prospera Hungariae!
4. Sunt egena
Fatis plena
Magna condam nomina,	7. Nostros Duces
Hosti truces
Robore fac coëlico,
Rakoczi um,
Bercseni um
Ausu juva bellico!

8. Tolle jugum —
Grave jugum
Nostra, tolle vincula,
Post tot dura
Da secura
Libertatis saecula!	10. Te rogamus,
Obscramus
Largire victoriam,
Orbi palam
Redde claram
Hungarorum gloriam
9. Praesta Fidem,
Quam tu pridem
Spondidisti Stephano,
Diadema
Regni thema
Orbi redde Patrio.	11. Hacc clyentes
Te petentes
Vota vovent, Domina,
Hac tutela,
Ut in tela
Fausto pugnent omnia.

Amen.

Egykorú kézirati példánya a hg Kobáry-ház szent-
antali levéltárában; hasonlólag más, egykorú írott pél-
dánya gyűjteményemben.

II.

A NEMZETI SZÖVETSÉG HYMNUSA.

— 1705—1711. —

(„Ode ad Melodiam: Stella Maris....“)

1. Quid furores
Tot cruores
Saevi Martis ruitis?
Cur tot enses
Per tot Menses
In Pannones furitis?	4. Quis non vitam
Et avitam
Libertatem protegat?
Juste forum,
Thorum, eorum
Turbata, Gens allegat.
2. Jam cessate,
Nec vexate
Causam Gentis candidam,
Deus bellat
Et debellat
Superbiam splendidam.	5. Jus jurandum
Non curandum
Trux asvevit Austria,
Hinc Tyrannis
A tot Annis
Saevit in Patria.
3. Nos pro lata
Violata
Arma lege gerimus
Juste, dentes
Nos mordentes
Provacati terimus.	6. Horrent sensa,
Si tot densa
Revolvantur vulnera,
Luctus, cruces,
Plagae truces
Plena caedis funera.

7. O, quam dura
Contra Jura
Rapta contributio!
Per tormenta
Ornamenta
Torsit executio.	12. Tu hanc Gentem
Hic degentem
Ordinasti liberam,
Bonitatis
Tuac satis
Fae, sentiat tesseram.
8. Bona Gentis
Violentis
Occupata Viribus,
Regni Cives
Pauper, Dives
Repleti terroribus.	13. Causae justae
Austro ustae
Grata redde júbila,
Dies festos
Post infestos —
Fer solem post nubila.
9. Laniena,
Praedae, Vena —
Adinventae Harpijs,
Ferre Magnis
Et si agnis
Necem: ars haec inpijs.	14. Duc cohortes,
Quibus sortes
Insitae sunt omnium,
Nobis palmam
Trade almam,
Ne spes haec sit hominum
10. Nil syngultus
Preces, luctus,
Nil juvabat ratio,
Haec delicta
Maledicta
Svasit status ratio.	15. Hosti metum
Da temetum
Furoris plenum Tui,
Per haec Bella
Da flagella
Amaroris mutui.
11. O, Majestas!
Quae pro Nos stas
Semper ad auxilia,
Deus fortis
Vitae, Mortis
Nec despicias vilia!	16. Probum Ducem —
Nostram lucem
Sanctus regat Spiritus;
Super Statum
Foederatum
Favor fluat coelitus!

17. Libertatem,
Dignitatem
Jura Regni pristina,
Pacem veram
Licet seram
Dare non procrastina.

19. Noscant idem,
Quod Tu fidem
Fractam punis acriter,
Qui nefastum
Amant fastum
Dispercunt turpiter.

18. Crimen Gentis
Mitte ventis
Clemens Votis annue,
Sciat Orbis —
Quod tu nobis
Succurris continue!

20. Ergo Laeti
Haec spe fracti
Pugnemus pro Patria
Nostro vero
Deo vero
Aeterna sit gloria!

Eredeti kézirata maga II. Rákóczi Ferencz levéltárában: jelenleg Vasvármegyében, Vörösvártt, a Rákóczi-Aspremont-örökös gróf Erdődyek birtokában.

1. The American Medical Association
2. The American Medical Association
3. The American Medical Association
4. The American Medical Association
5. The American Medical Association
6. The American Medical Association
7. The American Medical Association
8. The American Medical Association
9. The American Medical Association
10. The American Medical Association

11. The American Medical Association
12. The American Medical Association
13. The American Medical Association
14. The American Medical Association
15. The American Medical Association
16. The American Medical Association
17. The American Medical Association
18. The American Medical Association
19. The American Medical Association
20. The American Medical Association

21. The American Medical Association
22. The American Medical Association
23. The American Medical Association
24. The American Medical Association
25. The American Medical Association
26. The American Medical Association
27. The American Medical Association
28. The American Medical Association
29. The American Medical Association
30. The American Medical Association

31. The American Medical Association
32. The American Medical Association
33. The American Medical Association
34. The American Medical Association
35. The American Medical Association
36. The American Medical Association
37. The American Medical Association
38. The American Medical Association
39. The American Medical Association
40. The American Medical Association

41. The American Medical Association
42. The American Medical Association
43. The American Medical Association
44. The American Medical Association
45. The American Medical Association
46. The American Medical Association
47. The American Medical Association
48. The American Medical Association
49. The American Medical Association
50. The American Medical Association

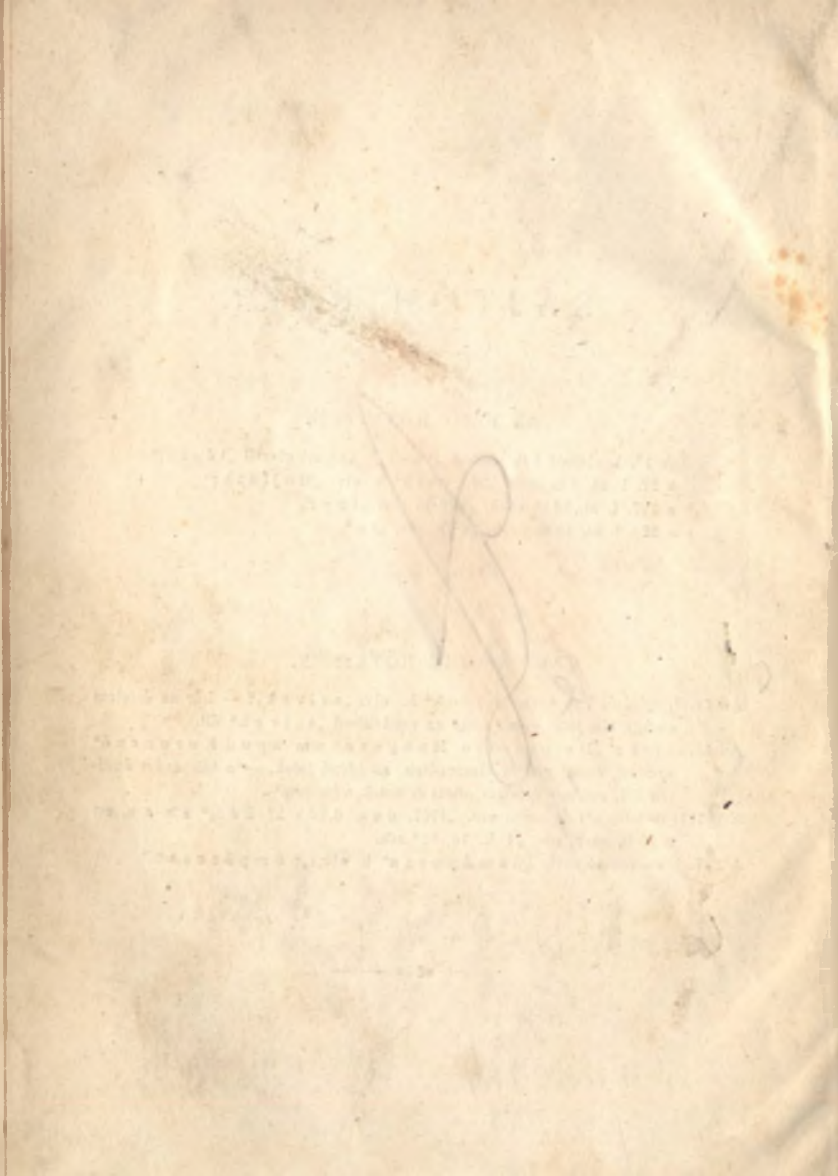
S A J T Ó H I B Á K.

AZ ELSŐ KÖTETBEN.

- A 11. l. alulról 8-ik sorban „t é s z i” helyett olvasd „t é z s i;”
a 27. l. al. 3-ik sorb. „M a j á t h” h. olv. „M a j l á t h;”
a 167. l. al. 13-ik sorb. „g y” h. olv. „í g y;”
a 226. l. al. 10-ik sorb. „s” h. olv. „i s.”
-

A MÁSODIK KÖTETBEN.

- Az 50. l. fölülről 7-ik sorb. „h i r e k” h. olv. „s z i v e k,” — bár az értelem
amúgy tán jobb volna: de az eredetiben „s z i v e k” áll.
Az 53. lapon a „D e p r o e l i o H u n g a r o r u m a p u d K o r o n c z ó”
eredeti cím mellől kimaradtak az idéző jelek, — a mit azért emlé-
tek föl, nehogy általam adott czimnek vétessék.
A 217. l. fölülről a 6-ik sorb. olv. „1707. d e c. 6. é s 27. k é n,” stb. s u. ott
a 10-ik sorb. olv. „I k. 70, 81” stb.
A 317. l. az utolsó sorb. „p o m á p o s a n” h. olv. „p o m p á s o s a n.”
-

TARTALOM.

	<i>Lap.</i>
A Bakonyban bujdosó fohásza, 1703.	1
A munkácsi harczról, 1703.	6
Rákóczi fölkeléséről, 1703.	8
Rákóczi Ferencz éneke, 1703.	13
Neustadti harcz, 1703. B. Palocsay György túl. . .	21
Gyászének a holdvilági s feketehalmi harczról, 1704. . .	31
Gyürky Ádám gyászverse, 1704.	37
A szomolányi diadal emléke, 1704. Újváry Tamástól. .	39
Gyászének a koronczaí (szemerei) harczról, 1704. Mislai Andrástól.	46
„De proelio Hungarorum apud Koronczó,” 1704.	53
Koronczói harcz, 1704.	57
Dunántúli siralomdal, 1704. Szencsey György túl. . .	60
Bujdosó éneke, („Cantio flebilis.”) 1704. Mislai Andrástól.	64
Mislai András bujdosó éneke, 1704.	69
Szatmár vára megvétoléről, 1704.	73
Út a szécsényi gyűlésre, 1705. Csécsy János túl. . .	78
A szécsényi gyűlés, 1705.	81
Csinom Palkó, 1705.	87
Erdélyi hajdutáncz, 1705.	95
Erdélyi hajdutáncz, 1705. (Más változat.)	102

	<i>Lap.</i>
„Vak-Bottyánról való ének,” 1705.	105
Forgó szerencsémnek, 1706. Gr. Koháry Istvántól. . .	109
Ne higgy magyar a németnek, 1706.	114
Esztergom megvételéről, 1706.	117
Kolozsvár a kurucz ostrom alatt, 1706. Vinczy György tül. .	121
Magyar városokról, 1706.	130
„Régi várak,” 1706.	137
„Kurucz tanya,” 1706.	140
Mikar virrad, 1706.	144
Kerekes Izsák, 1706—1707.	147
Kecskemét pusztulásáról, 1707.	151
Bezerédy nótája, 1707.	184
Musztafa, Karafa, 1707.	189
Székely kuruczok dala, 1707.	191
Műlnak esztendőim, 1707—1708. Gr. Pekry Lőrinczné b. Petrőczy Kata-Szidóniától.	194
Keserves életem, 1708. Gr. Koháry Istvántól. . .	198
Nagy Bercsényi Miklós, 1708.	206
A Rákóczi-nóta, 1708. (Történelmi értekezéssel.) . .	208
Jaj régi szép magyar nép! . . . 1708.	242
Jaj néked szegény magyar nép! 1708.	245
A kölesdi harczról, 1708.	247
Bezerédy árulásáról, 1708,	249
Bezerédy búcsúzó éneke, 1708.	251
Bezerédy Imre búcsúzója, 1708.	256
Boldogtalan fejem, 1708.	259
Balogh Ádám nótája, 1709.	261
Tót kurucz dala, 1709.	264
Tót labancz dala, 1709.	266
Német sas vert fészket, 1709.	268
„Ocskai Lászlóról való ének,” 1710.	271
Generális Bottyán Jánosné, gr. Forgách Juliána névnapjára, 1710. B. Palocsay György tül.	275

	Lap.
„Újváriak dicséreti,“ 1710.	277
Wesselényi Pálné búcsúztatója, 1710.	283
Könyörgés az ellenségtől megszabadításért, 1710.	294
„Kuruczokról való ének,“ 1710.	296
Nyalka kurucz! . . . 1710.	300
Nyalka kurucz! (Más változat.)	304
Nyalka kurucz! (Más változat.)	308
Őszi harmat után, 1710.	309
Dunántúli bujdosó kuruczok éneke, 1710—1711.	314
„Rákóczi kesergője,“ 1711.	316
A kibujdosó Rákóczi imája, 1711.	321
Édes hazám, szánjad válásom, 1711.	324
Keserves bujdosás, 1711.	326
Kurucz katona dala, 1711.	329
Dálnoki Veres Gerzson verses-krónikája a kuruczvilágról, 1703—1711.	332
Bujdosó kurucz éneke, 1711.	373
Volt tót kurucz dala, 1711.	376
Özv. Bottyán tábornokné b. Palocsay Györgyhöz, 1711	377
„In galea Martis nidum fecere columbae,“ 1712. B. Palocsay György tül.	379
Ezelőtt, 1714—16. B. Palocsay György tül.	382
Sírva irt levelem, 1715—16.	385
Kuruczvilág után, 1713—17. B. Palocsay György tül.	387
Én is hajdan magyar voltam, 1716—17.	391
Könyörgés az elnyomatásban, 1718.	392
Bécsi magyar táncz, 1718—20.	396
A mikor Rákóczi, 1720.	397
A bujdosók Rodostón, 1721. Mikes Kelemen tül.	399
Bercsényi halálára, 1725. Mikes Kelemen tül.	401
Az aggastyán Koháry, 1726. Gr. Koháry István tül.	403
Sok búkat árasztott, 1726.	407
A bujdosó Rákóczi éneke, 1727.	412

Lap.

Pannonia siralma, 1728.	417
„Péró veszedelme,” 1735. Tokody Mártontól.	423
Az 1735-iki zendülésről.	433

Toldalék. Két latin ének, 1703—1711.

I. Kuruczok éneke Magyarország védaszonyához, 1703 —1711.	441
II. A nemzeti szövetség himnusa, 1705—1711.	443

